

Hans Excellence

Udenrigsminister, Kammerherre, Lensbaron

O. D. Rosenørn-Lehn,

S.K. af Dbg. og Dbmd. &c.

med Højagtelse og Hengivenhed

fra

S. Birket Smith.

Leonora Christina

Efter et Maleri paa Rosenholm.

LEONORA CHRISTINA GREVINDE ULFELDT'S

„JAMMERS-MINDE".

EN EGENHÆNDIG SKILDRING

AF

HENDES FANGENSKAB I BLAATAARN I AARENE 1663-1685

UDGIVET

EFTER DET ORIGINALE HAANDSKRIFT I DEN GREVELIGE WALDSTEIN'SKE FAMILIES EJE

AF

S. BIRKET SMITH,

Universitetsbibliothekar.

TREDIE FORØGEDE UDGAVE.

MED MANGE PORTRÆTER OG ANDRE AFBILDNINGER.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

FR. BAGGES BOGTRYKKERI.

1885.

LIBRARY
JUL 23 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

Als ich im Sommer des Jahres 1858 auf der Insel Fühnen, unweit des Schlosses Egeskov, in dem Dorfkirchlein zu Quærndrup die Gräber meiner dänischen Ahnen des Stammes Ulfeld besuchte, fasste ich den Entschluss, meiner frommen Ahnfrau Leonora Christinas Andenken — des Enkels Pflicht erfüllend — zu ehren durch Veröffentlichung jenes autographen Manuskriptes, das in meines seligen Vaters Erbschaft auf mich gelangte.

Bekanntlich hatte der Letzte des männlichen Stammes Ulfeld, Ihrer Majestät Kaiserin Maria Theresias Hof- und Staatskanzler, nur zwei Töchter. Sie waren vermählt, die eine, Elisabeth, mit Georg Christ. Grafen Waldstein, die jüngere mit Grafen Thun.

In besonderer Zuneigung für ihren jüngeren Sohn Emanuel, meinen sel. Vater, hatte meine Grossmutter Alles, was Ulfeldische Andenken waren, meinem Vater erblich überlassen, und so kam auf mich das Manuskript, das ich hiemit in Folge mehrfacher Aufforderung — auch hohen Ortes — durch die kundige Beihülfe des Herrn Soph. Birket Smith der Öffentlichkeit übergebe, in direkter Descendenz nach ihrem Vater:

«Corfitz, des heil. Römischen Reichs Grafen von Ulfeld, Herrn der Herrschaften Költz-Jenikau,

Hof Kazof, Brödlich, Odaslowitz, und des Lehnes Zinltsch, Ritter des goldenen Vliesses, Obrist Erbland Silber Kämmerer in Böhmen, Ihr. kais. kön. Majestät Caroli VI. wie auch Ihr. kais. Römischen und königl. auch zu Hungarn und Böhmen etc. Majest. Grossbotschafter bei der Ottomannischen Pforte, hernach Hof- und Staatskanzler, beeidetem Geheimen Rath und erstem Oberhofmeister».

Wir fügen noch hinzu: dem von I. M. der König-Kaiserin Maria Theresia, unvergesslichen Andenkens, hoch in Ehren gehaltenen väterlichen Leiter ihrer ersten Regierungsjahre bis zu jenem Zeitpunkte, als der geistreiche, der moralisch hohen Frau oft zu geniale Fürst Kaunitz sein Nachfolger ward.

In meinem Besitze befindliche, mehr als eilf mächtige, klein geschriebene Folianten enthalten des Reichskanzlers M. S. — die Unterhandlungen mit der hohen Pforte, später aber mit den General-Staaten der Niederlande, sowie Ministerial-Protokolle während seiner ganzen Staatskanzlerschaft: Urkunden seines emsigen Fleisses und Ordnungsliebe; sowie die in diesen Folianten vorkommenden Original-Schreiben und -Notaten seiner hohen Herrin Zeugenschaft ablegen von dem innigen, beinahe kindlichen Vertrauen, mit dem Sie ihn beglückte.

Dieser ruhige, bedachte Staatsmann aber war der direkte Enkel des unruhigen, übermüthigen

Corfitz, des Römischen Reichs ersten Grafen von Ulfeld, Reichs Hofmeister in Dänemark u. s. w. und seiner ihn anbetenden, geistreichen Gemahlin Leonora Christina, nach einem ihrer Söhne:

Leo, R. Grafen Ulfeld, Kaiser Carl VI. Geh. Rath, Feldmarschall und Vice-König in Catalonien, und seiner Gemahlin geb. Gräfin von Zinzendorf.

Sorgsam verwahrte ich so das M. S. als auch alle übrigen Reliquien und Nippen meiner dänischen Ahnfrau, deren erhabner Charakter und Leiden Theilnahme, Interesse und Ehrfurcht einzuflössen so sehr geeignet sind. Darunter mehrere schriftliche Andenken und Gedichtsfragmente, Gebete und im Kerker verfertigte Frauen-Arbeiten (einige mit blondem Haare gestickt), ein golddurchwirktes Taufhemdchen mit Kaputze, wahrscheinlich von ihren Kindern zur heiligen Handlung benutzt, ein sehr schönes Amulet Chr. IV. in blauem Email, und viele Bildnisse (auch das Original-Öhlbild, dessen Copie im Titelblatt sichtbar)[1] etc. etc.

Bei der direkten Überkommung des M. S. von meiner Ahnfrau an ihre Kinder und Kindes Kinder in gerader Linie konnte wohl in mir nie ein Zweifel entstehen über dessen Echtheit. Dennoch gab ich fremden Zureden nach, um die Authenticität desselben vollkommen zu constatiren. In welcher Weise diess geschah, enthält die Einleitung des H. Herausgebers.

Sind auch über Corfitz Ulfeld die Akten der Geschichte nicht geschlossen, so hat man doch — tempus omnia sanat — jenen ominösen Gedenkstein der Vergessenheit und dem Bauschutte zugewiesen, der seine

---

[1]) I nærværende 3die Udgave er til Titelbillede benyttet en Gjengivelse i Træsnit af et meget bedre og mere karakteristisk Maleri af Leonora Christina, hvis Original findes paa Rosenholm.

Udg. Anm.

«Schuld verewigen sollte». Edel im Vergessen und Verzeihen hat die grosse nordische Nation jenen ein vorleuchtend Beispiel gegeben, die dem grossen Feldherrn und Retter des Kaiser-Reiches vor nordischer Gefahr, Albert Herzog zu Friedland, jenen Platz noch nicht eingeräumet, der ihm in der Helden Walhalla zu Wien gebührt.

Was aber Corfitz feuriges Gemüth und die mysteriosen, der Menschen Thaten und Gedanken lenkenden Triebfedern anbelangt, so sei mir, dem Enkel, der fast zur Überzeugung erstarkte Glaube gestattet: dass ein so hochbegabtes, edelfühlend Weib, wie Leonora uns erscheint, mit so inniger, alle Wechselfälle seines Schicksals überdauernder Gluth und Liebe nie hätte festhalten können an jenem, der dessen unwürdig gewesen wäre.

Cairo am 8. December 1868.

Joh. Gr. Waldstein.

INDLEDNING.

I Vrimlen af de mange Ubetydeligheder, som opfylder Verden og breder sig i Historien, Hverdagsmennesker med Hverdagsskjæbner, støder man af og til paa Skikkelser, der synes støbte i dristigere Former end de sædvanlige, og i hvis Livsløbs bratte Omvexlinger man bemærker en Afvigelse fra de almindelige Regler, som staar i forunderlig Samklang med det overordentlige i deres Natur. En saadan Skikkelse er Kongedatteren Leonora Christina. Til det store og ualmindelige i denne navnkundige Kvindes Personlighed — og hvoraf især kan fremhæves: hendes stærke Vilje, mægtige Handlekraft og aldrig kuede Mod, hendes høje Intelligents og hendes alt opofrende Kjærlighed til Ægtefællen — svarer en ikke mindre ualmindelig Historie, af hvilken det maa være nok at minde om, hvorledes hun baade ved Byrd og ved Giftermaal var stillet paa en Plads i Samfundet, som var smykket med noget af Jordens rigeste Glands, og hvorledes hun desuagtet, endnu i sin kraftigste Alder, nedstyrtedes i en Elendighed saa dyb og saa længe vedvarende, at den

næppe danner en mindre iøjnefaldende Modsætning til Menneskenes sædvanlige Lod end den tidligere Herlighed. Et i alt hører Leonora Christinas Skikkelse og Skjæbne til dem, som gjør et uudsletteligt Indtryk selv paa den sløveste Indbildningskraft, og da nu ogsaa den Kjendsgjerning, at hun væsentlig led for sin Ægtefælles Brøde, maa stemme alle Hjærter til hendes Gunst, forstaar man let Grunden til, at der blandt alle de Kvinder, den danske Historie melder om, ikke findes nogen, hvis Navn Folket holder højere i Ære eller hvis Minde det gjemmer med større Trofasthed end hendes.

Det kan dog ikke nægtes, at hvor stor end den Beundring og Ærefrygt er, hvormed denne ualmindelige Kvinde betragtes, hentede disse Følelser i meget lang Tid Næring mere fra en temmelig ubestemt og almindelig Overlevering end fra et virkelig indgaaende Kjendskab til hendes Historie. Vistnok fremkom der af og til enkelte gode Bidrag til Oplysning om hendes Liv — og særlig kan fremhæves nogle kritiske Afhandlinger af Molbech, som dog nærmest angik Ægtefællen[1] —, men det hele var kun spredt og fragmentarisk, og om store Afsnit af hendes Liv vidste man i Grunden saa godt som intet sikkert. Under disse Omstændigheder maatte det da betragtes som et dobbelt Held, at man ganske uventet kom til Kundskab om Tilværelsen af et Værk, som i Leonora Christinas egen Haandskrift indeholdt en overordentlig fyldig Skildring af en af de mindst kjendte Episoder i hendes Liv. Jeg taler naturligvis om den Skildring af hendes næsten 22-aarige

---

[1]) Histor. Tidsskrift III. 313—476. og Nyt histor. Tidsskr. IV. 1—98 og 369—441.

Fangenskab i Blaataarn, som her — for tredie Gang — forelægges den danske Læseverden. Den tidligere Ejer af Manuskriptet, Grev Johan Waldstein Wartemberg — han er for flere Aar siden død[1] — har i en Meddelelse, som vil findes foran i denne Bog, selv antydet, hvorledes det Forsæt opstod hos ham at lade dette mærkelige Arbejde udgive. Jeg skal hertil knytte nogle Bemærkninger om, hvilke Skridt der foretoges i Sagen, inden den af Greven nærede Plan blev iværksat saaledes, som det skete.

Det var ved et Besøg, som den daværende danske Afsending i Wien, Kammerherre Falbe, i Sommeren 1868 aflagde i Kjøbenhavn, at man her hjemme først blev nærmere bekjendt med det nævnte Haandskrift. Kammerherre Falbe havde nemlig bragt det med sig hertil for at faa dets Authenti bekræftet. Dette frembød ingen videre Vanskelighed. Selv uden Hensyn til det Vidnesbyrd om dets Ægthed, der — som Grev Waldstein i sit Forord siger — allerede indeholdtes i dets Nedarvelse i lige Linie fra Leonora Christina selv, maatte endog en temmelig flygtig Undersøgelse af dets hele indre og ydre Beskaffenhed nødvendig føre til den fuldeste Overbevisning om, baade at Leonora Christina var Skildringens Forfatter, og at vi i det foreliggende Haandskrift havde hendes egenhændige Original for os. Det sidste fremgik især af visse Ejendommeligheder ved Skrivemaaden, som vanskelig kan skildres, men som er saa meget mere talende for Beskueren: af den Maade, hvorpaa Ord og Sætninger hyppigt var rettede og omskrevne for at gjøre Udtrykket klarere eller smukkere; af den Mængde mindre

[1]) Jeg maa antage, at Haandskriftet nu befinder sig i hans efterlevende (anden) Hustrus Værge.

og større Tilføjelser og Anmærkninger, der var skrevne i Haandskriftets Rand eller mellem Linierne, hvor Forfatteren ved et senere Gjennemsyn af Værket havde fundet, at Skildringen kunde suppleres med et og andet forhen glemt Træk; af selve Udseendet af Skrifttrækkene, der, skjønt helt igjennem bevarende samme Grundejendommelighed, ved Siden heraf gradvis gjennemgik en Mængde mindre Forandringer, saaledes som det nødvendig maa være Tilfældet med et Værk, hvis Udarbejdelse strækker sig over en længere Aarrække; og af mange andre lignende Tegn. Det egentlig afgjørende Bevis kunde dog naturligvis kun føres ved at sammenstille Haandskriftet med anerkjendt ægte skrevne Sager fra Leonora Christinas Haand, og dette Bevis blev da ogsaa — jeg havde dengang endnu ikke selv noget med Sagen at gjøre — ført ved Underbibliothekar H. Gundorph paa den mest fyldestgjørende Maade. Der benyttedes hertil 4 egenhændige Breve af Leonora Christina, som opbevares paa det store kongelige Bibliothek (Ny kgl. Saml. Nr. 2146 c, 4to)[1], og Ligheden mellem Skriften i disse Breve og den i «Jammers-Mindet» var saa stor, at man, naar man lagde Brevene ind paa forskjellige Steder i dette Værk, kunde antage dem for at udgjøre Dele af Haandskriftet selv. Blandt de mange, der kunde bevidne denne Kjendsgjerning, var ogsaa daværende Universitetsbibliothekar, Professor P. G. Thorsen. Jeg har senere selv haft Lejlighed til at blive bekjendt med en stor Mængde egenhændige Udarbejdelser af Leonora Christina og kan i fuldeste Maal bekræfte Rigtigheden af det indvundne Resultat.

---

[1]) De er senere alle udgivne af mig i Danske Samlinger V, 225 flg., og i mit Skrift: Leonora Christina paa Maribo Kloster S. 88 flg.

Efter at Haandskriftets Authenti saaledes paa det fuldstændigste var bleven godtgjort, blev Spørgsmaalet om Udgivelsesmaaden nærmere taget under Overvejelse. Det var fra Begyndelsen af paatænkt, at Manuskriptet skulde besørges aftrykt i Wien — hvor Grev Waldstein boede —, og at Værket skulde udkomme paa en wiensk Boghandlers Forlag. En saadan Ordning af Sagen maatte vistnok i flere Henseender ansees for uheldig. Foruden det, at Skriftet baade paa Grund af sit Sprog og sit Indhold selvfølgelig maatte antages at ville faa sin egentlige Læsekreds i Danmark, laa det nær at formode, at der i hele Wien ikke vilde findes nogen, som med Interesse for Sagen forbandt endog kun det tarveligste Kjendskab til det 17de Aarhundredes danske Sprogform og Skrivemaade, og dertil kom endnu, at de wienske Bibliotheker med Vished kunde vides ikke at besidde mere end en ganske ringe Del af det literære Apparat, som maatte ansees for nødvendigt, naar en Udgiver skulde sættes i Stand til blot nogenlunde at udfylde Læsernes Kundskab med Hensyn til de mange mindre bekjendte Personer og Forhold, som omtales i Haandskriftet. Disse forskjellige Betænkeligheder blev da skriftligt udviklede for Grev Waldstein — bl. a. ogsaa gjennem Kammerherre Falbe, der hele Tiden viste Foretagendet den varmeste Interesse —, og Greven, som hurtigt indsaa det berettigede i dem, forandrede ogsaa virkelig sin oprindelige Plan i Overensstemmelse hermed saaledes, at det bestemtes, at Haandskriftet skulde udgives i Kjøbenhavn og paa en dansk Boghandlers Forlag, idet dog Grev Waldstein forbeholdt sig selv at yde et Bidrag til de med Udgivelsen forbundne Omkostninger. Uden alt Hensyn til, om den, hvem det

derefter overdroges at besørge Udgivelsen — og hvem selvfølgelig hele det literære Ansvar i saa Henseende paahviler — virkelig har løst sin Opgave paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade, har Grev Waldstein ved den Fordomsfrihed, han viste ved baade paa det nævnte og paa andre Punkter at underordne sine personlige Ønsker under, hvad Sagens Bedste syntes at kræve, erhvervet sig en varig Adkomst til den danske Læseverdens Taknemlighed, som da overhovedet hans Beslutning om at lade Haandskriftet udgive var saa meget mere paaskjønnelsesværdig, som han ikke selv forstod dansk og derfor kun middelbart kunde faa Del i den Nydelse, som Værket maatte antages at ville berede mangfoldige andre.

Inden jeg gaar over til at omtale vort Haandskrift nærmere, maa det være mig tilladt at dvæle et Øjeblik ved nogle andre literære Arbejder af Leonora Christina. Hun, som af Naturen var saa ypperligt udstyret i mange Henseender, havde nemlig ogsaa et afgjort literært Talent og var meget produktiv. Hendes Forfattervirksomhed gik i temmelig forskjellige Retninger. Hun skrev saaledes et stort Værk om «Heltinder» (som flere Gange omtales i «Jammers-Mindet», og hvis første Afsnit endnu er bevaret), hun skrev en hel Del Digte, baade paa dansk og tysk, hun udarbejdede i senere Aar et Skuespil paa danske Vers, hun oversatte Bøger fra spansk og fransk osv. Hendes Dygtighed i at føre Pennen fik af og til en meget alvorlig praktisk Anvendelse, som da hun 1659 i Malmø maatte føre Sagen for sin Ægtefælle, der var sat under Anklage som mistænkt for Forræderi mod den svenske Regering, og i den Anledning udarbejdede en Række Forsvarsindlæg for

ham. Af større Interesse end noget andet, hun har skrevet, er dog uden Tvivl de forskjellige Bidrag, hun Tid efter anden har givet til Oplysning om sit eget Liv. Vi kjender dels af Omtale dels af Selvsyn ikke faa Udarbejdelser af denne Art fra hendes Haand, og maaske har der dog været endnu flere. Man har saaledes af hende en meget livlig Beretning om en Rejse, hun 1656 foretog fra Barth i Pommern til Sjælland for at godtgjøre sin Mands Uskyldighed (se S. 7 Anm.). Hun vides fremdeles at have ført en fuldstændig Dagbog over, hvad der hændtes hende og hendes Mand under deres Fangenskab i Malmø 1659—60, men dette Arbejde kjendes desværre kun af Omtale, og det samme er Tilfældet med en udførlig Beretning, som hun nedskrev om sit og Mandens Fangenskab paa Bornholm i Aarene 1660—61 (se S. 9). Derimod har vi endnu et mærkeligt Skrift af hende, som i visse Maader frembyder en Parallel til «Jammers-Mindet», nemlig en ligeledes under Fangenskabet i Blaataarn nedskreven fransk Selvbiografi, hvori Forfatteren, vistnok paa sine Steder temmelig kortfattet, men dog i én sammenhængende Fremstilling, skildrer sit bevægede Livs afvexlende Hændelser fra sin tidligste Barndom og indtil hen imod Aaret 1670. Det er allerede 140 Aar siden, at et Arbejde, som gav sig ud for at være en Selvbiografi af Leonora Christina, blev offentliggjort. Det blev trykt — som det hed: efter hendes egenhændige Original, som havde tilhørt Major Beck (en Dattersøn af hende) — i O. Bang's Samling af nyttige og opbyggelige Materier 2. Stykke S. 125 flg. Men denne saa kaldte Selvbiografi er i Virkeligheden ikke andet end et af en eller

anden literær Styverfænger fabrikeret Makværk[1] og vrimler i den Grad af de allergroveste og plumpeste Fejl, at man ikke forstaar, hvorledes den et eneste Øjeblik har kunnet skuffe nogen, end sige, hvorledes det har været muligt, at de historiske Forfattere lige ned til Nutiden (Molbech danner dog en Undtagelse) har kunnet benytte den som Hovedkilde eller dog jævnsides med de virkelig paalidelige Kilder til Leonora Christinas Historie. Fejltagelsen er saa meget mere mærkelig, som man en Tid vidste god Besked med den ægte Selvbiografi. Originalen til denne tilhørte i Begyndelsen af forrige Aarhundrede den bekjendte lærde og Samler Christian Reitzer og blev, kort efter at dennes udmærkede Bibliothek var bleven solgt til Frederik IV., tillige med et Par andre værdifulde Haandskrifter af samme Bibliothek beskrevet af Andreas Hojer i hans Nova Litteraria Nr. 11. Det siges her blandt andet, at Skriftet var paa fransk og udarbejdet i Fængslet Aar 1673. Hvor Originalen nu er, eller om den overhovedet er til mere, skal jeg ikke kunne sige. Det synes at have været Reitzers Ønske, at den skulde bevares under de danske Kongers personlige Værge, og maaske er den gaaet tabt ved Christiansborg Slots Brand 1794, da ogsaa det kongelige Haandbibliothek gik op i

---

1) Blandt de Kilder, Forfatteren har benyttet, spiller især Holberg's Danmarks Riges Historie en meget fremtrædende Rolle. — Midt i alt det uægte er dog et virkelig authentisk Stykke indsat (nemlig de anf. St. S. 143—46 aftrykte Vers med tilhørende Anmærkninger), som Forfatteren da ogsaa har søgt at smelte sammen med sit eget Fabrikat, men han har herved helt overset, at de historiske Angivelser i dette Stykke (Datoen for Leonora Christinas Fødsel har han selv lavet) er meget afvigende fra dem, der forekommer i selve Skildringen. Det paagjældende Stykke danner ellers altid et Hele for sig, som man kan finde i mange Haandskriftsamlinger (Vogelsang antager med Urette det i Karen Brahes Bibliothek, Nr. 313, 2, værende Exemplar for en Original). Det er nu ogsaa trykt i mit Skrift: Leonora Christina paa Maribo Kloster S. 135 flg.

Luer. Men selv om saa var, kan vi nogenlunde trøste os over Tabet derved, at der er bevaret forskjellige Afskrifter af den foruden en Del Afskrifter af en noget forkortet latinsk Oversættelse[1]. Beskrivelsen i «Nova Litteraria» er saa tydelig, at der ikke kan være Tvivl om, at disse Haandskrifter repræsenterer det samme Værk, som Hojer kjendte[2]; og at vi paa den anden Side virkelig i dem ejer en fra Leonora Christinas egen Haand udgaaet Selvbiografi, fremgaar, foruden af mange indre Kriterier, ogsaa af en Sammenligning med det her udgivne Skrift og særlig da med den Del af det, som omhandler den første Tid af Opholdet i Blaataarn. Thi der finder paa dette Punkt, trods enkelte Afvigelser, en saa slaaende Overensstemmelse Sted mellem de to Skrifter, baade i Henseende til de skildrede Begivenheders store Træk og til Udmalingen af Enkelthederne, at de nødvendig maa have en og samme Person til Forfatter.

Selvbiografien er sluttet den 1. Maj 1673, og «Jammers-Mindet», som vi nedenfor nærmere skal se, paabegyndt 1674. I disse Tidsbestemmelser er allerede det Forhold antydet, som bestaar mellem de to Værker, og som kan udtrykkes saaledes, at Selvbiografien for det Afsnits Ved-

---

1) Om dette og andre Forhold vedrørende Selvbiografien se nu især Danske Samlinger 2 R. I, 130 flg., hvor Selvbiografien selv er udgivet af mig. En Oversættelse af min Udgave og af en Del af de den ledsagende Oplysninger er optaget i den ved Bunnett besørgede engelske Oversættelse af „Jammers-Mindet" (London, 1872). I den tyske Oversættelse af „Jammers-Mindet", ved J. Ziegler, (Wien. 1871), om hvis Forhold til min Udgave se Danske Saml. 2 R. I, 132 flg., er der optaget nogle Brudstykker af en noget forkortet Redaktion af Selvbiografien.

2) At dømme efter en Paaskrift paa et Par af Afskrifterne af den latinske Oversættelse maa det endog antages, at det er Hojer selv, som har besørget denne Oversættelse.

kommende, som beskriver Opholdet i Fængslet, danner det første, endnu temmelig skitserede, Udkast til det Arbejde, som Leonora Christina et Aar senere tog sig for at udføre selvstændigt og efter en meget vidtløftigere Plan. Hvad angaar de Grunde, som kan have foranlediget hende til to Gange med saa kort Mellemrum at udarbejde en Beretning om væsentlig de samme Begivenheder, kan det bemærkes, at de to Værker har haft en ganske forskjellig Bestemmelse. Medens nemlig Selvbiografien er blevet til paa Opfordring af den yngre Otto Sperling, som sandsynligvis vilde bruge den til et af ham paatænkt Værk om «lærde Kvinder»[1], er «Jammers-Mindet» skrevet for at læses og opbevares af Forfatterindens Børn og for at tjene dem paa én Gang til en Erindring om deres Moder og til en Lære for deres Liv. — Det turde nu være paa Tide at omtale selve dette Værk noget nærmere tillige med det Haandskrift, hvori det er opbevaret.

Haandskriftet, hvis Form er almindelig Kvart, frembyder strax i sit Ydre en Mærkelighed, idet nemlig den temmelig primitive Maade, hvorpaa dets enkelte Læg er sammenheftede, gjør det sandsynligt, at Leonora Christina selv har udført dette Arbejde (jvfr. S. 262). Et egentligt Bind synes det aldrig at have haft. Dets første 24 Sider, som indeholder Titelen, den oprindelige Fortale og et senere Tillæg til denne, er upaginerede. Derefter følger paa 248 paginerede Sider den egentlige Skildring. Sidst kommer et Slags Appendix til denne paa 8 upaginerede Sider. Skrifttrækkene har, skjønt helt igjennem bevarende samme Grund-

---

[1]) Se herom nærmere Danske Samlinger 2 R. I, 138 flg., og mit Skrift: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie II, 258.

karakter, i de forskjellige Partier af Haandskriftet et noget forskjelligt Udseende, en Omstændighed, som det i flere Henseender ikke er uden Betydning at lægge Mærke til. Fortalen til Forfatterindens Børn (fraregnet det senere Tillæg til samme) samt Begyndelsen af den egentlige Skildring (i nærvær. Udg. omtrent til S. 105) er skrevet med én og samme overordentlig faste, klare og tydelige Haand, som viser, baade at Forf. her har givet sig god Tid, og at hun har været fuldkommen sikker paa, hvad hun vilde sige, før hun bragte det paa Papiret. En Støtte i saa Henseende har det uden Tvivl været hende, at hun ikke længe i Forvejen havde nedskrevet Selvbiografien, hvor netop det tilsvarende Afsnit, det vil sige det, som skildrer den første Tid af hendes Ophold i Fængslet, er udarbejdet i forholdsvis temmelig stor Detail. — I de nærmest følgende Partier af Værket antager Haanden (efter et kort Overgangsstadium, i Udg. S. 105—118, et mindre tiltalende Udseende. Den bliver skjævere, magrere og flygtigere, og skjønt det er tydeligt, at Skrivematerialiernes Beskaffenhed har bidraget noget til denne Forandring, er det dog aabenbart, at ogsaa en hurtigere Nedskrivning og mulig endnu andre Grunde, som vi ikke kjender, har været medvirkende. At der ogsaa ligger en længere Tidsafstand mellem Hovedmassen af det, der er skrevet med denne Haand, og Begyndelsen af Værket, skjønnes deraf, at Forandringen i Skrifttrækkene ledsages af nogle, vel uvæsentlige, men dog let kjendelige Forandringer i Retskrivningen (saaledes i Brugen af u og w, ck og k osv.). — Henimod Slutningen af Værket (i Udg. fra omtrent S. 252) skifter Haanden endnu engang Udseende, den bliver igjen noget fyldigere

og rundere, men Grunden hertil turde dog maaske for en væsentlig Del søges i den Omstændighed, at Blækket her har været tilbøjeligt til at slaa igjennem Papiret (som er af en noget anden Beskaffenhed i denne Del af Haandskriftet end i de foregaaende), idet nemlig dette har nødt Forf. til at skrive nogenlunde stort og tydeligt, hvis hun overhovedet vilde, at hendes Skrift skulde blive læselig[1]. Med denne Haand og paa dette Papir er, foruden Slutningen af den egentlige Skildring, ogsaa det S. 313 flg. trykte Appendix til hele Værket skrevet, samt endelig Tillæget til den oprindelige Fortale (S. 19—23), hvilket sidste altsaa allerede herved, selv om det ikke paa anden Maade var klart, vilde vise sig at tilhøre en ikke lidt senere Tid end Fortalen selv. — Nedskrivningen af Værket er begyndt 1674 og endt rimeligvis 1685. Det første Aarstal er givet derved, at den oprindelige Fortale er dateret den 11. Juni (18. Juli) 1674, idet nemlig den Omstændighed, at Skrifttrækkene i denne Fortale er ganske de samme som i Begyndelsen af den egentlige Skildring, men mere eller mindre afvigende fra Skrifttrækkene i de følgende Partier af Bogen, gjør det utvivlsomt, at Fortalen er den Del af Værket, som først er bragt paa Papiret. Hvad Afslutningen af Værket angaar, maatte man efter Forf.s egne Udtalelser antage, at den havde fundet Sted i Fængslet selv, det vil sige inden den 20. Mai 1685 (se S. 311). Imidlertid er det sikkert, at i det mindste noget af Skildringen af den sidste Dags Ophold i Fængslet er nedskrevet efter Løsladelsen, om end rimeligvis ikke længe efter, og det tør vist antages for givet, at det samme gjælder baade om Appendixet og om

1) Jvfr. dog „Tillæg og Rettelser“ til nærværende Værk.

Tillæget til Fortalen (se S. 21 Anm. 1). Det kan endnu bemærkes, at skjønt Skildringen er ført frem i kronologisk Orden og ofte endog fra Dag til Dag, kan den dog kun i uegentlig Forstand kaldes en Dagbog. Udarbejdelsen er først begyndt 11 Aar efter, at de Begivenheder, hvormed den sammenhængende Beretning aabnes, er foregaaede, og skjønt Tidsafstanden mellem det skildrede og Skildringen efterhaanden er formindsket, synes den dog egentlig først i den allersidste Tid af Forf.s Fangenskab at være bleven saa ringe, at der kan være Tale om en nogenlunde samtidig Skildring[1].

En ikke ringe Del af Haandskriftet optages af de mange Forbedringer af den oprindelige Text, som enten i Form af ligefremme Rettelser eller af Tilføjelser og Anmærkninger er anbragte hele Værket igjennem af Forf. selv, og som har fundet Plads dels imellem selve Textens Linier, dels — og endnu hyppigere — i Haandskriftets Rand, en

---

[1]) Denne Paastand kunde ved første Øjekast synes at modsiges derved, at Forf. paa flere Steder, før hun er naaet ned til det angivne Tidspunkt, taler i den nærværende Tid, saaledes frem for alt S. 257—58. De Forhold og Begivenheder, som her skildres, henhører til Aaret 1674, og efter den Maade, hvorpaa Forf. skildrer dem, skulde man virkelig tro, at Beretningen om dem var nedskrevet i selve hint Aar. Men for ikke at tale om, at i saa Tilfælde maatte omtrent 5/6 Dele af hele Værket være udarbejdet i Løbet af et halvt Aars Tid, medens Forf. til den tilbagestaaende 1/6 Del havde brugt over 10 Aar, viser ogsaa den Maade, hvorpaa de følgende Aars Begivenheder er fortalte, at Forf. endnu ikke er naaet op til en egentlig samtidig Skildring. Særlig fremgaar dette af S. 263, hvor hun omtaler noget, der foregik i 1676, og i samme Pennestrøg skildrer Begivenheder fra 1678 eller 1679. Hvad angaar de Grunde, der kan have bevæget Forf. til saaledes at ville fingere en Samtidighed mellem de forefaldne Begivenheder og sin Beretning om dem, vil det maaske være tilstrækkeligt at minde om, at 1674 netop var det Aar, med hvilket hun fra Begyndelsen af havde tænkt at afslutte sin Skildring, idet nemlig hendes Fremgangsmaade i det nævnte Tilfælde herved kommer til at frembyde en fuldstændig Analogi til den, hun fulgte, da hun forsøgte at give det Udseende af, at den til den 19. Maj 1685 fortsatte Skildring var afsluttet paa selve denne Dag, skjønt dette, strengt taget, heller ikke ganske stemmer med Sandheden (se S. 311 Anm 1 og S. 21 Anm. 1).

enkelt Gang endog paa et løst Stykke Papir, som med en Naal er fastgjort til et af Haandskriftets Blade (se S. 267 Anm. 1). Rettelserne er af forskjellig Art, idet de snart angaar Fremstillingens Indhold, snart dens Form, og ligesom de alle vidner om den Omhu, hvormed Værket er udarbejdet, saaledes er navnlig de formelle Rettelser, der især gaar ud paa Valget af Ordene, paa Retskrivningen og paa Ordstillingen, interessante, fordi de tydeligt viser, at Forf. har haft den Mulighed for Øje, at hendes Skrift engang kunde blive offentliggjort[1]. Begge Slags Rettelser forekommer spredte over hele Værket, men i det første Afsnit af det er dog de formelle de langt overvejende, idet Forf. her navnlig stadigt har rettet Ordstillingen i visse sammensatte Verbalformer og Verbalforbindelser (haft havde, gjort havde, berette kunde o. lign.) i Overensstemmelse med den Maade, hvorpaa hun skrev dem i Værkets senere Afsnit (havde haft, havde gjort, kunde berette). Ikke sjældent er Rettelserne af temmelig betydeligt Omfang, paa nogle Steder er endog et helt Blad ad Gangen udskaaret, hvis Indhold saa i omarbejdet Form er optaget enten paa det nærmest følgende Blad i Haandskriftet, eller, hvis Rettelsen er foretaget længere Tid efter Nedskrivningen, paa et Blad, som

---

1) Jvfr. ogsaa den Maade. hvorpaa Forf. har forsøgt at sammensmelte den oprindelige Fortale med det senere Tillæg til samme (S. 18 Anm.). Her foreligger et meget iøjnefaldende Exempel paa en formel Rettelse, som er foretaget under det antydede Synspunkt. Ligesom Leonora Christina imidlertid maatte være fuldstændig paa det rene med, at der alene af Hensyn til Regeringen ikke kunde være Tale om en saadan Offentliggjørelse i hendes Levetid eller i en Tid, som hun blot kunde overskue, saaledes maa det bestemt betones. at hin Tanke om en mulig Offentliggjørelse ikke har faaet mindste Indflydelse paa noget væsentligt i Udarbejdelsen. som i alt har Karakteren af en fuldstændig fortrolig Henvendelse til Folk, der delte alle Forf.s Sympathier og Antipathier.

er indklæbet paa det udtagnes Plads. Anmærkningerne, som Forf. enten benytter til videre at udføre et i selve Texten løseligere berørt Punkt eller til at meddele Kjendsgjerninger, som hun ganske havde forsømt at medtage ved den første Nedskrivning, falder væsentlig i Værkets sidste to Trediedele. Med Hensyn til Tiden, da saavel Rettelserne (jeg mener dog naturligvis kun dem, der ikke er foretagne strax under den første Nedskrivning) som Anmærkningerne er blevne til, viser Skrifttrækkene, at de tilhører en forholdsvis temmelig sen Tid, der dog for de allerflestes Vedkommende aabenbart ligger forud for Afslutningen af den egentlige Skildring. Det synes, som om Forf., før denne Afslutning fandt Sted, har underkastet sit Arbejde et grundigt Gjennemsyn, og ved denne Lejlighed er da de fleste af hine Forandringer i og Tilføjelser til den oprindelige Text bragte paa Papiret. Enkelte af Anmærkningerne giver endog ved deres Indhold direkte til Kjende, at de er blevne til i Fængslet (se saaledes S. 207 Anm. 2).

Angaaende Værkets indre Beskaffenhed, enten man nu ved denne nærmest tænker paa det faktiske Indhold eller paa Fremstillingsmaaden, vil Læseren selv være i Stand til at danne sig en selvstændig Dom, og jeg nøjes derfor i denne Henseende med et Par Fingerpeg. Den egentlige sammenhængende Skildring omfatter Tiden fra Forf.s Indsættelse i Blaataarn den 8. August 1663 til hendes Løsladelse af Fangenskabet den 19. Maj 1685, og dens væsentligste Gjenstand er selve Opholdet i Fængslet, de smaa Begivenheder, Forf. der oplevede, hendes daglige Omgivelser, hendes Sorger og Betragtninger. Af og til kommer Forf. vel ogsaa til at omtale Personer og Forhold fra den

Verden, som laa udenfor Taarnet, men ligesom dette i Almindelighed kun sker, for saa vidt hendes personlige Hændelser i Fængslet giver Anledning dertil, saaledes er de Bidrag, der herved ydes til Belysning af den almindeligere Historie, kun i sjældnere Tilfælde af nogen større Betydning. Selv til hendes Mands Historie vil man ikke finde meget i dette Værk, som man ikke vidste i Forvejen. Dette kunde ved første Øjekast synes underligt, og dog har det sine meget gode Grunde. At Skriftet saaledes ikke indeholder nogen nærmere Underretning om de Planer, som gav Anledning baade til Mandens Domfældelse og hendes egen Fængsling, maa bl. a. efter min Overbevisning tilskrives den simple Grund, som hun selv et Steds anfører, at hvad hun ikke véd, det kan hun heller ikke sige. Hvorledes man nu i øvrigt vil forklare denne hendes Uvidenhed — og jeg mener, at den meget godt lader sig forklare deraf, at han, der visselig elskede sin Hustru højt, ikke har villet gjøre hende delagtig i saa farlige Hemmeligheder, saa længe endnu intet var afgjort[1] —, vil dog næppe nogen, som har læst denne Bog, kunne tvivle om, at det forholder sig, som hun siger, eller ogsaa maa man én Gang for alle opgive Tanken om at kunne skjelne Sandhedens og Uskyldighedens Sprog fra Løgnens og Hykleriets. Men i det hele var der kun liden Anledning for hende til — udenfor Skildringen af de Forhør, hun underkastedes i Fængslet — at komme ind paa en Omtale af hendes Ægtefælles Sager, da hun jo skrev for sine Børn, der i Forvejen vidste god Besked med disse; og dertil kommer, at om end hendes

[1]) Jvfr. mit Skrift: Leonora Christinas Historie II, 156—63.

Kaar i Fængslet i flere Henseender var blevet meget forbedrede efter Christian V.s Tronbestigelse, var hun dog endnu i mange Aar efter dette Tidspunkt saa usikker paa sin Fremtid, at hun ikke kunde vide, om Bogen ikke mulig kunde falde i urette Hænder, og derved et og andet, maaske i og for sig uskyldigt, kunde blive mistydet til yderligere Skade for hendes Mands Eftermæle. At hun ikke for sit personlige Vedkommende frygtede for at udtale sig, viser bl. a. den Uforbeholdenhed, hvormed hun flere Gange ytrer sig om sin gamle Fjende, Enkedronning Sophie Amalie. — Men har Værket mindre Betydning i de nævnte Henseender, har det en ikke ringe Interesse for Kulturens og Sædernes Historie, som det oplyser paa den mangfoldigste Maade, dels gjennem det, der udgjør Skildringens egentlige Kjærne, dels gjennem en Mængde løsrevne, hist og her indstrøede Træk; men frem for alt har dog Bogen en ganske overordentlig Betydning for Forf.s egen personlige Historie og som Bidrag til hendes Karakteristik. Den fremstiller for os et langt og hidtil saare lidet kjendt Afsnit af hendes Liv i en saadan Detail og Beskuelighed, at det er, som om vi saa det udfolde sig for vore Øjne, og den giver et Billede af hele hendes aandelige Personlighed, som man ikke kan tænke sig fyldigere eller sandere. Det er især fra to Sider, at vi her lærer hende at kjende. Først som den stærke Kvinde, der, støttet ved Troen paa Gud og Bevidstheden om at lide for en andens Brøde, altid viser sig den Byrde voxen, som er lagt paa hendes Skuldre; som vel af og til kan føle sig dybt nedbøjet under Trykket, men som aldrig fortvivler, ja som endog midt i sin Elendighed i enkelte Øjeblikke formaar at hæve sig til en Aandsfrihed,

der tillader hende at afvinde de Hændelser, som møder hende, en humoristisk Side. Dernæst som den fine Iagttager, hvem intet undgaar, og som, indskrænket efterhaanden i sine Observationer til de ubetydelige Mennesker, der udgjør hendes nærmeste Omgivelser i Fængslet, véd at opfatte ethvert af disse i hans hele personlige Ejendommelighed, véd at gjennemskue deres Karaktér, at udforske deres Bevæggrunde og føre dem tilbage til deres sande Værd paa en Maade, som kun en gjennemtrængende Aand i Forening med en stor Verdenskundskab og en ualmindelig Dannelse kunde sætte hende i Stand til at gjøre det. Men i det hele er der næppe nogen af hendes Sjæls eller Aands store og sjældne Egenskaber, som ikke i dette Værk træder tydeligt frem for Læseren, og er end det samme ogsaa Tilfældet med en og anden mindre heldig Side af hendes Karakter, tjener den lette Skygge, der herved lægges ind i Billedet, kun til at gjøre dette ligesom mere menneskeligt og levende og formindsker ikke vor Beundring og Sympathi for den saa stort anlagte, saa rigt udstyrede og saa haardt prøvede Kvinde.

Hvor interessant imidlertid Skriftet end er ved sit Indhold, frembyder det næppe mindre Tiltrækning ved sin Form. I Virkeligheden er Fremstillingen noget for sin Tid ganske usædvanligt. Forf. fører en overordentlig let og flydende Pen, et Vidnesbyrd om, med hvor ringe Møje hun producerede, og skjønt Skildringen hist og her breder sig temmelig stærkt, er den dog, selv hvor Talen er om de ubetydeligste Ting, altid i høj Grad levende og farverig, saa at den aldrig bliver trættende. Ingen forstaar bedre end Forf. at tegne en Situation anskueligt eller at stille en

menneskelig Skikkelse frem i dens hele fysiske og aandelige Særegenhed, og idet hun nu tillige foretrækker, saa vidt muligt, at lade de skildrede Personer optræde med deres egne Ord, opnaar hun hyppigt en ligefrem dramatisk Virkning. Hendes Stil har Udtryk for enhver Tanke, der sysselsætter hende, og for enhver Stemning, som gaar igjennem hendes Sjæl, fra de mest ophøjede til de mest spøgefulde, men under alle sine vexlende Former bevarer den bestandig som sit egentlige Væsensmærke en Jævnhed og Naturlighed, som er i høj Grad tiltalende. Men om alt dette vil Læseren, som sagt, allerbedst være i Stand til at dømme selv, og jeg nøjes med at fastslaa, at Forf. ogsaa paa dette Punkt viser, hvor meget hun var sin Samtid overlegen, idet hendes Bog, fra Formens Side betragtet, upaatvivlelig maa kaldes det 17. Aarhundredes ypperste danske Prosaværk.

Et Spørgsmaal, der hænger paa det nøjeste sammen med Betragtningen af Skildringens Indhold og Form, er Spørgsmaalet om dens Troværdighed, eller rettere — da der i det hele ikke kan være Tvivl om Forf.s Vilje[1]) — Spørgsmaalet om, hvor vidt hun ogsaa altid har ævnet at erindre de i Bogen omtalte Begivenheder, der jo til Dels er nedskrevne flere Aar efter, at de fandt Sted, med en saadan Nøjagtighed, som den detaillerede Udmaling vil give det Udseende af. Jeg tvivler ikke om, at dette i det mindste i de væsentligere Punkter er Tilfældet. Man har fra en tidligere Tid talrige Vidnesbyrd om, at Hukommelsen var en af de Ævner, som var allerstærkest udviklede

1) Kun paa et eneste Sted i Skriftet, og i Anledning af en højst ubetydelig Sag (se S. 146 Anm. 1), har jeg fundet Anledning til at tro, at hun med Bevidsthed er afveget en Smule fra Sandheden i den egentlige saglige Fremstilling.

hos Leonora Christina, og skjønt hun i sin Selvbiografi siger, at den nu ikke længere er saa god som før[1], vil det dog ganske sikkert være urigtigt at lægge for megen Vægt paa denne Ytring. Dertil kommer, at hun, som altid havde en stærk Drift til at optegne, hvad mærkeligt der mødte hende, uden Tvivl ogsaa lige fra Fangenskabets Begyndelse af har været betænkt paa at nedskrive en Beretning om sine Oplevelser i Fængslet og derfor ogsaa maa antages fra Begyndelsen af at have givet nøje Agt paa, hvad der foregik om og med hende, og om det end varede en Tid, før hun fik Skrivematerialier til sin Raadighed, forstaar man dog let, at Fængslets Ensomhed atter og atter maa have ført hendes Tanker tilbage til de vigtigere af hine Begivenheder, indtil de stod indprægede i hendes Erindring med uudslettelige Træk. At der ikke desto mindre i et Værk, som indeholder saa mange Enkeltheder, og det ofte Enkeltheder, som Forf. ikke umiddelbart kunde kontrollere, maa findes Fejl og Unøjagtigheder, følger af sig selv. De forekommer endog i et ikke ganske ringe Antal og særlig — hvad der synes betegnende for Forf.s Kjøn — i Tal- og Tidsangivelser. Man kan ogsaa sige sig selv, at det ikke er tænkeligt, at hun paa de Steder, hvor hun lader Personerne optræde i direkte Tale, virkelig skulde have gjengivet Replikkerne Ord for Ord, som de er faldne. Paa den anden Side gjør dels hvad der ovenfor er sagt om hendes Hukommelses Styrke, dels den Kontrol, vi paa mange Steder er i Stand til at øve med hendes Skildring, os det muligt at udtale med temmelig stor Sikkerhed, at

[1]) Danske Saml. 2 R. I, 151 Anm.

Unøjagtighederne i hendes Fremstilling kun kan være af ringe Betydning i Forhold til Mængden af det, der er rigtigt overleveret, og selv med Hensyn til hine i direkte Form gjengivne Samtaler tør det vistnok antages, at hun ikke blot i det hele har formaaet at huske det væsentlige i deres Indhold og Gang, men ogsaa lejlighedsvis har kunnet huske selve Ordlyden af en og anden af de faldne Udtalelser.

Idet jeg nu gaar over til at aflægge Regnskab for den Maade, hvorpaa jeg har udført det mig betroede Hverv at udgive Haandskriftet, maa jeg begynde med den Bemærkning, at jeg har troet at burde anvende saa meget større Omhu paa Gjengivelsens Nøjagtighed, som jeg vidste, at Haandskriftet, efter at være gaaet ud af mine Hænder, vilde vende tilbage til det Waldstein'ske Familiearkiv, hvad der selvfølgelig vilde gjøre en fremtidig Benyttelse af det ikke lidet vanskeligere, end om det bevaredes i et af vore egne Arkiver eller Bibliotheker. For at undgaa Misforstaaelse maa jeg dog strax bemærke, at jeg til den nøjagtige Gjengivelse af Haandskriftet for det første ikke henregner Gjengivelsen af dets Interpunktion. Denne er i Virkeligheden saa regelløs og ofte endog saa forvirrende, at jeg, hvis Værkets formelle Fortrin nogenlunde skulde komme til deres Ret, nødvendig maatte beslutte mig til at ombytte den med en helt ny, som det da ogsaa næsten overalt er Praxis, hvor Talen er om Udgivelsen af større haandskrevne Arbejder fra en ældre Tid. Men naar jeg ikke vilde beholde Haandskriftets Interpunktion, fulgte deraf ganske ligefrem, at jeg heller ikke kunde slutte mig til det i den Maade, hvorpaa det anvender de store og smaa Begyndelsesbogstaver. Thi for ikke at tale om, at jeg, over-

alt hvor jeg i Udgaven satte et Punktum eller i det hele et større Adskillelsestegn, ogsaa maatte trykke det nærmest følgende Ord med stort Begyndelsesbogstav, uden Hensyn til, om Haandskriftet havde det saaledes eller ikke, vilde der paa de utallige Steder, hvor jeg har forandret Haandskriftets større Adskillelsestegn til mindre, og hvor der efter hine fulgte Ord med store Begyndelsesbogstaver, kunne blive Tvivl om, hvor vidt disse var brugte paa Grund af Adskillelsestegnet eller af andre Grunde, og da Forf. paa dette Punkt er lige saa inkonsekvent som i sin Interpunktion, vilde ethvert Forsøg paa at løse Tvivlene ikke føre til andet end til en Række Vilkaarligheder. Da nu tilmed hele Sagen er af temmelig underordnet Betydning, har jeg foretrukket ogsaa her helt igjennem at følge et eget System, og naar jeg da har valgt omtrent det samme, som almindeligst følges nu til Dags, kun med en noget hyppigere Brug af store Bogstaver til de egentlige Substantiver og en noget sparsommere Brug af dem til de ikke-egentlige Substantiver[1], da har jeg gjort det, fordi dette System, uden i det enkelte at gjøre Krav paa at gjengive Haandskriftets Skrivemaade paa det omhandlede Punkt, dog i det hele giver et almindeligt Indtryk af den. Thi alle Inkonsekventser fraregnede staar virkelig Haandskriftets Anvendelse af Begyndelsesbogstaverne Nutidens meget nær, og den væsentligste Forskjel er, at det er noget sparsommere i Brugen af de store. Paa én Omstændighed maa jeg i denne Sammen-

---

[1]) Jeg kan ikke betegne min Fremgangsmaade saaledes, at jeg har trykt alle Substantiver med store Begyndelsesbogstaver og alle Ikke-Substantiver med smaa, thi der er til begge Sider ikke faa Undtagelser, som jeg dog ikke anser det for nødvendigt at specificere her.

hæng særlig henlede Opmærksomheden. Mange Ordsammensætninger og Ordforbindelser, som vi plejer at skrive som ét Ord, adskiller Forf. i deres enkelte Bestanddele og skriver som 2, 3 eller flere Ord. Men dette hører til de Ejendommeligheder ved hendes Skrivemaade, som jeg ubetinget har ment at burde bevare i Gjengivelsen, og idet jeg nu i det hele har været nødt til at undergive de saaledes adskilte enkelte Ord de samme Regler for Brugen af Begyndelsesbogstaverne som alle Haandskriftets andre Ord, har nogle af de paagjældende Ordforbindelser etc. faaet et for Øjet temmelig paafaldende Udseende (jeg skriver saaledes: til Freds [eller med Forf.s Retskrivning: til Fritz], Navn give, Naade god osv.). Jeg maa imidlertid tilføje, at der lige saa lidt her som lige over for de øvrige Ord i Haandskriftet er Tale om et i sine yderste Konsekventser gjennemført Princip, og at jeg navnlig ikke har betænkt mig paa at afvige fra, hvad der ellers maa kaldes Reglen, naar en konsekvent Gjennemførelse af den vilde indvirke forstyrrende paa Læsningen (jeg skriver: Under Officer, Premier Minister, Spaa Kone osv.). — Men naar jeg paa de nævnte Punkter har troet mig berettiget, ja til Dels endog forpligtet til at gaa noget friere til Værks lige over for Forf.s Skrivebrug, har jeg derimod i alle andre Henseender bestræbt mig for at gjøre Gjengivelsen saa tro som mulig. Jeg har allerede ovenfor omtalt, at jeg helt igjennem har beholdt Haandskriftets ejendommelige Adskillelse af Ordene[1]. Selvfølgelig har jeg da ogsaa fulgt Forf.s Retskrivning Bogstav for Bogstav, og jeg har paa denne Del af Gjengivelsen

---

[1]) Herunder ogsaa regnet dets undertiden temmelig paafaldende Anvendelse af Bindestregen.

anvendt saa megen Flid, at jeg, skjønt jeg naturligvis ikke tør sige mig fri for Fejl, dog i hvert Tilfælde véd med mig selv, at jeg er ude af Stand til at gjøre det bedre. Jeg finder saa meget mere Anledning til at fremhæve dette, da Forf.s Orthografi er yderst inkonsekvent (hun skriver saaledes et og samme Ord vexelvis med t og tt, ck og k, u, w og v osv.), og man herved let kunde komme til at tilskrive mig, hvad der i Virkeligheden udelukkende kommer paa hendes egen Regning. Hvor et Ord eller et Bogstav ligefrem maatte antages at være fejlskrevet af Forf., har jeg rettet det i selve Texten, men for at give Læseren Lejlighed til at bedømme, om jeg ogsaa altid har truffet det rigtige, har jeg bag i Bogen trykt en Fortegnelse over alle de saaledes ændrede Steder. Med de fremmede Ord har jeg dog forholdt mig paa en noget anden Maade. Uagtet Forf. nemlig ganske vist var i Besiddelse af en for sin Tid ualmindelig Sprogkundskab, var hun dog i de grammatiske og orthografiske Enkeltheder saa usikker, at det i det enkelte Tilfælde næsten er umuligt at afgjøre, om en i et fremmed Ord forekommende Fejl maa betragtes som Skrivfejl eller Uvidenhedsfejl, og jeg har derfor foretrukket at lade saa godt som alle fremmede Ord blive ganske i den Skikkelse, hvori de forelaa fra Forf.s Haand, uden Hensyn til, om Fejlene ved dem beroede paa Valget af Ordene selv, eller knyttede sig til Kjøn eller Kasus, eller endog blot bestod i urigtig Anvendelse af enkelte Bogstaver (man maa saaledes ikke forundre sig over at finde Ord som: Recident, vicitere o. m. a.). Med Hensyn til de fremmede Ord kan endnu bemærkes, at jeg i Reglen ikke har gjort nogen Forskjel paa dem og de danske i Henseende til

Brugen af Begyndelsesbogstaverne. Dog maatte jeg snart blive opmærksom paa, at der blandt de af Forf. anvendte franske og latinske Substantiver findes enkelte, som hun stadig skriver med smaa Begyndelsesbogstaver (hvad der for nogle af de førstes Vedkommende aabenbart hænger sammen med, at hun tænkte sig dem udtalte paa fransk), og disse har jeg da troet at burde gjengive paa samme Maade. At alle Forf.s Tilføjelser til den oprindelige Text ligesom ogsaa hendes Anmærkninger er medtagne i deres Helhed, forstaar sig af sig selv, men dog maa bemærkes, at en og samme Anmærkning undertiden kan være nedskrevet og igjen udslettet 2, 3 og flere Gange, inden Forf. har fundet en ret passende Plads til den, og i saadanne Tilfælde har jeg naturligvis kun aftrykt den paa det Sted, hvor den sidst er anbragt. Rettelserne har jeg for det meste optaget uden videre i Texten. Dog hændte det af og til med Rettelser af rent formel Art, at den tidligere Redaktion ubetinget var at foretrække for den senere, og naar saa var, har jeg ikke betænkt mig paa at blive staaende ved den første. Paa samme Maade har jeg forholdt mig lige over for enkelte reelle Rettelser, naar de nemlig ved en Uagtsomhed af Forf. var udarbejdede i en Form, der ikke passede ind i Sætningsforbindelsen paa det Sted, hvor de hørte til. I sidste Tilfælde har jeg dog altid sørget for, at intet gik tabt for Læseren, idet jeg har aftrykt vedkommende Rettelser som Anmærkninger under den egentlige Text. Af de temmelig talrige Ord og Sætninger, som er udstregede af Forf., uden at noget nyt er sat i deres Sted, har jeg optaget enkelte i Texten, men dog bestandig tilføjet en Bemærkning om, at en Udstregning har fundet Sted, med

mindre der kun var Tale om et ganske enkelt Ord, som var udslettet af rent formelle Hensyn og, vel at mærke, med Urette udslettet.

Til en anden Side af min Virksomhed som Udgiver end den i det foregaaende omtalte henhører Udarbejdelsen af de oplysende Anmærkninger om Forhold og Personligheder, hvormed jeg har anset det for nødvendigt at ledsage Skildringen[1]. Det følger af sig selv, at efter at jeg nu i over 16 Aar atter og atter har arbejdet i Leonora Christinas Historie, har jeg kunnet gjøre disse Oplysninger baade talrigere og fyldigere, end da Stoffet var mig nyt. Selv i deres nuværende Skikkelse sætter de dog ikke Læseren fuldt ud i Stand til at tilegne sig Skriftets Indhold, med mindre han i Forvejen har noget Kjendskab til Leonora Christinas almindelige Historie. Men da dette næppe tør antages at være Tilfældet med alle, skal jeg paa de følgende Sider i det mindste give en Fremstilling af de vigtigste af de Begivenheder, som gik lige forud for og mere eller mindre umiddelbart førte til den Situation, hvormed «Jammers-Mindet» begynder, hvorved jeg dog bemærker, at denne Fremstilling selvfølgelig kun giver Begivenhedernes yderste Omrids, og at de, der ønsker nærmere Oplysning, maa søge denne i mit Skrift: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie. 1—2 D. Kbh. 1879—81.

Da Leonora Christina den 8. August 1663 blev indsat i Blaataarn for der at tilbringe noget nær de følgende 22 Aar af sit Liv, var hun allerede ikke mere fremmed for

[1]) I nærværende 3die Udgave har jeg tillige i Anmærkningerne forklaret nogle af de i Texten forekommende vanskeligere eller sjældnere Ord. Ved enkelte af disse Forklaringer har Hr. O. Kalkar ydet mig sin venskabelige Hjælp.

Fængselslivets Bitterhed. Hendes Historie i de sidst forløbne 4 Aar havde for en meget stor Del kun været en Omskiftning af ét Fangenskab med et andet. Det var blandt Svenskerne, hun gjorde sine første Erfaringer i saa Henseende, og Anledningen var den Anklage for Højforræderi, som 1659 rejstes mod hendes Mand af den svenske Regering. Skjønt der ved Freden i Roskilde var tilsikret Ulfeldt Tilbagegivelse af alt hans Gods, fuld Erstatning for lidt Skade og Ret til med sin Familie uhindret at bo i Danmark, havde han ikke fundet for godt at vende hjem til sit Fædreland. Han syntes tvært imod bestemt paa i Fremtiden udelukkende at ville ofre det Land sine Kræfter, som havde ydet ham en saa virksom Beskyttelse, han overtog Udførelsen af et betydeligt offentligt Hverv for den svenske Regering og lønnedes for allerede ydede Tjenester med store Naadesbevisninger af Karl Gustav. Men det varede ikke længe, før Forholdet mellem ham og Kongen undergik en betydelig Forandring. Den hidtidige gode Forstaaelse afløstes paa Ulfeldts Side af en stedse tiltagende Misfornøjelse, som han ikke engang søgte at skjule, og paa Karl Gustavs Side af en stadigt voxende Mistillid til Ulfeldts Ærlighed. Denne Mistillid syntes at skulle blive retfærdiggjort, da man i Foraaret 1659 kom til Kundskab om en Plan, som en Del Malmøboere i Slutningen af 1658 havde lagt til at afkaste det svenske Herredømme, idet der nemlig fra flere af de i Sagen indviklede Personer fremkom Beskyldninger mod Ulfeldt, som gik ud paa, at han ikke blot havde været vidende om hint Anslag, men ogsaa, for at udsone sig med den danske Regering, paa forskjellige Maader konspireret mod Sverig, og særlig forraadt

Svenskernes Plan til Stormen paa Kjøbenhavn til de danske. Som en Følge af disse Angivelser blev Ulfeldt — med Hustru og Børn — sat under streng Bevogtning i sin Gaard i Malmø, og der blev indledet Undersøgelse og endelig anlagt Sag imod ham. Sjældent har Leonora Christina haft Lejlighed til i højere Grad at aflægge Prøve paa sin overordentlige Sjælsstyrke og sin ualmindelige Begavelse end under disse farefulde Forhold. Thi da Ulfeldt, endnu medens Forundersøgelsen stod paa, blev ramt af et Slagtilfælde, som berøvede ham Mælets Brug i hele den Tid, Sagen stod paa, og saaledes hindrede ham i personlig at optræde, førtes Forsvaret under Processen udelukkende af hans heltemodige Hustru, som i en Række med stor Dygtighed skrevne Indlæg bestræbte sig for at overbevise den i Anledning af Sagen nedsatte Kommissorialret om sin Mands Uskyldighed. Dette lykkedes nu rigtignok ikke. Skjønt der i det mindste med Hensyn til Hovedpunktet i Anklagen: at Ulfeldt skulde have forraadt Svenskernes Stormplan til de danske, næppe kan være Tvivl om, at han blev uretfærdigt beskyldt, dømte Retten ham fra Liv og Gods, men paa den anden Side havde den dog, da Vidnesbyrdene ikke paa alle Punkter forekom den lige klare, Betænkelighed ved at tilraade Dommens Offentliggjørelse, og Karl Gustav ønskede selv, før en saadan Offentliggjørelse fandt Sted, personlig at gjennemgaa Sagen, hvad der sikkert vilde have ført til en Formildelse af Dommen. Imidlertid døde Kongen pludselig (13. Februar 1660), uden at have truffet nogen Bestemmelse med Ulfeldt, og efter at Formynderregeringen, som overtog Statens Styrelse, endnu en Tid havde holdt ham og Leonora Christina i Fangenskab, blev man tilsidst saa kjed af ham og hans Sag, at

det, da Hannibal Sehested paa en Gesandtskabsrejse til Stockholm i Sommeren 1660 nedlagde Forbøn for Svogeren, virkelig besluttedes at benaade ham og sætte ham og Leonora Christina paa fri Fod, dog paa det Vilkaar, at han først skulde stille Borgen for, at han og hans Familie ikke i Fremtiden vilde foretage noget mod Sverig. Skjæbnens Ugunst — og maaske Menneskenes Ondskab — gjorde imidlertid, at Ulfeldt og hans Hustru ikke kom til at nyde godt af denne Benaadning. Skræmmede af forskjellige, som de mente ilde varslende, Omstændigheder, og ikke mindst af et falsk Rygte om, at det var bleven bestemt at føre dem til Finland og der holde dem i Fangenskab for deres Livstid, besluttede de at flygte og iværksatte virkelig ogsaa deres Beslutning, før Meddelelsen om deres Benaadning var kommen til deres Kundskab. Ulfeldt flygtede først, forklædt i Præstedragt. Det var Meningen, at han skulde være gaaet til Lybek i en Baad, han havde sikret sig, men i det Sted sejlede han — som antog, at Roskildefredens Bestemmelser vedrørende ham endnu stod ved Magt, skjønt de ikke var optagne i den kjøbenhavnske Fredstraktat — til Kjøbenhavn. Ankommen her indgav han en Skrivelse til Kongen, hvori han bevidnede sin Lojalitet og bebudede, at han vilde gjøre Kongen sin Opvartning, naar hans Hustru (som hele Tiden havde agtet sig til Kjøbenhavn) var indtruffet. Der blev imidlertid intet Hensyn taget til denne Skrivelse, og anden Dagen efter, at Leonora Christina var ankommen, blev baade hun og hendes Mand arresterede og førte til Bornholm (25. Juli 1660), hvor de indsattes som Fanger paa Hammershus Fæstning.

Fangenskabet paa Hammershus betegner det andet Stadium i Leonora Christinas Fængselshistorie, og ganske vist ikke det mindst kvalfulde. Guvernøren paa Bornholm, Generalmajor Adolf Fuchs, var ikke blot en haard og hensynsløs Mand, men en Mand af et uædelt Sind, og som oven i Kjøbet aabenbart var stærkt forud indtaget mod sine Fanger. Skjønt man ikke kan frikjende Ulfeldt og hans Hustru for af og til at have udæsket Guvernørens Vrede, gav denne sig undertiden Luft paa en saa brutal Maade, især over for Leonora Christina, at det under ingen Omstændigheder kan undskyldes. I Begyndelsen var dog de fangnes Tilstand for saa vidt taaleligere, som det var dem tilladt at være sammen. Men efter at et Flugtforsøg var mislykket og opdaget, blev ogsaa denne Gunst dem nægtet, og de blev nu (i Juni 1661) hver for sig indespærrede i et Fængsel af meget strengere Art end det tidligere, hvor de maatte undvære Opvartning, Sysselsættelse, Lys om Aftenen m. m. Saaledes stod Sagerne, da Overstatholder og Premierminister Grev Christian Rantzau i September Maaned ankom til Bornholm for paa Kongens Vegne at modtage Troskabseden af Øens Indbyggere. Samtidig hermed havde han dog ogsaa nogle andre Hverv, vedrørende dels Fuchs — hvis brutale Regimente havde fremkaldt en almindelig Misstemning paa Øen, og som ogsaa kort efter blev afløst af en anden i sin Post — dels Fangerne, med hvem Rantzau havde Befaling til at forhandle om Betingelserne for deres Løsgivelse. Forhandlingerne — som i øvrigt efter Rantzaus Bortrejse forsattes af en anden — førte forholdsvis hurtigt til et Resultat, da Ulfeldt, nedbøjet som han var af Fængslets Tryk, uden stor Modstand lod sig

bevæge til at gaa ind paa alt, hvad der forlangtes af ham. Betingelserne for Løsgivelsen var meget haarde. De vigtigste af dem var, at Ulfeldt skulde give Afkald paa de Rettigheder, han og hans Familie havde erhvervet ved Freden i Roskilde; at han skulde afstaa til Kongen det allermeste af, hvad han ejede af faste Ejendomme og Jordegods udenfor Fyn (jvfr. S. 10 Anm. 1); at han skulde annullere en Obligation paa 63000 Rdlr. foruden paaløbne Renter, som Frederik III. 1658 havde udstedt til ham som Erstatning for Beslaglæggelsen af hans Godser; at han skulde forpligte sig til ikke at tage Tjeneste hos nogen fremmed Fyrste, til ikke at forlade Riget eller komme til Sjælland uden Kongens Tilladelse osv. Et Dokument, hvori alle disse Forpligtelser specificeredes, blev undertegnet af Ulfeldt og Leonora Christina paa Bornholm, og derpaa førtes de til Kjøbenhavn, hvor de maatte underskrive et Dokument af væsentlig samme Indhold, og hvor Ulfeldt tillige maatte aflægge Troskabsed til Frederik III. Først da kunde de betragte sig som fri, og faa Dage efter (den 27. December) afrejste de saa til Ellensborg i Fyn (det nuværende Holkenhavn), som var tilfaldet Leonora Christina i Arv efter hendes Moder, Fru Kirsten Munk, og som af Kongen var anvist Ægteparret til fremtidigt Opholdssted.

Saa dybt som Ulfeldt var faldet, han, som engang var den første Mand i Riget næst Kongen, skulde han, som bekjendt, falde endnu dybere. Den egentlige Katastrofe i hans Liv stod tilbage, og som det altid hidtil havde været Tilfældet, skulde han ogsaa denne Gang drage sin Hustru med sig i Fordærvelsen. Næppe var han kommen til Ro paa Ellensborg, før han begyndte at tænke paa at slippe

bort derfra igjen. Idet han beraabte sig paa sit nedbrudte Helbred, søgte og fik han i Foraaret 1662 Tilladelse til for nogen Tid at rejse til Udlandet for at bruge varme Bade. Han forlod tillige med sin Familie Danmark sidst i Juni, men i Stedet for at tage til et Badested rejste han til Amsterdam, derfra igjen til Brügge, og i denne By opholdt han sig nu — fraregnet en kortere Udflugt til Paris (jvfr. S. 40 Anm. 1) — hele dette Aar ud og en stor Del af det næste. I Maj 1663 forlod Leonora Christina ham for, efter hans egne indtrængende Opfordringer, at gaa til England, hvor hun skulde indkræve en større Pengesum, som Ulfeldt i sin Tid af sine egne Midler havde forstrakt Karl II. med, da denne landflygtig opholdt sig i Nederlandene (jvfr. S. 12 Anm. 2). En Tid lang syntes hendes Rejse at skulle faa et heldigt Udfald. Skjønt det varede noget, inden hun fik Adgang til Karl II. selv, lykkedes det hende dog omsider, og Kongen modtog hende meget naadigt og lovede at ville stille hende tilfreds. Men trods dette udeblev Betalingen, Tiden gik, og da Leonora Christina endelig, mismodig over bestandig at blive holdt hen med Udflugter og opfordret af sin Mand til at vende tilbage, lavede sig til at forlade England, var der indtraadt Omstændigheder, som gjorde hende det umuligt. Den danske Regering havde nemlig i Løbet af Foraaret modtaget forskjellige Meddelelser, som var i højeste Grad kompromitterende for Ulfeldt. De udgik fra det brandenburgske Hof, og Begyndelsen gjordes med en Skrivelse til Amtmanden i Flensborg Detlev v. Ahlefeldt, hvori han anmodedes om at lade den danske Regering vide, at Kurfyrsten ønskede at tale med en af Frederik III.s mest betroede Mænd om

en Sag, som var af megen Vigtighed for den danske Stat, idet den truede med intet mindre end «Ulykke, Fare, Forstyrrelse og fuldstændig Ruin». Efter at Ahlefeldt personlig havde konfereret med Kongen, blev han af denne sendt til Kønigsberg og fik ogsaa her al fornøden Underretning. Det væsentligste af, hvad han erfarede, var, at Ulfeldt, efter at have ladet Kurfyrsten vide, at han havde en vigtig Meddelelse at gjøre ham og efter i den Anledning at være traadt i Forbindelse med en Afsending fra Kurfyrsten, Generalmajor Alexander v. Spaen, havde aabenbaret denne, at der var et meget stort Parti i Danmark, som var misfornøjet med Regeringen, og at nogle af dette Parti havde henvendt sig til ham, Ulfeldt, og anmodet ham om at være dem behjælpelig med at skaffe Landet en anden Konge. Hvis nu Kurfyrsten vilde modtage Kronen, saa haabede Ulfeldt ogsaa at være i Stand til at skaffe ham den og skulde nærmere lade ham vide, paa hvad Maade han mente at det kunde ske, samt hvilke Betingelser han selv stillede. Der er mange Tegn til, at Ahlefeldts Indberetning, som desuden antydede en vis Forbindelse mellem Ulfeldts Anslag og nogle mistænkelige Bevægelser i Sverig, ligefrem slog den danske Regering med Forfærdelse. Imidlertid besluttede man dog at holde Sagen hemmelig, indtil en ny Sammenkomst mellem Ulfeldt og Spaen, som Kurfyrsten af Brandenborg havde lovet at foranledige, havde givet nærmere Oplysninger om den førstes Planer. Men samtidig forsømte man ikke at gjøre Skridt til at sikre sig baade Ulfeldts og Leonora Christinas Personer — thi man ansaa hende for at være Mandens Medvider og medskyldige —, og da man erfarede, at hun opholdt sig i England, og

ansaa det for rimeligt, at ogsaa Ulfeldt var der, anmodede Frederik III. gjennem den danske Resident i England, Simon v. Petkum, Kong Karl om at lade dem begge anholde og udlevere. For Ulfeldts Vedkommende viste det sig dog snart, at man havde taget fejl, men Frederik III. vilde nu ikke opsætte længere at gaa offentligt frem imod ham, og uden at oppebie Spaens Indberetning om hans anden Sammenkomst med ham, lod han paa de foreliggende Vidnesbyrd Sagen foretage for Højesteret, som saa den 24. Juli afsagde den bekjendte Dom, ved hvilken Ulfeldt som skyldig i Majestætsforbrydelse i højeste Grad dømtes fra Ære, Liv og Gods. Leonora Christina var imidlertid, i Følge Frederik III.s Anmodning og Petkums Bestræbelser bleven anholdt i Dover af de engelske Myndigheder, just som hun gjorde sig rede til at forlade Landet. Hun blev indsat paa Slottet og holdt fangen her i nogen Tid, men saa redebon den engelske Regering ellers havde vist sig til at gaa den danske Konges Ærinde, trykkede den sig dog ved ganske aabenlyst at udlevere hende. Imidlertid skulde hun jo bort, og for at udvirke dette lagde man en Fælde for hende. En Underbefalingsmand paa Dover Castle, Løjtnant Braten (eller Broughton), bildte hende ind, at han — med Karl II.s Samtykke — vilde skaffe hende om Bord i et Skib, som skulde afgaa til Flandern, og da hun saa som Følge heraf en Nat forlod Slottet sammen med Braten for at opsøge dette Skib, overgav Forræderen hende til Simon v. Petkum, der ventede paa hende med nogle bevæbnede Mænd og ved disse lod hende bringe om Bord paa et armeret engelsk Skib, som han havde fragtet til at føre hende til Kjøbenhavn.

Med Ankomsten til Kjøbenhavn begynder Leonora Christinas egen sammenhængende Skildring, og jeg finder derfor ingen Anledning til at føre denne korte historiske Skitse videre. Kun med Hensyn til Spørgsmaalet om den danske Regerings Forhold til den Leonora Christina tilføjede Uret turde det maaske endnu være mig tilladt at bemærke, at hvor meget oprørende der end var i den Maade, hvorpaa Anholdelsen og Udleveringen foregik, er det dog — selv afset fra, at den engelske Regering rigelig bærer Broderparten af Skylden herfor — næppe paa dette Punkt, at den danske Regerings Fremfærd mod Leonora Christina viser sig i det ugunstigste Lys. De Meddelelser, som Regeringen havde faaet om Ulfeldts Planer fra en Kilde, hvis Paalidelighed den ingen Grund havde til at betvivle, var af en saadan Beskaffenhed, at den maatte være berettiget til at tage de strengeste Forholdsregler, og at Leonora Christina var vidende om disse Planer, maatte Regeringen have al mulig Grund til at antage. Ganske anderledes stiller Sagen sig for Regeringen med Hensyn til den Kjendsgjerning, at den, uden at der var gaaet nogen Dom over Leonora Christina, og uden at hun i det hele var bleven overbevist om nogen anden Brøde end, som hun selv siger, den ikke at have villet forlade sin Mand i Ulykken, holdt hende indespærret i et almindeligt Forbryderfængsel, ikke blot indtil Mandens Død selv i Regeringens Øjne maatte have gjort hende uskadelig, men endnu 21 lange Aar efter dette Tidspunkt. Dette er dens store og egentlige Skyld imod hende, og den forringes ikke i mindste Maade derved, at det væsentlig var en eneste Persons, Dronning Sophie Amalies, uforsonlige Had, som kom til

Udtryk i denne lange Indespærring, eller derved, at en meget stor Del af de Kvaler, Leonora Christina udstod i Fængslet, mindre havde deres Udspring i en indenfor Fængselsmurene planmæssig fortsat Forfølgelse fra hendes Fjenders Side end i Omstændigheder, der tilhørte Tiden, i Fængselsvæsenets daværende usle Tilstand, i hendes tilfældige Omgivelsers naturlige Raahed osv.

Til Slutning endnu kun et Par Ord om det her udgivne Værks ydre Historie. Det er allerede sagt, at det nærmest var bestemt for Forf.s Børn, men da det jo blev nedskrevet i Fængslet, kunde Forf. under Udarbejdelsen ikke have noget sikkert Haab om, at det skulde blive hende forundt selv at overgive det i de rette Hænder, og det var derfor bestemt, at en god Ven blandt hendes Omgivelser i Fængslet (se S. 260 og 288 Anm. 1) skulde besørge det til dets Adresse, saa snart det var bleven færdigt. Ved Leonora Christinas Frigivelse blev Benyttelsen af en Mellemmand overflødig, og Haandskriftet har nu uden Tvivl fulgt hende til Maribo Kloster og er blevet der en Tid lang. Efter hendes Død har saa en af Døtrene oversendt det til Broderen Leo Ulfeldt, og hos dennes Descendenter er det forblevet indtil vore Dage. Ved Haandskriftet ligger endnu det originale Brev, som ledsagede Oversendelsen. Det bærer Udskriften: «*A Monsieur Monsieur le Comte Leon D'Ulfeldt &c.*», er skrevet med en Damehaand[1]) og er forseglet med det rigsgrevelig Ulfeldt'ske Segl (se Lexicon

---

[1]) Jeg antog tidligere, at Haanden var Anne Kathrine Ulfeldts. Men skjønt jeg nu kun har en temmelig dunkel Erindring om Skrifttrækkene, har jeg dog et Indtryk af, at disse mere lignede den anden Datters, Leonora Sophies, Haand, som jeg dengang ikke kjendte.

over adelige Familier II, 335), men er i øvrigt uden Dato og Underskrift. Det lyder bogstavret saaledes:

«*Denne Baag handler om, huad woris Sl. Frue Moder er hendtis i Hendis Fengsel. Ieg haffuer icke kundt resoluere mig till att brende den, ihuorwel att dends Læßning haffuer giffuet mig ljden fornøyelße, efftersom de adskillige hendelßer betreffer alle Hendis bedrøffuelige Tilstand. Endelig er ded icke u-nyttigt att wjde, huorledis med Hender er forfahret, mens er icke fornøden, att den kommer i fremmede hender, thi ded kunde hende sig, att den kunde glæde dem, som ennu kunde wære til offuers aff woris Hadere.*»

Bogen er nu for længst kommen i «fremmede Hænder», men den Virkning, den har øvet, har været en ganske anden end den, Datteren befrygtede. Den har ikke glædet nogen af Leonora Christinas «Hadere», men talrige af hendes Venner, og har vundet hende mangfoldige saadanne i Kredse, hvor hun før var kjendt af lidet mere end af Navn. Det er i saa Henseende en meget talende Kjendsgjerning, at Bogen gjennem de to tidligere Oplag er bleven udbredt i et Antal af henved 3000 Exemplarer[1], hvad der under vore smaa Forhold maa betragtes som noget højst ualmindeligt for en historisk Skildring, og ikke mindst naar den, som i det foreliggende Tilfælde, er 200 Aar gammel og træder frem i hele sin originale Skikkelse, det vil sige med en Sprogform og Retskrivning, som ofte maa have lagt Læserne Vanskeligheder i Vejen. Der har oftere, ogsaa

---

[1]) Desuden er „Jammers-Mindet" bleven oversat paa tysk (af J. Ziegler, 1871) og paa engelsk (af F. E. Bunnett. 1872). I intet af de paagjældende Lande synes Bogen dog at have gjort synderlig Lykke, hvad der i øvrigt ikke var vanskeligt at forudse.

offentligt, været fremsat et Ønske om, at jeg vilde foranstalte en Udgave af Skriftet, som var afpasset noget mere efter Menigmands Tarv, og hvori særlig Retskrivningen var bragt i Overensstemmelse med Nutidens Brug, og der er heller ikke Tvivl om, at en saadan Udgave vilde være af Betydning med Hensyn til at skaffe Bogen Indgang i endnu videre Kredse end hidtil. Forinden imidlertid denne Tanke kunde realiseres, maatte der sørges for, at Leonora Christinas Skrift bevaredes i Literaturen i sin oprindelige Skikkelse, og saaledes fremkom den nuværende Udgave, ved hvis ualmindelig smukke Udstyrelse min ærede Forlægger, Justitsraad Fr. Hegel, har vist — som saa ofte tidligere —, at hans Forhold til Literaturen bestemmes af andre Hensyn end Hensyn til, hvad der betaler sig.

Kjøbenhavn, den 26. Juli 1885.

S. Birket Smith.

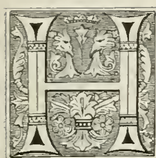
Den fangne Greffwinne

Leonoræ Christinæ

Jammers Minde

Fortalen

Til mine Børn.

ierte kiere Børn! Billigen kand ieg med Iob sige: Der som man min Iammer kunde weye oc mine Liidelser tilsammen i en Wect-Skaal legge, da skulle de were tyngere end Saand i Haffuet[1]. Ia wißeligen erre mine Liidelser stoere oc mange, de erre tunge oc vtallige[2]. Mit Sind haffuer lenge offuer denne **Iammers Minde** werret striidig, ey kundende slutte, om ieg mig icke snarere skulle bemøde mine Liidelser att forglemme end dennem att ihuekomme. Men endeligen haffuer tilskyndende Aarsager mig dreffuen icke alleeneste min Iammer att ihuekomme, men den endoc vdi Pennen att forfatte oc Eder, mine kiære Børn, den att tilskriffue[3].

---

[1]) Jobs Bog VI, 2—3. Citatet var ogsaa benyttet i den Ligtale, som Mag. Chr. Sommer 1658 havde holdt over Leonora Christinas Moder, Kirsten Munk (se Bang's Saml. af nytt. og opbygg. Materier 3 Stykke, S. 329).

[2]) Senere rettet til: «*haffwer mine Liidelser worren stoere oc mange, tunge oc vtallige*».

[3]) I Randen er senere tilføjet: «*efftersom ieg nu er i Haab, att miine Skriffter Eder kand komme til Hænde, mit Fengsel oc diße trende sidste Aaringer meget er lættet*».

Første tildriffuende Aarsage er Guds Allmectigheds Errindring, efftersom ieg ey min Iammer, Angst, Nød oc Smerte ihuekomme kand foruden tillige med mig Guds Allmact att errindre, som vdi alle mine Liidelser, Elendigheder, Hiertesorrig oc Bedrøffuelser min Krafft oc Hielp, min Trøst oc Bistand haffuer werret; thi aldrig lagde Gud mig saa snart en Byrde paa, att hand io med ded samme mig effter Byrdens Tyngde Styrcke gaff, saa att Byrden mig wel krum nederbøyede, mig hart knuede oc tryckte, men dog ey slet nederslog, knusede oc vndertryckte, for huilcket den vbegriibelige Guds Allmectighed skee Loff oc Priis i Ewighed. Wil mig alt saa icke alleeneste min Iammer errindre oc Gud for sin naadige Bistand i alle tilføyede bedrøffuelige Tilfald tacke, men endoc Eder, mine kiere Børn, Guds Goedhed imod mig kundgiøre, paa ded I Eder icke alleeneste offuer den Allerhøyestis v-begriibelige Hielps-Gierninger kunde forundre, men endoc med mig der vdoffuer i Tacksigelsen indstemme. Thi med Skiel skal I kunde sige, att Gud vnderlige Ting imod mig giort haffuer[1]; att hand haffuer werret mectig vdi mig suage oc sin Krafft vdi mig, ded allerskrøbeligste Redskab, bewiiβet. Thi huorledis haffde ded ellers werret muligt, att ieg saa mange offuer stoere, plutzlige oc v-formodentlige, vlyckelige Tilfælle haffde kundet imodstaa, om hands Aand icke vdi mig sin Wirckning haffde giort? Gud

[1]) Dette Sted kan mærkes som et Exempel paa en af de Ordstillinger, som Forf. ved det i Indledningen omtalte Gjennemsyn af Haandskriftet ellers i Almindelighed har rettet, for saa vidt hun er bleven opmærksom paa dem.

war den, som selffuer traadde ind med mig aff Taarne-Døren, hand war dend, som racte mig sin Haand oc striide for mig vdi Mißdædernis Fengsel, som kaldis den Mørcke-Kircke. Hand haffuer siden stetze, nu nesten ellffue Aar, worren inden mine Fengsels-Døre oc vdi mit Hierte, haffuer styrcket, trøstet, queeget, ia offte endoc glæd mig. Gud haffuer giort vnderlige Ting imod mig, thi ded er meere end vbegribeligt, att ieg saa stoere mig offuerkomne Vlycker haffuer kundt offuerleffue, beholdendis min Fornufft, Sind oc Santz. Ded er sig høyligen offuer att forundre, att mine Lemmer icke erre krumpen oc *contract* aff Liggen oc Sidden, att mine Øyen icke erre dumme, ia gandske blinde aff Graad, aff Røg oc Smøg, att ieg icke er stackaanded aff idelig Lyßetaande oc Qualm, aff Stanck oc indklemte Lufft. Gud allene Æren!

Den anden tilskyndende Aarsage er den Trøst, ded Eder, mine kiære Børn, wil were, att I formedelst denne *Iammers-Minde* forsickris, att ieg vskyldeligen liider, att mig icke ringeste Sag er tillagt, oc att ieg intet er bleffuen beskylt, for huilcket I, mine kiære Børn, tør bluis oc Øynene skammeligen nederslaa. Ieg liider for att haffue werret ælsket aff en dydig Herre oc Hoßbonde, for att ey haffue hannem i Vlycken wilt forlade; *susspiceris* derfor att wide om ett Forræderi, hand aldrig er bleffuen for tiltalt, mindre offuerbewiist, huis Beskyllings Aarsage mig ey bleff forstendiget, ihuor smaaligen oc weemodeligen ieg ded war begierendis. Lader ded were Eders Trøst, mine kiære Børn, att ieg haffuer en naadig Gud, en goed Samwittighed oc en frii Foed att

staa paa, att ieg aldrig nogen skammelig Gierning haffuer giort. Ded er en Naade hoeß Gud, siger Apostelen St. Peder, om nogen bærer ded onde formedelst en goed Samwittighed oc liider Vret. Ieg liider, Ære wære Gud! icke for mine Mißgierninger, thi da war ded mig ingen Roeß, men ieg kand roeße mig aff, att ieg aff Vngdom op Christi Kaarßdragerske haffuer werret oc hafft v-trolige himlige Liidelser, huilcke effter mine Aar oc Alder ware wel tunge att bære.

I huor wel min *Iammers-Minde* icke widre indholder eller om melder, end huis[1] sig med mig i dette Fengsel paa elffte Aar haffwer tildraget, saa kand ieg dog icke forbigaa Eder, mine kiære Børn, mine forrige Liidelser korteligen i denne Fortale att paaminde, tackende Gud for diß Offuerstriidende.

Eder, mine hierte kiære Børn, er icke alleeneste witterligt, men ded er endoc landkyndig, huad stoere Liidelser oc effterfølgende Vlycker *Dina* oc Walter med derris mectige Anhang wörris Huuß paaførte *Anno* 1651[2].

At ieg intet skal melde om saa mange modige[3] oc tunge Dagis Reiser, om Haffs-Nød oc mange Slags Farligheder, ieg vdi fremmede Lande fristet haffuer, den eeneste Reiße wil ieg Eder alleene til Gemøte føre,

---

[1]) Huis ɔ: hvad.

[2]) De Begivenheder, hvortil her sigtes, tør i deres Hovedtræk forudsættes at være saa almindelig kjendte, at jeg ikke finder Anledning til at udtale mig nærmere om dem. I øvrigt har jeg i mit Skrift: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie I, 200 flg. givet en Fremstilling af dem.

[3]) Modige ɔ: bedrøvelige.

huilcken min Herre mig imod mit Sind befalede att giore i Dannemarck *Anno* 1657. Den war Winter Dag, besuærlig oc farlig. Ieg liide Spott oc Forfølgelse, oc dersom Gud icke haffde giffuen mig Moed oc den ded betaget, som mig skulle griibe, da haffde ieg ey paa den Tiid vntgaaet Fengsels Vlycke[1].

I dragis wel til Minde, mine kiære Børn, huad ieg i den malmøske *Arrest* fiorten Maaneder liide oc vdstoed; att den største Naade, Hands kl. Majt. aff Suerrige, Konning Karl den tiiende, mig da bewiiste, war, att

---

[1]) I Begyndelsen af November 1656 tiltraadte Leonora Christina, som dengang i nogen Tid havde opholdt sig med sin Familie paa Slottet Barth i Pommern, en Rejse til Danmark, for, som hun selv siger, «*udi al Underdanighed at søge Hs. kgl. Majt. min Herres Uskyldighed at demonstrere*». Hun kom dog ikke længere end til Korsør, hvor Ulrik Christian Gyldenløve foreviste hende en kongelig Ordre til at forlade Landet, og for at være saa meget mere sikker paa, at denne blev efterlevet, ledsagede Gyldenløve hende selv til Nyborg, hvorfra Rejsen gik videre gjennem Fyn og Hertugdømmerne. I Aabenraa tøvede hun en halv Snes Dage, men da Kongen imidlertid havde faaet at vide, at hun førte nogle Papirer med sig, som han ønskede at komme i Besiddelse af, gav han Statholderen i Hertugdømmerne, Grev Christian Rantzau, og Amtmændene i Haderslev og Rensborg Ordre til at standse hende, hvor hun maatte træffes, og fratage hende de nævnte Papirer, men i øvrigt ikke hindre hendes Rejse (dette sidste vidste Leonora Christina ikke). Ikke langt fra Flensborg var Planen nær kommen til Udførelse, men Leonora Christina reddede sig ved sit Mod og sin Raadsnarhed. Hun ankom den 15. December til Barth, og det er saaledes ikke ganske nøjagtigt, naar hun ovenfor siger, at Rejsen foregik 1657. Man har en udførlig, egenhændig Beretning af Leonora Christina om denne Rejse (i Geh. Ark. Ulfeldtske Sager Nr. 16). Den er trykt i Becker's Saml. til Danm. Hist. under Fredr. III. 2 D. S. 441—47. En anden haves i hendes franske Selvbiografi (Danske Saml. 2 R. I, 166 flg.). Jvfr. mit Skrift: Leonora Christinas Hist. I, 282 flg.

hand satte ded i mine Kaar, enten ieg wille were paa frii Foed oc raade for worris Goedz, eller oc med min Herre were *arresteret.* Ieg erkiendte den Naade oc ded sidste som ded skylligste vdwalde, actendis ded for en Lycke, att ieg min da sorgefulde oc siden med Sygdom behafftede Hoßbonde maatte trøste oc tienne. Ieg antog ded oc for en Naade, att mig bleff tilsted (der min Herre for Suaghed ey selffuer kunde) for hannem att gaa i Rette. Huad Hiertesorrig oc Bedrøffuelse ieg for min skrøbelige Herre haffde, huad Møde, Besuæring oc Bekümring *Processen* (som offuer nii Vger dagligen bleff forretagen) mig foraarsagede, ded weed den høyeste Gud, som war min Trøst, Styrcke oc Bistand, som mig gaff Moed oc Hierte for en Siddendis-Rett min Herris ærlige Naffn att forsuare[1].

Eder er wel icke forglemt, huor hastig en Vlycke anden fuldte, huorledis den Liidelse ey war forbi, forend en langt større hender Haanden racte; oc gick ded oß da, som Poëten siger: *Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charibdin.* Wii vntgick en *Arrest* oc falt i ett hart Fengsel, vden Tuiffuel formedelst Guds Tilskickelse, som min Herre (imod worris tagen Affskeed) gaff de Tancker sig til Kiøbenhaffn i Steden for Lybeck att forføye. Huor hierteklemt ieg bleff, der ieg imod all Formoding min Herre i Kiøbenhaffn for mig fant (huilcken ieg formeente alle hands Fiinders Mact oc Wold att were

---

[1]) Om Processen i Malmø se Nyt hist. Tidsskrift IV, 1 flg., og mit Skrift: Leonora Christinas Hist. I, 321 flg.; jvfr. Indledningen.

Adolf Fuchs.

Efter et samtidigt Kobberstik.

vntkommen), ded kand ieg med ingen Pen beskriffue. Ieg wentede ded, som min Herre icke troede, huilcket dog strax der paa fulte, som war en *Arrest*, oc bleffue wii anden Dagen effter min Ankomst (effter huilcken biiedis) tagen til Fanger oc førte til Borringholm, huorhelst wii sytten Maaneders Tiid hart ware fengselet[1]. Huad ieg der liide, derom haffuer ieg en fuldkommen Beskriffning giort[2], som ieg formoder vdi Eders, mine kiere Børns, Giemme findis, huor vdaff I seer, huad ieg med min suage Herre vdstoed, huor offte ieg større Vlycke affwergede, efftersom min Herre icke altiid med Taalmodighed *Gouuerneurens*, Adolff Foßis (som sig Fux kalte), onde Tractament kunde forsmerte. Tungt oc hart war ded att were aff en Bonde Søn spottet oc forhaanet, att were aff hannem sultet, truet oc høtt[3], men tyngere oc haardere att were syg vnder hands Gewalt oc høre aff hannem de Ord, att der som end Døden saed mig paa Læberne, saa skulle dog icke nogen Guds-Ords-Tiennere komme til mig. O stoer[e] Tyranni! Hands Ondskab war saa offuer Maade stoer, att hand icke kunde taale, at wii lettede huer andre Kaarßet, huor for hand ded saa forarbeydede, att wii effter ellfue

---

1) Nemlig fra sidst i Juli 1660 til noget over Midten af December 1661.

2) En saadan Beskrivelse er nu ikke længere kjendt, men i hendes Selvbiografi (Danske Saml. 2 R. I, 179 flg.) er dog ogsaa optaget en Skildring af Fangenskabet paa Bornholm. En kritisk Fremstilling af hele det paagjældende Afsnit af Korfits Ulfeldts og hans Hustrus Liv haves i Nyt hist. Tidsskrift IV, 369—441, samt i mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, 1 flg.

3) Høtt ɔ: hødet, truet.

Maaneders Forløb fra huer andre bleffue skilte, oc huer særdelis paa ded haardeste fengselet. Min Herre (som da alt war en gammel Mand) foruden Tienner, oc ieg, foruden Tiennerinde, finge ey lengre Lyß, end Afftens-Maaltiid warede. Ieg kand ey forbigaa den sex Maaneders haarde Skilßmiße oc bedrøffuelige Affskeed, wii fra huer andre toge, smerteligen att ihuekomme; thi for menniskelige Øyne saae ded icke anderledis vd end saa, som *Gouuerneuren* oß spaade, att ded wille were for den sidste Gang, wii huer andre her i Werden skulle see oc tale. Gud wed best, huor tung den Liidelse war, thi hand war den, som trøstede, som gaff Haab imod all Forhaabning, som gaff Moed, der *Gouuerneuren* mig besøgte oc wille mißtroste. Gud stadfæstede mit Haab, Goedz oc Formue løste worris Fengsel[1], oc wii finge

---

[1]) Blandt Betingelserne, som Ulfeldt maatte underkaste sig for, tillige med sin Hustru, at komme paa fri Fod igjen, var ogsaa den, at han skulde afstaa til Kongen Godserne Saltø, Bavelse og Lellinge samt alt Strøgods, som han ejede paa Sjælland; desuden sin Gaard i Kjøbenhavn, sit Gods i Norge og Strøgods i Aalborg Len for 20,000 Rdlr. Han maatte give Afkald paa de Fordringer, han og hans nærmeste kunde have paa Hørsholm og Munkeliv-Kloster. Han maatte annullere en Obligation paa 63,000 Rdlr. foruden paaløbne Renter, som Frederik III. 1658 havde maattet udstede til ham som Erstatning for de af hans sekvestrerede Godser oppebaarne Indtægter. Han maatte overlade Kongen det Løsøre og de Kostbarheder og rede Penge, som denne havde imellem Hænder af hans og Leonora Christinas Ejendom osv. Se Danske Magazin 4 R. IV, 264 flg. I Pengeværdi kunde Afstaaelsen til Kongen vel ansættes til mellem 5 og 600,000 Rdlr.; se mit Skrift: Leonora Christinas Historie II, 97—98 og XVIII; jvfr. Indledningen. — At Løsladelsen dog ogsaa havde kostet Ulfeldt store Summer til andre Personer, navnlig til Chr. Rantzau og Gabel, fortaltes i Kjøbenhavn strax efter, at den havde fundet Sted (se

huer andre igien att see oc tale. Saa bedrøffuet min Herre war, der wii fra huer andre paa Borringholm bleffue skilte, saa glad war hand, der hand toe Aar der effter til den engelske Reiβe mig haffde offuertalt, ey tenckendis, att den oβ for alltiid skulle attskillige. Min Herre, som haffde alt for goed *opinion* om Kongen aff Engeland, meente, att nu, hand war til Tronen kommen, att hand icke alleeneste sine stoere mundtlige oc skrifftlige Løffter skulle ihuekomme, men sig oc errindre, att ieg vdi hands Nøds- oc Landtflyctigheds Tiid tog Ringene aff Fingerne oc for hands oc hands Tienneris Maaltiider vdsatte. Men huor nødig ieg mig den Reiβe paatog, ded er nogle aff Eder, mine kiære Børn, bekiendt, wel wiidende, att hoeβ en vtacknemmelig ey anded end Vtacknemmelighed er att hente oc wente. Ieg haffde andris *Exempler* att speile mig vdi, men ded war mig saa forrelagt. Der ware beeske Stycker Brød for mig tilskaarren, oc bitter Kaarβ-Galle for mig indskenket vdi ded Blaa-Taarn paa Kiøbenhaffns-Slott; did skulle ieg, ded der att æde oc att vddricke.

Eder er icke v-witterligt, huor falskeligen Kongen aff Eng. med mig handlede, huor wel hand tog imod min Komme, huor hand mig med ett Iudas-Kyβ helste oc sin Fencke[1] tittulerede, huorledis hand baade selffuer,

---

Becker's Saml. til Danm. Hist. under Frederik III. I, 273), og det bekræftes, i det mindste for Gabels Vedkommende, længere henne i dette Skrift, idet Forf. siger, at denne som Betaling for ydet Hjælp ved hin Lejlighed havde faaet 5,000 Rdlr. af hendes Mand.

[1]) Fencke ɔ: Frænke.

saa wel som wed sine høye *Ministri*, all kl. Gunst oc Naade forsickrede oc mig for de forstracte Penninger Betaling loffuede. I wiide, huor suigacteligen hand mig (effter Hs. kl. Mt. aff Dannemarckis Begiering) til *Dovers* loed *arrestere* oc siden wed den Forræder *Lutenant Braten* wiiß giøre, att hand mig himmeligen wille lade vntkomme, leuerende mig dermed i den danske *Resident*, *Simon Petcons* Hender, som med aatte bewæbnede Mænd mig loed anfalle; selff holte hand sig langt fra oc torde icke komme mig nær. De satte mig Degen oc Pistoll paa Brystet, oc tuende toge mig mellem sig oc satte mig i en Baad, huilcken mig førte til ett Skiib, som for^te^ Resident haffde tilreede, oc haffde hand befalet en Karl wed Naffn Peter Dreyer[1] mig til Kiøbenhaffn att leedsage[2].

---

[1]) Jeg finder Anledning til at bemærke én Gang for alle, at for saa vidt de i Fortalen nævnte Personer ogsaa omtales i den egentlige Skildring, opsætter jeg indtil videre Meddelelsen af de Oplysninger om dem, hvormed det synes nødvendigt eller passende at supplere Leonora Christinas Beretning.

[2]) Den Sum, som Korfits Ulfeldt (1649) af sine egne Midler havde forstrakt Karl II. med, da denne landflygtig opholdt sig i Nederlandene, beløb sig til 18,700 Rdlr. De 5,000 Rdlr. af denne Sum var — i Overensstemmelse med Leonora Christinas Ytring ovenfor — et Laan, som var optaget paa 11 Diamant-Ringe; se Danske Magazin 3 R. II, 56 og 57. Samme Steds er trykt en Del Aktstykker, som har Hensyn dels til den Maade, hvorpaa Leonora Christina søgte at inddrive sin Fordring, dels til hendes Anholdelse i Dover ved den danske Resident i England, Simon v. Petkum. Nogle Aktstykker, vedrørende den engelske Regerings Forhold i denne Sag, er trykte i Calendar of State Papers, Domestic Series, 1663—64. London. 1862. S. 196—97, 200, 224-25, 320, 431 (derefter optrykte af mig i Danske Saml. 2 R. I, 220—22). I sin Selvbiografi (D. Saml. a. St. S. 196 flg.) har

Her fra haffuer denne min *Iammers Minde* sin Begyndelse. Den melder om, huis mig inden ded Blaa-Taarens Døre er hentis. Betencker, mine hierte kiere Børn, dißе haarde Liidelser; errindrer Eder oc Guds stoere Goedhed imod mig. Seer: aff sex Drøffuelser haffuer hand vdfriiet mig; wærer wiß paa, att hand vdi den syffuende mig ey lader sticke eller omkomme[1]. Ney! hand wil for sit Naffns Ære[s] Skyld wældeligen mig vdriiffue.

Miine Liidelsers Fortelning er bedrøffuelig att paahøre oc kand de aller haardeste Hierter til Medliidenhed bewege; men lader dens Læßning Eder icke høyre bedrøffue, end Glæden den igien kand offuerweye. Betracter min V-skyllighed, Friimodighed oc Taalmodighed; glæder Eder der vdoffuer.

Mange smaa Widerwertigheder oc daglig Fortred er ieg for Witløfftigheds Skyld forbigaaet, ihuor wel den ringste aff dennem hart suee i mit ømme Drøffuelsis Saar.

Ieg bekiender mine Suagheder oc bærer ingen Sky Eder dennem att fortelle. Ieg er ett Menniske oc fuld aff menniskelige Skrøbligheder. De første Bewegelser staar icke vdi worris Mact, man offueriilis stønnem, førend man sig kand besinde. Gud wed, at ieg offte

---

Leonora Christina selv givet en Fremstilling af Rejsen til England og Anholdelsen. Jvfr. Danske Saml. VI, 230—32, mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, 135 flg., og Indledningen til nærværende Skrift.

[1]) Jvfr. ogsaa hertil Ligtalen over Moderen (Bang's Saml. 3 St. S. 330).

haffuer giort mig baade døff oc blind for icke til Wrede att opirris. Ieg skammer mig wed Slozfogdens Iohan Iægers, Kresten Maansøn Taarnegiemmers, Karen Ollis Daatters oc Catharina Wolffs vtuctige Ord, skiiden Snack oc groffue Plom[p]heder att indføre oc opregne; ded wille for meget *ledere* høfflige Ørne. Ded kand ieg Eder forsickre, att ded offuergaar alt ded, som v-teerligt, skidden, tølpersk oc v-sømmeligt kand were; thi groffue Ord oc fuull Tale war derris Wenligheds oc Mildheds Tegn, oc blodige Eeder derris Vsandferdigheders Smycke oc Beprydelse, saa att derris Omgiengelse war mig meget v-angenem. Ieg war intet gladere, end naar Dørene imellem mig oc dennem ware luct, som for mig lucke skulle, saa haffde ieg ickun Quinden alleene, huilcken ieg stønnem med goede, stønnem med Vdfuen[1] oc Truen kunde komme til att tie.

Ieg haffuer endoc hafft goed Omgiengelse oc endnu haffuer, huis Tiennester oc Høffligheder ieg tilbørligen ihuekommer oc wil, saa lenge ieg leffuer, ihuekomme. I, mine kiere Børn, wille ded oc imod en huer effter Mulighed erkiende.

I finder oc vdi denne *Iammers Minde* tuende aff worris Huußis Hoffuit Fiinder, som [er] Iørgen Walter

[1]) Ved Vdfuen vil man maaske nærmest tænke paa: Udfund ɔ: Paafund. Imidlertid antager O. Kalkar, at det rettere forklares som en Skrivfejl for: Vdfulen, og at det hænger sammen med det svenske: utfula sig (se Rietz: Svenskt Dialekt-Lexikon), som betyder at bruge stærkt Mund, skjælde stærkt. Leonora Christina havde jo opholdt sig flere Aar i Sverig og kunde let have lært Ordet der.

oc Iørgen Skrøder[1], offuer huilcke Gud mig haffuer hæffnet oc wille, att de skulle trenge til mig, oc ieg

[1]) Denne slyngelagtige Æventyrer, af Fødsel uden Tvivl en Tysker, havde i mange — han siger selv: over 20 — Aar været i svensk Tjeneste, men gik senere til Danmark, hvor han, vistnok under Christian IV.s svenske Krig, blev Proviant-Kommissarius, men ogsaa benyttedes i andre offentlige Hverv (saaledes i Undersøgelsen mod Holger Rosenkrands i Anledning af dennes daarlige Forsvar af Bornholm). Han maa saaledes antages at have kunnet glæde sig ved Christian IV.s Gunst, ja rimeligvis var det endog denne Konge, der ophøjede ham i Adelsstanden under det Navn, hvormed han almindeligst nævnes: Jørgen (eller Georg) Løvenklau. I de første Aar af Frederik III.s Regering maatte han dog paa Grund af slet Opførsel rømme Landet igjen, og i 1652 kom han med Ulfeldt til Stockholm og blev ved hans Indflydelse udnævnt til Oberst. Han lønnede dog Ulfeldt ilde, idet han i 1654 optraadte som Angiver mod ham lige over for den danske Regering. Hvorpaa hans Angivelser i det enkelte gik ud, er ikke bekjendt, men at Frederik III. maa have tillagt dem ikke ringe Værd, sees deraf, at han — rigtignok efter længe at være bleven mindet af Løvenklau om at indfri sine Løfter — den 24. Maj 1658 udnævnte ham til General-Proviant-Kommissarius og Oberst til Fods i Norge med en aarlig Gage af 2,000 Rdlr. Denne Stilling beklædte han dog ikke længe. Strax efter sin Ankomst til Norge lagde han sig ud med Statholderen, Niels Trolle, i en saadan Grad, at denne i Foraaret 1659 fandt Anledning til at sætte en anden til at varetage hans Forretninger. For at hævne sig optraadte nu Løvenklau som Trolles Anklager og fremsatte en Række meget nærgaaende Beskyldninger imod ham. Men dette blev ham selv til liden Baade. Trolle blev frikjendt af en i Anledning af de fremførte Beskyldninger nedsat Kommission, og da baade han og Løvenklau derefter indstævnede deres Sag for Højesteret i Kjøbenhavn, dømte denne under 5. Marts 1661 Løvenklau til «for sine ubevislige Beskyldninger at lide paa sin Ære som en Løgnere, og ikke herefter for sin Person fore adelig Navn og Vaaben» (se Voteringerne og Dommen i danske Kancellis Arkiv). I de nærmest følgende Aar levede L. nu udenfor Danmark, og skjønt han gjorde Forsøg hos den danske Regering paa at faa Højesteretsdommen kasseret, lykkedes det ham ikke. Af det, som Leonora

dennem skulle hußuale. Walter giffuer mig noget Anleding lided mere, end mit Forset war, om hannem att melde.

Aff de Psalmer oc aandelige Wiiser, ieg *componeret* oc *translateret* haffuer, indfører ieg nogle til den Ende, att I, mine kiere Børn, kand see oc kiende, att ieg mig stetze haffuer holt fast til Gud, huilcken haffuer wæret oc endnu er min Muur imod alle Anløb oc min Tilfluct imod alle Slags Moedgang oc Widerwertigheder. Giffuer intet Act paa Riimene; de erre icke effter alle de Regler, Poëterne sig giøre; men giffuer Act paa Materien, Meeningen oc Nytten. Ieg haffuer ey heller wilt mine andre smaa Tiidsfordriff forbigaa, thi der vdaff kand I Eder mit Sinds Roelighed forwiße oc see, at ieg ingen ledige Tiimer haffuer, [ia?] att en (for andre affskylig) Røtte mig endoc tienner til Tiidskortning.

Tuende *Obseruationer* haffuer ieg antegnet. Ihuor wel de erre om ringe oc foractelige Dyr, saa erre de

---

Christina ovenfor ytrer om ham, fremgaar det, at han siden er vendt tilbage til Danmark igjen, og rimeligvis er han da bleven sat i Blaataarn, men da Leonora Christina har glemt at omtale ham i den egentlige Skildring, som hun bebuder at ville gjøre, faar man ikke noget nærmere at vide om disse hans senere Hændelser. I øvrigt kan om ham sees: G. Løwenklau: Apologia d. i. Abgenötigte Ehrenrettung. S. l. 1663. 4to; Sammes Abermahlige fernere Ehrenerttung. S. l. 1668. 4to; Holberg: Danm. Riges Historie III, 173—77 og 536—40; Nye d. Magazin II, 290 og 292; Histor. Tidsskr. V, 330, 339, 397—98, 404; flere Skrivelser fra Frederik III. til den danske Resident i Stockholm, Peder Juel, fra 1654 (i «Svenske Acta» i Geh. Ark.); to Breve fra Løvenklau til Erik Krag af 1656 angaaende hans Belønning (der var ham dengang lovet 6,000 Rdlr. og et Len i Norge), i Thott's Saml. Nr. 748, Fol.

dog merckelige, oc tuiffler ieg paa, att de aff nogen naturkündiger tilforne erre bleffuen i Act tagen. Thi att der findis ett Slags Kaal-Orme, som føder leffuende smaa Orme oc saadanne, som de er selff, troer ieg icke, haffuer før werret *noteret*. Mindre, att en Loppe føder en formeret Loppe, oc icke en Gned kommer aff en Gned[1].

Til Beslutning beder ieg Eder, mine hierte kiere Børn, att I icke lader ded Eder vnderlig forrekomme, att ieg icke haffuer wilt tage imod den Leylighed, wed huilcken ieg til min Friihed haffuer kundet komme. Naar I ded rett betencker, saa haffde ded huercken werret Eder eller mig tienlig. Ieg bekiender, att dersom min Herre, salig hoeß Gud, haffde werret i Liffue, att ieg da icke alleeneste haffde tagen imod Tilbudded, men endoc giort mit yderste mit Fengsel att vntkomme for hannem att opsøge, til sidste Aande-Dret att opwarte oc tienne; min Skyllighed haffde ded vdkræffuet. Men effltersom hand da alt war hoeß Gud vdi Huiile oc Roe oc ey nogen Menniskis Tienneste meere behøffuede, saa haffuer ieg billigen betractet, att den selfftagen Friihed oß paa alle Sider meere skadeligt end som gaffnligt were wille, oc att ded icke war der Wey til worris fratagne Formue att komme, huorfor ieg den vdslog oc søgte i ded Sted mit Hierte til Roelighed att skicke oc mit paalagte Kaarß taalmodeligen att bære. Wil Gud ded saa føye, oc er ded hands guddommelige Behag, att ieg med kongelig Naade min Friihed skal nyde, saa

---

[1]) Hele dette Stykke er senere overstreget.

wil ieg oc med Glæde effter yderste Formue for Eder, mine hierte kiære Børn, wære ett Wersens Træl oc vdi Gierningen erwiiße, att ieg aldrig wiger fra min Plict, att ieg icke er mindre en goed oc retsinnig Moder, end som ieg haffuer werret en troe Hustru. Vdi midler Tiid lader Guds Willie were Eders Willie, hand wil alle Ting saaledis wende, føye oc lawe, att ded Eder oc mig til Siel oc Liiff kand gaffne; vnder huis trygge Waretect ieg Eder alle troligen wil befale oc bede, att hand Eders Fader oc Moder, Eders Raadførere oc Ledismand wille were. Beder I igien for mig, att Gud mig med sin goede Aand wil regiere oc fremdelis som hid ind til Taalmodighed forunde. Ded er alt ded, som søger hoes Eder

Mine hierte kiere Børn
Eders hulde Moder
Leonora Christina
V. E. G.[1]

Skreffuen i ded Blaa-Taarn *Anno* 1674 den 18. *Iulii*, mit Fengsels ded elffte Aar, min Fødsels Dag, oc Alders 53. Aar.

---

[1]) Slutningen af Fortalen fra Ordene: Vdi midler Tiid indtil *V. E. G.* incl. er senere overstreget (Ordene: «Fengsels ded elffte Aar, min» er dog, uvist hvorfor, igjen opfriskede). Grunden hertil er let at se. Som det nemlig i Indledningen sagdes, er denne Fortale skrevet, før Forf. begyndte paa den egentlige Skildring, som hun fra først af ikke havde tænkt at føre længere ned i Tiden end til Aar 1674. Imidlertid var hendes Trængsler meget langt fra at være til Ende med dette Aar, og ligesom hun paa Grund heraf under selve Udarbejdelsen bestemte sig til at fortsætte Skildringen ud over den oprindelig paatænkte Grænse, saaledes har hun ogsaa, efter at det hele var færdigt, ment at burde udvide For-

Ieg haffwer oc ihuekommet med allerstørste underdanig Tacksigelse worris nu allernaadigste Arffwe Kongis Naade imod mig, stacket effter Kongl. *Majt.* kom til Regieringen.

---

talen saa vidt, at den kom til at omfatte Begivenhederne lige ned til hendes Udfrielse af Fangenskabet 1685. For at imidlertid en saadan Udvidelse kunde finde Sted, var det først og fremmest nødvendigt at udslette Slutningsordene i den oprindelige Fortale, og dette er da ogsaa sket, som ovenfor sagt. Derpaa er saa Fortsættelsen i Form af 4 beskrevne Blade indheftet i Haandskriftet umiddelbart efter den første Fortale. Den er skrevet paa ganske lignende Papir og med ganske samme Skrifttræk som den sidste Del af selve Værket. Men trods Forf.s Bestræbelser for at sammensmelte den oprindelige Fortale og det senere tilføjede til en Enhed vil man let overbevise sig om, at hun har taget Sagen altfor overfladisk, til at dette skulde kunne lykkes, og jeg har derfor ikke betænkt mig paa her at gjengive den tidligere Fortale i dens første Skikkelse, idet jeg dog bagefter aftrykker det senere tilskrevne, men med mindre Typer for endnu tydeligere at betegne Forskjellen i Tid og Affattelse mellem de to Stykker.

Endnu kan med Hensyn til Tidsangivelsen under Fortalen mærkes følgende: Leonora Christina var efter Optegnelserne i Christian IV.s Skrivkalendere (Schlegel: Samml. zur dän. Geschichte 2 Bd. 1, 61; Christian IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. XII; Danske Saml. V, 58) født d. 8. Juli 1621, gammel Stil. Dette svarer nu rigtignok til den 18. Juli, ny Stil, men for det første bruger Leonora Christina ellers overalt i Haandskriftet den ældre Tidsregning, og dernæst er selve hin Tidsangivelse 18. Juli fremkommet ved en Rettelse af en ældre Dato: 11. Juni, som endnu ganske tydelig læses under den anden Selv om man altsaa antager, at Rettelsen hidrorer fra Leonora Christina selv — og der er ikke noget, som modsiger, at hun kan have foretaget den i et senere Afsnit af sit Liv —, bliver dog altid Vanskeligheden med den ældre Dato: 11. Juni, tilbage, og at denne sidste ikke kan betragtes som en ligefrem Skrivfejl, skjønnes deraf, at i Leonora Christinas Selvbiografi (jvfr. Indledn.) angives ligeledes den 11. Juni som hendes Fødselsdag. Med andre Ord: Leonora Christina har virkelig til en Tid været uvidende om, hvad Dag hun var født. Hvorledes nu dette snarest maa forklares, om saaledes, at hun maaske har glemt sin Fødselsdag i de mange Trængselsaar, hun tilbragte dels udenfor Fædrelandet, dels i

Dißligeste ihuekommet worris allernaadigste Regierings Dronnings oc Hs. Durchleutighed, Cur-Fyrstinnen aff Saxsens Medliidenhed offwer min ulyckelige Skiæffne; saa oc Hendis *Majt.* Dronningens særdelis Naade.

Ieg haffwer oc icke forgiæt med tilborlig Skyllighed att ihuekomme Hendis *Majt.* Dronningens Frue Moders, den dydige Landt-Greffwinne aff Hæßens, Naade imod mig.

Haffwer oc antegnet adskilligt, som wærende Tiid, fra *An.* 1663 indtil *Anno* 1674, i mit Fengsel sig haffwer til draget, i Meening der weed min *Iammers Minde* att ende, efftersom ieg fant hoes mig en Fornoyelse oc offte trostede mig selffwer, att ded er bedre att wære uskyllig fengselet end att wære frii oc haffue forskyldt Fengsel. Ieg errindrede mig att haffue læst, att Fengsel haffde tient mangen een til Beskiærmelse imod større Farligheder oc fra att falde i derris Fiinders Hænder. Der haffwer wærret de, som erre udkommen aff derris Fengsel oc strax der effter erre bleffwen myrtte. Der haffwer wærret de, som haffwer hafft derris rundelig Ophold i Fengsel oc siden i Friiheden liid Nod. Uskyllig Fengsel undertrycker icke eens Ære, men den forøger Æren. Mangen een haffwer i Fængsel faaet stoere Widenskaber oc erfaret de Ting, de for icke kunde naae. Ia, Fengsel leeder til Himmelen. Sagde saa offte til mig selffwer: *Trøst dig, du Fange, du est lycksalig.*

Efftersom ded 1674. Aar ickun war Hælten aff miine Fengsels Dage, saa haffwer ieg i denne min *Iammers-Minde*[1] tilfoyet ded, som

---

Fængslet, eller om hun maaske i sin Ungdom aldrig har kjendt den, skal jeg ikke forsøge at afgjøre. Kun skal jeg bemærke, at alle Forfattere, som har skrevet om hende, forinden Christian IV.s Kalenderoptegnelser blev udgivne, ligeledes angiver hendes Fødselsdag urigtigt (Gravskriften i Maribo Kirke har dog det rette), men saaledes, at en angiver en Dato, en anden en anden. Den yngre Sperling, for hvem Leonora Christinas Selvbiografi var skrevet, har i sine Collectanea «de feminis doctis» (Orig. i Gl. kgl. Smlng. Nr. 2110 a—b, 4to) den 11. Juni, ganske som vort Haandskrift, og først senere er der ved Siden af tilføjet. «vel potius in Julio.» Den uægte Selvbiografi (Bang's Samlinger II, 126) har ligesom ogsaa Holberg (Danm. Riges Hist. III, 572), Paus (Corf. Uhlefeld, 1, 25) og Schønau (Lærde Fruentimmer S. 319) den 22. Juli. Hofman (Portraits historiques P. 5 pag. 83 og Danske Adelsmænd II, 316) har 22. Juni.

[1]) I Randen er tilføjet: *«udi hwilcken er antegnet adskillige Wider-*

siden den Tiid inden miine Fengsels Døre sig haffwer tildraget. Ieg liider mod min Friiheds Afften, 1685 den 19. Maj.[1]. Gud allene Æren, som Kongl. *Majt.* til Retferdighed haffwer beweget!

Her hoes wil ieg ihuekomme dennem, hwis dødelig Affgang mig wærende mit Fængsel bleff beretet:

1. Kongl. *Majts. Premier Ministre*, Greff *Christian* aff Rantzov, døde i *September* Maanet 1663. Leffwede icke den Dag att dricke Skaaller til worris Princeβe oc Cur Prinzen aff Sachsens Troloffwelsis Fæst. Langt mindre naaede hand den Dag att see (effter hands Angiffwende) et Træ Billede til min sl. Herris Spott att *parteris.* Døden war hannem meget bitter.
2. Encke Dronningens Hoffmesterinne, som war mig saa meget streng i min største Bedrøffwelse, haffde en lang piinactig Sygdom; sagde aff Utaalmodighed, att Helffwedis Piine war icke større, end som henders Piine war. Man kunde paa Taarnet høre hender skriige. Hun bleff fort paa en Dyne need i Byen oc døde der.
3. *Able Catharinæ* Døe war meget smertelig. Haffde hun før sogt hoes mig paa himmelige Stæder effter Breffue, da bleff hun siden aff Balberere meget befølt, efftersom hun haffde Byller paa himmelige Steder. Hun bleff skaarren oc brent. All den Piine udstoed hun i Haab att leffwe, men hwercken Batskerns Windskiibelighed eller Dronningens Besøgelser kunde rædde hender fra Døden.
4. *Secreterer* Erich Krag, som haffde laded see sit onde Hiertelaw imod mig i mit Fengsel den Myrcke-Kircke, bleff hastig aff Døden henryckt paa et ureent Stæd; war frisk oc sund, haffde til Middag laded indbyde Giæster til sig, saed oc skreff wed sit Bord,

---

wertigheder, mig haffwer angreben, som for mangen en skulle haffwe werret haardere att imod staa end som Fengsels Twang. Gud gaff Styrcke».

[1]) Skjønt den ovenstaaende Bemærkning og Dato kunde synes at gjøre det ganske utvivlsomt, at det her aftrykte Tillæg til den oprindelige Fortale var nedskrevet i Fængslet, er der dog paa den anden Side meget, der taler for, at det ikke kan være skrevet, før selve den egentlige Beretning var afsluttet, og da denne Afslutning — skjønt til Dels ogsaa dateret fra Fængslet — notorisk først har fundet Sted efter Løsladelsen, er det i det mindste sandsynligt, at det samme gjælder om Afslutningen af Fortalen.

gaar ud for att giøre sit Behoff, der finder hands Folck (effter lang Biien) hannem døe.

5. *General Major Friderich* von *Anfeldt*[1], som meere end som een Gang gaff sin Glæde tilkiende offwer min Ulycke, hand døde saa, som hand haffde leffwet; war et uguddeligt Menniske oc en Guds Bespottere. Hand kunde Lyckens skeele Øyesyn icke imodstaa, bleff rasent, fordi en anden fick en Ære Tittel, hand adtraade; ded war wel ringe att tabe Sind oc Santz for. Hand wille intet høre om Gud, mindre forlige sig med Gud. Begge Dronningerne, Encke Dronningen oc den regierende Dronning, offwertalte hannem endeligen der til. Der hand haffde annammet *Sacramentet*, sagde hand: «Nu haben Ihr. Majeste[te]n Ihren Willen gehabt, wo zu ist das nu guth?» Bleff weed att bande oc læstere oc døde saa hen.
6. Effter lang udstaaende Sygdom døde Feldt-Herren *Sckack*.
7. Dißligeste *Canzeler* Peter Ritz.
8. Kongl. *Majt.* Kong *Friderich* den 3s Død forfremmede Stadtholder *Christoffer Gabels* Døe. Hand følte, att Encke-Dronningens Haed meget imod hannem formaatte, ynskede sig Døden; Gud bønhørte hannem.
9. Ded haffwer behaget Gud, att ieg skulle selffwer wære Widne til, att Walter doede en ynckelig Døe, ia, att ieg skulle selffwer beklage hannem. Naar ieg hørte hannem skriige, da rant mig forrige Tiider i Sinde, oc tenckte offte, huorledis et Menniske kand lade sig forføre at giore den ont, aff hwilcken den alt gott oc Ære haffwer nyt.
10. *Magister Buck*, min Skriffte-Fader, som handlede saa ille imod mig, udstoed megen Piine paa sin Soete-Seng; war tre Dage maalløß, førend hand døde.
11. Den Sckelm oc uguddelig Krop *Christian*, som giorde mig saa megen Fortred i mit Fengsel, der hand kom paa frii Foed oc til sin Hoßbonde, Maans Armfeld[2], i Iylland, kom hand i Trætte med Presten, som wille, att hand skulle staa Skriffte for et Quindfolck, hand haffde locket. Den Sckelm sticker Ild paa Præstens Gaard; Præstens Hustrue bliffwer inde brent, som meente att rædde noget aff sit Goedz, oc all Præstens Formue lagt i Aske. Præsten wille icke forfølge den Sckelm med Retten, befalede hannem den rætte Dommere oc hannem alleene Hæffnen. Den

---

[1]) Det er: Ahlefeldt.

[2]) Det er: Arnfeld.

Mordbrenders Samwittighed begynte att wogne; hand leffwede en lang Tiid i Fryct oc forskræckede sig, naar hand saae nogen komme, som gick noget hastig, raabte da høyt oc med Rystelse sagde: «Nu taer de mig», løb hid oc did, wiste icke huort hen. Endeligen fantist hand døe i Marcken oc med de Omstendigheder att haffwe skiøt sig selffwer ihiæl, thi de fant en lang Byβe liggendis imellem hands Been, Piiben liige imod Brystet, oc en lang Kiæp i Haanden, som hand haffwer støt Trøckeren løβ med; saa hand døde icke saa christelig, som hand haffde død under Bødels-Haand, hand saa forfløyen om talte icke att skiøtte om, der som hand ickun kunde bringe en anden i Fortred.

Iammers Minde

eller

En Ihuekommelse om, huis

sig med mig, *Leonora Christina*, vdi ded Blaa-Taarn tildraget haffuer fra *Anno* 1663 den 8. *Augusti* indtil *Anno* 1674 den 18. *Iuli*[1].

ielden kand fremfarne Tiider vden Bedrøffuelse ihuekommis, thi enten haffuer de werret bedre eller wærre, end som de nærwærende erre. Haffuer de werret glædeligere, lyckeligere oc hederlige, saa bedrøffue[r] billigen derris Ihuekommelse, oc ded saa meget meere, som nerwærende sørgelige, vlyckelige oc spottelige monne were. Haffuer forrige Tiider werret bedrøffueligere, elendigere oc beklagligere end som nerwærende, da er derris Ihuekommelse vdi lige Maader sørgelig, thi man lige som paa engang alle fremfarne Vlycker oc

[1]) Der har først staaet: «Anno *1674 den 11.* Iuni» (jvfr. S. 19 Anm.). Dette er saa overstreget, og ved Siden af er skrevet med Leonora Christinas egen Haand: «Anno *1685 den 19.* Maj.» Derefter er saa igjen — og, som det synes, endnu med samme Haand — 11. Iuni forandret til 18. Iuli (Blækket, hvormed denne Rettelse er foretaget, sees tydeligt ovenpaa den Streg, der er draget hen over de udslettede Ord).

Widerwærtigheder finder oc føler, huilcke man Tiid effter anden vdstaaet haffuer. Men efftersom alle Ting haffuer saa som tuende Hancker, huor wed de skal hæffuis, som *Epictetus* siger[1], den eene Hancke, siger hand, er liiderlig, den anden v-liiderlig, oc staar ded vdi worris egen Willie, huilcken Hancke wii wille griibe til att tage fat wed, den liiderlige eller den v-liiderlige; wil wii tage wed den liiderlige[2], saa kand wii alt forbigaaende, ihuor smerteligen oc bedrøffueligen ded endoc haffuer werret, lige saa wel oc føyligere[3] glædeligen som sørgeligen ihuekomme; huor forre ieg wed den liiderligste Hancke wil fatte oc vdi *Iesu* Naffn min Ihuekommelse igiennem løbe, errindrendis all Iammer, Elendighed, Bedrøffuelse, Spott, Forhaanelser, Widerwertigheder oc Fortred, mig paa dette Sted erre møtte, oc ieg formedelst Guds Naadis Bistand haffuer offuerstriid, ingenlunde mig der vdoffuer bedrøffue, men tuert imod wed huer Post i sær mig Guds Goedhed errindre, tackendis den Allerhøyeste, som stetze med sin krafftige

---

[1]) Epicteti Enchiridion cap. 43.

[2]) Da «liderlig» i ældre dansk hyppigst betyder: daarlig eller lign., kunde man tro, at Leonora Christina havde misforstaaet Epiktet, der netop raader til at tage Tingen ved den Hank, hvorved den kan bæres. Paa plattysk — og Leonora Christina bruger ofte plattyske Udtryk — kan «liderlik» imidlertid bruges ganske i Betydningen «lidelik», det danske lidelig (se bl. a. Lübben und Walther: Mittelniederdeutsches Handwörterbuch). «Lidelig» er netop det Ord, Birgitte Thott bruger i sin Oversættelse af Epiktet (Kbh. 1661): «En huer Ting kand tages paa tuende Maneer, at den kand være ljdelig, oc paa den anden, at den blifver uljdelig».

[3]) Føyligere ɔ: bekvemmere, bedre.

Hielp oc Trøst hoes mig haffuer werret tilstede, som haffuer mit Hierte regieret, att ded ey er wiiget fra Gud, som min Fornufft oc Forstand haffuer bewaret, att den icke er kommen vdi Willelse, som mine Lemmer Krafft oc naturlig Styrcke haffuer giffuet, ia, som mig Sindsens Roelighed oc Fornøyelse haffuer forunt oc endnu forunder. Dig, du vbegriibelige Gud, were loffuet oc priißet ewindeligen!

Til mit Forset att skriide: Ieg eracter nødwendigt att were at begynde min *Iammers Minde* med Begyndelsen aff den Dag, paa huilcken den *fatal* Afften aff mit Fengsel fulte, oc noget melde om, huis sig med mig paa Skiibet tildrog. Effter att Skipperen den 8. *Augusti Anno* 1663 wed 9 Slet om Formiddagen lided vden for *St. Anna*-Broe sit Ancker haffde kast[1], sendte Peter Dreyer[2] (som aff *Petcon*, da Kongl. Majt. aff

---

[1]) I Følge O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse I, 197, maa St. Anna Bro antages at have ligget omtrent ved den nuværende St. Anna Plads, vel snarest ud for Strandstræde. Skibet, som førte Leonora Christina over, var engelsk og lejet af Petkum i dette Øjemed. Men den danske Regering havde i øvrigt selv sendt en Galliot til England for at hente hende, hvilken dog kom for sent. Se Danske Mag. 3 R. II, 76—77, og C. L. Løvenskiold: Efterretn. om den kongel. Livgarde til Fods S. 23.

[2]) Peter Carstensen Dreier var egentlig Rektor ved Vordingborg Skole. Paa Grund af Krigen med Sverig blev imidlertid Skolen næsten ganske opløst i Slutningen af Aaret 1658, og i den nærmest følgende Tid var nu Dreier «af Hans kongelige Maj. mærkelige Sager ved tre adskillige højkongelige Ambassader forløvet». Han overtog derefter igjen Rektoratet, som han dog definitivt nedlagde 1664. (Efter en Anmærkning af Kall-Rasmussen i Danske Magazin 3 R. II, 78, hvor det ogsaa oplyses, at han i Juni 1664 blev Sekretær i det danske Kancelli, 1668 Vice-

Dannemarckis *Recident* i Engeland[1], war *committeret* mig att fremføre) Skipperen i Land med Breffue. Ieg klædde mig[2] oc satte mig vdi en aff Bodzmendenis Koyer paa Offuerlaaget[3] med en stadig *Resolution* friimodeligen att tage imod alt ded, mig war forrelagt. Dog wentede ieg ingenlunde ded, mig hendede; thi foruden ded, att ieg haffde en goed Samwittighed oc wiste mig intet ont att paastaa, haffde ieg adskillige Gange spurt for[te] Peter Dreyer om Aarsagen, huorfor ieg saaledis bortførtis. Da gaff hand mig altiid de Suar, som den Forræder *Braten*[4] i *Dovers* mig gaff (naar ieg hannem om Aarsagen til min *Arrest* spurte), som war, att mig maaskee *General Major* Fuxsis

---

Laugmand over Throndhjems Laugstol, og at han døde 1703). Paa den Tid, da Leonora Christina var i England, var han Sekretær hos Petkum, og denne var det, som overdrog ham at ledsage Grevinden til Kjøbenhavn. Jvfr. om ham ogsaa Danske Saml. 2 R. I, 198 flg. og 348—49, og Kirkehistor. Saml. 3 R. III, 454.

[1]) Han havde tidligere været dansk Konsul i Dünkirchen. 1666 forlod han England, og et Par Aar efter blev han Præsident i Kommerce-Kollegiet. Jvfr. om ham bl. a. Danske Mag. 3 R. II, 54 flg.; Becker's Saml. til Danm. Hist. under Fr. III., passim; Fryxell's Handl. rör. Sveriges Hist. I, 210 flg.

[2]) I Randen er senere tilføjet: «*Ieg haffde en Ring med en Taffuel Steen paa 200 Rdr., den beed ieg Steenen aff, kaste Gullet i St[r]anden oc beholt Steenen i Munden. Ded kunde icke merckis paa min Tale, att der war noget i Munden*».

[3]) Offuerlaaget ɔ: Dækket (tysk: Oberlauf og Überlauf).

[4]) Hvilken Rolle Lojtnant Braten (eller maaske: Broughton, se Danske Mag. 3 R. II, 65) spillede ved Leonora Christinas Anholdelse i Dover, er allerede i Hovedtrækkene antydet i Indledningen samt S. 12; jvfr. Danske Saml. VI, 231—32 og 2 R. I, 198 flg. og 221; mit Skrift: Leonora Christinas Hist. II, 138 flg.

Død[1] tillagdis, oc att der meentist, ieg min Søn til ded Dødslag haffde *persuaderet*; sagde sig ingen anden Aarsage att wide. Wed 12 Slet kom Nels Rosenkrantz, da Oberste Lütenant[2], [oc] Statz *Major* Steen Andersøn Bilde[3] med nogle Musquetterer om Borde. Oberste

---

[1]) Generalmajor Adolf Fuchs, hvis Strenghed og Brutalitet ikke lidet havde bidraget til at forøge Korfits Ulfeldts og Leonora Christinas Kvaler under deres Fangenskab paa Hammershus, var, endnu før de selv frigaves, bleven afløst af en anden i sin Post som Kommandant paa Bornholm. Det blev dog derfor ikke glemt, hvad de havde maattet lide af denne «Bondeson» (jvfr. S. 9; ogsaa Korfits Ulfeldts ældste Søn, Christian U., kalder Fuchs en «Bonde og en Skrædder af sit Haandværk», se Wolff's Journal f. Politik 1816, 2, 93—94. I Efteraaret 1662 kom Fuchs — som kort i Forvejen var bleven udnævnt til Guvernør i Nyborg Fæstning og Befalingsmand over Nyborg Amt — med sin Hustru til Brügge, i hvilken By Ulfeldt havde taget Ophold med sin Familie. Christian Ulfeldt fik tilfældig hans Ankomst at vide, fulgte efter ham, da han — den 6. November — tillige med sin Kone kjørte ud i Besøg, og sprang, da Vognen holdt stille, til og myrdede ham ved et Dolkestik i Brystet, hvorefter han selv tog Flugten. Se især de i Anledning af Mordet optagne Forhør, som haves i latinsk Oversættelse i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol. Jvfr. mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, 121 flg. og XXV flg.

[2]) Niels Rosenkrands til Stougaard (f. 1627) havde lige fra 1658 af — det Aar, da Livregimentet til Fods blev oprettet, se Lovenskiold: Efterretn. om den kongel. Livgarde til Fods S. 2 flg. — været Oberstløjtnant ved dette Regiment og højlig udmærket sig i denne Stilling under Kjøbenhavns Belejring. Efter den nedenfor omtalte Fr. von Ahlefeldts Død 1672 blev han Chef for Livregimentet og Kommandant i Kjøbenhavn, og 1675 udnævntes han til Generalløjtnant. Han faldt for Helsingborg den 2. Juli 1676. Se om ham bl. a. Michael Henrichsøn's Ligprædiken over ham. Kbh. 1680. Fol.; Universitetets Program i Anl. af hans Død, 1676 (ogsaa trykt sammen med forrige); C. L. Lovenskiold: a. St. S. 2, 5, 7 o. fl.

[3]) Sten Andersen Bille, en naturlig Søn af Anders Stensen Bille til Rosendal, havde under Kjøbenhavns Belejring gjort Tje-

Lütenant Roßenkrantz helste mig intet. Statz *Majoren* spatzerede frem oc tilbage oc gick mig flux[1] nær, huilcken ieg *en passant* spurte, huad paa Færde war. Hand suarte intet anded end: «*Bonne mine, mauvois ieu*»; der aff war ieg liige wiiß. Vngefer wed 1 Slet kom *Capitain* Bendix Alfelt[2] med flere *Musquetterer* om Borde, oc effter att hand noget lided med Peter Dreyer haffde talt, gick Dreyer til mig oc sagde: «Ded er befalet, att I skal gaa ind vdi *Cajutten*». Ieg sagde: «Gierne», oc gick strax. Lided der effter kom *Capitain Alfeldt* ind til mig oc sagde att haffue *Ordre* miine Breffue, Guld, Sølff, Penge oc min Kniiff aff mig att fordre. Ieg suarte: «Gierne», tog mine Armbaand oc Ringe aff, samlet i Haabe alt, huis ieg løst hoeß mig haffde aff Guld, Sølff oc Penge, oc flyde hannem.

---

neste som Major ved Studenternes Regiment. Han blev legitimeret og optaget i den danske Adelsstand 1679 og døde 1698 som Brigadér, Stadsoberst og Vicekommandant i Kjøbenhavn. Jvfr. Nova Litteraria maris Balthici 1698, p. 95—96; H. Rørdam: De danske og norske Studenters Deltagelse i Kbhvns. Forsvar S. 25; Lexicon over adel. Fam. I, 51; Hiort-Lorenzen og Thiset: Danmarks Adels Aarbog 1884 S. 72.

[1]) Flux ɔ: meget, ganske.

[2]) Om denne Mand har Overhofmarskal C. L. Løvenskiold i sin Tid meddelt mig, at han 1663 og følgende Aar var Kaptejn ved Kongens Livregiment til Fods, at han 1675 udnævntes til Major, og at han endnu opføres som saadan i Regimentets Styrkeliste 1676, men derimod ikke i dets Officerliste af 14/2 1677. Jvfr. i øvrigt ogsaa Løvenskiold: Efterretn. om d. kgl. Livgarde til Fods S. 43, 46, 50. — Mulig er det den samme Benedict v. Ahlefeldt, som i Extraord. maanedl. Relationer 1677, S. 502 (jvfr. O. H. Moller: Hist. Nachr. von d. Geschlecht derer von Ahlefeldt S. 306), siges at være død 28/12 1676 som Oberst af et Saar, han havde faaet ved Christianstads Erobring.

Skreffuet haffde ieg intet vden *Copier* aff, huis Breffue ieg Kongen aff Engeland haffde tilskreffuen, *Annotationer* om ett oc anded, min Reiße angaaende, oc nogle engelske *Vocabler*; ded offuerleuerede ieg hannem oc. Dette forneffnte lagde *Alfeldt* vdi en Sølff Senge Potte, ieg med mig haffde, oc den vdi min Nerwærelse forseglede; foer der med fra Borde. En Tiime eller noget meere der effter kom *General Major* Friderich von *Anfeldt*[1], *Commandant* i Kiøbenhaffn, loed begiere, att ieg wille komme vd til hannem vden for *Cajutten*. Ieg *parerte* strax. Hand helste mig, gaff mig Haand oc brugte mange *Complimenter*, talte stetze franzøsch. Hand glædde sig wed min Helbred, hand war ræd, att Søen haffde *incommoderet* mig; ieg skulle icke lade mig forlenge[2], ieg skulle snart anderledis *accommoderis*. Ieg tog wed de sidste Ord oc smiilende sagde: «*Monsieur* siger: anderledis, men icke: bedre». «Io wißeligen», *replicerte* hand, «I skal dertil bliffue wel *accommoderet*, I skal bliffue besøgt aff de allerfornemste aff Riget». Ieg forstoed wel, huad hand dermed meente, men suarte: «Ieg er want wed att omgaaes fornemme Folck, derfor

---

[1]) ɔ: Ahlefeldt. Han maa ikke forvexles med Fætteren af samme Navn (til Søgaard), som var Statholder i Kjøbenhavn og senere blev Greve til Langeland, Storkantsler osv. Den her nævnte Generalmajor Fr. v. Ahlefeldt til Marsleben havde lige fra 1658 af, da Livregimentet til Fods oprettedes, været dette Regiments Chef, og blev 1662 Kommandant i Kjøbenhavn. Han døde den 4. Januar 1672. Se om ham C. L. Løvenskiold: Efterretn. om den kgl. Livgarde til Fods S. 2 flg.; Rentekammerets Bestallingsprotokoller; O. H. Moller: Hist. Nachr. von dem Geschlecht derer von Ahlefeldt S. 165; o. fl.

[2]) Lade mig forlenge ɔ: blive utaalmodig.

skal ded icke komme mig fremmet for». Der paa kalte hand ad en Tienner, aff huilcken hand for[te] Sølff Senge-Potte (som *Cap. Alfeldt* med sig tog) fordrede. Ded Papir, *Cap. Alf.* der offuer haffde forseglet, war aff brut. *Gen. Majoren* wente sig med den til mig oc sagde: «Her haffuer I Eders *Iuëler*, Guld, Sølff oc Penge igien; *Cap. Alf.* haffuer forstaaet Vret, ded war ickun Breffue, hand war be*ordret* att afffordre, oc de erre alleeneste vdtagne oc bleffuen paa Slottet; offuer ded øffrige kand I *disponere*, som I selffuer wil». «I Guds Naffn» (suarte ieg); «saa er mig tilsted att sette miine Armbaand oc Ringe paa igien?» «O *Iesus*» (sagde hand), «de erre io Eders, I haffuer der offuer att *disponere*». Ieg satte Armbaand oc Ringe paa, ded øffrige flyde ieg min Pige. Hands Glæde teede sig icke alleeneste vdi hands Ansict, men hands Mund war fuld aff Latter oc løb offuer aff Lystighed. I blant anden Tale sagde hand att haffue hafft den Ære att kiende tuende aff mine Sonner, huilcke hand i Holland haffde med omgaaet, roeste dennem paa ded beste. Ieg *complimenterte* hannem, saa som der paa hørte, loed, som ieg tenckte, att hand talte aff ett gott Hierte. Hand gaff sig til allehaande Skiemt, særdelis med min Pige, syntis, att hun war smuck, vndrede for, att ieg torde holde saa smucke Piger; de holsteinske Fruer, naar de holte smucke Piger, war alleeneste for att sette Manden i *Humeur*; giorde der en lang *discours* om, huorledis de bar sig ad, med anden dißlige v-toen[1] Snack, hand til min Pige haffde. Ieg suarte

---

[1]) V-toen ɔ: skidden.

intet anded, end hand wist maatte tale aff Erfarenhed. Hand talte allehaande Lapperi til min Pige, men hun suarte icke ett Ord. Siden sagde mig Slozfogden, att hand, von *Anfeldt*, haffde i ded første bragt Kongen i den Troe, att min Pige war min Daatter, oc att Kongen lenge war i de Tancker. Endeligen effter lang *discours* tog *Gen. Majoren* Affskeed med den *Compliment*, att ieg icke wille lade mig forlenge, hand wille snart komme igien; spurte, huad hand Hands kl. Mt. skulle sige. Ieg bad, att hand paa beste Maade mig vdi Derris Majt. Maits. Naade wille *recommendere*, ieg wiste icke meget att lade sige, eller huorom ieg skulle lade bede, ey widende, huad de med mig haffde i Sinde. Der Klocken war imod tre, kom *Gen. Maj.* von *Anfelt* igien, war meget latterfuld oc glad, bad om Forladelse, att hand saa lenge haffde werret borte. Ieg skulle icke lade mig Tiiden bliffue lang, ieg skulle snart komme vdi Roelighed; hand wiste wel, att ded Folck (i ded wiiste hand paa *Musquettererne*, som stoede langs paa begge Sider aff Skiibet) ware vstyrige oc *incommoderede*, oc att Roelighed tiente mig best. Ieg suarte der til, att ded Folck mig intet *incommoderte*, men att Roelighed mig wel skulle tienne, efftersom ieg 13 Dage vdi temmelig hart Wær haffde holt Søen. Hand foer fort i siine *Complimenter* oc sagde, att naar ieg kom vdi Byen, skulle hands Frue giffue sig den Ære mig att opwarte, «oc efftersom mig synnis» (sagde hand), «att I icke megen *Bagage* haffuer med Eder oc maaske icke nødwendige Klæder, saa skal hun forskaffe, huis Eder kand be-

høffue»[1]. Ieg tackede hannem oc sagde, att Æren skulle were min, om hands Frue mig besøgte, men min *Bagage* war saa stoer, som mig end om Stunder fornøden giordis; skulle ieg i Fremtiiden noget behøffue, wille ieg forhaabe, att hun for diß Omhue skulle bliffue forskaanet; ieg haffde icke den Ære att kiende hender, bad hannem dog att formelde hender min Tienneste. Hand fant paa allehaande *discours*, om Birgitte Speckhans[2], om adskillige Lappalia, Tiiden med att fordriffue, huilcke icke erre wært att ihuekomme, mindre att optegne. Endeligen kom Bud, att hand skulle føre mig fra Skiibet, huorfor hand med Høfflighed sagde: «Lyster Eder, *Madame*, att træde i denne Baad, som her ligger hoes Skiibet?» Ieg suarte: «Mig lyster alt ded, ieg skal oc mig aff Hs. kongl. Majt. befalis». *Gen. Majoren* tren først neder i Baaden oc racte mig Haanden; Oberste [Lütenant] Roßenkrantz, *Capitain Alfeldt*, Peter Dreyer

---

[1]) Hendes Navn var Augusta von der Wisch.

[2]) Ceremonimester (senere Hofmarskal, Overhofmarskal, og endelig Stiftamtmand i Ribe) Frants Eberhard v. Speckhan's Hustru. Hun havde tidligere været gift med en Borgmester i Kjøbenhavn, Reinhold Hansen († 1646), og en Tid lang været i Tjeneste hos Leonora Christina. Hun var den Ulfeldtske Familie meget hengiven. I hendes Hus tog Korf. Ulfeldt og Leonora Christina ind efter Flugten fra Malmø, og medens de sad fangne paa Hammershus, opbevarede hun en Del af deres Ejendele for dem. Jvfr. Hist. Tidsskrift III, 386 og 471; Nyt hist. Tidsskr. IV, 383—84 og 391; Christian IV.s egenhænd. Breve, ved Bricka og Fridericia. 1632—35. S. 88; O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskriv. III, 212; mit Skrift: Leonora Christinas Historie I, 440 og CXIII flg., II, 14, IV og VII; Otto Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 118 og 148; o. fl. St.

oc min Pige ginge med i Baaden. Oc efftersom vtallige Folck sig haffde forsamlet ded Spetackel att ansee, ia en stoer Deel haffde sig paa Baade begiffuen for mig til Nøye[1] att beskue, holt hand stetze Øye med mig, oc [der hand] saae, att ieg mig snart til den eene oc snart til den anden Siide wente for dennem derris Fornøyelse att giffue, sagde hand: «Folcket glæder sig». Ieg saae da ingen, som gaff Glædis Tegn vden hand, huor for ieg suarte: «Den, sig glæder i Dag, kand icke were wiß paa, att hand icke græder i Morgen; men ieg seer, att enten ded er til Glæde eller til Sorrig, da løber Folck liige tycke tilsammen, oc mange forundrer sig offuer ett Menniske». Der wii komme lided bedre frem, saae ieg den bekiente v-dydige Birgitte Vlfelt, som sig glædde[2].

[1]) Til Nøye ɔ: til deres Tilfredshed, efter Ønske.

[2]) Birgitte Ulfeldt var en yngre Søster til Korfits U. Hun var født 9/11 1614 og blev 1630 gift med Otte Krafse til Egholm. Manden skal have behandlet hende saa haardt, at hun 2 Gange løb fra ham, og det hedder, at hun begge Gange rejste til Holland og levede der som Tjenestepige. Hvorledes nu end dette forholder sig, synes det afgjort, at hun var et højst nederdrægtigt Fruentimmer. Korfits Ulfeldt betegner hende i et Brev til Sperling (trykt — i Oversættelse — i Wolff's Journ. f. Politik 1816, 1, 121—27) som sin og Leonora Christinas dødeligste Fjende. Han kalder hende en Slange og en forbandet Kvinde, som har forraadt ham og hans Hustru til Regeringen, og som kun er kommen til Hamborg (der opholdt hun sig, da Brevet blev skrevet) for at udspionere hans Sager. Han siger, at hun er fuld af Løgn, og forbyder Sperling at lade hende komme i sit Hus eller at lade hende se Sønnen, Leo Ulfeldt, som blev opdraget hos Sperling. Han vil ikke hjælpe hende med en Skilling, om hun end skulde styrte død om af Sult eller blive nødt til at gaa i Fattighus. Om hendes senere Meriter har jeg udgivet et karakteristisk Aktstykke i Danske Saml. 2 R. II, 326—29. Jvfr. om hende ogsaa Hofman's Danske Adelsmænd, 2 D., Stamtavlen over Fam. Ulfeldt;

Hun haffde sig paa en Postwogn begiffuet; bag hender saed en Karl til Anseen som en Studenter. Hun kiørte langs Stranden. Der ieg wente mig om til den Siide, stoed hun op i Wognen oc loe aff all sin Mact, høyt skingrende. Ieg saae lenge paa hender, skammede mig offuer henders V-forskammenhed oc offuer den Spott, hun giorde sig selffuer; ellers irrede ded mig ey meere end Hundene derris Bieffen, thi ieg actede begge lige meget[1]. *Gen. Majoren* holte mig stetze med Snack oc loed aldrig sit Øye fra mig, thi hand war ræd (som hand siden sagde), att ieg skulle styrte mig i Wanded (hand dømte mig effter sig selffuer; hand kunde Lyckens Wedermoed ey bære, huilcket hands Endeligt nock vdwiiste, thi ded war ickun for en Æris Tittel, en anden for hannem fick, att hand tabte Sind oc Santz. Hand wiste icke, att ieg aff en anden Aand regiertis end som hand, huilcken mig gaff Styrcke oc Moed, i ded Sted att hands Aand, hand tiente, hannem i Fortuiffuelse bortrycte)[2]. Der Baaden lagde an wed den liden Broe, som er wed Renteriet[3], steeg *Capitain Alfeldt* i Land oc racte mig Haanden, leedde mig op ad Slotz-Broen. Paa

---

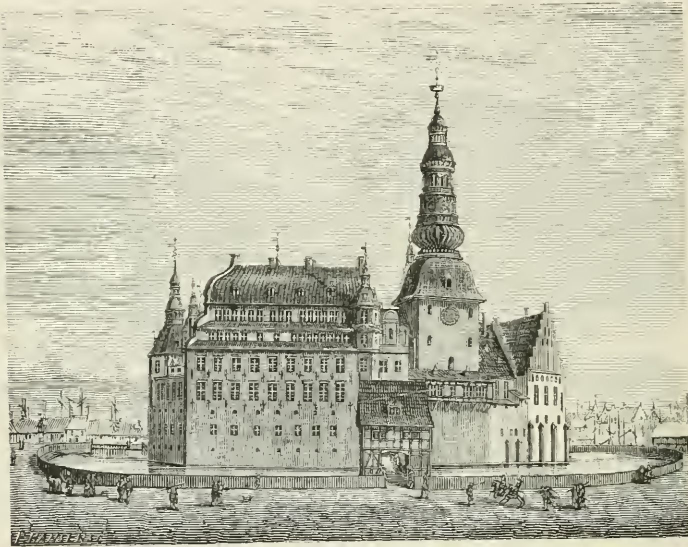
T. A. Becker: To Fortællinger fra Enevældens Barndom S. 142; J. Bircherod's Dagbøger, ved Molbech, S. 75 og 83; o. fl. St.

1) I Randen er senere tilføjet: «*Mig skulle snarere haffue mange derris Weemodighed beweget til Kleenmodighed; thi attskillige baade Mænd oc Quinder fælte Taarer, ia de, ieg icke kiendte.*»

2) Denne Parenthes er senere overstreget, og dens Indhold optaget i Tillæget til den oprindelige Fortale til Skriftet; se S. 22.

3) Renteriet — med Rentekammeret, det danske og det tyske Kancelli samt Rigsraadets Raadstue — var en Bygning paa Slotsholmen mellem Holmens Bro og Højbro. Se bl. a. Tavlerne til Resen's Atlas og A. D. Jørgensen: Udsigt over Centraladmini-

Slotz-Platzen holte Regimenter til Hest oc Foedz, oc *Musquetterer* stoed paa begge Sider, huor ieg frem gick. Paa Slotz-Broen stoed Iockum Walburger, Slotzfogt, som gick frem for wed mig, oc efftersom Folcket

Kjøbenhavns Slot i det 17. Aarhundrede, med Slotsbroen.
Efter Tegning af R. Mejborg.

haffde slaget sig i Rad paa begge Siider indtil Kongens-Trappe, loed Slotzfogden saa, som hand wille gaa den Wey, men wente sig knap oc sagde til *Alfelt*: «Hir her», oc gick der med til ded Blaa-Taarns Dør, stoed en rom Tiid vdden for oc famlede med Nøglen, loed, som hand icke kunde lucke op, for att lade mig lenge

---

strationens, Domstolenes og de offenlige Samlingers Bygningshistorie fra 1660 til Nutiden S. 4.

were Folckis Spetackel[1]. Oc saa som mit Hierte war rettet til Gud, oc min Tilliid war til den Allerhøyeste, opløfftede ieg vdi midler Tiid mine Øyen op til Himmelen, søgende der Styrcke, Krafft oc Redning, huilcken mig oc naadeligen bleff giffuen. (En Hendelse wil ieg ey lade v-melded forbigaa, som er, att da ieg mine Øyne til Himmelen opslog, fløy en skrigendis Raffn offuer Taarnet, oc hannem fulte en Flock Duer, som oc fløye samme Wey.) Endeligen effter lang Tøntelen[2] lucte Slotzfogden Taarndøren op, oc bleff ieg aff for[te] *Cap. Alfeldt* i Taarnet indleed[3]. Min Piige, som sig tilbød att følge, bleff aff *Gen. Maj.* von *Anfeldt* til raabt, att hun skulle bliffue tilbage. Slotzfogden gick op aff Trappen oc wiiste *Alfeldt* Weyen ind vdi ett Mißdæders

---

[1]) Slotsfoged Jochum Waldburg eller Jochim Waltpurger, om hvem der ofte vil blive Tale i det følgende, var allerede i Dinas Sag optraadt fjendtligt mod den Ulfeldtske Familie. I det mindste fortæller Korfits U., at han i den Tid, Dina sad fangen paa Kjøbenhavns Slot, ikke blot stræbte at gjøre hende Fængslet saa behageligt som muligt, men endog søgte at overtale hendes Moder til at erklære, at Korfits Ulfeldt var Fader til Dinas Barn; se Høytrengende Aeris Forsuar S. 90. Han havde tidligere været Hoffurer; se Meddelelser fra Rentekammerarchivet. 1872. S. 158; Christian IV.s egenh. Breve, ved Bricka og Fridericia. 1632—35. S. 6, og 1641—44. S. 16. Jvfr. om ham O. Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, passim.

[2]) Tøntelen ɔ: Tøven (tysk: Tunteln og Tünteln).

[3]) Med den foranstaaende Beretning om Leonora Christinas Ankomst til Kjøbenhavn og Indsættelse i Blaataarn kan sammenlignes det tilsvarende Afsnit i hendes franske Selvbiografi (Danske Saml. 2 R. I, 201 flg.), samt et samtidigt, tysk Flyveblad (optrykt i Danske Magazin 3 R. II, 73); jvfr. Becker's Saml. til Danm. Hist. und. Fred. III. 2 D. S. 11 flg. og S. 289; Bircherod's Dagbøger, ved Molbech, S. 89.

Fengsel, som er giffuen ded Naffn aff den Mørcke Kircke[1]. Der *quitterede Alfeldt* mig med en Suck oc liden *Reuerentz*. Ieg kand hannem ded med Skiel efftersige, att hands Ansict en Medliidenhed vdwiiste, oc att hand nødig den Befaling efftterkom. Klocken slog halffgaaen fem, der Iockum mit Fengsels Dør lucte. Ieg fant for mig ett lided law Bord, huor paa stoed en Meßings-Liuße-Stage med ett brendende Liuß, en høy Stoel, toe smaa Stoele, en Fyrre-Seng foruden Stolper, opreed med gamle haarde Sengeklæder, en Natt-Stoel oc Senge-Potte. Paa alle Siider, huor ieg mig wente, møtte mig Stanck; war ey Vnder, thi trende Bønder, som der haffde werret fengselet, ware samme Dag vdtagne oc andenstetz hensatte, huilcke derris Behoff langs ad oc wed Weggene haffde giort. Lided effter, att Døren war luct, bleff den igien aabnet, oc kom ind til mig Greffue Christian Rantzow, *Premier Ministre*, Peter Retz, *Canzeler*, Christoffer von Gabel, da Rentemester, oc Erick Krag, da *Secreterer*[2],

---

[1]) Kaldtes saaledes, fordi der ingen Vinduer var; jvfr. Danske Mag. 3 R. II, 73; Becker's Saml. II, 11. Rummet laa formodentlig ud mod Slotspladsen, jvfr. Mejborg i «Ude og Hjemme» 2 Aarg. 1879 Nr. 77.

[2]) Christian Rantzau til Breitenburg (tysk Rigsgreve, Overstatholder og Præsident i Collegium Status) havde i sin Tid indledet de Forhandlinger med Ulfeldt og Leonora Christina, som førte til deres Losladelse af Fangenskabet paa Bornholm, og havde ogsaa ledet Forhandlingernes Afslutning i Kjøbenhavn; se mit Skrift: Leonora Christinas Hist. II, 63 flg. og 87 flg.; jvfr. Indledningen til nærværende Skrift. Saa haarde Vilkaarene for Losgivelsen var, hindrede dette dog ikke Ulfeldt i flere Gange efter den Tid, naar han trængte til Rantzaus Hjælp, at henvende sig til ham (se mit anf. Skrift II, 111 og 125), og der havde heller ikke i dennes Forhold været noget, som kunde berettige til at an-

huilcke mig alle med *Civilité* Haanden gaff[1]. *Canzeler* holt Orded oc sagde: «Hands kongelig Majstet, min

tage, at han var personlig ugunstigt stemt mod Ulfeldt. Naar desuagtet Leonora Christina paa flere Steder i «Jammers-Mindet» hentyder til Rantzaus Fjendskab mod hendes Mand, da er det vel sandsynligt, at hans Stemning mod denne havde forandret sig en Del som Følge af de under Ulfeldts sidste Ophold i Udlandet indtrufne Begivenheder. Men uden Tvivl er ogsaa Leonora Christinas Bedømmelse af ham bleven paavirket af den Omstændighed, at Rantzau var Præses i Højesteret, da denne afsagde Dommen over hendes Mand. Særlig gjør hun ham til Ophavsmand til den Tanke, at lade foretage Exekution paa Ulfeldts Billede (se nedenfor). — Om Rentemester og Assessor i Collegium Status Christoffer Gabel vil det her ikke være fornødent at sige andet, end at han med Grev Rantzau havde vist sig virksom for at skaffe det Ulfeldtske Ægtepar fri af Fangenskabet paa Bornholm, men ogsaa med R. maatte dele Beskyldningen for at være bleven betalt herfor. Han synes ogsaa efter den Tid at være bleven betragtet baade af det Ulfeldtske Ægtepar og af andre som det førstes virkelige Ven (se mit anf. Skrift II, 111 og 124) men var dog — ligesom den ogsaa ovenfor nævnte Kantsler Peder Reedtz — som Medlem af Højesteret med til at dømme Ulfeldt. Naar det et enkelt Sted (Danske Magazin 3 R. I, 286—87) hedder, at Gabel endnu efter Domfældelsen gjorde sin Indflydelse gjældende til Fordel for Ulfeldt, saa at han endog skal have givet denne Lejlighed til at undslippe sine Forfølgere, da er dette ganske vist fuldstændig opdigtet. — Peder Reedtz til Tygestrup (Rigsraad og Kantsler, Præsident i Kancellikollegiet, Assessor i Collegium Status) havde i 1661, da Kongen tænkte paa at anlægge Sag mod Ulfeldt og i den Anledning indhentede forskjellige retskyndiges Betænkning, udtalt som sin Overbevisning, at Ulfeldts daværende Forbrydelser «ikke med ringere end Livs Mistelse og al havende Formues og Gods's Konfiskation kan afsones», og det var utvivlsomt kun Hensyn til Sverig, som bevægede ham til ikke lige i Øjeblikket at tilraade Kongen at lade fælde Dom over Ulfeldt (se mit anf. Skrift II, 61—62). — Erik Krag til Bramminge (Kancelliraad og overste Sekretær i det danske Kancelli) havde vel i Æmbedsmedfør oftere haft med Ulfeldts Sager at gjøre, men om det personlige Forhold mellem ham og Ulfeldt vides ikke synderlig mere, end hvad Leonora Christina nedenfor antyder, at de ikke var Venner.

[1]) I Leonora Christinas Selvbiografi (Danske Saml. 2 R. I, 202—3)

allernaadigste Herre oc Arffue Konning, lader Eder, *Madame*, sige, att Hs. Majt. haffuer høye Aarsager til ded, hand giør imod Eder, som I skal faa att wiide». Ieg suarte: «Ded er for mig att beklage, att der skulle findis Aarsager; wil dog formode, at de icke erre saaledis, att Hs. kl. Majts. Vnaade lenge skal ware, naar ieg maa faa Aarsagen att wide oc mig forsuare». G. Rantzow sagde: «I skal nock faa Loff att forsuare Eder»; huiβkede noget til *Canzeler*, huorpaa Cantzeler giorde nogle Spørβmaal, først: Om ieg haffde nu sidste Reiβe werret med min Mand i Franckeriige? Ieg suarte ia der til. For ded anded: Huad min Mand der giorde? Der til suarte ieg, att hand formedelst hands Suagheds Skyld *consulterde Medici*, om ded hannem war tienlig att bruge de warme Bad der i Landene[1], huilcket ingen

nævnes de samme 4 Mænd. Den svenske Resident G. Lilliecrona opgiver derimod Navnene paa dem, der forhørte Leonora Christina ved denne Lejlighed, saaledes: Rantzau, Reedtz, Rentemester Hondorff og Dr. Ernst (se Becker's Saml. II, 11). At dog Leonora Christinas Angivelse — som rimeligt — er den rigtige, synes at turde sluttes af, at det før omtalte Flyveblad (Danske Mag. 3 R. II, 73) nævner: Rantzau, Reedtz og Krag.

[1]) Saaledes ogsaa i Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 203). At det virkelig har været et af Rejsens Formaal, tør ikke benægtes. Men vist er det, at Ulfeldt ogsaa forbandt andre Hensigter med sin Udflugt. Under sit Ophold i Paris i Efteraaret 1662 omgikkes han ikke blot flere af de franske Ministre, som viste ham megen Opmærksomhed, men han havde to Gange Audients hos Ludvig XIV. selv, og det er utvivlsomt, at han ved disse Lejligheder blandt andet talte med Kongen om et eller maaske flere Projekter, som han i Forvejen havde indsendt til ham, og ved hvilke han tilsigtede at skaffe sig en Støtte i Kongen. De var væsentlig af økonomisk Art, men havde dog ogsaa en politisk Side, og var — skjønt i sig selv upraktiske — dog beregnede paa at skaffe Frank-

Grev Christian Rantzau.

Efter et Kobberstik af Haelweg.

hannem wille raade, hannem haffde oc fra raad en *Medicus* i Holland wed Naffn *Borri*[1], der hand hannem om hands Betenckende adspurte. For ded 3.: Huad mit Erinde war nu sidst i Engeland? Til dette suarte ieg mit Ærinde att haffue werret en Sum Penninge att indfordre, huilcken oß Kongen aff Engeland war skyllig, oc wii hannem vdi hands Nød haffde forstract. For ded 4.: Huem der war med mig i Engeland? Ieg Naffn gaff dennem, som ware med mig i Engeland, nemlig en Herremand wed Naffn *Cassetta*[2], min Piige, som med mig hidkom, en *Lacquei*, som bleff i Engeland, wed Naffn

---

rig en betydelig Fordel, medens de kun kunde være Danmark til Skade. Jvfr. om hele denne Sag mit Skrift: Leonora Christinas Historie II, 116 flg.

1) D. e. Joseph Frants Borri (eller Burrhus), den bekjendte Læge og Alkymist, der nogle Aar senere (1667) ogsaa kom her ind i Landet, hvor han, støttet ved Frederik III.s Gunst, spillede en temmelig fremtrædende Rolle lige til Kongens Død. At Ulfeldt, da han i Juli Maaned 1662 opholdt sig i Amsterdam, havde søgt at faa Adgang til Borri, som ligeledes dengang opholdt sig her, vides andet Steds fra (se Paus: Corf. Uhlefeld II, 244—45).

2) Jan Marcus Cassetta, en Adelsmand fra Brügge, havde været den Ulfeldtske Familie en oprigtig hengiven Ven og en trofast Støtte i Nøden. Som det ovenfor fortælles, fulgte han Leonora Christina til England, og han blev tillige med hende anholdt i Dover, men blev kort efter hendes Afsejling til Danmark igjen sat paa fri Fod. Han vendte nu tilbage til Brügge, hvor han med Venlighed tog sig af hendes her efterladte Døtre og særlig med Held stod dem bi mod de Forholdsregler, som den danske Udsending, Generaladjudant Mikkel Skov, paa sin Regerings Vegne mente sig forpligtet til at tage imod dem. Senere ægtede han — der havde været gift før — den ældste af Døtrene, Anne Kathrine. Jvfr. om ham bl. a. Otto Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 221—22; Wolff's Journal f. Politik 1815, IV, 279; T. A. Becker: To Fortællinger fra Enevældens Barndom

Frantz[1] oc Herremandens Tienner. For ded 5.: Huem der besøgte min Mand til Bryg? Ieg kunde ded icke egentlig sige, efftersom min Herre tog imod Besøgelser vdi ett Kammers *à part*, huor ieg icke kom. G. Rantzow sagde: «I wed wel, huem der meest kom til hannem?» Ieg suarte, att aff dennem, ieg kiendte, kom meest til hannem tuende Brødre aff de *Arander*[2], for[te] *Cassetta* oc en Herremand, som heder *Ognati*[3]. For

S. 144; Danske Magazin 3 R. I, 286—87 og 292—93, samt mit Skrift: Leonora Christinas Hist. II, passim.

[1]) Hans fulde Navn var Frants Henriksen. Mere om ham nedenfor. Da Leonora Christina vilde udføre sit Flugtforsøg fra Dover Castle, lod Forræderen Braten, som om han ikke kunde finde denne Tjener, som derfor blev tilbage; se Danske Saml. 2 R. I, 200.

[2]) Familien d'Aranda var en af de mest ansete Slægter i Brügge. En Mand af Familien, Bernardo d'Aranda, havde i en Række Aar (fra 1641 af) været Sekretær hos Ulfeldt og stod i høj Gunst hos ham. Han opgav dog denne Stilling igjen og drog tilbage til Flandern, men kom i Slutningen af 1657, da Ulfeldt opholdt sig ved den svenske Hær for Frederiksodde, atter til Danmark og døde kort efter i Kolding. Han havde to Brødre, af hvilke den ene, Francesco, gjentagne Gange var Borgmester i Brügge, medens den anden, Emanuel, var Auditør samme Steds. Ulfeldt havde flere Gange tidligere besøgt den første og fandt ogsaa under sit Ophold i Flandern 1662—63 den venligste Modtagelse hos ham, ja boede en Tid hos ham. Jvfr. bl. a. Biographie nationale (de Belgique) I, 356—61 (der dog er meget unøjagtig); Otto Sperlings Selvbiografi, ved mig, S. 107—8, 110—11, 142, 145, 190. Leonora Christinas Hist. I, 113, 148, 300 og II, 112 og 175 (med de tilhørende Anmærkninger); Histor. Tidsskr. V, 374; Slange: Christian IV.s Historie S. 1214 og 1247; Paus: Corf. Uhlefeld II, 286; Journal f. Politik 1815, IV, 272 og 279; Danske Magazin 3 R. I, 286.

[3]) I A. Sander's Flandria illustrata II, 189—90, nævnes en Marcus Albertus d'Ognate i Tiden for 1660 flere Gange som Borgmester i det Brüggeske Franconat. Maaske er det denne Mand, Leonora Christina taler om.

ded 6. spurte Canzeler: Huem ieg heri Landed haffde med *correspanderet*? Huor til ieg suarte att haffue skreffuen H. Hendrick Bielcke til[1], Olluff Brockenhuuß[2], Frue Elße Paßberg[3] oc Frue Maria Vlfeldt[4]; ieg mintist

---

[1]) Rigsadmiral Henrik Bjelke var gift med Edel Ulfeldt, en Søster til Korfits Ulfeldts Svoger Ebbe Ulfeldt. Han var en Ven af Korf. Ulfeldt (bl. a. havde han i 1662 bidraget til at skaffe ham Tilladelse til at rejse udenlands, og havde derefter en Tid lang staaet i temmelig stadig Brevvexling med ham, se Leonora Christinas Hist. II, 111, 143, 153, XXII o. fl.), og er der end ingen Grund til at tro paa Sandheden af, hvad Korf. Ulfeldt efter Generalmajor Spaens Beretning havde sagt, nemlig at Rigens Admiral havde lovet ikke at ville lægge hans Planer mod Kongen og Landet Hindringer i Vejen (Paus: Corf. Uhlefeld II, 238), fatter man dog let, hvor smerteligt det maa have været for Bjelke, da han, som Medlem af Hojesteret, maatte tage Del i Afsigelsen af Dommen over Ulfeldt.

[2]) Oluf Brockenhuus til Hjulebjerg (1646—51 Slotsherre paa Kjøbenhavns Slot, fra 1662 af Landsdommer i Sjælland) havde været gift med en Søster til Korf. Ulfeldt, Karen U. (f. 1611, † 1658). Han var Svogeren en hengiven Ven, og Korf. Ulfeldt skjænkede ham sin Tillid til det sidste (se T. A. Becker: To Fortællinger fra Enevældens Barndom S. 145, og Journal f. Politik 1816, 1, 132). Jvfr. om ham bl. a. Danske Saml. 2 R. I, 204 og 231; Histor. Tidsskr. 4 R. IV, 448 flg. og V, 216; Leonora Christinas Hist. I og II, passim.

[3]) Elisabeth eller Else Parsberg (f. 1624, † 1684), en Datter af Rigsraad Oluf Parsberg til Jernit, havde været gift med Laurids Ulfeldt til Urup og Egeskov (f. 1605, † 1659), en ældre Broder til Rigshovmesteren. Før Ulfeldt og Leonora Christina i 1662 forlod Danmark, var noget af deres Løsøre bleven hensat i Forvaring hos Else Parsberg og den strax efter omtalte Marie Ulfeldt; se Leon. Chr.s Hist. II, 111—12. I en noget senere Tid end den, hvorom her er Tale, var Else Parsberg Griffenfeldts fortrolige Veninde, men den Del af hendes Brevvexling med denne Mand, som er trykt hos Wolff: Griffenfeldts Levnet S. 169—80, sætter ikke hendes Karakter i det smukkeste Lys.

[4]) Marie Ulfeldt (jvfr. forr. Anm.) var en Soster til Korfits U. Hun var født 1619 og blev 1634 gift med Axel Arnfeld til Basnæs

ey fleere. G. Rantzow spurte: Om ieg haffde fleere Breffue end de, ieg fra mig haffde leueret? Huor til ieg suarte ney, ingen fleere att haffue. Hand spurte widre: Om ieg haffde hafft fleere *Iuëler* med mig, end som de haffde seet? Ieg suarte att haffue hafft toe Rader smaa trinde Perler om min Hatt oc en Ring med en Demant vdi, huilcket ieg en *Lutenant* i *Dovers* wed Naffn *Braten* (som mig siden forraade) haffde giffuen. G. Rantzow spurte: Huor meget de Perler wel kunde were wært? Ded kunde ieg icke egentlig sige. Hand meente, att vngefehr wiste ieg ded wel. Ieg sagde, 200 Rdr. eller lided meere ware de wel wært. Der paa taw de alle noget stille. Ieg beswærede mig offuer ded haarde Fengsel, att ieg saa ille skulle medhandlis. G. Rantzow suarte: «Ia, *Madame*, Hands kongl. Majt. haffuer høy Aarsage der til; wil I bekiende Sandhed oc ded i Tiide, saa er der maaskee Naade att forwente. Haffde *Marichal de Birron* bekiendt Sagen, der hannem paa Kongens Wegne bleff adspurt oc kongl. Naade bleff tilbøden, saa fremt hand sin Sandhed wille sige, da haffde ded icke gaaet hannem saa, som ded gick[1]. Ieg haffuer

(som † 1647). Nogle Optegnelser af hende selv om hendes egen og hendes Mands Slægt er trykte i Danske Magazin, III, 362—65.

[1]) Charles de Gontaut, Hertug af Biron, en af sin Tids første Hærførere, indgik med Hertugen af Savoyen og den spanske Regering en Sammensværgelse mod Henrik IV. af Frankrig. Sammensværgelsen blev opdaget, men Kongen tilgav Biron, som tidligere havde været hans Yndling. Det varede imidlertid ikke længe, for Biron blev grebet i at ville bringe Sammensværgelsen i Stand igjen. Han blev nu arresteret, og skjønt man antager, at han igjen vilde være bleven benaadet, hvis han havde tilstaaet

laded mig sige for Sandhed, att Kongen aff Franckriige wille haffue giffuen hannem sin Forseelse effter, dersom hand den i Tiide haffde bekiendt; der for betencker Eder, *Madame!*» Ieg suarte: «Huad mig paa Hs. kl. Mts. Wegne om adspørgis oc mig witterligt er, ded skal ieg vdi all Vnderdanighed gierne sige». Der paa bød G. Rantzow mig Haanden, oc ieg med faa Ord errindrede hannem mit Fengsels Haard[h]ed. G. Rantzow loffuede ded Hs. kl. Mt. att andrage. Der effter gaffue de andre Haanden oc ginge bort[1]. Mit Fengsel war lided tilluct, huorfor ieg tog den Leilighed oc stack hid oc did i

---

sig skyldig, vedblev han at nægte og blev saa halshugget den 31te Juli 1602.

[1]) Senere er tilføjet: *«oc der bleff luct»*. — Om det foregaaende Forhør ligesom om den paafølgende Visitation smlgn. Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 202 flg.), der i disse Partier næsten fuldstændig stemmer med «Jammers-Mindet». De faa og ubetydelige Afvigelser er fremhævede i min Udgave af Selvbiografien, og jeg finder saa meget mindre Anledning til her at gjentage dem enkeltvis, da «Jammers-Mindet», som det sidst udarbejdede og mest udførte Værk, som Regel maa antages at være nøjagtigere i sine Angivelser end den i Hast nedskrevne selvbiografiske Skitse. I Anledning af den eneste større Afvigelse mellem Selvbiografien og «J.-M.» for det her omtalte Partis Vedkommende, nemlig den, at i Selvbiografien Spørgsmaalet om, hvem der besøgte Ulfeldt i Brügge, først nævnes under det andet Forhør, er der særlig Grund til at bemærke, at ligesom alle Forhørene væsentlig gik ud paa et og det samme, saaledes var der ganske vist Spørgsmaal, som stadig kom igjen i hvert Forhør og stadig drog de samme Svar efter sig, og under disse Omstændigheder reducerer den tilsyneladende Uoverensstemmelse sig uden Tvivl ofte til, at Leonora Christina — der selvfølgelig overalt maa nøjes med at give et Uddrag af det passerede — har forandret sit Skjøn om, under hvilket Forhør hine Spørgsmaal og Svar burde omtales. I «J.-M.» kommer i Virkeligheden Spørgsmaalet om Besøgene hos Ulfeldt i Brügge baade frem i det første og i det andet Forhør.

Huller oc iblant Gruuß ett Guld Slag-Werck, en Sølff Pen, som giffuer Bleck fra sig, oc som med Bleck war fylt, oc ett aff Skilkrøt oc Sølff [forarbeidet?] Saxefoeder. Dette war neppeste forrettet, der Døren atter bleff igien opluct, oc kom ind til mig Dronningens Hoffmesterinne[1], hendis Kammer-Quinde[2] oc Prouiant-Skriffuerens Quinde, Abel Catharina[3]. Den sidste kiendte

---

[1]) Hendes Navn var Maria Elisabeth v. Haxthausen, født v. Geispitzheim. Hun var født 1602 i Kaiserslautern og blev 1647 gift med Heinrich v. Haxthausen, Herre til Tienhausen (naar Forf. nedenfor kalder hendes Mand Schaffshausen, maa dette altsaa bero paa en Fejlhuskning af Navnet, med mindre man turde antage, at hun havde været gift, for hun ægtede H.). Hendes Mand døde 1656, og det følgende Aar (ikke, som Resen har, 1647) blev hun ansat som Hofmesterinde hos Dronning Sophie Amalie. Hun døde den 7. Septbr. 1665 af Vattersot (jvfr. S. 21) og blev begravet i Petri Kirke. Se O. H. Møller: Tabelle und Nachricht von dem Geschlecht derer von Haxthausen S. 10, og Resen: Inscriptiones Hafnienses pag. 226. Der haves en tysk Ligprædiken over hende af Joh. Bremer (Kopenh. 1666, 4to), men da den ikke findes i vore offentlige Bibliotheker, har jeg ikke kunnet benytte den.

[2]) I Følge Rentekammerets Bestallingsprotokoller hed hun Kathrine Glässer (Glässerin).

[3]) Hun var født 1626 eller 1627 i Holsten (Slesvig?) og ægtede 1655 Hans Hansen (Osten), Proviantskriver paa Kjøbenhavns Slot og Inspektør over det kongelige Gods paa Lolland og Falster. Hun døde den 1. Januar 1676, efter at have oprettet en Stiftelse med syv Boliger for fattige, den efter hende opkaldte Abel Kathrines Stiftelse (jvfr. et latinsk Bryllups-Carmen af J. J. Helsing, 1655; Thurah: Hafnia hodierna pag. 291; Hofman: Saml. af Fundationer X, 368—70; og især O. Nielsen: Efterretn. om Abel Katrines Stiftelse. Kbh. 1875). Hendes Familienavn siges af E. Pontoppidan, som kalder hende sin Mormoders Søster (Origines Hafnienses pag. 297 og Annales eccles. Dan. IV, 580) og ligeledes af O. H. Møller (Histor. Nachricht von d. Geschlecht derer v. Ahlefeldt S. 447 Anm. 146) at have været

ieg. Hun oc Dronningens Kammer-Quinde haffde Klæder att bære, som bestoede vdi en lang Silcke stoppet Natkiortel, offuer dragen med Liifarffue Skillert oc huid Skillerts Vnderdret, et Lærritz Skiørt, tryckt med sort i Kniplings Munster omkring, et Par Silcke Strømper, et Par Tøffler, en Serck, ett Forklæde, en Nattmantel oc tuende Kamme. De helßede mig icke. Abel Cath. holt Orded oc sagde: «Ded er Henders Majts. Dronningens Befaling, att wi skal klæde Eder aff Eders Klæder, oc

---

Mesing, og Raadmand i Kjobenhavn Bendix Mese eller Mesen nævnes som hendes Broder. Herimod protesterer imidlertid O. Nielsen i det anførte Skrift. Han gjør gjældende, at Bendix Mesen ikke var hendes Broder, men hendes Fætter, og at hendes eget Efternavn ikke var Mesing. I Virkeligheden kaldes hun baade i Indskriften paa hendes Kiste, i hendes Mands Testamente og paa Epitafiet over hende og hendes Mand i Holmens Kirke Abel Kathrine von der Wisch (paa det forste Sted endog med Tilfojelsen: Wolfsdatter). Man skulde derefter tro, at hun virkelig var født von der Wisch; men paa den anden Side var hun ganske sikkert ikke adelig, og heller ikke underskrev hun sig nogensinde selv med Navnet v. d. Wisch, saa lidt som da i øvrigt med noget som helst Slægtnavn. Den Formodning ligger da nær, at hun, som Nielsen mener, vel var en Datter af en von der Wisch, men en uægte Datter, som ikke havde Ret til at føre Navnet. Det kan bemærkes, at i Helsing's ovenfor nævnte latinske Digt kaldes hun ogsaa simpelt hen: virgo Abele Catharina. — Paa den Tid, hvorom her er Tale, havde hun ingen Ansættelse paa Slottet; men foruden at hun ved sin Mands Stilling var temmelig nær knyttet til Hoffet, havde hun i tidligere Tid været i Dronningens Tjeneste (Moller a. St.), og af det Udtryk, hvormed Leonora Christina betegner hende i sin Selvbiografi (Danske Saml. 2 R. I, 204): «la confidente» (de la reine), maa man slutte, at hun i hoj Grad havde Dronningens Tillid (jvfr. ogsaa derom S. 21). — Naar hun i Hofman's Saml. af Fundationer anf. Sted kaldes og derefter i mange Tider er bleven betragtet som Dronningens Hofmesterinde, er dette lige saa langt fra Sandheden, som naar man har gjort hendes Mand til Adelsmand og kaldt ham von Osten.

att I skal haffue diße igien. Ieg suarte: «I Guds Naffn!» Saa løste de aff mit Hoffuet min Walck, vdi huilcken ieg Ringe oc mange løße Demanter haffde indsyet. Abel Cath. følte offuer alt i mit Hoffuit, om intet war stucken i Haaret; sagde til de andre: «Der er intet, wii haffuer icke Kammene behoff». Abel Cath. begierte Armbaandene oc Ringene, som for den anden Gang mig bleffue fratagne. Ieg tog dennem aff oc flyde hender, saa nær som en liden Ring, mig gick paa ded yderste Leed aff min Liden-Finger, kunde werret lit meer end som en Rdr. wært; den bad ieg om att maatte beholde. «Nein» (suarte Hoffmesterinnen), «Ihr sollet nichts behalten». Abel Cathr. sagde: «Ded er oß saa hoyt forbøden att lade Eder ded allerringeste; ieg haffuer maat swære Dronningen paa min Siæl oc Salighed, att ieg skulle flittig søge oc icke lade Eder ded allerringste, men der for skal I icke miste ded;

Abel Kathrine.
Efter Epitafiet i Holmens Kirke.

ded skal altsammen forseglis oc Eder til beste forwaris, ded haffuer, som Gud, Dronningen sagt». «Wel, wel, i Guds Naffn!» suarte ieg. Hun drog mig alle mine Klæder aff. Vdi mit Vnder-Skiørt haffde ieg giemt *Ducater* vnder de brede Guld-Kniplinger, vdi min Silcke *Camisolle* ett lided Demants-Smycke, vdi Foeden aff miine Strømper *Iacobusser* oc Saphirer i mine Skoe. Der hun wille drage mig Sercken aff, bad ieg den att beholde. Ney, soer hun wed sin Siæl ey att torde. Saa blottede de mig gandske, oc gaff Hoffmesterinnen Abel Cathr. en Nick, huilcken hun icke strax forstoed, huorfor Hoffm. sagde: «Wißet Ihr wol, was Euch befohlen ist?» Derpaa søgte Abel Cathr. med sin Haand paa ett himlig Sted oc sagde til Hoffm.: «Neen, bii Gott! dar ist nichts». Ieg sagde: «I handler v-christeligen oc v-tilbørligen med mig». Able Cathr. suarte: «Wii erre ickun Tiennerinder, wii faar att giøre, huad oß er befalet; wii skal leede effter Breffue oc icke effter anded, alt ded anded skal I faa igien, ded skal wel forwaris». Der de mig saaledis spoleret[1] oc i de Klæder, de mig bragte, igien i klæd haffde, kom Hoffmesterindens Dreng ind oc leete offuer alt med Able Cathr., fant oc alt, huis ieg haffde skiult. Gud forblindede dennem alligewel, saa de icke bleffue mine Demants Ørringe war oc nogle *Ducater*, ieg vdi Lær indsyed haffde om mit eene Knæ; en Demant paa en 200 Rdr. reddede ieg oc, den haffde ieg paa Skiibet bit vd aff Gullet oc kast Gullet i Stranden;

[1]) Spoleret ɔ: spolieret, udplyndret.

Steenen haffde ieg da i Munden[1]. Hoffmesterinden war meget haard; de kunde icke leede hender wel nock. Hun loe mig vd nogle Gange oc kunde ey heller liide, ieg saed, spurte, om ieg icke kunde staa, om mig skade noget. Ieg suarte: «Mig skader alt for meget, men ellers kand ieg wel staa, naar fornøden giøris» (ded war ey Vnder, att Hoffmesterinnen kunde wel Plündrings *Ordre excequere,* hun haffde lenge fult henders sl. Mand, Obr. Schaffshaußen[2], vdi Kriigen). Der de nu alle Steder med Fliid haffde offuersøgt, toge de alle mine Kleder foruden en Tafftis Kappe til Hoffueded med sig oc ginge bort. Oc kom Slotzfogden strax ind med sin Hatt paa oc sagde: «*Leonora*, warumb habet Ihr Ewre Sachen versteckt?» Ieg suarte hannem icke ett Ord, thi ieg haffde fattet den *Resolution* icke att suare hannem, i huad hand oc kunde sige; hands *Qualiteter* ware mig bekiente, ieg wiste, att hand mesterligen en Snack kunde forbedre oc dreye Ordene paa den Maade hannem syntist, de gierne hørtist, de betrengte til Skade. Hand spurte atter igien med de samme Ord, tilføyende alleene ded: «Hört Ihr nicht?» Ieg saae offuer Skulderen til hannem oc loed hands Foract mig intet irre. Der effter bleff Borded tecket, oc 4 Retter Maed indborren, men

[1]) Dette Punktum er senere overstreget, og i dets Sted er tilskrevet i Randen: «*Gud forblindede derris Øyen, saa de bleffue icke war mine Ørringe, vdi huilcke sidder en stoer Rosensteen i huer, huilcke ieg nu Steenene haffuer fra bøyet. Gullet, som er slangewiiß giort, sidder endnu i Ørene. De bleffue oc icke waer, att noget war indsyet om mit Knæ*». — Jvfr. S. 27 Anm. 2.

[2]) Skal vistnok være Haxthausen, s. S. 46 Anm. 1.

hoes mig war ingen *Apetit*, ihuor wel ieg lided eller intet den Dag haffde nøt. En Tiime effter, att Madden war vdborren, kom en Pige ind wed Naffn Maren Blocks, som sagde sig aff Dronningen wære befalet den Nat hoeß mig att bliffue. Slotzfogden skemtede meget med forneffnte Maren oc war saare glad, hitte paa alleslags galle Snack. Endeligen, der Klocken gick mod 10, bød hand Goede Natt oc lucte tuende Døre for Fengselet, huor aff den eene med Kaabber er beslagen. Der Maren saae sig eene hoeß mig, beklagede hun min Tilstand, berettede mig oc, att mange, som hun Naffn gaff (aff huilcke en Deel mig ware bekiendte), med Weemodighed oc Taarer min Friimodighed haffde anseet, særdelis H. Hendrick Bielckis Frue[1], som haffde daanet aff Graad. Ieg sagde: «De gott Folck haffuer seet mig vdi Welstanden; er icke Vnder, att de Lyckens V-bestandighed begræder»; ynskede, att Gud en huer i sær fra Vlycke wille beware, som sig min Vlycke loed gaa til Hiertet. Ieg trøstede mig wed Gud oc wed en goed Samwittighed, wiste mig slet intet ont paa att staa, spurte, huem hun war, oc huem hun tiente. Hun sagde at tienne i Dronningens liden Køcken oc Solffuet i Forwaring att haffue (ieg forstoed der aff, att hun vden Tuiffl skurede Sølffuet, huilcket oc saaledis war). Hun sagde, att Dronningen kunde ingen faa, som eene sig torde vnderstaa hoeß mig att were, thi ieg war holt for ond; der sagdis oc, att ieg war meget wiiß, ieg wiste tilkommende Ting.

---

[1]) Se S. 43 Anm. 1.

Ieg suarte: «Dersom ieg haffde hafft den Wiiβdom, troer ieg neppe, att ieg haffde kommen her ind, thi da haffde ieg kundt woctet mig derfor». Maren meente, man ded wel kunde wide oc sig alligeuel ey derfor kunde wocte. Hun sagde ydermere, att Dronningen selffuer med hender haffde talt oc saaledis sagt: «Du solst diese Na[c]ht bey *Leonora* seyn, du solst dich nicht fürchten, sie kan nu nichts böβes thun. All kan sie häcksen, so ist sie nu gefangen vnd hatt nichtes bey sich, vnd wo sie dich schlägt, so gebe ich dir Vrlaub ihr dicht wieder zu schlagen, das sie bluten kan». Maren sagde widre: «Dronningen wed wel, att ieg vdi en hitzig Sygdom haffuer werret forstyrret, der for wille hun, att ieg skulle were hoeβ Eder»; fløy i ded samme mig om Halβen, som ieg saed, oc *caresserte* mig paa henders Wiiβ oc sagde: «Slaa mig, mit Hierte, slaa mig! Ieg skal», soer hun, «icke slaa igien». Ieg vntsætte mig[1] noget,. fryctede Galskaben at komme. Hun sagde ydermere, att wed hun saae mig komme op aff Broen, war ded, lige som henders Hierte skulle haffue gaaet i Stycker, betydende mig med mange Ord, huor wel hun mig ynte, oc huorledis Iomfrue *Carisius*[2], som hoeβ hender stoed vdi Winduet, mig roste oc tillige ynckede, ynsket noget til

---

1) Vntsætte mig ɔ: forskrækkedes (tysk: entsetzte mich).

2) Formodentlig Anne Kathrine Charisius, en Datter af den danske Resident i Haag Peder Charisius. Hun var i Følge Rentekammerets Bestallingsprotokoller Hofjomfru fra Paaske 1660 til 1667, da hun ægtede (den 15. Juni) Morten Skinkel til Søholm. Det blev sagt, at hun for sit Giftermaal havde været Kronprinsens Elskerinde (Danske Saml. 2 R. III, 8).

min Frelßning att kunde formaa, med mange dißlige Ord oc Tale. Ieg tog wel imod den v-sædwanlige *Caresse*, efftersom Tiiden ded ey anded wille, smilte[1] oc sagde, ded skulle were imod all Billighed att byde den Huck, som loed see saa stoer *Affection*, som hun giorde, i Synderlighed naar de ware aff henders Kiøn; ieg kunde icke wiide, huorledis ieg hoeß Dronningen war kommen i den Tancke att slaa, der ieg dog aldrig nogen aff mine Kammer-Piiger haffde giffuen en Ørfigen; ieg tackede hende for sit goede Hiertelaw; ieg haabte, att allting skulle bliffue gott, ihuor suurt ded end saae vd; ieg wille holde fast wed Gud, som wiste min Vskyllighed, att ieg intet v-forsuarligt haffde giort; hannem wille ieg min Sag befale, hand reddede mig wel, der tuifflte ieg icke paa, om ey strax, saa skeede ded dog, der war ieg wiß paa. Maren begynte om adskilligt att tale, iblant anded om min Søster Elisabet Augusta[2], huor hun haffde sit i sit

---

[1]) Dette Ord er senere overstreget.

[2]) Elisabeth Augusta, en yngre Søster til Leonora Christina, f. 1623, blev 1639 gift med Hans Lindenov til Iversnæs, Befalingsmand paa Kallundborg og senere Rigsraad. Manden — med hvem hun levede meget ulykkeligt, jvfr. Danske Saml. 2 R. II, 313 flg. — døde under Kjøbenhavns Belejring 1659, og Elisabeth Augusta kom siden efterhaanden i stor Fattigdom, skjønt hun fik en ikke ubetydelig Understøttelse af Regeringen. Det hedder saaledes i et Kongebrev til Skatkammerkollegiet af 16. November 1664 (Sjæll. Tegn.): «Eftersom for os underd. haver ladet andrage og berette os elskel. Fr. Elisabeth Augusta, hvorledes hun sit Gods og Formue til samtlige hendes Mands saa vel som hendes egne Kreditorer haver opbødet og afstaaet, saa hun ganske intet til Levneds Middel for sig og sine Børn haver beholdt tilovers, thi haver vi hende til bemeldte sin egen saa vel som hendes Børns Underholdning naad. forundt og bevilget af vores Skatkammer 100

Biislag, der de førte mig fangen frem, oc haffde sagt, dersom ieg war skyllig, da war der intet vdi att sige, men war ieg v-skyllig, da skeede mig for meget. Ieg sagde intet der til, suarte oc intet til megen anden Snack, hun haffde. Hun begynte att fortelle om siin egen Forfølgelse, som hun giorde flux[1] witløfftig med andre *Historier* der vdi att flicke, saa att den *discours* mig (vdi da werende Tilstand) war meget keedsommelig; war diß foruden træt oc aff Sorrig matt, sagde att wille forsøge, om ieg kunde soffue, bød hender Goede Natt. Mine Tancker forhindrede Søffnen att komme. Ieg betenckte min nærwærende Tilstand, kunde mig ingenlunde der vdi finde eller Aarsagen til saa stoer en Vlycke vdgrunde. Let war ded att bemercke, att noget anded end Fuxis Død mig tillagdis, efftersom ieg saa spotte-

---

Rdlr. maanedlig. Er derfore vores naad. Vilje og Befalning, at I den Anordning gjører, at hende af bemeldte vores Skatkammer maanedlig fra den 1. Octobris at beregne og siden herefter, indtil vi anderledes tilsigendes vorder, bemeldte 100 Rdlr. rigtigen bliver erlagt og betalt». Desuden sees hun at have faaet 50 Favne Brænde om Aaret, og baade Pensionen og Brændet beholdt hun under Christian V.s Regering (se Kongebreve af 2. August og 6. Oktober 1670 i Sjæll. Tegn.). Dette forslog dog langtfra til hendes Fornødenheder, og hun fik da ogsaa af og til ret betydelige Extragaver. Saaledes blev der under 20. Juni 1671 bevilget hende 500 Rdlr. til «en Karosse og behørige Heste» (Sjæll. Tegn.); under 22. Januar 1672 fik hun extra 1,000 Rdlr. (smsteds), som hun af Rigens Regnskaber til Dels sees at have hævet i Smaasummer, ligesom hun ogsaa stadig tog op forud paa sin Pension; under 4. April 1674 fik hun extra 300 Rdlr. «denne ene Gang» (Sjæll. Tegn.), osv. Nogle højst ynkelige Breve fra hende til Griffenfeldt er trykte i Wolff's Griffenfelds Levnet S. 131—34. Hun døde 1677.

[1]) Flux ɔ: meget.

ligen medhandledis. Der ieg lenge haffde ligget omwent til Weggen, wente ieg mig til Gulffuet oc bleff war, att Maren græd saa himmeligen for sig selffuer, huorfor ieg hender spurte om Aarsagen til henders Graad. Hun nectede først, att hun græd, siden bekiendte hun att were offuer dette Dont fallen vdi dybe Tancker. Hinder rant i Sinde att haffue saa meget hørt tale om Frøcken *Leonora* oc henders Herlighed *etc.*, huor høyt Kongen ælskede hender oc alle roeste hender etc., oc nu skulle hun sidde i ded forbandede Tyffue-Fengsel, huor man huercken kunde see Dag eller Dør, oc huor der war saadan Stanck, att man maatte forgiffue Mennisker der med, som ickun gick ind oc strax vd igien, end sige de, der skulle bliffue der inde. Ieg meente, att maaskee ded war Aarsagen til henders Graad, att hun hoes mig i ded slemme Fengsel skulle were indeluct, huor for ieg hender trøstede oc sagde, att hun icke lengre bleff hoeß mig, endtil en anden der til bleff *ordineret*, effterdi hun war i anden Tienneste; men ieg for min Persohn tenckte nu icke paa forrige Tiider, nerwærende gaffue mig nock att tage Ware; wille ieg forbigaaende Tiider ihuekomme, saa wille ieg mig oc stoere Herrers, Keysere, Konger, Fürster oc andre Stands Persohners v-lyckelige Tilfelle errindre, huis Herlighed oc Welstand min langt offuergick, oc huis Vlycke endoc haffde werret større, end som min nu war; thi de ware faldne vdi Tyranners Hender, som dennem v-menniskeligen tracterede, men denne Konge war en christen Konge oc en Samwittigheds Herre, hand kom wel til bedre Tancker, naar hand fick Tiid sig att betencke,

mine V-wenner gaffue hannem nu icke der til Stunder. Der ieg ded sagde, græd hun meere en[d] som før, sagde dog intet, men tenckte wed sig (som hun mig nogle Dage der effter gaff tilkiende), att ieg icke wiste, huad for en skammelig Dom der war fællet offuer min sl. Herre[1], huilcken hun fryctede oc mig att skulle offuergaa, oc græd hun saa meget diß meere, fordi ieg troede Kongen saa wel. Den Natt snackede wii saa bort.

Den 9. *Augusti* om Morgenen, der Klocken war 6, kom Slozfogden ind, bød Goed Morgen oc spurte, om wii wille haffue Brendewiin. Ieg suarte intet. Hand spurte Maren, om ieg soff. Hun suarte icke att wide ded, gick til Sengen oc giorde mig samme Spørßmaal. Ieg tackede: ded war den Slags Drick, ieg aldrig haffde smagt. Slozfogden snackede med Maren, war meget glad tiilig paa Dagen, fortelte sine Drømme, som hand vden Tuiffl sig *finguerte* for att haffue noget att sige. Hand sagde hender himligen, att hun skulle komme til Dronningen, oc befoel hender att sige høyt, ded hun begierte lit att gaa vd. Hand sagde sig att wille bliffue saa lenge hoeß mig, indtil hun kom igien, huilcket hand oc giorde, talte nogle Gange til mig oc spurte: Om ieg noget begierte? Om ieg haffde soffuet? Om Maren haffde wel waaget? Men hand fick ingen Suar, huor for Tiiden bleff hannem flux lang. Hand gick vd oc ind i

[1]) Naar Forf. her og i det følgende taler om sin «salig Herre», maa det vel erindres, at Korfits Ulfeldt rigtignok forlængst var død, da hun nedskrev Beretningen om sit Fangenskab, men at han endnu levede paa den Tid, da de ovenfor skildrede Begivenheder foregik.

Trappen, sang en Morgen Psalme, raabte snart paa en, snart paa en anden, som hand dog wel wiste icke ware tilstede. Der war paa de Tiider en wed Naffn Ion, som bar Madden med Raβmus Taaren-Giemmer, den kalte hand offuer 40 Gange paa oc ded vdi en Sang, tog Tonen høyt oc law, skreeg stønnem, høyeste hand kunde, suarte sig selffuer oc sagde: «Far, he iβ dar nicht, he iβ, som Gott, dar nicht»; skaagger loe aff sig selffuer, tog saa paa att raabe igien, enten paa Ion eller paa Raβmus, saa mig syntist, att hand haffde smagt Brendewiinen. Imod 8 Slet kom Maren igien oc sagde, att der kom wist imod Middag tuende Quinder, som skulle løβe hender aff. Effter nogen Samtale, Slozf. haffde med Maren, gick hand vd oc lucte Dørene. Maren fortelte mig, huorledis Dronningen haffde laded hender for sig fordre oc adspurt, huad ieg sagde, oc huad ieg giorde, oc att hun haffde suart, att ieg laa stille for mig hen oc talte intet. Dronningen haffde spurt, om ieg græd meget. Maren suarte: «Io wist, hun grædder for sig himmelig». «Thi» (sagde Maren) «haffde ieg sagt, att I icke græd, saa haffde Dron. tenckt, att I icke haffde endnu nock att græde for». Maren adwarede mig, att en aff de toe Quinder, som skulle tage Ware paa mig, war Kongens Skomagers Quinde, en tydsk oc meget wel lied aff Dronningen. Hendis Majt. haffde brugt hender Vldrich Christian Gyldenløwe vdi sin raβende oc fortuifflende Sygdom, aff huilcken hand døde, att betienne[1],

---

[1]) Ulrik Christian Gyldenløve, en Søn af Christian IV. med Vibeke Kruse og lige bekjendt for sin Tapperhed og sine Ud-

oc galt samme Quindis Ord meget hoes Dron:. Den anden Quinde wiste Maren icke, huem skulle were, men for[te] haffde talt med Dron. vdi Marens Nærwærelse oc sagt sig icke eene hoeß mig att torde were. Quinderne komme icke førend om Effter-Middagen wed 4 Slet. Slozf. ledsagede dennem oc lucte op for dennem. Den fremmeste war Skomager Quinden wed Naffn Anna, som i gemeen altiid wille haffue Orded. Den anden war Kongens Sadel-Knechtis Quinde wed Naffn Catharina, ocsaa en tydsk. Effter Helßen sagde Anna, att de aff Henders Majt. Dronningen ware befalet en Dags Tiid eller toe hoeß mig att were oc mig att opwarte. «Vdi Guds Naffn!» suarte ieg. Anna, som war meget beschæfftig, spurte mig oc sagde: «Wil de Frue ock wat hebben? Se kan het man seggen, so wil ick bii de Königinne darumb anholden». Ieg tackede hender oc sagde, att ieg wel war nogle aff mine Klæder begierendis, som: tuende Nattrøyer, en silckebunden oc den anden aff huit-noppet Tøy, min Bryst[d]ug, noget paa mit Hoffuet, miine Kamme oc for alting min Been-Balsam-Byße, huilcken ieg høyt behøffuede. Hun sagde ded med forderligste att forrette, huilcket hun oc giorde, gick paa Stand oc ded anbragte. Forneffnte bleff mig altsammen wed Slozf., der Klocken war 6, tilstillet, saa nær som Balsam-Byxen, som sagdis att were bortkommen[1], vdi huis Sted mig en Blick-Buddicke med heel

svævelser, døde under Kjøbenhavns Belejring den 11. December 1658.

[1]) Formodentlig har man ment, at den indeholdt Gift. I det foran (S. 37 Anm. 3) omtalte Flyveblad fortælles der, at man ved Visi-

slet Slag-Balsam[1] igien bleff giffuen. Der Afften Maaltiid skulle holdis, deckede Cathrina paa en Stoel for min Seng, men mig lystede intet att æde, begierte en Zitron med Sucker, huilcken ieg oc bekom. Slozfogden satte sig med de tuende Quinder til Bordz oc tiente dennem i Steden for Spillemand, saa att man ey skulle haffue sagt, att de ware vdi Græde-Huuß, men wel vdi Gille-Huuß. Ieg bad Gud inderlig om Siælens Styrcke oc Taalmodighed, att ieg mig ey skulle lade irre. Gud bønbørte mig, hands Naffn wære æret! Der Slozf. war Sladder oc Latter træt, bød hand Goede Natt effter 10 Slet, sagde til Quinderne, dersom de wille noget, skulle de bancke, Taarn-Giemmern war neden vnder. Der hand begge Dørene haffde tilluct, stoed ieg op, oc redde Cathrina min Seng. Anna haffde en Bønne-Bog med sig, der aff læste ieg Afften-Bønnen oc andre Bønner for dennem, lagde mig oc bød dennem Goede Natt. De lagde sig oc vdi en Slag-Benck, til dennem war opreed. Ieg soff da oc da, stackede Søffne tillige[2].

---

tationen af Leonora Christina havde fundet «eine schöne kleine Büchse», som var bleven overleveret til Livlægen Dr. Bülche, for at han skulde undersøge dens Indhold. Han havde givet en Kattekilling noget af Indholdet at æde, og den var strax død deraf, saa det var tydeligt, at det var «das ärgeste Vorgifft von der Welt». — I et Brev fra Datteren Anne Kathrine Ulfeldt til den ældre Otto Sperling, af 10/9 1663, (Afskr. i Ny kgl. Saml. Nr. 637, Fol.) taler hun om «de Djæveler», som siger, at de har fundet Gift hos Moderen. Hun erklærer det for «en forbandet Løgn, saa Gud han straffe dem!»

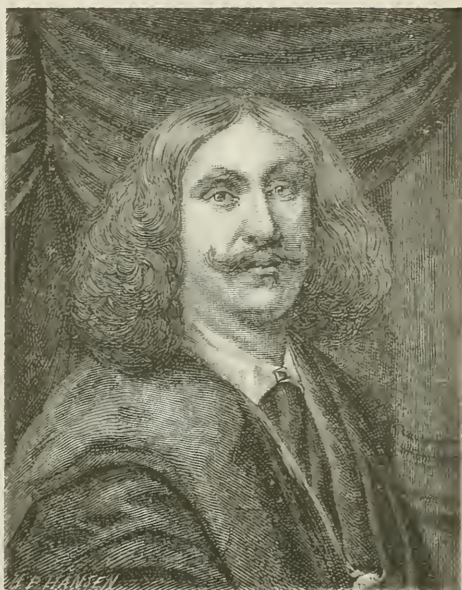
[1]) Slag-Balsam var en Balsam, som brugtes mod Slag og Besvimelse. Man tilberedede den i øvrigt paa mange forskjellige Maader.

[2]) Tillige ɔ: tilsammen.

Den 10. *Aug.* Klocken 6 om Morgenen lucte Slozfogden op, huor vdoffuer Quinderne sig glæde, som inderligen effter hannem lengtist, vdi Synderlighed Cathrina, som er en fyllig Quinde; hun kunde den indklemte Lufft icke taale, war meesten syg den gandske Natt. Der Slozf. dennem effter Helßen haffde spurt, huor dennem liidde, om de endnu leffuede, oc de hannem derris Tilstand haffde klaget, bød hand dennem Brendewin, huor imod de toge med begge Hænder. Der Klocken war 7, begierte de att gaa hiem, huilcket oc skeede; dog giorde de Dronningen først en *Relation* om, huis den halffue Dag oc Natt war paßeret. Slozf. bleff inde hoeß mig. Der Klocken gick mod 9, satte hand en Stoel ind foruden noget att sige. Ieg merckte der paa, att der wille komme Besøgelse, oc skeede lige saa, att lided der effter kom ind til mig Greff Rantzow, *Premier Ministre,* Cantzeler H. Peter Retz, Rentemester Christoffer Gabel oc *Secreterer* Erick Krag, huilcke effter Haand Giffuen sig satte for min Seng. Krag, som Papir, Pen oc Bleck med sig haffde, satte sig wed Borded. G. Rantzow huißkede til Cantzeler noget lided. Cantzeler begynte der paa sin Tale saaledis som første Gang, att Hs. kl. Majt. haffde høy Aarsage til ded, hand imod mig giorde. «Hans Majt. haffuer» (sagde hand widre) «*susspition* til Eders Persohn, oc ded icke vden Aarsage». Ieg spurte, huor vdi den *susspition* bestoed. Cantzeler sagde: «Eders Mand haffuer bøded en fremmet Herre Dannemarckis Riige til»[1]. Ieg spurte, om Danne-

[1]) Jvfr. Indledningen.

marckis Riige hørte min Mand til, att hand ded kunde vdbyde, oc efftersom ingen suarte, foer ieg widre fort oc sagde: «I goede Herrer kiender alle min Herre; I wiide, att hand haffuer werret *æstimeret* for en Mand aff Forstand, oc ieg kand forsickre Eder, att der ieg skiltist fra hannem, da haffde hand endnu sin fulle Fornufft. Nu er let att tencke, att ingen forstandig Mand ded skulle vdbyde, som icke stoed i hands Mact, oc hand icke raade for. Hand er io vdi ingen *Charge*, haffuer ingen Myndighed eller Midler, huor skulle hand were saa daarlig saadan Tilbud att giøre, oc huad for en Herre skulle wille tage der imod?» G. Rantzow sagde: «Ded er dog saa, *Madame*; hand haffuer tilbøded Dannemarck en fremmet *Potentat*, I wed ded wel». Ieg suarte: «Gud skal were mit Widne dertil, att ieg ded icke wed!» «Io», sagde G. Ranz., «Eders Mand haffde ingen Ting skiult for

Peder Reedtz.
Efter et Maleri i Konsistoriums Forsamlingssal.

Eder, derfor wed I ded wel». Ieg suarte: «Ded er wist, att min Mand icke skulle skiyffle noget for mig, som oß begge angick. Ded, som hands Bestilling i fordum Dage wed kom, bekümrede mig intet; men ded, oß begge paarørte, duulte hand icke for mig, saa att ieg er forsickret, att dersom hand haffde hafft noget dißlige for, att hand ded icke skulle haffue tawt for mig. Oc ieg kand ded med Sandhed sige, att mig icke ded allerringeste derom er bewist». G. Rantzow sagde: «*Madame*, bekiender ded, imens Kongen Eder endnu beder!» Ieg suarte: «Wiste ieg ded, da skulle ieg ded gierne sige, men saa sant som Gud leffuer, saa wed ieg ded icke, oc saa sant kand ieg oc icke heller troe, att min Mand skulle haffue werret saa daarlig, thi hand er en suag Mand. Hand nødde mig til att drage til Engeland de vdlaante Penge att indkræffue, ieg wille nødig haffue mig den Reiße paataget, en stoer Deel aff den Aarsage, att ieg saae, hand war saa meget suag. Hand kunde icke i en Gang gaa en Trappe op aff faa Trin foruden att huiile sig oc tage effter sin Aande; huor skulle hand tage sig noget Werck for aff *Travaille*? Ieg kand med Sandhed sige, att hand icke er 8 Dage tillige frii foruden Anstød, sær aff ett Tilfald, sær[1] aff ett anded». G. Rantzow huißkede atter til Cantzeler, oc sagde Canzelern widre: «*Madame*, siger med goede, huorledis ded sidder sammen, oc huem der er Medwidre i denne Sag, siger ded, den Stund Eder derom bedis! Hs. kongl. Majt. er en *absolut* Herre, hand er icke bunden til Lowen,

---

[1]) Sær — sær ɔ: snart — snart.

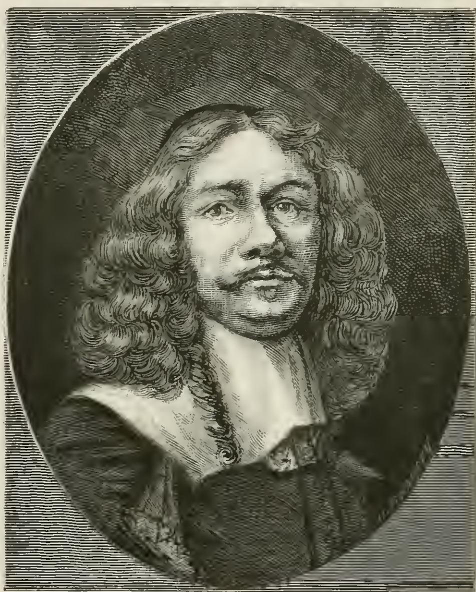
hand kand giøre, huad hand wil; siger ded!» Ieg suarte: «Ieg wed wel, att Hands kongl. Majt. er en *absolut* Herre, ieg wed oc, att hand er en christelig oc Samwittigheds Herre, derfor giør Hs. kongl. Majt. intet anded end ded, hand for Gud vdi Himmelen kand forsuare. See, her er ieg! I kand giøre wed mig, huad I wil; ded, ieg icke wed, ded kand ieg icke sige». G. Rantzow begynte atter att komme frem med *Marichal de Birron* oc giorde der aff en lang *dicente.* Huor til ieg endeligen suarte, att *Marichal de Birron* kom mig intet wed, ieg haffde der til intet att suare, oc syntist mig, att den Sag kom intet her wed. G. Rantzov spurte mig, huor for ieg icke haffde sagt, der ieg bleff adspurt, huem ieg her vdi Riget med haffde *corresponderet*, att ieg haffde skreffuen hannem oc Rentmester Gabel til. Dertil suarte ieg, att ieg meente, de, mig spurte, de wiste ded selffuer wel, saa ieg icke haffde fornøden den-

Christoffer Gabel.
Efter et Maleri paa Rosenborg.

nem att Naffn giffue; sagde alleeneste om de andre, huorom de maaskee icke wiste. G. Rantzow huiβkede atter til Canzeler, oc sagde Canzeler: «I haffuer skreffuen i ett Breff til F. Elβe Paβberg om anden Tilstand i Dannemarck» (i ded saae hand til G. Ranzow oc spurte, om ded war icke saa, eller huorledis ded war), «huad meente I dermed, *Madame?*» Ieg suarte ey att kunde mindis, huad hendis Breffue mig haffde giffuen for Aarsage att suare til; «ded, som staar for eller følger effter, skal vden Tuiffuel wel sige min Meening; maa ieg faa min Haand att see, saa skal den nock vdwiiβe, att ieg intet haffuer skreffuen, som ieg io kand suare til». Der bleff intet meere om talt. G. Ranzow adspurte mig, huem aff fremmede *Ministri* hoeβ min Herre i Bryg haffde werret. Ingen (suarte ieg), som mig witterlig war. Hand spurte widre, om ingen holsteinske Herremend hoeβ hannem haffde werret. *Resp.* «Icke mig witterligt». Der effter opregnede hand alle Fürster vdi Tydβland, fra Keyseren indtil Fyrsten aff Holstein, spurte særdelis om en huer, om icke nogen aff derris *Ministri* hoeβ min Mand haffde werret. Ieg gaff samme Suar som før til huert ett Spørβmaal *à part*, att icke war mig witterligt, nogen aff dennem hoeβ hannem haffde werret. Der effter sagde hand: «Nu, *Madame*, bekiender! ieg beder Eder; tencker paa *Marichal de Biron!* Eder bedis icke meere». Ieg war noget kied aff att hore *Biron* tiire, huorfor ieg noget hastig suarte: «Ey, ieg kümrer mig intet om *Mar. de Bir.*; ieg kand icke sige ded, ieg ingen Skiæl wed til». *Secreterer* Krag haffde skreffuen noget hastig, som ded syntist, thi der hand effter min

Begiering skulle oplæβe, huad hand haffde skreffuen, da riimte Suarrene sig icke paa Spørβmaalene; en Deel war maaskee formedelst Hastighed forseet, oc maaskee en Deel aff *Malice*, thi hand war min sl. Herre icke goed. Ieg *protesterte* der paa, der hand *Protocollet* oplæste. Canzeler sandede med mig i alle Poster, saa Krag maatte skriffue ded om igien. Der paa stoede de op oc toge Affskeed. Ieg bad dennem, att de Hs. kl. Mt. wille bede, att Hs. Mt. mig en naadig Herre wille wære oc icke troe, huis hannem om min Mand war bleffuen berettet; ieg

Erik Krag.
Efter et Kobberstik af Haelweg.

wille ey formode, ded sig skulle befinde, att hand nogen Tiid war wiiget fra hands Plict. «Ia», suarte G. Ranzow, «wille I bekiende, *Madame*, oc sige os, huem der er i dette Werck, oc huorledis ded sidder tilsammen, saa kunde I maaskee faa en naadig Herre oc Konge». Ieg soer wed den leffuende Gud, att ieg ded ey wiste; ieg

wiste om intet dißlige, mindre om nogen Medwidre. Der med ginge de bort effter att haffue nesten tre Tiimer hoeß mig tilbragt[1], oc kom Slozf. ind med Quinderne. Der bleff decket, oc Maed indborren, men ieg nød intet vden en Dryck Barßbier[2]. Slozf. satte sig med Quinderne til Bordz. Haffde hand icke werret lystig før, da war hand da, fortelte den eene skiiden Snack effter den anden. Der de ware mætte aff Maed oc trætte aff Snack, gick hand bort oc lucte; kom effter Sædwane igien Klocken 4 om Effter-Middagen oc lucte Quinderne vd, bleff saa lenge hoeß mig, indtil de komme igien, huilcket i gemeen warede toe Tiimer. Vdi midler Tiid Quinderne ware eene hoeß mig, bleff intet talt om anded, end Anna fortaalte Cathrina hendis vdstandene Sorrig med henders første Mand. Ieg loed da, som ieg soff, liige saa giorde ieg, naar Slozf. war eene hoeß mig, saa hand fordreff Tiiden med att siunge oc nynne. Afftens-Maaltiid war oc lystig for Quinderne, thi Slozf. giorde dennem stoer Tiidsfordriff, fortelte dennem om hands anden Gifft, huorledis hand beilede foruden att wide til huem, wiste ded ey heller, fore end hand Ia Orded skulle hente[3]. Den Fortelling war saa potzerlig som

---

[1]) I Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 205—7) er der af dette andet Forhør gjort to Forhør.

[2]) Barßbier ɔ: Øl fra Barth i Pommern (se O. Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog I, 108).

[3]) Om en af Slotsfogdens Hustruer ytrer Sperling i sin Selvbiografi (min Oversættelse S. 211), at hun var en Datter af Philip Bornemann, om hvem jeg har udtalt den Formodning, at det var Sekretær i det tyske Kancelli Philip Julius B. Denne Formodnings Rigtighed er bleven bekræftet af Baron Gunde Rosen-

witløfftig, ieg *observerte* ded, att den warede 5 Quarter. Der hand haffde bøded Goede Natt, satte Anna sig wed min Seng, begynte att tale med Cathrina oc sagde: «War ded icke en gruelig Ting med ded Forræderi att myrde Kongen, Dronningen oc ded gandske kongelige Huuß?» Cathr. suarte: «Gudske Loff, Kongen, Dronningen oc all Herskabet leffuer endnu!» «Ia», sagde Anna, «ded war icke Forrædernis Skyld, ded icke skeede; ded bleff for hastig aabenbaret, Kongen wiste ded i tre Maaneder, førend hand ded Dronningen wille aabenbare. Hand gick melancolisk oc altiid grundede, kunde icke troe ded; omsider, der hand war fuldkommen wiß der paa, saa sagde hand Dronningen ded; der med bleff Liiffwacten fordoblet, som I wed». Cathr. spurte, huor de haffde faaet ded att wide. Anna suarte: «Ded maa Gud wiide; ded holdis saa himmelig, att ingen engang maa spørge derom, fra huem ded er kommen». Ieg kunde icke lade io ett Ord dertil att suare, oc syntist mig ded beklageligt nock, att man icke kunde faa Angiffueren att wide, oc war merckeligt, att ingen den Angiffuen torde were bekiendt. Cathr. sagde: «Skulle ded oc wel were sandt?» «Huad er ded, I siger?» suarte Anna; «skulle Kongen giøre ded, hand giør, vden hand war wiß paa, ded war sant?[1] Hui

krantz, som har haft Adgang til den Bornemannske Families Papirer og af dem udgivet Ligprædiken over Ph. J. B. (i Personalhistor. Tidsskrift 6. Bd.). Den omtalte Datter hed Thyra, og da Leonora Christina nedenfor ogsaa benævner Slotsfogdens efterlevende Hustru saaledes, ser man, at hun var hans anden Kone.

[1]) Angaaende de ved deres Overdrivelser højst latterlige Rygter om

snacker I saa?» Ieg holte denne Samtale for oplagt att were for att drage nogle Ord aff mig til att fremføre, huor for ieg icke meget dertil suarte, anded end, att ieg endnu intet haffde seet, som den Snack giorde bewiißlig, derfor meente ieg, att mig war tilsted icke att troe den, indtil ieg saae wisse Tegn dertil. Anna bleff wed hendis *Propos*, vndrede sig, att der kunde were saadanne forbandede Mennisker til, der wille myre den goede Konge, giorde ded saa witløfftig. Hender kunde icke fattis Materia, thi hun begynte alltiid paa ded første igien; men endelig fick hun att høre op, efftersom hun talte eene oc huercken aff Cathr. eller aff mig bleff *interromperet*. Ieg stoed op oc begierte att haffue min Seng reed, huilcket Cathr. stetze forrettede. Anna saae til Liußet om Natten, thi hun war aarwaagner end Cathr:. Ieg læste for dennem i Annas Bog, befalede mig Gud oc lagde mig til Søffns; men Søffnen war heel liiße[1], Rotterne derris Spatzergang kunde mig wecke, derris Mangfoldighed war stoer. Sult giorde dennem dristig, de aade aff Liußet, som ded stoed oc brente. Cathrina bleff oc samme Natt heel ille til Paß, saa att ded oc min Søffn forhindrede. Den 11. *Augusti* om Morgenen tilig kom Slozf. effter Sædwane med sine Brendewiins *Complimenter*, ihuor wel de haffde en Flaske fuld inde

---

Ulfeldts Planer, som løb om blandt Folk, især efter at Hojesteretsdommen var bleven offentliggjort, se Skandinav. Litteraturselskabs Skrifter 1808 S. 162; Becker: Saml. til Danm. Hist. II, 9 Anm. 2 og 289; A. Bording's Poetiske Skrifter S. 84 flg.

[1]) Liiße ɔ: let (plattysk: lise).

hoeβ sig. *Cathr.* beklagede sig høyligen, sagde i den beklemte Lufft ey att kunde were; naar kun kom ind aff Døren, war ded, lige som hun skulle quælis; skulle hun endeligen were der inde i 8 Dage, saa war hun wiβ paa, att de bar hender død der vd. Slozf. haffde sin Latter der med. Quinderne ginge bort, oc hand bleff hoeβ mig. Hand helβede mig fra *Gen. Major* von Anfelt, som loed mig bede, att ieg wille were «gutes Muhts, es würde nu bald gutt». Ieg suarte intet. Hand spurte, huorledis ded war fat, om ieg haffde soffuet noget, suarte sig selffuer: «Ieg tencker, icke meget». Spurte, om ieg wille haffue noget. Suarte sig atter selff: «Ney, ieg troer icke, I begierer noget». Der paa gick hand oc nynnet noget for sig op oc needer paa Gulffuet, kom der effter for min Seng oc sagde: «O der liebe Köning, es ist doch ein frommer Herr! Gebet Euch zu Frieden, er ist ein gnädiger Herr vnd hatt allezeit viel von Euch gehalten. Ihr seyt ein Frawens Mensch, ein schwaches Werckzeug. Die arme Weibes-Bilder seind bald verführet. Man thut ihnen auch nicht gerne was, wan sie die Warheit bekennen. Die liebe Königinne, eβ ist doch eine liebe Königinne! Sie ist Euch nicht böβe; ich weiβ, wan sie die Warheit von Euch wüste, sie solte selbst für Euch bitten. Höret! wollet Ihr an die Königinne schreiben vnd ihr die Sache auβ dem Grunde berichten vnd nichts, nichts verschweigen, so wil ich Euch Dinten, Papir vnd Feder bringen. Ich begiere es, auff meine Seele! nicht zu läsen, nein, straffe mich Gott! wo ich darein sehen wil; vnd auff daβ Ihrs solt gewiβe seyn, so wil ich Euch Lack geben, Ihr könnet es versieglen.

Aber ich denke, Ihr habet wol kein Pitschafft?» Efftersom ieg gandske intet hannem suarte, tog hand paa min Haand oc rusket noget hart wed den oc sagde: «Höret Ihr nicht? Schlaffet Ihr?» Ieg høte oc slog op med Haanden, haffde gierne giffuet hannem ett Slag i Næβen, kaste mig om til Wæggen. Hand bleff fortørnet, att hands Forset hannem ey lyckedis, gick oc knurrede for sig selffuer offuer en Tiime. Ieg kunde ingen Ord fatte vden diβe: «Ia, ia! Ihr wollet nicht reden». Saa murmelde hand noget imellem Tenderne: «Ihr wollet nicht antworten; nu, nu! man wird Euch lernen. Ia, saa Gott! Du skalt, saa Gott! fu; hum, hum, hum». Ded holte hand saa immer fort, indtil Raβmus Taarnegiemmer kom oc huiβkede noget til hannem, saa hand gick vd. Mig syntist, att der war en, som med hannem talte, oc som ieg kunde merke, maa ded haffue werret en, som spurte hannem, om Papieret oc Bleck[et] skulle opbringis, thi hand suarte: «Nein, es ist nicht nöthig; sie wil nicht». Den anden sagde: «Sachte, sachte!» Slozf. kunde icke wel tale sagte, oc hørte ieg, att hand sagde: «Sie kand das nicht hören, sie liegt im Bette». Der hand kom ind igien, murrede hand atter for sig selffuer igien oc stømpede paa[1], att ieg icke wille suare; hand meente ded saa gott, Dronningen war icke saa ond, som ieg tenckte; gick saa oc smaa-snacket; lengtist flux effter Quindernis Komme, giorde alldrig anded end bad Raβmus see vd effter dennem. Omsider kom Raβmuβ oc berettet, att nu gick de op aff Kongens-Trappe. Ded

[1]) Stømpede paa ɔ: stiklede paa?

warede enda wel hart ad en Tiime, førend de kom ind til mig oc forløste hannem. Der Middags-Maaltiid aff dennem bleff holden (thi min Maed war nogle faa Snitter Zitron med Sucker), war Slozf. icke nær saa lystig, som hand pleiede, snackede dog om adskilligt gammelt, som vdi wærende Tiid, hand war Forerer[1], war paßeret; *retirerte* sig oc snarere, en[d] hand war want att giøre. Quinderne, som igien bleffue, snackede om adskillige *indifferente* Sager, huortil ieg oc stonnem sagde ett Ord oc dennem om Mand oc Børn spurte. Anna læste i sin Bog nogle Bønner oc Psalmer, saa att Dagen dermed gick hen indtil 4 Slet, da Slozf. dennem vdlucte. Hand haffde tagen en Bog med sig, vdi huilken hand temmelig sagte læste, imidlertiid hand Wacten hoes mig haffde. Ieg war meget gierne der med tilfritz att haffue Roelighed for hannem. Offuer Afftens Maaltiid begynte Slozf. iblant anden Tale att sige til Quinderne, att der war ført en Fange hid, som war en Fransos, hand mintist icke ret hands Naffn; saed oc tygget paa Naffnet, ligesom hand icke kunde komme derpaa: Karl eller *Char*, hand wiste icke, huad hand hede, men hand haffde før werret mange Aar i Dannemarck. Anna spurte, huad ded war for en. Hand suarte, att ded war saadan en, som skulle siunge op, dog wiste hand icke til wiße, om hand war her eller icke (der war alldelis intet om). Hand sagde ded alleeneste for att komme mig til att spørge eller fornemme, om ded kunde bedrøffue mig. Ded war hannem vden Tuiffuel saaledis befalet, thi der

---

[1]) Jvfr. foran S. 37 Anm. 1.

hand war borte, gaff Anna sig i Tale med Cathrina om samme Karl, spurte endeligen mig ad, om wii haffde en Fransos vdi worris Tienneste. Ieg suarte, att wii haffde fleere end en. Hun spurte widre, om der war en iblant, som hede Karl oc haffde tient oß lenge. «Wii haffuer en Tienner» (suarte ieg), «en Franzos, som heder *Charle*, hand haffuer tient oß lenge»[1]. «Ia, ia» (sagde hun), «den er ded; dog troer ieg icke, att hand end er her ankommen, men de søger effter hannem». Ieg sagde: «Da er hand goed att finde; hand war til Bryg, der ieg drog derfra». Anna meente, att hand haffde werret med mig i Engeland[2], oc sagde hun: «Den Karel wed meget, dersom de haffde hannem». Ieg suarte: «Da war ded att ynske, att de haffde hannem for hands Widenskab[s] Skyld». Der hun fornam, att ieg mig icke widre eller meere om hannem bekümrede, slap hun den Snack oc talte om min Søster Elisabet Augusta, att hun gick hender huer Dag forbi; hun stoed i henders Dør

---

[1]) Hans fulde Navn var Charles Prouin eller Provin. Jvfr. om ham mit Skrift: Leonora Christinas Hist. II, 168 og XXXVIII; Sperlings Selvbiografi (min Oversætt.) S. 117 og 232. Angaaende en Tvivl, der kort Tid efter rejste sig om hans Troskab mod den Ulfeldtske Familie, se Wolff's Journal f. Politik 1815, 4, 275—76.

[2]) Han havde ikke været med Leonora Christina i England, men da Ulfeldt blev urolig, fordi hans Hustru ikke kom tilbage fra England, sendte han Charles derover fra Brügge, hvorved han fik at vide, at hun havde været arresteret i Dover og var ført til Kjøbenhavn. Anden Dagen efter, at Charles var kommen tilbage, flygtede saa Ulfeldt fra Brügge, blot ledsaget af denne Tjener. Se Forhøret over Tjeneren Niels Kajberg eller Kojberg i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol. Jvfr. Leonora Christ. Historie II, 168—69.

eller saed i Biislaget, hun helste hender, men aldrig spurte med ett Ord om sin Søster, der hun dog wiste, att hun mig paa Taarnet betiente. Ieg meente, att Søster icke wiste, huor vdi hun giorde ille eller wel. «Ieg kand icke see» (sagde Anna), «att hun er bedrøffuet». Ieg war vdi Meening, att ded minste, man sig kunde bedrøffue, war ded beste. Siden bleff om anded Lapperi talt, oc besluttet ieg den Dags Afften med Læßning, befalede mig vdi Iesu Wold og soff temmelig wel den Nat.

Den 12. *Augusti* gick forbi, foruden att noget synderligt paßerte, anded end att Anna mig wille bedrøffue med ded, hun sagde, att nest op til bleff ett Kammers giort ferdig; til huem, wiste hun icke, de wentede wist nogen der vdi. Ieg kunde selffuer høre Murmestere arbeide. Samme Dag talte Cathrina om att haffue kiendt mig vdi Welstanden, welsignede mig tusinde Gange for ded goede, ieg hender haffde bewiist. Ieg mintist ey nogen Tiid att haffue seet hender. Hun sagde vdi Princeße *Magdalenæ Sybillæ*[1] Fadburstue att haffue tient, oc der ieg der Princeßen haffde opwartet oc ligget paa Slottet, haffde ieg dennem i Fadburstuen med en rund Drickepenge foræret, huor aff hun en Part haffde nøt, som hun nu tacknemmeligen ihuekom. Ieg roeste henders Nøysomhed oc Tacknemmelighed. Anna war med den Tale icke tilfritz, hun forte trende Gange anded i Snack, men *Cathrina* suarte hender icke, bleff wed sin

---

[1]) Som bekjendt var Magdalena Sibylla den sachsiske Prinsesse, der 1634 blev formælet med den udvalgte Christian V.

Tale, intil hun haffde vdtalt. Slozfogden war den Dag ey heller i goed *Humeur*, saa att huercken til Middag eller til Afften nogen skiiden *Historie* forrefalt.

Den 13. *Augusti*, effter att Quinderne haffde werret i Byen oc ware igienkomne, lucte Slozf. op Klocken 9 oc huißkede noget til dennem. Der effter bar hand endnu en liden Stoel ind. Ieg forstoed deraff, att en meere end som førige Gang mig wille besøge. Klocken 10 kom til mig ind G. Rantzow, Feldtherren Skack[1], Canzeler Retz, Rentemester Gabel oc *Secreterer* Krag. De helste mig alle høffligen, de 4 satte sig paa lawe Stoele for min Seng, oc Krag med sit Skriffuertøy wed Borded. Canzeler holt Orded oc sagde: «Hands kongl. Majt., min allernaadigste Herre oc Arffue Konge, lader Eder, *Madame,* wide, att Hs.

Hans Schack.
Efter et Maleri paa Rosenborg.

[1]) ɔ: Hans Schack, Feltherre, Præsident i Krigskollegiet og Assessor i Collegium Status.

Majt. haffuer høye Aarsager til ded, hand gior imod Eder, oc att hand haffuer *susspition* paa Eders Persohn, att I skulle were en Medwidre vdi Eders Mands forrehaffte Forræderi, oc haffde Hands kl. Mt. wel haabtist, att I med goede skulle haffue bekiendt, huem som der vdi war *interesseret*, oc huorledis ded sig ret med den Sag haffde». Der *Canzeler* ophørte att tale, suarte ieg, att ieg icke wiste noget att haffue begaaet, som mig kunde giøre *suspect*, oc raabte ieg Gud til Widne, att mig om ingen Forræderi war witterlig, huor for ieg oc ingen kunde naffngiffue. G. Rantzow sagde: «Eders Mand haffuer icke duult ded for Eder, derfor wed I ded wel». Ieg suarte: «Haffde min Mand hafft saa ont ett Forset, da troer ieg wist, hand haffde sagt mig ded, men ieg kand med en goed Samwittighed suære for Gud i Himmelen, att ieg aldrig hørte hannem tale om noget sligt. Ia, ieg kand sige, att hand aldrig ynskede ont offuer Kongen, ded ieg hørte, huorfor ieg fuldkommen troer, att hannem dette aff hands Fiinder vskyldeligen tilleggis». G. Rantzow oc Canzeler bøyede Hoffuetderne tilsammen, Feldtherren forbi, oc huißkede lenge med huer andre. Endeligen spurte Canzeler mig ad, om min Mand fantist skyllig, om ieg da wille være vdi hands Dom deelactig. Ded war ett besynderligt Spørßmaal, huorfor ieg mig ett lided betenckte; sagde: «Maa ieg faa att wiide, paa huad *Fundament* hand beskyllis, saa wil ieg suare dertil, saa wit som mig witterligt er, oc saa meget ieg kand». *Canzeler* sagde: «Betencker Eder wel, om I wil!» Ieg suarte som før, att ieg wille suare for hannem i alt ded, mig witterligt war, om ieg maatte

faa att see, huor paa hand beskyltist. G. Rantzow huißkede til Krag, oc Krag gick vd, kom strax ind igien. Lided der effter kom en aff *Canceliet* ind (som ieg ey kiender), haffuende stoere Papirer i Hænderne. G. Rantzov oc Canzeler huißkedis atter igien. Der paa sagde *Canzeler:* «Her er nu icke widre att giøre end lade Eder wide, huad for en Mand I haffuer, oc lade Eder høre hands Dom». G. Rantzow befalede den, som med Papirene indkom, att oplæße. Bleff saa forst ett Papir oplæst vdi den Meening, att Corfitz, fordum Greffue aff Vlfelt, haffde tilbøden en fremmet Herre Dannemarckis Rige oc sagt for samme Herre, att hand geistlige oc werßlige haffde til sin Haand, saa ded war hannem let att giøre samme Herre Dannemarckis Crone att forskaffe[1]. Der paa bleff ett Papir oplæst, som Geistlighedens Forsuar skulle were, huor vdi de *protesterede*, att Corfitz G. aff Vlfelt aldrig nogen *Communication* med nogen aff dennem hafft haffde, anseende, att hand ey nogen Tiid sig haffde erwiist Geistlighedens Wen att were, mindre giffuen dennem Part aff hands onde Forset; forsickrendis Hs. kongl. Majt. derris Troskab oc Vnderdanighed *etc.*[2] Der effter bleff ett Papir oplæst,

---

[1]) Uden Tvivl menes hermed Generalmajor Spaen's Indberetning til Kurfyrsten af Brandenburg om sin første Samtale med Ulfeldt (jvfr. Paus: Corf. Uhlefeld II, 221—23).

[2]) I Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 208) siges, at denne Erklæring hidrørte fra «les doctes de cette ville», det vil sige: Kjøbenhavns Universitet, hvilket uden Tvivl er det rigtige, eftersom Universitetets Protest er dateret den 7. August, medens den kjøbenhavnske Gejstligheds Protest først er dateret den 19. August. Se mit Skrift: Leonora Christinas Hist. II, XXXXVII.

aff Borgemester oc Raad i Kiøbenhaffn skreffuen, fast aff samme Indhold, att de med G. Corfitz Vlfelt ingen *Correspondentz* haffde hafft oc vdi lige Maader Hs. kl. Mt. derris vnderdanigste Troskab forsickrede[1]. Der paa fulte den v-hørte oc v-lowlige Doms Oplæßning, huilcken v-forhørter Sag offuer min Herre war fællet. Den war mig saa v-formodentlig oc bedrøffuelig som skammelig oc for Gud oc alle Ret ælskende Mennisker v-forsuarligen. Der war ey *Documenter* indført, paa huilcke Dommen war affsagt. Der meltist ey om Tiltale oc Giensuar, der war ey anden *Fundament* end blotte Ord: att hand war befunden en *criminel* att were, hand haffde tilbøden en fremmet Herre Dannemarkis Crone oc giort hannem wiiß, att hand geistlige oc werßlige haffde til sin Haand, huilcke ded med derris vnderskreffne *Protesstationer* anderledis haffde bewiist, huor for hand som en *criminel* dømmis. Der Dommen med alle vnderskreffne Naffne war oplæst, bar Læßeren mig den oc lagde den for mig paa Sengen[2]. Et huert Menniske

---

[1]) Om en Protest fra Borgmestre og Raad i Kjobenhavn (sagtens paa det hele Borgerskabs Vegne) meldes ellers intet, men det er ikke usandsynligt, at ogsaa en saadan er fremkommen. I øvrigt afgaves der ogsaa Protester fra Adelen, fra Soro Akademi og fra Gejstligheden i Provinserne (Originalerne til disse Aktstykker i Geh. Ark., Ulfeldtske Sager Fasc. 18; jvfr. mit anf. Skrift og Paus: Corf. Uhlefeld II, 263 flg.).

[2]) Hojesteretsdommen udkom — ligesom Adelens, Universitetets og den kjøbenhavnske Gejstligheds Protester — særskilt i Trykken, om end i en noget forkortet Form, og er efter denne Udgave optrykt hos Paus anf. St. II, 249 flg. En Gjengivelse af Dommen in extenso (efter Orig. i Geh., Ulfeldtske Sager Fasc. 17) haves i Historisk Aarbog 1879, S. 118 flg.

kand let betencke, huorledis mit Hierte war til Moede, men faa eller ingen kand begriibe, att ded muligt war, ieg icke aff den v-formodentlige Vlycke qualtis, eller oc, att mig icke Sind oc Santz betogis. Ieg kunde for Hylen oc Graad ingen Ord fremføre. Saa oplæstist en Bøn, aff Predicke-Stoelen war gaaen[1], vdi huilcken de Corfitz forbandede, bade Gud, att hands graa Haar icke med Fred vdi Graffuen skulle komme. Men Gud, som er retferdig, hørte icke de v-retferdige derris v-guddelige Bønner, hands Naffn wære æret ewindelig! Der alt war oplæst, beklagede ieg med Hiertens Suck oc weemodige Taarer, att ieg den bedrøffuede Dag skulle leffue, bad dennem for Iesu Retferdigheds Skyld, att ieg maatte see, huor paa den haarde Dom war *funderet*. G. Rantzow suarte: «Ded kand I wel tencke, *Madame*, att der erre *Documenter*, huor effter wii erre gaaen; der sidder aff Eders Wenner i Raaded». «Ia Gud bedre ded!» (sagde ieg). «Maatte ieg faa de *Documenter* at see, der beder ieg om for Guds Skyld. *Les apparences sont bien souuant trompeuses.* Huad maatte min Mand icke liide hoes de suenske i Skaane vdi den lange *Arrest*, fordi de *susspicerede*, att hand med Hands kl. Mt. aff Dannemarck oc Hands Mts. *Ministri* haffde *corresponderet!* Nu wed ded ingen bedre end Hs. kl. Mt. oc I goede Herrer, huor v-skyllig hand derfor liide, saa kand dette oc til Syne were troelig oc dog icke sig saaledis i Sandhed befinde. Maatte ieg faa de *Documenter* att see?» Der bleff intet suaret. Ieg foer widre fort oc

---

[1]) Særskilt trykt; optrykt hos Paus a. St. II, 257 flg.

sagde: «Huor er ded mugligt, att en Mand, som selffuer kand kiende, att hand gaar med Doden i Hænderne, skulle sig saadan Werck paatage oc lade sig fra sin Plict forleede, der hand ded icke giorde, den Tiid hand til ingen Herre war *obligeret*, oc hannem saa stoere Løffter aff Fürsten aff Holstein bleff giort, som Fürstens Breffue vdwiißer, huilcke nu erre vdi Hs. kl. Mts. Hænder». G. Rantzow falt mig i Orded oc sagde: «De Breffue fant wii icke». «Io Mend» (suarte ieg); «de ware der iblant, der er ieg wiß paa». Sagde widre: «Paa de Tiider kunde hand haffue giort en fremmet Herre noget til Willie, da haffde hand Mact oc Myndighed oc fast all Regieringen vdi sine Hænder; ansaae dog ingen egen Profit, men vdsatte sin egen Formue Hands kl. Mts. Crøning hastig att fortsette, paa ded ingen Hindring skulle imellem komme[1]. Ded er nu hands Løn! I goede Herrer, speiler Eder nu paa mig, som haffuer før seet mig vdi Welstanden, oc haffuer dog

[1]) I Randen er senere tilføjet følgende Anmærkning: «*Der Kongl. Majet. C. 4. war død, war ingen vdwald Printz, saa att ded stoed Stenderne frit att wæle, huad Konge dennem behagede, huorfor Hertogen aff Holstein, Hertog Friderich sl., tilbød min Herre, att dersom hand wille formaa, att hand kunde bliffue wælt til Konge, da skulle Fyns Land wære hands, oc giøris en dobbelt* Alience *med hands oc worre Børn. Men min Herre vdslog ded, wille icke hielpe til att støde C. 4. Søn fra Riget. Fürsten haffde wunden adskillige derris* vota, *men min H. striide dennem imod*». — Se ogsaa Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 209). Hermed kan jævnføres næsten ligelydende Udtalelser af Ulfeldt selv; se Wolff's Journ. f. Politik 1816, 1, 194; Hist. Tidsskr. 4 R. II, 887 flg.; jvfr. Sperlings Selvbiografi S. 134, og mit Skrift: Leon. Chr. Hist. II, X.

Medlidenhed med mig! Beder Hs. kl. Mt. sig att formilde oc icke saa streng att fortfare». Canzeler oc Rentemester *movertis* der wed, saa att Taarene dennem kom vdi Øynene. G. Rantzow sagde til Feldtherren oc til Canzeler: «Mig synnis, att ded er 14 Dage siden, att Dommen bleff *publiceret*». Canzeler suarte: «Ded er 17 Dage siden»[1]. Ieg sagde: «Paa de Tiider war ieg endnu vdi Engeland, oc nu spørgis mig effter Kundskab i Sagen! O, betencker ded for Guds Skyld, oc att ingen paa min Mands Wegne haffuer werret til Weddermæle!» G. Rantzow spurte, om ieg wille tale der paa. Ieg suarte: «Huad skal ieg tale paa en Dom? Ieg beder alleeneste for Iesu Skyld, att ded, ieg siger, maa *considereris*, oc ieg maa haffue den Fornøyelse att see de *Documenter*, huor paa Dommen er affsagt». G. Rantzow suarte som før, att der ware *Documenter*, oc att der saed aff mine Wenner i Raaded, føyede ded der til, att alle haffde offuereens stemmet, icke en haffde hafft der imod att sige. Ded, ieg tenckte, torde ieg icke sige. Ieg wiste wel, huorledis i saadanne *absolute* Regieringer tilgaar; der tør intet imod siges, ded hedder: Skriff vnder, Kongen wil ded saa haffue, oc spør icke huor for, ellers est du vdi lige Fordømmelse[2]). Ieg taw

---

[1]) Højesteretsdommen over Korfits Ulfeldt blev afsagt den 24. Juli. Maaske sigte dog de ovenfor anførte Ytringer til Dommens Offentliggjørelse ved Trykken, der næppe har fundet Sted for et Par Dage senere.

[2]) I Randen er senere tilføjet: *«Ded war tilgaaen, lige som ieg tenkte: der ware de aff Raaded, som wægrede sig at vnderskriffue, effter som en Part icke haffde wærret tilstede, der* Processen *holtis, en Part icke haffde seet, huor paa Dommen sig*

oc begræd min Vlycke, som war *iremediable*. Der Krag *Protocollet* oplæste, haffde hand skreffuen, att der ieg bleff tilspurt, om ieg vdi min Mands-Dom deelactig wille were, haffde ieg suaret, att ieg mig der paa wille betencke. Ieg spurte: «Huordant war ded?» Strax suarte *Canzeler*: «Ney, hun sagde icke saa, men hun begierte att wide henders Mands Beskyllinger». Ieg *repeterte* mine Ord igien[1], wed dog icke, om Krag dennem skreff eller icke; thi en stoer Deel aff ded, ieg sagde, bleff intet skreffuen. Krag loed for meget *Affecterne* kiige oc wille gierne haffue giort ont wærre. Hand er nu der, huor ingen falske Skriffter gielder. Gud ryckte hannem hastig bort paa ett v-reent Sted, kallede hannem til Doms foruden Warsel. Oc G. Rantzow, som war Hoffuit Mand oc *Inventor* aff den v-lowlig oc vdi Dannemarck v-sædwanlig Dom, hand leffuede icke den Dag sin Lyst att see: ett Træ-Billede att *excequeris*[2]. — Der dette war forrettet, stoede de op oc gaffue mig

---

funderte; maatte dog skriffue med vnder, om de icke wille were forfalden vdi kl. Vnaade». — Som Medlemmer af Højesteret, der ikke havde været til Stede (paa Grund af Upasselighed) den Dag, da Ulfeldts Sag forhandledes i Retten, kan nævnes Axel Urup og Theodor Lente. Af disse har dog næppe nogen vægret sig ved at underskrive, om end Axel Urup (i et særskilt afgivet Votum) udtaler et Ønske om, at Ulfeldt selv maatte blive hørt (se Histor. Aarbog 1879. S. 113 flg.). Om noget af de tilstedeværende Medlemmer har rejst Indvendinger mod Processens Form, vides ikke, men kan være sandsynligt nok.

[1]) Senere er tilføjet: *«oc spurte, om mig war tilsted at tale paa den Dom. Alle taw stille».*

[2]) De sidste Punktummer (fra: *Hand er nu* etc.) er senere overstregede, og deres Indhold optaget i Tillæget til den oprindelige Fortale til Skriftet; se S. 21—22.

Haand. Denne haarde Besøgelse warede offuer 4 Tiimer. De ginge bort, effterladende mig vdi Suck, Sorrig oc Graad, en høyt bedrøffuede elendige fangen Quinde, aff alle forlat, som saae sig ingen Redning imod Mact oc Wold, som huert Øyeblick fryctede, att Manden dennem vdi Hænderne skulle komme, oc at de derris Ondskab paa hannem skulle øffue. Gud giorde den Dag ett stoert Mirackel oc Hiertegn, i ded hand sin Krafft vdi mig suage bewiiste oc min Hierne fra Willelβe oc min Tunge, att den icke aff V-taalmodighed offuerløb, bewarte. Gud wære tusinde Gange derfor æret! Din Loff wil ieg siunge, saa lenge sig min Tunge kand røre, thi du warst da oc stetze altiid min Wærn, Klippe oc Skiold. Der Herrerne ware bortgangne, kom Slozf. oc Quinderne ind, oc bleff decket paa en Stoel for min Seng. Slozf. sagde til mig: «Eβet, *Leonora!* Wollet Ihr nicht eβen?» I ded hand saa sagde, kaste hand en Kniiff til mig paa Sengen. Ieg tog Kniiffuen med wree Hue oc kaste den paa Golffuet.. Hand tog Kniiffuen op oc sagde: «Ihr seit wol nicht hungrig? Nein, nein! Ihr habet heute ein Früstück bekommen, da habet Ihr heute genung an; nicht? Gelt! Ia, ia, kommet Ihr lieben Weiberlein» (sagde hand til Quinderne), «laβet vns etwas eβen! Euch wird woll hungern, das fühle ich an meinem Magen wol». Der de haffde sat sig til Bordz, begynte hand strax att stocke sig selffuer[1], stack feyl aff sin Mund oc haffde saa mange Putzer, att ded war Skam att see, att den gammel Mand sin Glæde offuer min

[1]) Stocke sig ɔ: gjøre sig til Nar.

Vlycke icke kunde *simulere.* Der Maaltiided haffde Ende, oc Slozf. war bortgangen, satte sig Anna for min Seng oc begynte att predicke om den Sorrig oc Bedrøffuelse, man vdi denne Werden haffuer, oc om Himmerigis Glæde oc Herlighed: huorledis den Piine, wii her liider, ickun warer stacket imod den ewige Fryd oc Glæde, huor for wii icke burte Piinen att acte, men tencke paa, att wii kunde dœe med en goed Samwittighed oc den icke med noget besmitte, men sige vd alt ded, Hiertet kunde besuære, for ded wille dog icke anded were. «Gud giffue» (sagde hun), «ingen plage sit Legeme for en andens Skyld!» Effter att hun den Snack nogle Gange haffde *repeteret,* sagde hun til mig: «Er ded icke sant, Frue?» «Io wist er ded sant» (suarte ieg), «I taler meget christligen oc effter Skrifften». «Huor for wil I da» (sagde hun widre) «lade Eder plage for andre oc icke sige ded, I om dennem wed?» Ieg spurte, huem hun meente. Hun suarte: «Ieg kiender dennem icke». Ieg suarte: «Icke heller ieg». Hun bleff alt wed oc sagde, att hun sig icke wille lade piine oc plage for andris Skyld, i huem de endoc ware; dersom de ware skyllige, saa maatte de liide, hun wille icke lide for dennem; ett Quindis-Menniske war snart forført; man burte att haffue sin Salighed kiærere end alle siine Slect oc Wenner. Der hun icke kunde høre op igien med den Snack, wille ieg den noget *diuertere,* spurte hender, om hun war en Præste-Daatter, oc efftersom hun mig tilforne sin Herkomst haffde sagt, saa tog hun saa meget diß wære imod mit Spørßmaal oc bleff heel fortørnet; sagde: «Alt er ieg icke en Præste Daatter, saa

er ieg en goed ærlig Borger-Daatter oc icke aff de ringste. Ieg haffde lided tenckt vdi mine Dage, der ieg war en Iomfrue, att ieg skulle faa en Skomager». Ieg sagde: «Eders første Mand war io oc en Skomager». «Ded er wel sant» (suarte hun), «men ded kom sig saa galt til med ded Gifftermaal»; begynte der med en heel Rimβe der om att fortelle, huor offuer ieg bekom Fred for hender. *Cathrina* gick op oc neder aff Gulffuet, oc der Anna teeg noget lided, sagde hun med sammen lagde Hænder: «O Gud! du, som est allmectig oc alting formaar, du beware den Mand, de leeder effter, oc lad hannem aldrig komme i hands Fiinders Hænder! O Gud bønhøre mig!» Anna sagde wreedeligen til hende: «Cathr., weet Ii ock, wat Ii seggen? Wo snack Ii so?» Cathr. suarte: «Ia, ick weet wol, wat ick segge. Gott bewar em vnd lat em nimmer siine Fiinde toe Deel werden! Iesus, wäβ du sin Gleidsman!» De Ord førte hun frem med grædende Taarer. Anna sagde: «Ick denck, de Frue is nicht klog». Cathrinæ goede Ynske forøgede mine Taarer, oc sagde ieg: «Cathr. lader see, att hun er en ret Christinne oc haffuer Medlidenhed med mig; Gud beløne hender ded oc bønhøre hender oc mig!» Anna bleff taws der effter oc siden icke saa meget snacksom. Gud, som est en Wedderlegger aff alt gott, tenck du paa Cathr. til ded beste, oc du, som hender da bønhørte, bønhør hender fremdelis, i huad hun dig ombeder! Oc I, mine kiere Børn, wider, att dersom Lycken sig saa wil føye, at I hender eller henders eeneste Søn nogen behagelig Tienneste kand giøre, att I ded for min Skyld erre plictige, thi hun war mig en Trøst vdi

min største Nød oc offte sneeg sig til att sige mig ett Ord, ded hun meente mig kunde were til Lettelse. Slozf. kom effter Sædwaane effter 4 Slet oc lucte Quinderne vd, satte sig paa Quindernis Slagbenck, oc den høye Stoel med Liuß paa for sig, haffde en Bog med sig, læste høyt Bønner om ett saligt Endeligt, Bønner vdi Døds Nød, oc naar man skulle vdstaa den tiimelige Straff for sine Mißgierningers Skyld. Hand glemte icke en Bøn for en, som skulle brendis; den suckede hand wed, saa hand paa en stacket Tiid war bleffuen meget aandelig. Effter att hand alle de Bønner haffde læst, stoed hand op, gick oc sang Liig-Psalmer; naar hand kunde icke fleere, begynte hand paa den første igien, indtil Quinderne hannem affløste. Cathri. beklagede sig, att henders Søn war bleffuen syg, war meget derfor bekümret. Ieg tog mig henders Sorrig an oc sagde, att hun skulle lade Dronningen wide henders Søns Suaghed, saa bleff der wel en anden i henders Sted *ordineret;* bad hender giffue sig til Fritz, Barnet fick wel bedre igien. Offuer Afftens-Maaltiid war Slozf. meget lystig, fortelte allehaande plompe Galskaber. Effter att hand war borte, læste Anna Afften Bønnen. Ieg war den Natt meget ille til Paß, kaste mig offte omkring i Sengen, oc war der en Synaal i Dun Dynen, huor paa ieg reff mig; ieg fick den vd oc haffuer den endnu[1].

Den 14. *Augusti*, der Slozf. tilig oplucte, sagde Quinderne hannem, att ieg den Natt haffde werret meget syg. «Ia, ia» (suarte hand), «es wird wol wieder beßer».

---

[1]) I Randen er senere tilføjet: «*Man skal wiide, att den Dun Dyne war med et gammelt Waar oc nyßen fylt, imens ieg laae paa Reden, saa i en Hast war Synaalen glemt der vdi*».

Oc der Quinderne sig giorde reede for att gaa op til Dronningen (som de stetze maatte giøre), sagde Anna til Cathrina vden Døren: «Huad skal wii sige til Dronningen?» Cathr. suarte: «Huad kand wii sige anded, end att hun tier stille oc siger intet?» «Ded wed I wel» (sagde Anna), «att Dronningen icke nøyes med». «Da kand wii icke heller lyffue hender paa» (suarte *Cathrina*), «hun siger io intet, thi ded war Synd» [1]. Til Middags-Maaltiid kom Cathr. igien, sagde, att Dronningen haffde loffuet att forordne en anden vdi henders Sted; sneeg sig til om Effter-Middagen at sige mig ett Ord om neste Kammers, huilcket hun wist trode bleff giort ferdig til mig oc til ingen anden, bød mig Goede Natt oc loffuede mig flittig i sine Bønner att ihuekomme. Ieg tackede hender for goed Tienneste oc for sit goede Hierte imod mig. Wed Klocken 4 lucte Slozf. hender oc Anna vd. Hand sang en Psalme effter anden, gick i Trappen oc lengtist wed Tiiden indtil Klocken imod 6, da kom Anna oc Maren Blocks. Offuer Afftens-Maaltiid fortelte Slozf. atter om sit Gifftermaal, vden Tuiffuel for Marens Skyld. Anna loed mig Fred, oc laa ieg saa stille for mig hen. Maren kunde den Afften icke komme til att tale med mig for Anna.

Den 15. oc 16. *Augusti* paßerede intet merckeligt. Naar Slozf. lucte Anna vd om Morgenen oc Effter-Middagen, bleff Maren Blocks hoes mig, oc Slozf. gick sin Wey oc lucte, saa Maren haffde da Friihed eene med

---

[1]) I Randen er senere anmærket: *«Ieg hørte selffuer denne derris Samtale».*

mig att tale; fortelte adskilligt, iblant anded, huorledis Dronningen haffde giffuen mit Smaatøy de tre Quinder til att bytte imellem sig, som mig vdklæde. Hun spurte mig, om ieg wille haffue Bud til min Søster Elisabet. Ieg tackede hender, ieg haffde intet gott att lade hender sige. Ieg begierte Sye-Naal oc Traa aff Maren, hender att prøffue. Hun suarte hiertelig gierne att wille fly mig ded, om hun torde; ded kostede all henders Welfart, om Dronningen fick ded att wide, thi hun haffde saa høyt forbøden, att ingen skulle lade mig faa Naale, huercken Knappenaale eller Syenaale. Ieg spurte: «Aff huad Aarsage?» «Fordi», sagde hun, «att I icke skal myre Eder selffuer». Ieg forsickrede hender, att Gud haffde bedre opliust mig, end att ieg skulle were min egen Mordere. Ieg kiendte, att Kaarßet kom fra Herrens Haand, att hand mig ræffsede som sit Barn; hand hialp mig ded oc att bære, der trode ieg hannem til. «Saa haabis ieg da, mit Hierte» (sagde Maren), «att I icke wil myrde Eder selffuer, saa skal I faa Naal oc Traa; men huad wil I sye?» Ieg gaff for att wille sye nogle Knapper i min huiide Nattrøye, wree oc ett Par aff for att lade hender siden see, att ieg syde dennem i. Men Sagen war, att ieg haffde nogle Ducater i Lær indsyet om mit Knæ; dennem haffde ieg beholt, effter-som ieg strøg selff Strømpen neder, der de klæde mig vd[1], oc Anna haffde effter min Begiæring flyet mig en Klud effter Forregijffuende, att ieg haffde en Skade paa Beenet. Den Klud syde ieg om Læret. De ware alle

[1]) Jvfr. S. 49.

i den Meening, att ieg haffde nogen himlig Breck, thi ieg laa vdi ded linnen Skiørt, de gaff mig, oc vdi mine Strømper. Maren meente, ieg haffde en *Funtanele* paa ded eene Been, fortrode mig, att en Iomfrue til Hoffue, hun Naffn gaff, som war henders meget goede Wen, haffde en *Funtanele*, som ingen vden hun wiste, icke engang Iomfruens Sengenettere[1]. Ieg tenckte wed mig: da tier du wel med din Wen; giorde hender icke wiiβere, loed hender i ded Fald troe, huad hun wille. Ieg war meget suag vdi de toe Dage, oc efftersom ieg intet fortærede vden Zitron oc Øll, bleff Maffuen der offuer swæcket oc kaste ded fra sig omsider. Naar Maren talte derom til Slozf., suarte hand: «Daβ ist guth, so kombt das böβe vom Hertzen ab». Anna war icke meer saa beskæfftig, men Slozf. war lige lystig.

Den 17. *Augusti* lucte Slozf. icke op førend imod 8 Slet, oc spurte Anna hannem, huor ded gick til, att hand haffde soffuet saa lenge. Hand skiemtede noget; siden drog hand hender hen til Døren oc huiβkede med hender. Hun gick intet hiem den Morgen. Hand gick saa vd oc ind, oc sagde Anna saa høyt til Maren, att ieg ded kunde høre (i huor wel hun loed saa, som hun wille huiβke): «Ieg er saa bange, att min Krop rister, endog ded gaar mig icke an. Iesus beware mig! Ieg wille, ieg war neere!» Maren saae bedrøffuet vd, men huercken suarte eller talte ett Ord. Maren sneeg sig til Sengen oc sagde: «Der kommer wist nogen til Eder». Ieg suarte: «Lad dennem komme i Guds Naffn!» Der

---

[1]) Sengenettere ɔ: Sengefælle.

war en Løben oppe oc neder vdi den Trappe oc offuen offuer, thi der kom alltiid *Commissarierne* neer igiennem Gemeckerne for icke att gaa offuer Platzen. Miine Døre ware da lucte igien. For huer den Gang, att der løb nogen i Trappen, da skuddrede Anna oc sagde: «Ick bäwe recht!» Den Løben warede indtil imod ellffue. Der Slozf. lucte op, sagde hand til mig: «*Leonora*, Ihr sollet auffstehen vnd zu die Herren gehen!» Gud wed, att ieg ille kunde gaae, oc Anna forfærdede mig, sagde til Maren: «O, dat arme Mensch!» Marens Hænder rystede, der hun satte mig Tøfflerne paa. Ieg kunde icke anded forstaa, end att ieg skulle piinis[1], trøstede mig wed intet anded, end att ieg haabtist, min Piine ey lenge kunde ware, thi mit Legeme war saa vdmattet, att ded syntist, lige som huert Øyeblick Aanden wille vdfare. Der Maren bant Forklæded om min lange Kiortel, sagde ieg: «Nu, de forsynder sig høyligen paa mig; Gud wære min Styrcke!» Slzf. hastede, oc der ieg war ferdig, tog hand mig wed Armen oc leedde mig. Ieg haffde gierne werret hands Hielp foruden, men ieg kunde icke gaa eene. Hand leedde mig ind nest op til, der saed G. Rantzow, Skack, Retz, Gabel oc Krag om Borded. De reyste sig alle op imod mig, der ieg kom ind, oc ieg giorde en *Reverentz*, saadan som ieg kunde. Til mig bleff satt en liden law Stoel mit for Borded. Cantzeler tilspurte mig, om ieg ingen fleere Breffue hafft

---

[1]) At Tanken om, at man vilde bruge Pinebænken for at afpresse Leonora Christina en Tilstaaelse, ikke var aldeles grebet ud af Luften, synes at fremgaa af nogle Ytringer af den svenske Resident Lilliecrona (Becker's Saml. II, 12).

haffde, end de mig fra toge i Engeland. Ieg suarte ney, ieg haffde ingen fleere, der toge de alle mine Breffue. Hand spurte widre, om ieg ingen Breffue haffde forkommen paa de Tiider. «Io» (suarte ieg), «ett reeff ieg i Stycker oc kaste ded i ett Hyβken»[1]. «Hui giorde I ded?» spurte G. Rantzow. «Fordi» (suarte ieg) «att der ware *Ziffrer* vdi, oc ihuor wel ded icke war aff nogen *importence*, saa fryctede ieg alligewel, att ded skulle giffue Miβtancke». G. Rantzow sagde: «Huad om de Stycker ware endnu vdi Behold?» «Ded war att ynske» (sagde ieg), «thi saa kunde man see, att der intet miβtenckeligt war vdi, oc fortrød ieg ded siden, att ieg ded haffde synder reffuen». Der paa tog Cantzeler ett Arck Papir frem, huor paa hid oc did war Stycker klint aff samme Breff, oc racte hand Krag ded, som mig ded flyde. G. Ranzow spurte mig, om ded icke war min Mands Haand. Ieg suarte ia, ded war hands Haand. Hand sagde: «En Deel aff Styckerne, I reeff i tue, erre fundne, oc en Deel erre borte. Ded, som er funden, er samlet oc affskreffuen»; fodderde dermed Affskrifften aff Canzeler[2], som gaff G. Rantzow den, oc hand racte mig

---

[1]) Hyβken ɔ: Privet. — Om Sagen jvfr. Danske Saml. 2 R. I, 211; Danske Magazin 3 R. II, 62.

[2]) En Afskrift af de paagjældende Stykker, ved selve den Mand, som havde dechifreret Chifrene i Brevet, nemlig Zacharias Lund (se om ham bl. a. O. Sperlings Selvbiografi S. 214), haves i Ny kgl. Saml. Nr. 637, Fol., og er udgivet af J. A. Fridericia i Danske Saml. VI, 223—27. Der mangler, som Leonora Christina siger, en Del Stykker af Brevet, og det er derfor paa flere Steder vanskeligt at forstaa dette. Saa meget kan man dog se, at noget af det, Leon. Chr. omtaler som staaende i Brevet, virkelig

den, sigende: «Seer der, huad der fattis, oc siger oβ, huad ded haffuer werret, som fattis». Ieg tog ded oc saae noget der paa oc sagde: «Paa somme Steder, huor icke for mange Ord erre borte, kand ieg wel giette ded, som fattis, men huor en gandske Meening er borte, ded kand ieg icke wide att sige». Ded meeste aff Breffuet war sancket, oc intet imellem borte, oc bestoed ded altsammen vdi Lystighed oc Skiemt. Hand loed mig wide att haffue faaet Breffue aff Dannemarck, att Cur-Printzen aff Saxen war forwentendis, som Princeβen aff Dannemarck skulle troloffuis[1]: der skiemtede hand om, huorledis de wille smøre derris Halβe oc blæβe derris Kinder op, paa ded de med en goed *grace* oc Stemme en huers Titteler tilbørligen kunde fremføre, oc meere diβlige, huilcket hand witløfftig vdstrøget haffde, oc indførte den Maade, som G. Rantzow brugte for att lade Folck wide hands Titteler, som war offuer Maaltiided, da en skulle staa oc hands Tittel for Giesterne oplæβe[2], spurte dog først en huer i sær, om hand wiste hands

---

har staaet der, medens der er andet, som hun i hvert Fald anbringer i en noget urigtig Sammenhæng, men hendes Fejltagelser i saa Henseende er, som allerede Fridericia bemærker, let forklarlige, naar man husker, at hun nedskrev Beretningen om Forhoret 11 Aar efter at det blev holdt. Jvfr. i øvrigt nedenfor.

[1]) Det er Prins Johan Georg af Sachsens Trolovelse med Anna Sophie, Frederik III.s ældste Datter, her sigtes til. Mere herom i det følgende.

[2]) Paa det paagjældende Sted i Brevet hedder det: «Aussy biens (!) ces Messieurs se contentent d'un tittre, pourveu qu'il soit long et grand et significatif (comme les estranges mots de la Médicine), et qu'ils le peussent faire lire et relire dix fois devant la Compagnie estant à table» osv.

Tittel; war der en iblant, som den icke wiste, skulle *Secreteren* strax frem oc den oplæſʒe. Saa ded syntist, att G. Rantzow sig ded til tog, thi hand spurte mig, huad min Mand der med meente. Ieg suarte icke att kunde wide, att hands Meening anderledis kunde were, end som hand skreff; hand meente vden Tuiffuel dennem, som saa giorde. Canzeler wente Ansictet fra G. Ranzow oc drog lided paa Smilebaanded; diſʒligeste giorde oc Gabel. Oc war iblant anded saaledis skreffuen om Cur-Printzen, att hand nu maaskee giorde sig Haab att arffue Dannemarckis Crone: «*mais j'espère* — — — — — — *cela ne se fera point*». Effter de Ord, der imellem fattedis, spurte G. Rantzow, huad ded war. Ieg sagde, dersom ieg mintist rett, da haffde der wist staaet: *qu'en 300 ans*[1]. Hand spurte widre, huor hid oc did noget fattedis, huilcket ieg icke alt saa egentlig kunde mindis, oc dog intet paa sig haffde. Ieg meente, att aff forregaaende eller effterfølgende Ord let kunde giettis ded, som borte war; saaes derforuden nocksom, att ded meeste war Skiemt, huilcket Gabel sandede oc sagde: «*Ce n'est que raillerie*». Men G. Rant-

[1]) De ovenfor anførte Ord: «mais j'espère» . . osv. findes ikke i Brevet, i det mindste ikke nu, men Meningen paa det paagjældende Sted i Brevet, synes, saa vidt man kan dømme derom, at have været en temmelig lignende. Der tales om en «assemblée», som vil gjøre «un accord, touchant le mariage de la Princesse . . . . . . qu'elle puiss[e] estre hérétière de la Couronne, et . . . . . . la fin un jeune Duc de Saxe d'icy a trois . . . . . . pourray avoir prétension, comme il se trouue astheure en Allemagne plus de 50 Princes et différentes Maisons qui ont prétension sur les pays de Gylick, Clef et Berge ensemble Catzenellenbogen, dont ils en ont tous leur part, pourtant en peinture».

zow oc Feldtherren wille ded icke lade for Skiemt paβere. Skack sagde: «Man meener tit anded vnder Skiemt oc bruger Naffne, huor vnder anded forstaaes». Thi der vdi Breffuet bleff melded om att dricke vd, war talt om de Schwitzere derris Manner, de offuer Borde haffuer, oc alle de *Cantons* Herrers Tittel opregnet, huor for Skack formeente, att de Byers Naffn haffde anded att sige[1]. Ieg suarte intet Skack, men der G. Rantzow trengte immerfort, att ieg skulle sige, huad min Mand dermed meente, suarte ieg icke att kunde wide, om hand haffde anden Meening der med end den, som skreffuen stoed. Skack wirrede med Hoffueded oc meente io, huorfor ieg sagde: «Ieg wed ingenstetz, huor de haffuer den Skick offuer Maaltiiderne, som de vdi Schwitzerland haffuer; er der andre Steder, huor de haffuer samme Skick, saa haffuer hand maaskee oc meent dennem der med, thi her talis ickun om Dricken». Gabel sagde atter: «Ded er ickun Skiemt». De *Ziffrer*, for huis Skyld ieg Breffuet synder reeff, ware til Lyckis fuldkommen, oc intet aff borte. G. Rantzow gaff mig ded Arck Papir, huor Styckerne aff min Herris Breff war paa klint, oc spurte mig, huad de *Ziffrer* betyde. Ieg suarte: «Ieg haffuer ey Nøglen oc kand dennem vden ad icke opløβe». Hand meente, ieg kunde wel. Ieg sagde icke att kunde. «Da erre de opløste» (sagde han), «oc wii wed, huad ded er». «Saa meget diβ

---

[1]) Der tales i Brevet om, hvorledes Tyskerne drikker, og ligeledes opregnes Schweizer-Kantonernes Navne, men der synes ikke at have været den Sammenhæng mellem disse Ting, som Leonora Christina angiver.

bedre» (suarte ieg). Derpaa flyde hand mig Vdlegningen att læβe, oc war den aff den Meening, att worre Sønner haffde skreffuen fra Rom oc begierte Penge, huortil war onde Raad, thi Iunkeren war icke hiemme[1]. Ieg gaff G. Ranzow Papiret igien foruden noget att sige. G. Rantzow begierte aff Rentemestern, att hand wille læβe Breffuet, oc begynte Ranzow atter med sine Sporβmaal, huor hid oc did noget fattedis, att ieg ded skulle sige. Ieg gaff hannem samme Suar som for; men efftersom hand paa ett Sted, huor nogle Ord fattedis, hart trengte dennem att wide, oc aff Texten kunde sees, de haffde werret noget spotsk (efftersom ett spotsk Ord fantis skreffuen), sagde ieg: «I kand sette aff samme Slags saa mange der til, som Eder lyster, om icke ett er nock; ieg wed dennem icke». Gabel sagde atter: «*Ce n'est que raillerie*». Dermed spurtis icke meere om Breffuet; men G. Ranzow *inquirerte* om mine *Iuéler*, spurte, huor den stoere Demant war, min Mand fick i Franckeriige[2].

[1]) Det paagjældende Sted i Brevet lyder saaledes: «Ti uoris Born til Rom raaber ublueligen efter Penge, och ieg veed, att dem fattis. Och de skal nu endeligen hafue nogid, hvor det end och skal komme fra». (De Ord, der har været skrevne med Chifre, er her fremhævede med spærret Skrift). Den «Junker», Leonora Christina taler om, maa uden Tvivl være Ove Thott til Skaberso, som skyldte Ulfeldt Penge, men om hvem han siger lige i Forvejen i Brevet, at han gjor sig dov for Ulfeldts Agents Opfordringer til at betale. Udtrykket «var ikke hjemme» maa formodentlig ogsaa forstaaes paa denne Maade. De af Leonora Christinas Sonner, som var i Rom, da Brevet blev skrevet, var Christian og uden Tvivl Ludvig Ulfeldt; se mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II. 125.

[2]) Uden Tvivl da han var der som Gesandt i Aaret 1647. Ellers er det bekjendt, at Dronning Anna ved denne Lejlighed forærede

Ieg suarte den lenge siden att were solt. Widre spurte hand, huor mine stoere Heng-Perler ware, som ieg haffde borren som en Feder paa min Hatt, oc huor min stoere Tour Perler war[1]. «Alt ded», suarte ieg, «er lenge siden solt». Hand spurte ydermere, om ieg da ingen *Iuëler* meere haffde. Ieg suarte: «Nu haffuer ieg ingen». «Ieg meener» (sagde hand) «anden Stez». Ieg suarte: «Nogle loed ieg effter». «Huor der?» (spurte hand). «Til Bryg», suarte ieg. Der paa sagde hand: «Nu faar ieg att spørge Eder, *Madame*, om noget, mig selffuer wedkommer: Haffuer I besøgt min Søster vdi *Paris* nu sidst, I war der[2]?» Ieg suarte: «Ia». Hand spurte, om ieg war inde hoeß hender i Klosteret, oc huad Klosteret heede. Ieg berettede hannem att haffue werret i Klosteret, oc att ded heede *Couvent des Filles Bleues*. Der nickede hand wed som att sande ded. Hand wille oc

---

Leonora Christina et Guldur, besat med Diamanter af stor Værdi; se Mémoires de Mme de Motteville (det paagjældende Sted er aftrykt i Danske Saml. 2 R. I, 220); Slange: Christian IV.s Historie S. 1445.

[1]) Jvfr. Titelbilledet til nærværende Udgave.

[2]) Denne Søster, Helvig Margrete Elisabeth R., havde været gift med den bekjendte Krigshelt Josias Rantzov, der døde som Marchal af Frankrig. Allerede medens Manden levede, var hun gaaet over til den katholske Tro, og efter hans Død gik hun i Kloster i Paris, men stiftede senere selv en Nonneorden til Ære for Jomfru Mariæ Bebudelse (Annunciataorden). 1666 forlod hun Paris og drog med sine Nonner til Hildesheim, hvor hun 2 Aar senere fik Tilladelse til at oprette et Annunciata-Kloster, og i dette var hun da selv Abbedisse indtil sin Død 1706. Se Hofman: Portraits historiques 2. P. p. 41—42; Danske Magazin IV, 117; Lauenstein: Historia diplomatica episcopatus Hildesiensis I, 294—95; A. D. Jorgensen: Niels Stensen S. 107.

wide, om ieg haffde seet hender. Ieg sagde, att ingen i ded Kloster sig aff nogen vden aff derris Forældre lader see, derris Søskinde maa icke engang faa dennem att see. «Ded er sant», suarte hand, stoed dermed op oc gaff mig Haanden. Ieg bad hannem, att hand Hs. kl. Mt. til Mildhed imod mig wille bewege, men hand suarte mig intet. Der Rentemester Gabel mig gaff Haanden, bad ieg hannem om ded samme. Hand suarte: «Ia, dersom I wille bekiende»; gick dermed vd foruden nogen *Replicque* att høre. Oc haffde de sig offuer tre Timer med de Spørβmaal opholt. Der effter kom Slzf. ind oc sagde til mig: «Nu skal I bliffue her inden for, der er ett smuckt Kammers, er nyβen kalcket oc giort smuck huiid; giffuer Eder nu til Fritz». Anna oc Maren kom oc ind. Gud wed, ieg war sorgefuld, mødig oc træt, haffde en v-liidelig Hoffuit Piine; maatte dog sidde saa lenge, førend ieg kom til Huiile, indtil Sengesteded war tagen vd aff den Mørcke Kircke oc hid ind fløt[1].

---

[1]) Ogsaa i Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 211 og 212) siger Leonora Christina, at Dagen for hendes Overflytning til det nye Fængsel var den 17. August, og hermed stemmer det, naar det i en paa enkelte Punkter meget vel underrettet Kilde fra Christian V.s Tid (Journ. f. Politik 1815, 4, 282; udførligere i Univ. Bibl. Additam. Nr. 335, 4to) hedder, at hun tilbragte 9 Dage i den mørke Kirke. En Ytring af den svenske Resident Lilliecrona (Becker's Saml. II, 12), om at hun «paa en Ansøgning, som hun havde indgivet til Dronningen», den 12. August havde faaet et andet Fængsel, behøver heller ikke at stride herimod, da denne Ytring ret vel lader sig forstaa saaledes, at der den nævnte Dag blev hende tilstaaet et andet Fængsel; og i Virkeligheden omtaler Leon. Chr. netop under 12. August og i de følgende Dage, at hun hørte, hvorledes Murerne arbejdede paa at sætte det Kammer i Stand, som hun siden kom til at bebo (se foran S. 73;

Parti af Kjøbenhavns Slot med Blaataarn,

set fra Gaarden.

Efter en Tegning af Mejborg.

Anna bemødede sig vdi midler Tiid alle Huller i den Mørcke Kircke att vdkratze, meenendis enda noget att finde, men til forgieffuis. Den Quinde, som eene hoeß mig skulle were, kom oc da ind. Hinder war loffuet 2 Rdr. om Vgen[1]; henders Naffn er Karen Ollis Daatter. Effter Slozf. med Quinderne oc Maren haffde spiiset, bød Anna oc Maren Blocks mig Goede Natt; den sidste

jvfr. S. 86). Med Angivelsen: 17. August stemmer det endelig ogsaa, at Instruxen for Slotsfogden med Hensyn til hans Forhold i det nye Fængsel er dateret den 18. August (se næste Anm.). Det er ogsaa derfor kun for Fuldstændigheds Skyld, at jeg nævner, at det i det før omtalte Flyveblad af 11. August (se foran S. 37 Anm. 3) hedder, at Leon. Chr. endog den 10. var bleven overflyttet til sit nye Fængsel. Jeg antager i Virkeligheden — og det ikke blot af denne Grund —, at de i Flyvebladet forekommende Datoer er satte 8 Dage for tidligt. — Paa det hosstaaende Træsnit af Blaataarn med Omgivelser (set fra Slotsgaarden) betegnes Leonora Christinas Fængsel vistnok ved det ene Vindue i det tredie Stokværk fra neden (formodentlig Vinduet til venstre); jvfr. Mejborg i «Ude og Hjemme» 2 Aarg. 1879 Nr. 77.

[1]) I Anledning af Overflytningen til det nye Fængsel fik Slotsfogden under 18. August en Instruktion, som lyder saaledes: «Eftersom vi haver befalet Eleonora Christina at skal blive besiddendes paa det Sted udi det Blaataarn, som hun nu er, saa haver vores Slotsfoged Jochim Waltburger at have flittig og forsvarlig Indseende med, at ingen uden vores expres Befalning kommer til hende, foruden den dertil forordnede Kvindesperson, som vi for saadan hendes Umage naad. vil have bevilget to Rigsdaler om Ugen foruden hendes Kost. Iligemaade haver bemeldte vores Slotsfoged at give tilbørlig Agt paa, at ingen Breve eller andet saadant til hende indkommer, saa og, at hun ingen Knive, Sax eller deslige Instrumenter, hvormed hun sig beskadige kan, hos sig inde beholder; men om Dagen, naar hun faar Mad, maa hun være udi det yderste Logement, dog at Slotsfogden selv bliver imidlertid tilstede hos hende, indtil saa længe at hun igjen udi det inderste Kammer, som forskrevet staar, er indkommen, hvor hun vel skal forvares, saasom bemeldte vores Slotsfoged selv agter at svare til». (Sjæll. Tegnelser; jvfr. Danske Saml. 2 R. I, 212).

teede stoer *Affection*. Slozf. lucte tuende Dore for mit inderste Fengsel. Paa den inderste Dør er ett fiirkantet Huul, som med Iern Rigler er forwaret. Ded Huul wille Slozf. oc henge Laas for, men effterloed ded for Karens Forbøn[s] Skyld, thi hun sagde icke att kunde faa sin Aande, om ded skulle were luct. Saa hengte hand Laas for ded yderste Kammers Dør oc for Døren til Trappen; haffde saa fiire Laaβe oc Døre toe Gange om Dagen att op- oc ilucke. Her wil ieg mit Fengsels Sted beskriffue. Ded er ett Kammers, som er 7 aff mine Skrit lang oc 6 breed; der vdi staar tuende Senge, ett Bord oc toe Stoele. Ded war nyβ kalcket, huilcket gaff en stoer Stanck; ellers war Gulffuet saa tyck med Skarn, att ieg meente, ded war aff Leer, der ded dog er lagt med Muursteen. Ded er 9 Allen høyt, hualt, oc allerhøyest sidder ett Windue, som er en Allen i Fiirkant. Der er dobbelt tycke Ierntraller for, derforuden ett Sprinckelwerck, som er saa tet, att icke en liden Finger kand stickis i Hullerne. Ded Sprinkelwerck haffde G. Rantzow med stoer Forsictighed saaledis bestilt (som Slozf. mig siden sagde), paa ded att ingen Due skulle noget Breff indføre, som hand wel for i en *Romans* haffde læst att were skeed[1]. Ieg war suag oc aff Hiertet høyt bedroffuet, wentende en naadig Forloβning oc Ende paa min Iammer, taw stille oc klagede mig intet, suarte lided, naar Quinden mig tiltalte. Stønem i Tancker kratzede ieg paa Weggen, huor vd offuer Quinden kom i de Tan-

[1]) Som Leonora Christina omtaler flere Gange i det følgende, var Vinduesaabningen ogsaa gjort betydelig mindre i Anledning af hendes Indflytning; jvfr. ogsaa Danske Magazin 3 R. II, 73.

cker, att ieg war forstorret i Hoffueded, sagde ded for Slozfogden, oc hand ded igien for Dronningen, som flittig huer Maaltiid, naar Døren war aaben, sendte Bud for att lade fornemme, huorledis med mig til stoed, huad ieg sagde, huad ieg giorde. Quinden haffde da icke meget att sige, sin Eed med Fyllist att giøre, huilcken hun (effter egen Sien) for Slozfogden haffde afflagt. Men siden fick hun noget att giore sig goed med. Oc effter som Styrcken mig dagligen betogis, glædde ieg mig imod Enden, loed den 21. *Augusti* Slozf. indfordre, begierendis aff hannem, att hand om en Prest wille anholde, som mig kunde berette. Ded bleff strax bewilliget, oc Kl. Mts. Hoff-Predicanter, *Magister Mathias* Foß[1], befalet mig att betienne, huilcken paa sit Embedis Wegne saawel som formedelst Befaling mig forreholt, att ieg icke min Samwittighed med noget skulle beswære; ieg maatte were forsickret, att ieg aldrig her i Werden fick min Mand meere att see; bad mig dog sige, huad ieg om ded Forræderi wiste. Ieg kunde for Graad neppe Ordene vdføre, sagde, att ieg want[2] for Gud vdi Himmelen, for huilcken intet er skiult, att mig om ded Forræderi intet war witterligt; ieg wiste wel, att ieg aldrig i mine Dage fick min Mand meere att see; ieg befalede

---

[1]) Født 1627 i Lund, 1660 Hofprædikant, 1665 Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, 1672 Biskop i Aalborg, død 1683. Ogsaa senere omtaler Leonora Christina ham som den, der kom til hende ved den nævnte Lejlighed, og det er derfor utvivlsomt urigtigt, naar den svenske Resident (Becker's Saml. II, 15) i Stedet for ham nævner den tyske Hofprædikant M. Johannes Bremer.

[2]) Want ɔ: vidnede.

hannem den Allerhøyeste, som wiste min V-skyllighed; bad eeneste Gud om ett saligt Endeligt oc Skilβmiβe fra denne onde Werden; begierte intet aff Presten, vden att hand mig vdi sine Bonner til Gud wille ihuekomme, att Gud wille wed Døden giore en Ende paa min Iammer. Presten loffuede ded troeligen att effterkomme. Gud haffuer icke behaget oβ der vdi att bønhore, haffuer wilt widre min Troe prøffue, i ded hand mig megen Sorrig, Bedrøffuelse oc Widerwertighed siden den Tiid haffuer tilskicket. Hand haffuer oc hiolpen mig Kaarβet att bære oc hafft fatt wed den tyngeste Ende; hands Naffn wære ewindeligen æret! Der ieg war bleffuen berettet, trøstede mig *M.* Foβ oc bød mig fare wel.

Ieg laa saa stille hen vdi tre Dage, nød lided eller intet. Slozf. spurte offte, om ieg noget begierte enten att æde eller dricke, eller om hand skulle sige Kongen noget. Ieg tackede hannem, ieg begierte intet.

Den 25. *Aug.* *importunerte* Slozf. mig flux med sin *discours*, meente, ieg haffde ond Troe til Dronningen. Hand tog ded der aff: thi Dagen til forne haffde hand sagt mig, att Hs. kl. Mt. haffde befalet, att huis ieg aff Køckenet oc Kelderen begierte, skulle de mig lade følgactig were; huor til ieg da suarte: «Gud beware Hs. Mt.! hand er en goed Herre, maatte hand were goed for onde Mennisker». Oc sagde hand da: «Dronningen er ocsaa goed», huortil ieg intet suarte, huor for hand nu Dronningen wille føre paa Tale oc høre, om hand kunde drage nogen Ord aff mig; sagde: Dronningen beklager Eder, att I saa haffuer laded Eder forføre. I haffuer wult Eder selffuer den Vlycke, ded giør hender ont; hun

er Eder icke wree, hun haffuer Medliidenhed med Eder». Oc saa som ieg intet suarte, *repeterte* hand ded igien, oc alt imellem sagde hand: «Ia, ia, mein liebes Frewlein! es ist so, wie ich sage». Ieg war meget fortreedden offuer den Snack, sagde: «*Dieu vous punisse!*» «Ho, ho!» (sagde hand) «sie wil pißen!» kalte paa Karen, gick vd oc lucte Dorene. Dermed fick ieg v-formodendis Roelighed for hannem. Latterligt war ded, att Quinden endelig wille nøde mig til att lade mit Wand, fordi Slozf. saa sagde. Ieg bad hender komme ihue, att hun nu icke tog Ware paa ett Barn (hun haffde werret Waag-Quinde for hoeß Børn). Hun kunde icke saa snart komme aff den Waane att omgaaes mig som ett Barn, brugte lenge den Manner, indtil ieg hender loed anded forstaa.

Der ieg fornam, att min Maffue begierte Maed, oc ieg Spießen hoes mig kunde beholde, bleff ieg v-taalmodig, att ieg icke kunde doe, men att ieg vdi saa stoer Elendighed skulle leffue; begynte med Gud att *disputere* oc wille med hannem gaa i Rette. Mig syntist ey att haffue ded fortient; ieg meente att were for groffue Synder langt reenere end som *Dauid*, der dog torde sige: «Skal ded da were til forgieffuis, att mit Hierte wandeler v-straffelig, oc ieg toer mine Hænder vdi V-skyllighed, oc ieg er dagligen plaget, oc min Straff huer Morgen der?» Ieg meente icke att haffue saa offuerstoer en Straff forskylt, som ieg med bleff straffet; sagde aff Iob: «Lad mig wide, huorom du trætter med mig! Behager ded dig att giøre Wold? Bortkaster du dine Hænders Gierninger?» Ieg glemte intet aff alt ded,

Iob sig med wille retferdig giøre, att fremføre, oc syntist mig, att ieg ded billigen paa mig *applicere* kunde. Ieg forbandede med hannem oc med Ieremia min Fødsels-Dag oc war meget v-taalmodig, haffde ded dog hoeß mig selffuer oc talte icke høyt; slap stønnem v-forwarendis ett Ord vd, war ded dog paa tydsk (efftersom ieg meest Bibelen paa tydsk haffuer læst), saa att Quinden ey forstoed, huad ieg sagde. Meget v-roelig war ieg med Huiisten oc Kasten i Sengen hid oc did. Quinden spurte mig offte, huor ded war fat. Ieg bad hender lade mig haffue Fred oc intet tale til mig. Mig war aldrig bedre end om Natten, naar ieg formerckede, att hun soff; saa kunde ieg med Friihed lade mine Taarer flyde oc giffue mine Tancker derris frii Lob. Da gick ded an paa en Rettergang. Ieg opregnede alt ded, ieg v-skyldeligen vdi mine Dage haffde liid oc vdstaaet, holte Gud forre: Om ieg war wegen fra min Plict? Om ieg skulle haffue giort mindre imod min Ectefælle, end som ieg haffde giort? Om ded skulle were min Løn, att ieg hannem vdi Moedgangs Tiid icke wille forlade? Om ieg nu derfor skulle piinis, plagis oc bespottis? Om saa mange v-udsiigelige Vlycker, ieg med hannem haffde vdstaaet, icke ware nock, att ieg endeligen til denne v-lægelige stoere Vlycke skulle *conserveris?* Ieg wil icke døllie min V-fornufft. Ieg wil bekiende mine Synder. Ieg spurte: Om der endnu kunde were noget wærre tilbage, huor effter ieg skulle leffue? Om der oc war nogen Iammer til i Werden, som wed min kunde lignis? Bad Gud att giore der paa en Ende, thi hand haffde ingen Ære der aff mig saaledis att lade leffue oc stetze plagis;

ieg war dog icke aff Iern oc Staal, men aff Kiød oc Blod. Ieg bad, att mig maatte indskydis eller i Drømme forstendigis, huad ieg skulle giøre, att ieg min Iammer kunde forkorte. Naar ieg lenge haffde *disputeret* oc trættet min Hierne, mig oc saa forgræt, att ded syntist ey Taarer meere att were forhaanden, falt ieg i Søffn, men waagnede med Forskreckelse, thi ieg vdi Dromme haffde v-hørte gruelige Fantasier; saa ieg gruede for att soffue, begynte saa atter igien min Elendighed att beklage. Endeligen saae Gud til mig med sine Naadsens Øygne, saa att ieg den 31. *Augusti* fick en roelig Søffn om Natten, oc ret vdi Dagningen wognede ieg med effterfølgende Ord vdi Munden: «Mein Kind, verzage nicht, wan du von Gott gestraffet wirst; dan welchen der Herr lieb hatt, den züchtiget er. Er steupet aber einen ieglichen Sohn, den er auffnimt». Ieg talte de sidste Ord høyt vd, tenckte, att Quinden soff; maaskee att hun i ded samme wognede, oc spurte hun mig, om ieg noget begierte. Ieg suarte: «Ney». «Da talte I» (sagde hun) «oc neffnte Eders Strømper; ded anded kunde ieg icke forstaa». Ieg suarte: «Da haffuer ded werret i Søffne; ieg begierer intet». Laa saa stille hen oc besinnede mig; kiendte oc bekiente min Daarlighed, att ieg, som ickun war Muld oc Iord, Støff oc Aske, ia skiendelig Møg, med den allerhøyeste vbegriibelige Gud wille gaa vdi Rette, trætte med min Skabere oc hands sluttede Raad, mestere oc imod sige. Ieg falt vdi stoer Graad, bad inderligen oc hierteligen om Naade oc Forladelse. Haffde ieg før giort mig reen med Dauid oc stoelet paa min V-skyllighed, saa bekiendte ieg da med hannem, att

ingen findis retferdig for Gud, ia icke end en. Haffde ieg med Iob talt daarligen, sagde ieg oc med hannem, att ieg haffde giort v-wiiβeligen oc talt om Ting, som ware mig for høye, oc ieg icke forstoed. Ieg indflyde til Guds Naade, forlod mig paa hands stoere Barmhiertighed, forreholdende hannem Moβen, Iosua, Dauid, Ieremia, Iob, Ionas oc andre, huilcke ware høytbegaffuede Mænd oc dog saa skrøbelige, att de vdi Nødens Tiid imod Gud knurrede oc murrede; bad, hand mig, som ded allerskrøbeligste Leerkar, aff Naade ded wille forlade, ieg kunde dog icke anderledis were, end hand mig haffde giort. Alle Ting ware vdi hands Mact; ded war hannem let at giffue mig Taalmodighed, saa som hand mig tilforne Styrcke oc Moed haffde giffuen saa haarde Pust oc Stød att vdstaa. Oc bad ieg Gud (nest mine Synders Forladelse) om intet anded end om en goed Taalmodighed min Forløβnings-Tiime til att affwarte. Gud bønhørte mig naadeligen, hand tilgaff mig icke alleeneste mine daarlige rasende Synder, men hand gaff mig endoc ded, ieg hannem om bad, thi daglig Dags tiltog min Taalmodighed. Sagde ieg stønnem med Dauid: «Wil da Gud forskyde ewindeligen oc ingen Naade meere betee? Er ded da slet vde med hands Naade, oc haffuer Løffterne en Ende? Haffuer da Gud forglemt att were naadig oc sin Barmhiertighed for Wreede tilluct?» saa sagde ieg oc widre med hannem: «Men dog, ieg maa liide ded altsammen, den Høyestis Haand kand allting endre». Ieg sagde aff den 119. Psalme: «Ded er mig gaffnligt, Herre, att du ydmyger mig, paa ded att ieg kunde lære din Ræt». Guds Krafft

giorde vdi mig sin Wirkning. Mig rant vdi Sinde mange trøstlige *Sentenzer* aff den hellige Skrifft, fornemmeligen diße: «Saa fremt wii liide med Christo, skulle wii oc ærefuld giøris med hannem». *Item:* «Alle Ting skal tienne dennem til beste, som frycter Gud». *Item:* «Min Naade er dig nock, thi min Krafft fuldkommis i Skrøbelighed». I Synderlighed war offte i mine Tancker Christi Ord hoeß *Lucam:* «Skulle Gud icke rædde sine vdwalde, som raabe til hannem Dag oc Nat, endog hand haffuer Taalmodighed der offuer? Ieg siger Eder, hand skal snart redde dennem!» Ieg fornam i min Bedrøffuelse, huad Nytte man der aff haffuer i Vngdommen Psalmer oc Bibelske-Sprog att haffue lært. Troer mig, mine Børn, ded haffuer vdi min Elendighed werret mig en stoer Trøst. Derfor offuer Eder nu i Vngdommen vdi ded, som Eders Forældre Eder vdi Barndommen haffuer laded lære, nu! (siger ieg) nu, Bedrøffuelsen Eder icke saa hart giester, paa ded, naar hun kommer, I da kand were bereed att tage imod hender oc Eder med Guds Ord att trøste.

Ieg be[g]ynte lit effter lit att giffue mig til Fritz, att tale med Quinden oc att suare Slozf., naar hand talte til mig, saa Quinden lallede[1] noget for mig, sagde, att Slozf. haffde wel befalet hender, att hun skulle sige hannem alt, huad ieg sagde oc giorde, men hun war wel wiißere, end hun ded skulle giore; hun forstoed sig nu bedre der paa end vdi de forste Dage, huorledis hun skulle bære sig ad; hand gick vd, ded war hender, som

[1]) Lallede ɔ: talte som med et Barn.

bleff hoeβ mig indeluct, hun wille were mig troe. Oc der hender syntist, att ieg icke strax trode ded, hun sagde, soer hun høyt, bad Gud straffe sig den Dag, hun war mig falsk, strog oc klappede min Haand oc lagde den til sin Kind, bad, ieg wille troe hender, brugte de Ord: «Min hierte Frue, I maa troe mig: saa sant som ieg er ett Guds Barn, saa skal ieg aldrig suige Eder! Nu, er ded icke nock?» Ieg suarte: «Ieg wil troe Eder»; tenckte ey anded att wille sige eller giøre end ded, hun nock maatte *divulgere*. Hun bleff meget glad att haffue faaet Munden op, oc sagde hun: «Imens I laa saa stille hen for Eder selff, oc ieg haffde ingen att tale med, da sørgede ieg inderlig oc wille icke saa lenge haffue leffuet mit Liiff, om de end haffue wilt giffuet mig dobbelt saa meget, thi ieg haffde bleffuen gall. Ieg war ræd for Eder, men langt ræddere for mig selffuer, att Skruerne skulle haffue gaaet løβ i Hoffueded». Hun snackede saa hen oc fant paa allehaande att lee aff. Vdi Vngdommen haffde hun tient en Prest, som haffde holt sit Tynd til Guds-Fryct, der haffde hun lært Psalmer, Bønner oc bibliske Sprog vden ad; wiste oc enda Børne Lærdommen med Vdleggelsen, sang oc temmelig wel. Hun wiste nogenledis, huorledis hun burte att leffue oc sig imod Gud oc sin Næste att forholde; men hun giorde twært imod, thi hun war aff en ond Natur. Hun war en Quinde til Alders, wille dog regne sig iblant de midaldrende. Ded syntist oc, att hun i sin Vngdom haffde wærret smuck oc noget rasende, efftersom hun enda icke kunde lade sin Flanewornhed, oc gantede hun sig offte med Torngiemmeren, med Slozf. Kusk

wed Naffn *Pær* oc med en Fange, som heeder *Christian* (bemelte Fange meldis widre om); hand gick løß i Taarnet[1]. Maren Blocks loed mig offte hælße wed for[te] Kusk oc sendte mig adskillige Slags *canticeret* Sucker oc *Zitroner*, loed mig da oc da wide, huad nyt som hun wiste. Alt dette skulle wed Quinden forrettis; oc kom Quinden en Dag ind, effter Dørene ware lucte, oc helßede mig fra Maren Blocks; siger: «Frue, wil I skriffue til Skaane til Eders Børn, da er der nu en sicker Leilighed». Ieg swarte: «Miine Børn erre icke i Skaane, men kand ieg faa Bud til Skaane, da haffuer ieg der en Wen, som wel skal lade mig wide, huor miine Børn liider». De flyde mig et Stycke krøglet Pappir oc att skriffue med. Skreff med faa Ord F. Margrete Rantzow[2] til i den Meening, att hender war min elendig forfallen Stand wel witterlig, formodede dog, att henders Wenskab icke derfor war forminsket, bad, att hun wille lade mig wiide, huorledis miine Børn liide, oc wed huad

---

[1]) I Randen staar følgende Anmærkning: «*Naar som ieg spiiste, saa haffde Quinden Leilighed att tale med de trende Karlfolck. Kusken hialp att bære Madden op med Taarngiæmmeren, som heede Raßmus*».

[2]) Margrete Rantzau, Datter af Frederik Rantzau til Asdal, var gift med Ove Thott til Skabersø og Bersoholm i Skaane (jvfr. foran S. 94 Anm. 1). Ove Thott havde været en virksom Deltager — maaske den ledende Aand — i Malmoboernes Plan til en Rejsning mod Svenskerne 1658, den samme Plan, hvis Opdagelse foranledigede Korfits Ulfeldts Arrestation og Domfældelse; jvfr. Danske Magazin 3 R. I, 275 flg. Meget af Ulfeldts og Leonora Christinas Løsøre blev, for de flygtede fra Malmo i 1660, sat i Forvaring hos Margrete Rantzau; se mit Skrift: Leon. Chr.s Historie I, CXII. — Om Leonora Christinas Børn mere nedenfor.

Hændelse de skulle wære kommen til Skaane, som bleff berettet, oc ieg dog icke troede. Ded war ded, ieg skreff oc flyde Quinden; hørte intet widre derom, meener, att ded haffuer wærret saa befalet for att see, huem ieg wille skriffue til *etc.* (De haffuer spøget for, att nogle aff Eder, miine kiære Børn, skulle komme i Skaane.) Ieg syede Breffuet eller Seddelen til paa en Maade, saa den icke kunde aabnis, foruden att ded io kunde synnis. Ieg spurte nogle Gange Quinden, om hun icke wiste, om ded Breff war sendt bort. Hun swarte altiid, hun wiste icke, oc ded med en suur Miine; sagde endeligen engang (der ieg atter haffde beded hender spørge *Pær* ad): «Den, der skulle haffue ded, haffuer wel faaet ded». Ded Swar gaff mig Efftertancke, oc spurte ieg siden intet widre derom.

Ieg holte saa stetze wed Sengen, en Deel aff Aarsage, att ieg haffde intet att fordriffue Tiiden med, en Deel aff Kulle, thi der bleff icke opsat en Biilegger i mit Fengsels Kammers førend effter Nyt Aar. Ieg begiærte nogle Gange aff Quinden, att hun wille formaa saa meget hoes Pær, att ieg kunde faa noget Silcke eller Traa att sye lit for Tiids Fordriiff paa ded Stycke Klued, ieg haffde, men fick til Swar, hand icke torde. Lang Tiid der effter fick ieg att wiide, att hun aldrig haffde beded Pær derom. Der kom ont nok, som holte mig i andre Tancker end att fordriffue Tiiden med nogen Gierning. Ded hændede sig den *2. September*, at ieg hørte om Morgenen nogen gaa offuer ded Rom, ieg ligger, huorfor ieg spurte Quinden, om hun wiste, om der war et Kammers (thi Quinden gaar op huer Løffuer-

dag med Natkeedelen). Hun swarte ia, att ded war et Fengsel som dette, oc att vdenfor stoed Piinebencken (huilcket oc saaledis er). Hun, som wel fornam, att ieg haffde Fryct, sagde: «Hielp Gud! I huem ded er, som sidder der, da skal den wist piinis». Ieg sagde: «Spørger Pær ad, naar der luckis op, om der er nogen fangen». Hun sagde saa att wille giøre, oc i midler Tiid spurte hun mig oc sig selffuer, huem ded dog kunde wære. Ieg kunde icke giætte ded, mindre giffue hender min Fryct tilkiende, huilcken hun dog formerckede oc derfor forøgede den; thi effter att hun haffde til Middag talt med Pær[1], oc Dørene ware lucte, sagde hun: «Ihuem ded er, som er fangen, maa Gud wiide. Pær wille intet tale med mig». Til Afftens Maaltiid giorde hun lige saa, men føyede ded dertil, att hun haffde spurt hannem ad, men hand wille intet sware. Ieg satte mit Sind i Roelighed, efftersom ieg hørte ingen gaa meere der oppe, oc sagde: «Der er ingen Fange oppe»[2]. «Huor aff wed I ded?» spurte hun. «Ieg dømmer ded der aff», sagde ieg, «att ieg haffuer icke hørt nogen gaa her oppe siden i Morris; ieg meener, at om der sidder nogen, da skal de io giffue den Maed». Att ieg war roelig i Sinded, behagede icke hender, huorfor hun med Pær oc hand med hender søgte att *troublere* mig. Om anden Dagen, da effter Middags Maaltiid bleff luct (som offteste skeede wed Pær), oc hand skulle drage min inderste Dør til sig, som gaar ind ad, stack hand Hoff-

---

[1]) I Randen er skrevet: «*Naar hun talte med nogen, saa kunde ieg icke see ded, thi ded skeede paa Trappen*».

[2]) I Randen er tilføjet: «*Der war oc icke*».

ueded frem oc sagde: «*Casset!*» Hun stoed nest wed Døren, loed, som hun icke forstoed ret, huad hand sagde; siger: «Pær talte om en, der war sæt, men ieg kunde icke forstaa, huem ded er». Ieg forstoed hannem nok, men loed oc, som ieg icke forstoed hannem. Huad Dag oc Nat ieg haffde, weed ingen vden Gud. Ieg tenckte frem oc tilbage. Stønnem syntist mig, att ded kunde wel saa wære, att de haffde greeben hannem, ihuor wel att *Cassetta* war Kongen aff Spaniens Vndersaatte, thi naar et Forræderi *suspiceris*, da *obserueris* icke, huis Vndersaater de erre, som erre *susspecte*; laae den Nat oc græd saa himmelig oc beklagede, att den wackere Mand skulle komme i Fortred for min Skyld, fordi hand haffde giordt min Herre den Willighed oc fult mig i Engeland, huor wii skiltis fra huer andre, ieg maa sige: huor *Petcon* oc hands Anhang skilte os ad oc forte mig fangen hid[1]. Ieg laae saa vden Søffn intil imod Dag, da falt ieg vdi en Drom, som forskreckede mig. Ieg kand tencke, att miine Tancker haffde den foraarsaget. Mig syntist att see *Cassetta* saaledis piinis, saa som hand engang haffde fortelt mig, att en Spannier bleff piint: at der war bunden fiire Reeb om Hænder oc Fødder, oc huert Reeb giort fast i sit Hiørne aff et Kammers, oc aff en Mand snart slaget paa et Reeb oc snart paa et anded; oc efftersom mig syntist, att *Cas-*

---

[1]) Jvfr. foran S. 41 Anm. 2. Han vilde være flygtet fra Dover Castle med Leonora Christina, men da Forræderne bemægtigede sig hende og førte hende om Bord paa Skibet, der skulde bringe hende til Danmark, lodes han tilbage; se mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 142—43.

setta skreeg intet, meente ieg, att hand war doe, skreeg høyt oc waagnede selff derwed. Quinden, som lenge haffde werret waagen, sagde: «O Herre Gud, Fruelille, huad skader Eder? Haffuer I ont? I haffuer saa lenge giiet Eder, oc nu skreeg I saa høyt!» Ieg swarte: «Ded war i Søffne; mig skader intet». Hun sagde widre: «Da haffuer I dromt noget ont». »Ded kand wel være», swarte ieg. «O, siger mig», sagde hun, «hwad I drømte; ieg kand taalke Drømme». Ieg swarte: «I ded ieg skreeg, glemte ieg min Drom, ellers kand der ingen saa taalcke Dromme som ieg» (ieg tacker Gud, att ieg icke giffuer Act paa Dromme); oc haffde denne Drøm intet anded att betyde, end som sagt er. Der effter Middags Maaltiid Døren bleff luct, sagde Quinden aff sig selff (thi ieg spurte hender icke meere om Fanger): «Der er ingen fangen; giff *Pær* faa Skam for hands Sladder! Ieg spurte hannem ad, huem der war sæt; da loe hand ickun aff mig. Der er ingen, giffuer Eder til Fritz!» Ieg sagde: «Skulle min Vlycke drage andre i til sig, ded skulle giore mig ont». Ded stoed saa hen til mit i *Sept.*, da bleff fort fangen frem twende aff worris Tiennere, som bleffue sat i Wacten, den eene, Nels Kaiberg, som tiente for Taffeldecker, oc den anden, Frans —[1], som tiente for Laquei. Effter nogle Vgers Forløb oc

[1]) Efternavnet — som i Haandskriftet staar in blanco — var Henriksen; jvfr. foran S. 42. De to Tjenere blev i ovrigt først anholdte og indsatte i Blaataarn det folgende Aar. I et Forhor, som afholdtes over Niels Kajberg (og som haves i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol.), siger han, at han først var rejst fra Brügge den 27. Marts 1664. Frants Henriksen omtales i Forhoret som værende i Nyborg og blev altsaa først arresteret bagefter.

examination bleffue de løß giffne. Samme Tiider bleff fangen fremført tuende Fransoser: en gammel Mand wed Naffn *La Rosche* oc en anden vng Karl, huis Naffn ieg icke wed. *La Rosche* bleffført her i Taarnet oc sat i Traalhullet[1]. Der war kast en Dyne til hannem paa Gulffuet, der laae hand paa; war i nogle Maaneder icke aff hands Klæder. Hands Føde war Brød oc Wiin, anden Spiiße wille hand icke haffue. Hands Beskyllning war, att hand haffde *corresponderet* med Corfitz, oc hand haffde loffuet att leuere Kongen aff Franckriige Crooneborg[2]. Den Kundskab haffde *Hannibal* Sehested giffuen,

[1]) Et mørkt, maaske underjordisk, Fængsel i Blaataarn.

[2]) I Randen er anmærket: «*Rimte ded sig icke wel, att min Herre bød twende Potentater Danmarckis Riige til?*» — Sammenhængen med La Roche's Sag er følgende. I August 1663, medens Hannibal Sehested opholdt sig i Paris som extraordinær Ambassadør, og paa samme Tid, som han hjemme fra modtog de første Efterretninger om Ulfeldts Anslag, fremstillede et løsagtigt fransk Fruentimmer, men med formaaende Forbindelser, Marie Madeleine Langlois, sig for ham og meddelte ham, at en Landsmand af hende ved Navn La Roche Tudesquin gik svanger med en Plan til at spille en Del af det danske Riges Fæstninger i en fremmed Magts Hænder. La Roche, som tidligere havde været Kommandant i Nakskov, skulde til dette Øjemed have forbundet sig med en Del danske Militærpersoner af høj Rang, og navnlig skulde Kommandanterne paa Kronborg, i Glückstadt og i Nakskov være i Forstaaelse med ham. Demoiselle Langlois havde selv Aaret i Forvejen overbragt Ludvig XIV. La Roches Tilbud, men dette var paa det bestemteste bleven afvist. Baade i gjentagne Meddelelser til Hannibal Sehested og i en for Retten afgiven Erklæring fastholdt Demoiselle Langlois sine Paastande, idet hun dog tillige lejlighedsvis tilføjede nye Oplysninger, saaledes ogsaa den, at La Roche i 1663 igjen havde været i Paris for at forny sit Tilbud til Ludvig XIV., men uden at have været heldigere end forrige Gang, samt at han nu var rejst til Holland, hvor man ønskede at træffe en Overenskomst med ham, ligesom ogsaa Hertugen af Holsten-

som paa de Tiider war i Franckriig, oc hand haffde den aff en Hoere, som da war *Hannibal* til Wille oc haffde tilforne werret *La Rosche* til Wille oc maaskee

---

Gottorp havde gjort sig megen Umage for at drage ham til sig. Det følger af sig selv, at Hannibal Sehested, efterhaanden som Enkelthederne i denne overraskende Historie kom til hans Kundskab, skyndte sig at meddele Frederik III. dem, men tillige opnaaede han, ved direkte Henvendelse til Ludvig XIV. selv, at faa udstedt Arrestordre mod La Roche og en Landsmand af ham, Jacques Beranger, som antoges — dog uden Grund — at være Medvider i Komplottet, og allerede den 6. September (vistnok ny Stil) blev de anholdte i Brüssel. Det varede imidlertid en Tid, inden den spanske Regering gav Tilladelse til, at Fangerne maatte føres til Danmark, og atter en Tid, inden den danske Regering lod dem afhente, saa at de først den 19. Juni 1664 (se Becker's Saml. II, 32—33) ankom til Kjøbenhavn, hvor La Roche blev hensat i Blaataarn, medens Beranger fik Arrest andet Steds paa Slottet. I Danmark betragtede man det som afgjort, at La Roche's forræderiske Anslag, om hvis Tilværelse der ikke kan være Tvivl, stod i Forbindelse med Ulfeldts, hvad der sikkert savner al Grund. Men i øvrigt kom man i de over ham og Beranger afholdte Forhør næppe til fuldstændig Klarhed over Sagen, og særlig fik man ikke Rede paa, hvilke Medvidere han havde her i Landet. Foruden Komplottet havde La Roche for Resten ogsaa haft en anden Sag under Hænder, som ikke taalte Lyset, idet han paa uretmæssig Maade havde vidst at sætte sig i Besiddelse af 20 danske Kanoner, som han gjorde sig Umage for at sælge i Udlandet. Saa vel forskyldt som hans Arrestation var, varede den dog ikke længe. Uden Tvivl er han og Beranger bleven reklamerede af den franske Regering, og allerede i Slutningen af August 1664 førtes de til Paris, hvor de blev indsatte i Bastillen. Inden lang Tids Forløb maatte dog den danske Resident i Paris, Markus Gioe, paa Opfordring af den franske Regering, i Frederik III.s Navn udstede en Benaadningsakt for de to Mænd, og hermed sluttedes Sagen imod dem. Se om hele denne Sag bl. a. en ved Hannibal Sehested foranstaltet Afskrift af en stor Del herhen hørende Aktstykker i Ny kgl. Saml. Nr. 651, Fol.; Forhør over La Roche og Beranger i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol.; Danske Kongers Historie Nr. 152 i Geh. Ark.; Skandinav. Literaturselsk. Skrifter 1808, S.

siden fortørnet sig paa hannem. Der war ingen anden Bewiiß til den Beskylling. En Mißtancke maaske hialp dertil, efftersom denne *La Rosche* med den anden vnge Karl begierte att see mig, der ieg war i *Arrest* i *Dovers*, huilcket oc skeede, att de giorde mig *la révérence*. Wel muligt, att hand wille haffue talt med mig oc sagt mig, huis hand haffde hørt sige i Londen, som hannem syntist paa mig, ieg icke fryctede. Men som ieg leegte Kaart med nogle *Damer*, som ware komne did for att beskue mig, saa kunde hand icke komme til at tale med mig i Enrom, spurte mig, om ieg haffde den *Coemedie* Bog, Greffuinnen aff *Pembrocg* haffde laded vdgaa[1]. Ieg

177 flg. samt Fortsættelsen af denne Afhandling i Ny kgl. Saml. Nr. 1386 g. Fol.; mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, 223 flg. m. fl. der nævnte Kilder. — Naar Leonora Christina siger, at de nævnte Personer allerede i September 1663 blev indsatte paa Slottet, medens Sandheden er, at de i denne Maaned blev arresterede i Brüssel, da er dette — ligesom den urigtige Angivelse af Tiden for de to Tjeneres Arrestation — en Unøjagtighed, som man let kan tilgive hende. Men da der ogsaa paa de nærmest følgende Blade forekommer et Par mindre korrekte Angivelser, turde der være Anledning til at bemærke, at der paa det tilsvarende Sted i Haandskriftet er tydelige Tegn til, at Forf. netop paa dette Punkt af Udarbejdelsen af sit Værk har været mindre vel disponeret (man ser saaledes, at hun her kun har skrevet mindre Stykker ad Gangen, og at hun desuagtet har anset det for nødvendigt paa to forskjellige Steder at udskære og omarbejde et Blad osv.).

[1]) Mary Sidney, Grevinde af Pembroke, en i sin Tid bekjendt Forfatterinde, havde oversat fra Fransk et Skuespil: Antonius, der udkom første Gang 1592 og derefter 1595 i to forskjellige Udgaver. Rimeligvis er det dog ikke dette Skrift, hvorom der her er Tale, men derimod den langt berømtere Broder, Philip Sidney's Roman: The Countesse of Pembroke's Arcadia, som i Slutningen af det 16. og gjennem hele det 17. Aarhundrede

swarte: «Ney». Hand loffuede att sende mig den, oc som ieg icke bekom den, meener ieg, att hand haffuer skreffuen noget der i, mig til en Adwarsel, som *Braten* siden haffuer giort sig goed med. I huor om alting, saa liide *La Rosche* vskyllig[1], oc kunde hand bekræffte med sin Eed, att hand aldrig talte med min Herre i siine Dage, mindre *corresponderte* med hannem[2]. *In summa:* effter nogle Maaneders vskyllig Liidelser bleff hand giffuen løß oc sendt til Franckriig igien. Den anden vnge Karl saed i *Arrest* i et Kammers, som er wed Borrestuen. Hand bleff fangen for Selskab[s] Skyld, men intet beskylt. I Førstningen, diße Mennisker bleffue fangne, war der en stoer Hwisken oc Tisken imellem Slosf. oc Quinden, saa wel som imellem Pær oc hender; Slosf. lucte oc selffwer min Dor. Ieg formerckede wel, att der war noget paa Færde, men ieg spurte om intet. Pær berettede omsier Quinden, att ded war twende Fransoser, oc noget om Sagen, dog icke saa, som ded war. Imod de bleffwe løß giffne, sagde Slosf.: «Ich habe

var en overordentlig yndet Læsning (en Udgave udkom 1662). Naar Leonora Christina ikke selv har kjendt denne Bog — hvilket det ikke synes, hun har —, maatte hun efter Titelen nødvendig antage Grevinden af Pembroke for Forfatteren, og at Bogen var et Skuespil, har hun da formodentlig paa Lykke og Fromme gjættet sig til.

[1]) Ganske vist uskyldig, for saa vidt man mistænkte ham for en Forstaaelse med Ulfeldt. Det er dog ikke umuligt, at han ved den nævnte Lejlighed kan have haft i Sinde gjennem Leonora Christina at indlede en Forbindelse med Ulfeldt, om hvem han i hvert Fald maatte vide, at han var i højeste Grad uvillig stemt mod den danske Regering.

[2]) I Randen er tilskrevet: «*La Roche haffde ieg aldrig seet før, icke heller hands* Compagnon, *førend i* Dovers».

zwey *parle mi franço* gefangen; was die gethan haben, weis ich nicht». Ieg spurte hannem icke widre derom, men hand skiæmtede oc sagde: «Nu kand ich fransk lernen». «Da wil Zeit zu» (sagde ieg).

Vdi samme *Sept.* Maanet døde Greff Rantzow; leffwede icke den Dag att see ded Billede *excequeris*, som hand saa wist haffde haabt att see, som den, der først haffde *introduceret* den Maade aff Spott i diße Lande[1].

Den 9. *October* bleff holded den Fæst med worris Princeße *Anna Sophia* oc Cur-Prinsen aff Saxsen[2]. Om Morgenen, den Høytiid skulle angaa, sagde ieg til Quinden: «I Dag skal wii faste indtil imod Afften»; thi ieg tenkte nok, att de kom icke mig ihue, eller ieg kunde faa nogen Læffninger, førend de andre ware tracterede, i ded ringste til Middag. Hun wille wiide Aarsagen, hworfor wii skulle faste. Ieg swarte: «Ded skal I faa att wiide i Afften». Ieg laae oc tenkte paa den vstadige Lycke, att ieg, som for 28 Aar siden[3] haffde hafft lige

---

[1]) Dette Punktum er senere overstreget, og dets Indhold optaget i Tillæget til den oprindelige Fortale til Skriftet; se S. 21 og 81. Grev Rantzau døde i øvrigt ikke i September, men den 8. November.

[2]) Kurprins Johan Georg af Sachsens Trolovelse med Anna Sophie, Frederik III.s ældste Datter, fejredes ikke, som Forf. antager, den 9., men den 10. Oktober; jvfr. Becker's Samlinger II, 21, og især Danske Saml. 2 R. II, 163 flg. Fejltagelsen lader sig i øvrigt saa meget lettere forklare, da Brylluppet, der fejredes 3 Aar efter paa samme Sted, faldt ind paa den 9. Oktober.

[3]) Det var ikke 28, men 27 Aar siden, at hendes Bryllup med Korfits Ulfeldt stod, nemlig den 9. Oktober 1636.

Leonora Christina.

Efter et Maleri paa Rosenholm (jvfr. Titelbilledet).

saa stoer Statz, som nu Princeβen haffde, laae nu fangen oc nest op til den Wæg, som mit Brude Sengkammers haffde wærrit; tacker Gud, att ieg mig ickun lided der offwer bekümrede. Imod Middags Tiider, der Trommeter oc Herpucher loede sig høre, sagde ieg: «Nu gaar de offwer Platzen til den stoere Sael med Bruden»[1]. «Huor wed I ded?» sagde Quinden. «Io, ieg wed ded», sagde ieg; «min Geist haffwer sagt mig ded». «Hwad er ded for en?» spurte hun. «Ded kand ieg icke sige Eder» (swarte ieg). Oc saa som Trommeterne blæste, hwer Gang ett Sæt Maed bleff opborren oc *Confectet*, saa sagde ieg ded. Oc førend der war anrettet, saa slogis paa Herpauckerne. Naar saa der bleff anrettet, som skeede vden for Køckenet i Platzen, saa sagde ieg effterhaanden: «Wii faar icke Maed ennu!» Der Klocken gik til 3 Slet, sagde Quinden: «Nu krümper min Maffwe slæt ind; naar skal wii haffwe Maed?» Ieg swarte: «Ded er endnu langt frem. Ded anded Sæt er icke vden for lit siiden opkommen; kand wii faa noget imod 7 Slæt, da faar wii icke føre». Ded skeede, som ieg sagde. Klocken $7^1/_2$ kom Slozf., vntskylte sig, att hand haffde nock fodret paa Madden, men Kockene haffde alle Hænderne fulle. Quinden, som altiid meente, att ieg kunde traalle, bleff staedfestet i sin Meening der om[2]. Anden

---

[1]) Enten maa Leonora Christina have fortolket Musiken urigtigt eller husket fejl af Tiden; thi Bruden førtes først Kl. 6 over Slotsgaarden, og Banketten holdtes endda en Del senere; se Danske Saml. a. St. S. 164 og 168.

[2]) I Randen er tilskrevet: «*Slosf. fortelte Quinden noget om Statzen, oc Pær sagde hender noget, saa hender syntist, att ieg kunde*

Dagen bleff giort Riddere, oc ieg icke alleeneste sagde, hwær Gang Trometerne blæste: «Nu bleff der giort en Ridder» (thi ieg kunde høre *Herolden* raabe vd aff Winduet, men icke forstaa, hwad hand sagde), men endoc, hwem der war bleffwen Ridder, thi ded giættede ieg, efftersom ieg wiste, att der ware de i Raaded, som icke føre ware Riddere[1]; oc efftersom ded sig saa befant, saa troede Quinden fuld oc fast, att ieg kunde traale. Ieg formerckede ded paa hender, efftersom hun offte giorde mig Spørβmaal om ded, ieg icke kunde wiide, hworpaa ieg stønnem gaff Swar aff en dobbelt Meening; tenkte, att maaskee den Fryct, hun haffde, att ieg kunde wiide, hwad som skeede, kunde forhindre, att hun icke satte Løgn sammen om mig. Hun tiskede oc icke nær saa meget siden med Sloβfogden. Hun fortelte adskilligt om en, hun holte for en Traaldquinde, som dog icke bestoed i anded end vdi Wiidenskab att læge Fransoser oc skille Hoerer wed derris Foster oc diβlige Vtilbørligheder. Med samme Quinde haffde hun meget omgaaet.

Nogen Tiid effter Cur-Prinzens Bortreiβe bleff der tenckt paa att henrætte et Træ-Billede, oc bleff om Formiddagen mit vderste Kammers opluct, feyet, giort reent

---

wide noget effter forrige Tiiders Skik». — Dette maa altsaa betragtes som en Reflexion, Kvinden gjorde siden efter.

[1]) Den 11. Oktober blev, foruden Kurprinsen selv, følgende slagne til eller erklærede for Riddere: Ulr. Fr. Gyldenløve, Ernst Albrecht v. Eberstein, Hans Schack, Peder Reedtz, Joh. Christ. v. Kørbitz, Claus v. Ahlefeldt og Statholder Fr. v. Ahlefeldt, se Biorn: Nye Saml. over Ridderne af Elephant- og Dannebrog-Ordenen S. 4; Becker's Samlinger II, 21 Anm.; Danske Saml. 2 R. II, 171—72.

oc strød Sand[1]. Der til Middag bleff opluct, oc Quinden haffde wærret i Trappen oc talt med Kudsken, kom hun ind, gik til Sengen til mig, stillede sig som forbaset[2] oc sagde med en Hast: «O Iesus, Frue! der kommer de med Eders Mand!» Den Tiiding forskræckede mig, hwilcket hun læt formerckede; thi i ded hun sagde ded, da reiste ieg mig i Sengen oc racte min høyre Arm oc Haand vd oc mæctede icke att tage den strax til mig igien. Ded haffwer maaskee fortrød hender i ded samme, thi ieg bleff saa siddendis oc talte icke et Ord, huorfor hun sagde: «Min hierte Frue, ded er Eders Mands Affwiißning»[3]. Derpaa sagde ieg: «Gud straffe Eder!» Hun gaff mig aff en ond Mund, meente, ieg haffde fortient Straff oc icke hun, brugte mange vnyttige Ord. Ieg tav gandske stille, thi ieg war da den swageste oc wiste icke, hwilket hwilket war. Om Efftermiddagen hørte ieg en stoer Murmelen aff Folk paa den inderste Slotzplatz, da bleff Billeded ført paa en Skuuff-Karre offwer Gaden aff Bødelen oc indsat i Taarnet needen vnder mit Fengsel. Om Morgenen imod 9 Slæt[4] bleff Billeded aff Bødelen iammerligen

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Dronningen wille, att ded Træ Billede skulle føris op vdi ded vderste Kammers oc stillis saaledis for Døren, att ded kunde falde ind til mig, naar som min inderste Dør bleff opluct; men Kongen wille ded ingenlunde*». — I Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 213) siger hun ligeledes, at Dronningen vilde, at Billedet skulde stilles op i hendes yderste Kammer, men hun omtaler her kun som Dronningens Hensigt, at hun skulde føres ud for at se det.

[2]) Forbaset ɔ: forvirret, bestyrtet (tysk: verbaset).

[3]) Affwiißning ɔ: Billede.

[4]) Exekutionen paa Ulfeldts Billede foretoges den 13. November; se

medhandlet, gaff dog ingen Lyd fra sig. Til Middags Maaltiid fortelte Slosf. Quinden, hworledis Bødelen haffde hugget Hoffweded aff ded Billede, haffde parteret Kroppen vdi 4 Deele, hwilcke siden bleffue lagde paa fiire Hiull oc sat paa Gaallen, oc Hoffweded vdhengt aff Raadhuuset. Slosf. stoed i ded anded Kammers, raabte den Fortælling høyt vd, paa ded ieg skulle høre ded, *repeterte* ded trende Gange[1]. Ieg laae oc tenkte mig om, hwad ieg skulle giøre; ieg kunde icke lade mig merke med, att ieg icke dert[2] actede ded, thi da maaskee der bleff noget anded optenkt, som kunde bedrøffwe mig, oc i en Hast kunde ieg icke hitte paa anded end att sige til Quinden med en Søemoedighed[3]: «O, hwilcken Spott! Taler med Slosf. oc beder hannem bede Kongen, att ded, som er opsat, maatte tagis need igien oc icke bliffwe siddendis!» Quinden gik vd oc talte sacte til Slosf., men hand swarte høyt oc sagde: «Ia wol, her vnter? Dar sollen mehr her auff, ia mehr, mehr herauff!» sagde saa ett 'gott Tag de samme Ord. Ieg laae saa stille hen, talte intet, slog mig [hen?] med miine egne Tancker. Snart trøstede ieg mig oc haabte, att ded, som war skeed wed Billeded, war et Tegn, att

---

Paus: Corf. Uhlefeld II, 294; J. Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 93; Becker's Saml. II, 291; Løvenskiold: Efterretninger om den kongel. Livgarde til Fods S. 24; Danske Saml. 2 R. I, 213; Kjøbenhavns Diplomatarium ved O. Nielsen, VI, 393.

[1]) I Selvbiografien (Danske Saml. a. St.) siges der, at Slotsfogden — rimeligvis senere — fortalte hende, at han gjorde det efter Befaling.

[2]) Dert ɔ: stort, meget.

[3]) Søemoedighed, Sæmodighed ɔ: Bedrøvelse.

de icke kunde faa Manden; saa tog Fryeten igien sit Stæd. Spotten actede ieg intet, thi der war alt for mange *Exempler* aff stoere Herrer i Frankriig, hwis Billeder oc *Contrafeier* aff Bødelen ware forbrente, som siden igien komme til stoer Ære. Der til Afftens Maaltiid bleff oplnct, war der en Hwisken med Slotsf. oc Quinden. Der bleff oc send en *Lacquei*, som stoed vden for den vderste Dør, som loed kalde Slosf. vd til sig (min Seng staar liige for Dørene, saa naar alle tre Døre erre oplucte, saa kand ieg see til Trappe Døren, som er den fiærde Dør). Hwad Quinden kand haffwe berettet Slosf., kand ieg icke wiide, thi ieg haffde den Dag icke talt et Ord anded end begiært att fly mig, hwis ieg behøffwede; sagde oc intet widre end ded samme i mange Dage der effter, saa Slosf. bleff kee aff att spørge Quinden meere ad, thi hun haffde intet att sige hannem om mig, oc hun laae hannem siden stetze paa med Begiæring att komme vd: hun kunde icke saa leffwe sit Liiff. Men som hun fik ingen anden Trøst aff hannem, end att hand soer hender til, att hun aldrig kom vd, saa lenge hun leffte, saa giorde hun i nogle Dage icke anded end græd da oc da; oc som ieg icke wille spørge hender ad, hworfor hun græd, saa gik hun en Dag til min Seng grædendis oc sagde: «Ieg er et elendigt Menniske!» Ieg spurte hender, hworfor? hwad hender skade? «Mig skader nok» (swarte hun). «Ieg haffwer werret saa gall oc laded mig lucke inde for Penge, oc nu er I wree paa mig oc wil icke tale med mig». Ieg sagde: «Hwad skal ieg sige? I wille maaskee haffwe noget att hwiske igien til Slosf.». Saa begynte hun att

forbande sig, den Dag hun sagde Slosf. et Ord, hwad ieg sagde, eller hwad ieg tog mig til, wille ieg ickun troe hender oc tale med hender; «hworfor skulle hun wære mig vtroe? wii skulle dog wære sammen, saa lenge wii leffte»; med mange bewæglige[1] Ord, att ieg icke wille wære wree; ieg haffde Aarsag dertil; her effter skulle hun aldrig giffwe Aarsag, att ieg skulle bliffwe wree, thi hun skulle wære mig troe. Ieg tenkte: Du skalt intet faa meere att wiide, end behoff giøris. Ieg loed hender der effter snacke for mig oc fortelle sit Liiff oc Leffnet, hwad som stønnem paβerer hoes Bonden. Hun haffde wærret twende Gange gifft med Huuβmænd oc siden effter sidste Enckesæde tient Holger Winds Frue[2] for Waa[g]kone, saa hender fattedis intet for Snak. Hun haffde hafft et Barn med henders første Mand, som icke bleff gammelt, oc skulle ieg wel kunde haffwe fattet en Miβtancke til hender aff henders egen Ord, att hun maaskee haffde hiolpen til att forkorte ded Barns Dage; thi ded kom saa paa Tale engang om Encker, som giffter sig igien; da sagde hun iblant anded: «Den, der wil giffte sig andengang, maa icke haffwe Børn, thi saa forligis aldrig Manden med Quinden». Ieg haffde meget der imod at sige, oc der iblant ded, att ieg spurte, hwad en Quinde skulle giøre dertil, som haffde et Barn med sin første Mand. Hun swarte med en Hast: «Legge Puden paa Hoffwedet!» Ded kunde ieg icke kiende for gott, men for stoer Synd, lagde ded

---

[1]) Bewæglige ɔ: bevægende, indtrængende (tysk: beweglich).

[2]) Margrete Gjedde, en Datter af Rigens Admiral Ove Gjedde (d. 1660).

witlyfftig vd. «Hwad Synd» (sagde hun), «om Barnet altiid war sygt, oc Manden bleff kranteworn[1] derfor?» Ieg swarte der til, som ded sig burte, oc hun bleff icke wel til Fritz. Den Tale lagde ingen goed Grundwold hoes mig om henders vdloffwede Troeskab.

Quinden lawerte saa, førte mig fremdelis Budskab ind fra Kusken, hwad nyt der paßerte. Maren Bloks sendte wed hannem en Bønnebog, oc ded himmelig, thi ieg maatte slet ingen Bøger haffwe, icke Syenaal eller Knappenaal, derpaa haffde Quinden giort Eed for Slosf. effter Dronningens Befaling. Ded Aar gleed saa hen. Nyt Aars Dag ynskede Quinden mig ett glædeligt Aar. 1664.
Ieg tackede hender oc sagde: «Ded kand Gud giøre». «Ia» (sagde hun), «om hand wil». «Wil hand icke» (swarte ieg), «saa skeer ded oc icke, oc saa giffwer hand mig oc Taalmodighed att bære mit tunge Kaars». «Ded er dog tungt» (sagde hun) «for mig; hwad skulle ded icke wære for Eder! Maatte ded enda bliffwe derwed oc icke bliffwe wærre for Eder!» Mig syntist, att ded kunde icke bliffwe wærre for mig, men bædre; thi Døden, paa hwad Maade den kom mig, den giorde Ende paa min Elendighed. «Ia» (sagde hun), «ded er icke lige gott, hwordant man døer». «Ded er wist nok», swarte ieg; «den eene døer i Fortuiffwelse, den anden med et frit Moed». Slosf. sagde icke et Ord til mig den Dag. Quindens Samtale med Kudsken war lang; vden Twiffl har hun fortelt ham worris Samtale.

---

[1]) Kranteworn ɔ: knarvorn, gnaven.

1664. Vdi *Marti* Maanet kom Slosf. ind oc giorde sig heel mild, sagde iblant anded: «Nu seyd Ihr Wittib[1], nu könt Ihr wol sagen alle Sachen Beschaffenheit». (Ieg swarte med et Spørßmaal): «Können Wittiben alle Sachen Beschaffenheit sagen?» Hand smeel oc sagde: «Ich meine es nicht so; ich meine diese Verrätherei!» (Ieg swarte): «Ihr köndt andre darnach fragen, die es wißen; ich weis von keine Verrähterei!» Oc som hannem syntist, att ieg icke troede, min Mand war død, tog hand en *Advis* frem oc loed mig den læße, maaskee meest fordi min Mand stoed ille der i antegnet. Ieg sagde intet meget dertil anded end: «Die *Avisen* Schreibers sagen nicht allezeit die Warheit». Ded maatte hand tage saa, som hand wille. Ieg laae saa hen i Haabet, att ded saa war, att min Herre wed Døden war siine Fiinder vntgaaet, oc tenckte wed mig selff med største Forundring, att ieg skulle leffwe den Dag att ynske min Herre døe; falt atter igien vdi bedrøffwede Tancker oc gad intet talt. Quinden meente, att ieg war bedrøffwet, att min Herre war døe, trøstede mig, oc ded heel fornufftig, men offwer henders Trøst forøgede sig forbigangene Tiiders Ihuekommelse, saa ieg kunde lenge der effter icke komme til att stille Sinded i Roelighed. Eders Tilstand, miine hierte kiere Børn, bekümrede mig.

[1]) Korfits Ulfeldt, som i sin sidste Levetid havde opholdt sig under et antaget Navn i og ved Basel, var, som Følge af et falsk Rygte om, at nogle af hans Landsmænd søgte efter ham, gaaet om Bord i en Baad, som førte ham ned ad Rhinen, og han, der i Forvejen var dødssyg, udaandede i Baaden, i Nærheden af Byen Neuburg, vistnok den 20. Februar 1664. Se herom bl. a. mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 175 flg. og XXXXII.

Korfits Ulfeldt.

Efter et Maleri, tilhørende Kammerherreinde A. Treschow.

I haffde mist Eders Fader, med hannem Formue oc Raad; ieg er fangen oc elendig, kand intet hielpe Eder, hwercken med Raad eller Daad; I erre landflyctige oc i ded fremmede. For miine Sønner, de tre ældste, sørgede ieg icke saa meget som for miine Døttre oc yngste Søn[1]. Ieg saed heele Nætter offwerende i min Seng, thi ieg kunde icke soffwe, oc naar ieg haffwer Hoffwet Piine, saa kand ieg icke ligge need i Puden med mit Hoffwet. Ieg bad Gud inderligen om en naadig Forløßning. Ded haffwer icke behaget Gud, men hand gaff mig Taalmodighed att bære mit tunge Kaarß.

Mit Kaarß war mig saa meget diß tyngere i ded første, efftersom saa høyligen war forbøden icke att tilstæde mig hwercken Kniiff, Sax, Traa eller noget, ieg

---

[1]) Af Korfits Ulfeldts mange Børn med Leonora Christina var kun følgende i Live ved hans Død: Anne Kathrine, Christian, Ludvig, Korfits, Ellen Christine, Leonora Sophie og Leo. Ellen Christine og Leonora Sophie levede dengang i Brügge under Anholdelse, men dog i Huset hos den før nævnte Cassetta (se foran S. 41), som var gaaet i Borgen for dem. Anne Kathrine, som ligeledes havde været anholdt, var allerede i Efteraaret 1663 flygtet fra Brügge og havde været sammen med Faderen i den sidste Tid før dennes Død (se mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 174—75). Leo Ulfeldt, det yngste af Børnene (f. 22. Marts 1651, † 11. April 1716), var i Hamborg, hvor han opdroges i Huset hos Dr. Otto Sperling. Han, der efter at være bleven voxen, gik i kejserlig Tjeneste og hurtigt steg fra den ene Ærespost til den anden — han blev Feltmarskal, Vicekonge i Katalonien og Gehejmeraad —, var den eneste af Ulfeldts Sønner, som forplantede Navnet, der dog uddøde allerede i forrige Aarhundrede. Paa Spindesiden nedstammer fra ham de østerrigske grevelige Familier Waldstein og Thun. Fra Leonora Sophie Ulfeldt (gift med den skaanske Adelsmand Lave Beck) nedstammer den svenske grevelige Familie Beck-Friis.

kunde fordriffwe Tiiden med. Omsider, der Sinded kom lit i Roelighed, tenckte ieg paa noget att tage mig til, oc som ieg haffde en Syenaal, som melded er, saa løste ieg miine Baand op i min Nattrøye, som ware breede Liiffarwe[1] Tafftis Baand. Ded Silke syde ieg med paa ded Stycke Kluud, ieg haffde, adskillige Blomster med smaa Sting. Der ded haffde Ende, drog ieg Traaer vd aff miine Lagen, twant dem oc syde der med. Imod ded haffde Ende, sagde Quinden en Dag: «Hwad wil I nu faa att giore, naar dette slipper?» Ieg swarte: «O, ieg faar nok noget att giøre; skulle end Raffnene føre mig ded til, saa faar ieg ded . Der paa spurte hun mig, om ieg kunde giøre noget med en brøt Træskee. Ieg swarte: «Maaskee wed I en?» Der hun haffde leet et Tag, tog hun en frem, som Bladded war halff aff. «Den» (sagde ieg) «kunde ieg wel giøre noget aff, haffde ieg Reedskab att giøre med. Kunde I offwertale Slosf. eller Pær Kudsk att laane mig en Kniiff?» «Ieg wil wel bede dem derom» (sagde hun), «men ieg wed nok, ded skeer icke». Att hun sagde noget derom til Slosf., kunde ieg fornemme paa hands Swar, thi hand swarte høyt: «Sie hat kein Meßer nötig; ich wil das Eßen für ihr schneiden. Sie köndte leichte sich Schaden damit thun»[2]. Hwad hun sagde til Kudsken, wed ieg icke (ded wed ieg, att hun saae icke gierne, att ieg fik Kniff,

---

[1]) Liiffarwe ɔ: Livfarve, (stærk) Kjødfarve.

[2]) I Randen er tilføjet: *«Der ieg engang loed begiere aff Slosf. en Sax for att skiære miine Neile aff med, swarte hand oc høyt ded: «Was, was? Die Nägels sollen ihr waxsen als Adlers Klawen, vnd die Hahr als Adlers Federn!» Hwad ieg tenckte, wed ieg wel, om ieg haffde Kløer oc Wingern.*

thi hun war ræd for mig, som ieg siden fik att wiide). Quinden bragte ded Swar fra Kudsken, att hand for sit Liiff ey torde. Ieg sagde: «Kunde ieg faa et Stycke Glas, saa wille ieg see, hwad ieg kunde giøre wed ded Stycke Skee Skafft, mig til Nytte»; bad hender leede i en Kraag, som er vden for ded vderste Rom, der all Skarnet bleff henkast, hwilcket hun oc giorde, fant icke alleeneste Stycker Glas, men endoc et Stycke aff et Tin Laag, som haffde sit paa et Kruuß. Med Glasset giorde ieg aff Skeestumpen en Pind med toe Tacker, som ieg giorde Baand paa, oc endnu er i Brug (Silcket til Baandene tog ieg aff min Nattrøye neden om). Ded Stycke aff Tin-Laaget bøyede ieg saaledis tilsammen, att ded siden tiente mig til Blækhorn. Ded er oc end nu i min Giemme. Til et Troeskabs Tegn bar Quinden mig samme Tiid en stoer Knappenaal, hwilcken war mig et gott Reedskab til att giøre Begyndelsen aff Skillerommet med imellem Tackerne oc skaffwe ded siden med Glaßet. Hun spurte mig, om ieg icke kunde hitte paa noget att leege med, Tiiden bleff hender saa lang. Ieg sagde: «Giffuer Pær goede Ord, saa flyer hand Eder wel noget Hør for Penge oc en Haand-Teen». «O hwad!» swarte hun, «skulle ieg nu spinde? Giff Fanden spinde! For hwem skulle ieg spinde?» Ieg sagde: «For att fordriffwe Tiiden. Ieg wille wel spinne, om ieg haffde noget att giøre med». «Ded maa I icke, min hierte Frue» (sagde hun); «ieg woffwer mig yderlig nok med ded, ieg flyr Eder». «Wil I haffwe noget at leege med» (sagde ieg), «saa skaffer Eder nogle Nødder, saa wil wii leege med dem». Ded giorde hun, oc

wii leegte med dem som smaa Børn. Ieg tog oc tree aff Nødderne oc giorde Tærninger aff dem, satte paa hwær toe Slags Tal, oc leegte wii oc med dem. Oc paa ded den ☽ kunde kiendis, som ieg giorde med den stoere Knappenaal[1], bad ieg hender fly mig et Stycke Kriide, som hun oc giorde, oc ieg gnee Kriide der i. Bemelte Tærninger kom bort, ieg wed icke hwordant; ieg er i Meening, att Kudsken fick dem, maaskee den Gang hand luurte hender aff de offwerbleffwene Lyβ oc Suckeret. Thi hand kom en Middag saa hæβb[l]æsende til hender oc sagde, att hun skulle flye hannem Lyβene, Suckeret, hand haffde baarren hender fra Maren Bloks, oc hwad hun haffde, som icke maatte sees, thi der skulle randsagis i wort Quarter. Hun løb vd dermed vnder Forklædet oc sagde mig intet derom, førend Døren war luct. Ieg giæmte, ded bæste ieg kunde, paa mig min Pind, mit Silcke oc den syde Klud med Synaal oc Knappenaal. Der bleff ingen Huuβsøgning aff, oc war ickun Kudskens Putzéri for att faa de offwerbleffne Lyβ fra hender, for hwilcke hun tit nok siden bandede hannem, saa wel som for Suckeret.

Ieg war stetze i Arbeed, saa lenge ieg haffde Silcke aff Nattrøye oc Strømper, knottede offwer den stoere Knappenaal, paa ded att ded kunde ware lenge. Aff ded Arbeed er endnu i min Wærre oc Knippelstockene,

---

[1]) I Randen er tilføjet. «*Ieg tog miine Neiler aff med Synaalen, som ieg ritzede dennem med saa lenge, indtil de kom aff. Den Neil paa den liden Finger paa min høyre Haand loed ieg woxe for att see, huor lang den kunde bliffwe; men ieg støtte den v-forwarendis aff oc haffwer den endnu*».

ieg mig giorde aff Pinde. Med Poßer, fylt med Sand, dermed slog ieg Snorer, hworaff ieg giorde mig et Bindt (som er opslit), thi ieg maatte icke faa et Snørliiff, ihwor offte ieg loed bede derom; Aarsagen, hworfor, er mig endnu v-bewist. Med ded Stycke Kriide fordreff ieg oc offte Tiiden, malede dermed paa et Stycke Bret oc paa Borded, toede ded aff igien, giorde Riim oc dictede Psalmer. Den forste war denne, hwilcken ieg dog haffde dictet, lenge førend ieg bekom Kriide. Ieg sang den aldrig, men læste den for mig selff.

En Morgen Dict paa den Thone:

Ieg wil din Priiß vdsynge *etc.*

1.

Min Tunge skal med Stemme
Forkynde Siælens Act,
Som ey i Dag wil glæmme
Att priiße Guds Almact
Oc tacke Skab'ren bliid,
Som siine Wæctre sændte,
Mit Leye de omspændte,
Mig woctede med Fliid.

2.

Med Sorrig ieg mig lagde,
Aff Graad war salt min Mund,
Ieg til mig selffwer sagde:
Du seer ey Morgenstund!

Men Herrens Goedheds-Krafft
Befalte Søffnen søde
Min tørre Hiærne bløde
Oc queege med sin Safft.

3.

Tak, Iesu, Liiffsens Fyrste!
Ieg Sengen slippe kand,
Med Waaben mig vdryste
At striide som en Mand
Moed Satan, Synd oc Død,
Moed eget Kiød oc Wille
Oc alt, mig wil adskille
Fra dig i denne Nød.

4.

Hielp, Hielper! Hielp mig, Herre!
Mit Kaarβ er aff din Haand.
Wilt tyngsten Ende bære
Oc lindre hwaβen Baand?
Ieg ellers wiβelig
Der vnder maa fortwiffle,
Thi diine Skud oc Piile
De sticker hart i mig.

5.

Din Naade wilt vdoβe
Oc rundelig betee,
Moed miine faderløβe
Din Miβgund lade see?

Wær' derris Fader mild,
I Nøden ey forglæmme,
Hoes fræmmede forfræmme
Moed derris Fiinders Wild?

6.

Ieg arme Støff oc Aske
Endnu et beder dig:
Mig icke att forraske,
Henrycke plutzelig;
Men lade mig min Aand
Med fuld Fornufft oc stille,
Med gott Taal oc goed Wille
Befale i din Haand.

Paa tydsk dictede ieg effterfolgende Wiiße, hwilcken ieg offte sang, effter som hun icke forstoed tydsk.

Ein Liedlein — nogenledis — auff die *Melodei* als das Lied:

Was ist doch auff diese Welt, Das nicht felt? *etc.*

1.

Sprich Vernunfft zu meine Seel:
Dich nicht queel,
Beßer Leben dich erwehl!
Es is doch nicht zu erlangen,
Das fürbey
Wieder sey,
Wie man's thut anfangen.

2.

Warumb dan bekümmerst dich
Engstiglich,
Zeuffsest immer, bist trawrich?
Du kandst es mit vielen Sorgen
Endren nicht.
Das geschicht,
Was geschehn sol, morgen.

3.

Hab'n verlohren Haab vnd Guht
Zwar weh thut,
Schöpfe wieder ein frisch Muht!
Es war vberflüßig Kröhtig[1],
Die Natur
Hat doch nur
Weinig davon nötig.

4.

Ist der Leib gefangen hir,
Glaube mir,
Es g'ring schätzen steht bey dir.
Du bist frey vnd vngebunden,
Keine Hafft
Hat die Krafft
Dich zu können wunden.

---

[1]) Kröhtig ɔ: Kräutich, Ukrudt.

5.

Endlich ist es gleiche / eben viel,
Wan dein Spiel
Hat erreichet seinen Ziel,
Vnd du muß vom Leibe scheiden;
Es geschicht
Oder nicht
Auff Stroh oder Seiden.

6.

Wol dan, frisk auff, meine Seel!
Dich nicht queel,
Das nichts deine Ruhe fehl!
Gott in Noth dich nicht läst stecken,
Er weis wol,
Wan's sein sol,
Hülffe zu erwecken.

Ieg fordreff saa Skiæls[1] min Tiid i Roelighed, indtil Doctor *Otto Sperling* bleff ført fangen her ind i Taarnet[2],

---

[1]) Saa Skiæls ɔ saa nogenlunde (se Vidensk. Selsk. Orb. under: Skiels, og Rietz: Svenskt Dialekt-Lex.).

[2]) Sperling, som siden Foraaret 1654 havde taget Ophold i Hamborg, og som lige til det sidste havde været Korfits Ulfeldt en trofast Ven, blev i April 1664 ved List bortført fra Hamborg af Oberstløjtnant Christoffer Hagedorn og ført til Kjøbenhavn, hvor han blev indsat i Blaataarn. Den nærmeste Anledning til hans Anholdelse var, at en i flere Henseender kompromitterende Korrespondance mellem ham og Ulfeldt samt dennes ældste Datter Anne Kathrine var faldet i Hænderne dels paa den danske Re-

hwis Fengsel er neden vnder den Mørcke Kircke. Hands Skiæffne er beklagelig. Der hand bleff ført i Taarnet, war hand spænt i Iernlencker om Hænder oc Fødder. Slotsf., som icke war i forrige Tiider hands Wen, glæde sig saa hiertelig offwer Docterns Vlycke, oc att hand war fallen i hands Hænder, saa hand giorde intet anded den Afften en[d] nynnede oc sang; sagde til Quinden: «Meine Karne, wolt Ihr dantzen? Ich wil singen». Hand loed Doctern ligge i siine Iern den Nat[1]. Saasom wii aff Folckis Murmelen oc Tillaab, saa oc aff et Fengsels Tilluckelse, som war neden vnder mit (huor der lagdis Iernriigler for Døren), wel kunde fornemme, att der war en Fange indkommen[2]. Den Glæde, ieg fornam paa Slosf., gaff mig en Fryct, saa wel som att hand selffwer icke alleeneste lucte min Dor op oc til, men hand forhindrede Quinden att gaa i Trappen, lænede sig wed

gerings egne Agenter, dels — ved Anholdelsen af Ulfeldts Dotre i Brügge — paa de derværende spanske Myndigheder, som igjen udleverede den til den danske Regering. Se herom samt om de Forhør, Sperling underkastedes i Fængslet m. m., Sperlings Selvbiografi, oversat af mig, S. 198 flg., og mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 219 flg., samt de der anforte Kilder. I Wolff's Journal for Politik 1815, IV, 270 flg. og 1816, I, 121 flg., er nogle af Korf. Ulfeldts og Datterens Breve til Sperling trykte i Oversættelse. I Univ. Bibl. Additam. Nr. 335, 4to, o. fl. St. haves Afskrift af Hovedforhøret over Sperling den 5. Maj (en nogenlunde tro Gjengivelse, men dog med Fejl i flere Enkeltheder og flere Forkortninger, er trykt i T. A. Becker's To Fortællinger fra Enevældens Barndom S. 132 flg.).

[1]) Jvfr. Sperlings Selvbiografi, oversat af mig, S. 211—12.

[2]) Eftersætningen mangler. — I Randen er tilføjet: «*Samme Fengsel er vden for, der Doctern sidder. Der hand sidder, er gandske mørkt*».

den vderste Dør aff mit Fengsel. Kudsken stoed bag Slosf., giorde mange Tegn; men som Slosf. dreyede sig saa tit hid oc did, saa kunde ieg icke see ret hands Postur. Om anden Dagen wed 8 Slet hørte ieg de Iern Rigler oc Døren der neden [vnder] gaa op, kunde oc høre, att ded inderste Fengsel bleff opluct (da bleff Doctern ført vd til Forhør[1]). Quinden sagde: «Der maa wist sidde en Fange; hwem kand ded wel wære?» Ieg swarte: «Ded synnis wel saa, att der er en Fange indkommen, effterdi Slosf. er saa glad. I faar ded wel att wiide aff Pær, om icke saa lige i Dag, da en andengang. Ieg beklager den Stackel, i hwem hand er» (Gud wed, mit Hierte war icke saa frimodig, som ieg anstilte mig til). Der til Middag bleff opluct for mig (som war offwer taal Slæt, thi førend Doctern bleff ført ind igien, bleff intet opluct for mig), da war Slosf. meer end gemeen lystig, dantzede for sig selff oc sang: «Lustig, *Curage!* Es wird sich wol schicken!» Der hand haffde skaaren Madden, lænede hand sig wed min vderste Fengsels Dør oc forhindrede Quinden att gaa vd, sagde til mig: «Ich sol Euch grüßen von dem Herrn *General Major* von Alfelt[2]; er sagt, es wird nu bald guth, Ihr solt Euch nur zu Frieden geben. Ia, ia, nu wird es bald guth!» Ieg loed, som ieg tog ded op i den Meening, som Ordene ware, oc bad hannem tacke *General Major*[*en*] for hands Trøst; oc efftersom hand *repeterte*

[1]) Sperling blev indsat i Blaataarn om Aftenen den 30. April 1664. Han kom dog ikke i Forhør (i det mindste efter hans eget Sigende) før den 5. Maj.

[2]) Jvfr. foran S. 30.

igien samme Ord oc sagde der hoes: «Ia, fürwahr! das sagte er», saa swarte ieg med et Spørßmaal: «Wo mach doch das herkommen, das der *General Major* suchet alleweil mich zu erfreven? Gott erfrewe ihn wieder! Ich habe ihn nie vorhin gekandt». Slosf. swarte aldeelis intet der paa. Imidlertiid Slosf. talte med mig, stoed Kudsken bag wed hannem oc wiiste, att Fangen haffde wæret bunden om Hænderne oc Fødderne, att den haffde et Skæg oc en *Calotte* paa oc en Klud om sin Hals. Ded kunde icke giøre mig wiißere, end ieg war, men bedrøffwe mig meere kunde ded wel. Til Afftens Maaltiid bleff oc Quinden forhindret att tale med Kudsken, oc giorde Kudsken atter samme Tegn, thi Slosf. stoed paa samme Sted, dog talte intet, ieg icke heller[1]. Om Morgenen der effter bleff Doctern atter vdført til *Examen*[2], oc Slosf. forholte sig som før. Som hand da stoed oc grundede, spurte ieg hannem ad, hwad ded war for en Fange, der war neere. Hand swarte, der war ingen neere. Der wed loed ieg ded bliffwe, oc som wii ellers snackede om anded, saa smot Quinden vd til Pær, som i en Hast sagde hender, hwem ded war. Ded warede saa i nogle Dage alt paa en Wiiß. Der Dom war fællet offwer Doctern, oc ded fordrog sig med *Exce-*

---

[1]) I Randen er tilføjet: *«Der Slozf. i de første Dage sang for sig, sagde hand: «Du must auffsingen, du Vogel, wo ist dein samten Rok?» loe i ded samme, alt ded hand kunde. Ieg sluttede aff den Sang, hwem ded kunde wære»*.

[2]) Sperling siger selv, at det andet Forhør først fandt Sted den 7de, efter Middag (se Selvbiografien S. 215).

cutionen[1], oc ieg intet talte til Slosf., vden hand talte til mig, kom hand ind oc sagde: «Ich vernehme wol, das Ihr köndt abmeβen, das ein gefangner darunten sitzet. Das ist auch wahr, aber es ist verbotten es Euch zu sagen, wehr er ist». Ieg swarte: «So begiäre ich es auch nicht zu wiβen!» Hand begynte att faa nogen *compassion* oc sagde: «Gebet Euch zu Frieden, mein liebes Frevlein, es ist nicht Ewer Man, nicht Ewer Sohn, Tochter, Swager oder verwandter; es ist ein Vogel, der solte singen, vnd er wil nicht, aber er muβ wol, er muβ wol!» Ieg sagde: «Ich solte wol können rahten auβ Ewer *discours*, wehr es ist. Kan der Vogel singen, das in den Ohren kan klingen, so wird er es wol thun; aber die *Melodei*, die er nicht weis, wird er auch nicht singen können!» Hand bleff taws der wed, wente sig oc gik vd.

Effterhaanden bleff ded oc stille med Doctern, saa der bleff intet talt mehre om, oc kom Slosf. da oc da ind, naar der bleff opluct, oc giorde sig stønnem lystig med Quinden, wille, hun skulle giøre *Reverenz* for hannem, lærte hender, huordant hun skulle sætte siine Fødder oc bære sin Krop, ret paa Dantzmester Wiiβ. Hand fortælte oc adskilligt, som i forrige Tiider war paβeret, en Deel deraff til den Ende att bedrøffwe mig med min

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*For att bedrøffwe oc forfærde Doctern lucte Slosf. op for ham tiilig om Morgenen, effter Dom war gaaet, oc loed, som Presten skulle komme til hannem*». — Ved Dommen, der afsagdes af Hofretten den 28. Juli, blev Sperling dømt til at miste Ære, Liv og Gods. Dog blev Dødsstraffen ham eftergivet, men paa fri Fod kom han aldrig mere. Han døde i Fængslet den 25. December 1681; jvfr. nedenfor.

forrige Welstands Ihuekommelse: huordant ded gik til i mit Brøllup; huor høyt Kongen sl. ælskede mig; fortelte derom heele Rimser, glemte intet, hwordant ieg war klæd, oc alt dette sagde hand for ingen vden for mig selff, thi diß imellem stoed Quinden oc sladdrede med Taarngiemmeren, Kudsken oc den Fange *Christian* i Trappen.

Maren Bloks, som flittig da oc da loed mig helße oc wide, hwad nyt hender kom for, hun loed mig oc forstaa, att hun war i den Meening, att ieg kunde traalle; thi hun skreff mig til en Seddel[1], hwor vdi stoed, att hun bad mig sætte ont imellem Iomfrue *Carisse* oc en Allefelt, med stoer Witløfftighed, att den Alfelt war hender icke wært, men Skinckel war en braff Karl (*Carisse* bleff siden gifft med Skinckel)[2]. Saa som den Skriffwelse war aaben, saa wiste Kudsken diß Ind-

---

[1]) I Randen er tilskrevet: »*Pær haffde for nogen Tiid siiden kast i et Pappir ind til mig 8 Ducater, sagde, der hand lucte Døren: «Iher Piige!» Oc som Quinden ded wiste, gaff ieg hender en der aff oc Pær en. Om min Piige haffde flyed ham fleere, wed ieg icke, thi hun haffde langt fleere forbørgen paa sig*». I et tidligere omtalt Flyveblad (se S. 37 Anm. 3), vedrørende Leonora Christinas Indsættelse i Blaataarn og første Forhør, hedder det om hendes Pige, «som sidder i Slotsfogdens Kammer»: «dieselbe ist auch besucht worden, und haben sie in Ihre Haare gefunden etliche Klenodien, welche auff etzliche Tausend geaestimirt werden». Under 14. August 1663 fik Peter Bülche og Dr. Henrik Ernst Befaling til at forhøre denne Pige, «som udi Slotsfogdens, Jochim Waldburgs, Kammer er anholden» (Sjæll. Tegnelser; D. Saml. 2 R. I, 211).

[2]) Jvfr. S. 52 Anm. 2. Morten Skinkel var dengang Kammerherre hos Prins Christian (Bestalling af 24. April 1662 i Rentek. Bestallings-Protokoller).

holt, oc Quinden med. Ieg bleff flux der offwer fortørnet, men sagde intet. Quinden kunde wel mercke paa mig, att ieg tog ded ille op, sagde: «Frue, ieg wed wel, hwad ded er, Maren wil». Ieg swarte: «Kand I hiælpe hender der til?» «Ney!» soer hun oc loe hiertelig. Ieg spurte, om ded war att lee aff. «Ieg leer», sagde hun, «[aff], att ieg tencker paa den wiiβe *Cathrine*, ieg før haffwer talt om, som gaff et Raad til en engang, som oc wille haffwe sat ont imellem toe Mænd, som ware goede Wenner». Ieg spurte, hwad ded war for et Raad. Hun sagde, der skulle tagis Haarene op, hwor twende Katte haffde reeffwis, oc de Haard skulle kastis imellem de toe, man wille sætte Spliid imellem. Ieg spurte, om den Kunst gik an. Hun swarte: «Den bleff icke ret forsøgt». «Maaskee», sagde ieg, «att Kattene icke ware begge soorte?» «Ho, ho!» sagde hun; «ieg hør wel, att I wed, hwordant ded skal wære». «Ieg haffwer hørt meere end ded», swarte ieg; «lærer hender den Konst, saa faar I Sucker *Candii* igien, men lader icke Pær narre Eder ded fra som sidst. Alwors Tale! Lader Pær bede Maren Bloks att forskaane mig med saadanne Begiæringer!» Att ded war i henders saa wel som i Marens Tancker, att ieg kunde traalle, ded gaff hun i mange Maade til Kiende. Ieg gaff oc stønnem med min Tale Anleding dertil; tenkte, som min Herre sl. pleyede att sige (naar hand wille i hands vnge Aar giøre nogen wiiβ paa, att hand wiste den soorte Kunst), att de frycter for dem, de haffwer den *opinion* om, oc tør icke giøre dem ont. Oc hænder ded sig en Dag til Middags Maaltiid, att Slosf. saed oc snackede inde hoes mig, att

Quinden med de andre i Trappen haffde en lang Snak om Traalquinder, som ware paagreben i Iylland, oc den, som da war Lands Dommer i Iylland, holte med Traal Konerne oc sagde, der war ingen Traal-Koner til[1]. Der Dørene bleffwe lucte, da haffde wii nok att snacke om Traal Koner, oc sagde hun: «Den Lands Dommer er i Eders Meening, att ded er en Wiidenskab oc ingen Traaldom». Ieg sagde saa, som ieg haffde sagt før, att en Part haffde meere Wiidenskab end som en Part, oc en Part brugte derris Wiidenskab til att giøre ont med; ihwor wel ded kunde skee naturlig Wiiβ oc icke med Fandens Kunst, saa war ded dog icke tillat vdi Guds Ord att bruge Naturen til att giøre ont med; ded war oc icke billigt att giffwe Fanden den Ære, som hannem icke tilkom. Wii snackede saa lenge, att hun bleff wree oc lagde sig, soff en Søffn; dermed war den Wreede forbi.

Nogle faa Dage der effter siger hun: Eders Piige, som sidder neere i Slosfs. Kammers[2], spørger saa flittig om Eder, oc hwad I gior. Ieg haffwer sagt Pær om ded, I haffwer syed, oc om de Baand, I giør, men hand haffwer soeren mig til icke att sige ded nogen Menniske vden Maren Larβ Daatter; hun wille saa gierne wære hoes Eder her». Ieg swarte: «Ded tiente hender intet

---

[1]) Landsdommer i Jylland var dengang Villum Lange. Der er fra en lidt senere Tid (1670) bevaret et Brev fra denne Mand, hvori netop ogsaa en Trolddomssag omtales, og hvori Brevskriveren virkelig lægger en forholdsvis fordomsfri Opfattelse af dette Væsen for Dagen; se Wolff: Griffenfelds Levnet S. 43—44.

[2]) Se foran S. 138 Anm. 1.

at wære fangen med mig, ded spilte ickun henders Lycke; thi hwem wed, hwor lenge ieg kand leffwe?» Fortælte om samme min Piige, att hun haffde wærret i mit Brød, siden hun war 8 Aar gammel; hwad ieg haffde laded hender lære, oc hwor dydig hun war. Derpaa sagde hun: «Pigen wille gierne see ded, I haffwer syd; I skal strax faa ded igien». Ieg flyde Quinden ded, som, første Gang Dørene bleffwe aabnede, gaff Slotzf. ded, som bar ded til Dronningen (toe Aar der effter sagde Slosf. mig ded selff, oc att Dronningen haffde swaret, der Kongen haffde sagt: «Man mögte ihr wol was zu thun geben!» «Das wäre nicht nötig. Es ist ihr guth genung! Sie hat es nicht beβer haben wollen!»). Ieg spurte offte effter ded syede Stycke, men fik til Swar, att Pær war icke goed for att faa ded fra Pigen igien.

Imod Effterhøsten begynte Slosf. att skrante, bleff syg oc formaatte liided, loed Kudsken offte lucke op oc til for sig baade neere hoes Doctern oc oppe hoes mig. De Ιærnstænger bleffwe oc icke meere lucte for der neere for ded uderste Feng[s]el, men for mig bleff altiid 4 Døre lucte. En Dag, Pær skulle lucke, kaste hand en Ducke Silcke ind til mig[1] oc sagde: «Gior mig deraff en Rem i miine Boxer!» Ieg loed saa, som ieg icke

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Saasom miine Linklæder bleff toen i Fadburstuen, hender ded sig engang, att en Piige samme Stez maa haffwe v-forwarende glemt en heel Klønge smaa Traa i en reen Serk, hwor vdoffwer ieg sagde til Quinden: «Seer I wel, hworledis den Raffn haffwer borren mig den Traa!» Hun bleff wree oc skiænte; ieg loe oc gaff hender Skiæmt til Swar*».

hørte ded, spurte Quinden ad, hwad ded war, hand sagde. Hun sagde mig samme Ord. Ieg loed, alt som ieg icke troede ded, giorde en Latter der aff oc sagde: «Skal ieg giøre hannem Baanded, saa wil hand wel, att I skal binde hands Boxer». Der falt nu Latters Snak om. Imod att der skulle spiiβis, saa siger ieg til Quinden: «Flyer Pær sit Silcke igien oc siger, att ieg endnu aldrig giorde nogen Boxe Ræm; ieg wed icke, huorledis den skal giøris» (imod saadant maatte ieg tage med leende Munde!).

Paa de Tiider, som worris forrige Gaard her i Byen (huilcken wii haffde forskreffwen oβ fra paa Borringholm, der wii der ware fangen) bleff needer brut, oc en Støtte (eller hwad ded er) til min Herris Wanære opsat[1], kom Slosf. ind, der til Middag bleff opluct, oc satte sig paa min Seng (ieg war da noget vpaβelig), begynte att snacke om forrige Tiider (ieg wiste allerede, att der bleff bryt neer paa Gaarden), regnte op alt ded, hand meente kunde smerte mig att haffwe· mist, til min *Caret* oc

[1]) Under 13. Juli 1664 udgik følgende kgl. Befaling til Henrik Rüse: «Du haver strax den Anordning at gjøre, at den Gaard her i Staden udi Lovestrædet beliggendes, som tilforne haver tilhørt Korfits, uden Ophold vorder slettet, og alle de Huse, som derpaa nu staar eller til samme Gaards Plads henhorer, bliver afbrudte og ganske der fra Pladsen bortfort, og naar bemeldte Plads saaledes ved Husenes Afbrydelse, som forskrevet staar, er jævnet lige ved Gaden, saa haver du derpaa at lade opsætte den udi Dommen omrorte Pyramis eller Skandpille og derpaa lade udgrave de Ord og Bogstaver, som vi dig herefter ville forstændige lade» (Sjæll. Tegn.) Jvfr. ogsaa Becker's Samlinger II, 33; Militairt Repertorium 2 R. V, 385. Om Beliggenheden og Indretningen af Ulfeldts Gaard se mit Skrift: Leon. Chr.s Historie I, 87, XXXVII—XXXVIII, og II, LXXV; Histor. Tidsskrift III, 472 flg.

Hæste til. «Aber» (sagde hand) «das alles ist nichts gegen den schönnen Hoff!» (strøg den vd[1] paa ded herligste); «der lieget nun darnieder, vnd ist kein Stein auff den andren. Ist das nicht zu beklagen, mein liebes Frewlein?» Ieg swarte: «Der König kan mit dem seinigen machen, was er wil; der Hoff ist eine gerauhme Zeit nicht vnser gewesen!» Hand bleff alt wed att beiamre ded schionne Huuß oc Woninger med den Haffwe, der war hoes. Ieg spurte hannem, «wo der Tempel *Salomonis* wehre geblieben? Das schiöne Gebew, da wehre kein Stein von mehr zu finden; man wuste nicht die Stelle zu weißen, wo der Tempel vnd das kostbahre Königs Hauß gestanden». Hand swarte icke et Ord, hengte med Hoffweded, grundede et Tag[2] oc gik vd. Ieg twiffler icke paa, att hand io haffwer berettet, hwad ieg sagde. Effter den Dag begynte hand io meere oc meere att anstille sig høfflig, sagde oc, att Hs. *Majt.* haffde befalet, att hand skulle spørge mig ad, om ieg begierte noget enten aff Køckenet, Kiælderen eller hoes Suckerbageren, da skulle ded skaffes mig; war oc be-befalet att giffwe mig *Confect* oc Strøe Sucker toe Gange om Vgen, hwilcket oc skeede[3]. Ieg bad Slosf.

---

[1]) Strøg den vd ɔ: udmalede, fremhævede (tysk: ausstreichen).

[2]) Et Tag ɔ: en Stund.

[3]) I Randen er tilføjet: «*Strøe Suckeret war i reent Papir, deraff betiente ieg mig att skriffwe paa, hwad ieg dictede oc wille* notere*; giorde Blæcket aff Lyße Røg, strøgen aff Sølffskeen oc med Øll* præpareret. *Min Pen war giort aff en Hønße Winge; Ridskabet war et Stycke Flint. Den er endnu til Stæde*». — Denne Anmærkning er senere overstreget og erstattet ved en anden. Da den imidlertid i et enkelt Punkt er tydeligere end den sidst

att tacke Kongl. *Majt.* for den Naade, paa ded aller-vnderdanigste rooste, som billigt, Kongens Goedhed. Slosf. wille rooße Dronningen, haffde hand kundt hittet paa noget; sagde: «Die Königin ist auch eine liebe Königin!» Ieg swarte intet dertil. Hand kom oc noget der effter med en Befaling fra Kongen, att ieg skulle begiære, hwad ieg wille haffwe til Klæder oc Linnet, hwilcket bleff optegnet, oc ieg siden bekom, foruden Snørliif, ded wille Dronningen icke tilstæde. Aarsagen kunde ieg ingen Tiid faa att wiide. Ded war oc Dronningen imod, att ieg bekom et Flaskefoder med sex smaa Flasker; der vdi war Slag Wand[1], Hoffwitwand oc hiærtstærckende Wande. Alt ded, sagde hun, maatte ieg nok wære foruden; men der hun saae, att der staar et Kaabberstycke i Laaget: Herode Daatter med S. Iohanne Hoffwet paa et Faed, da loe hun oc sagde: «Das wird ihr ein Hertzstärckung seyn!» Ded Kaabberstycke kom mig til att betencke, att *Herodias* haffde endnu Søstre i Werden.

Slosfogden bleff i sin Fiinhed[2], laante mig effter Begiæring en tydsk Bibel, sagde der hoes: «Das thue

---

skrevne Anmærkning, har jeg ikke betænkt mig paa at aftrykke dem begge. Den senere Anmærkning lyder saaledes: «*Ieg skreff adskilligt ud aff Biblen paa ded Papir, Suckeret mig gaffwis vdi. Mit Bleckhorn war aff ded Stycke Tinlaag, Quinden haffde funden, Blæcket aff Lyße-Røg, tagen bag aff en Skee, oc Pennen aff en Hønße Winge, med Glaßstycket giort til Rætte. Ded er endnu i min Giemme*».

[1]) Slag-Wand var et forfriskende Vand, som ansaaes for virksomt mod Slag eller Besvimelse.

[2]) Fiinhed ɔ: Høflighed, Godhed.

Dronning Sophie Amalie.

Efter et Maleri paa Rosenborg.

ich aus guthem Hertzen, habe deßen kein Befehl; die Königin weis es nicht». «Das gleube ich» (swarte ieg), oc tackede hannem; men ieg er i Meening, att Kongen wiste ded wel. Nogle faa Dage der effter loed Maren Bloks kræffwe sin Bønnebog igien. Ieg haffde lært Quinden vden ad en Morgen oc en Afften Bøn oc alle Morgen oc Afften Suk, hwilcket hun Afften oc Morgen læste for mig. Ieg erbød mig til att lære hender att læße, wille hun fly sig et *Abc.* Der loe hun sposk aff oc sagde: «Folk skulle tencke, ieg war gall, att ieg nu wille lære att læße». Ieg meente med *raison* att *persuadere* hender for att haffwe noget att fordriffwe Tiiden med; men ded war langt fra: hun wiste saa meget, hender giordis fornøden. Ieg søgte alt effter noget att forslaa Tancker med, oc som ieg war bleffwen war, att Pottemageren, der hand satte Kackeloffnen op, haffde laded ligge et Stycke Leer vdenfor i ded anded Rom, bad ieg Quinden fly mig ded. Slosf. saae, att hun tog ded, spurte dog icke, hwor til. Ieg *præparerte* ded Leer med Øll, giorde adskilligt, aff hwilcket offte noget giordis om igien; iblant anded Sl[o]sfogdens Billede oc Quindens Billede, smaa Kruuße oc Skaaller. Oc som mig falt ind att forsøge, om ieg kunde giøre noget, som nogle faa Ord kunde sættis paa til Kongen, som Slosf. icke kunde acte (thi ieg wiste wel, att Quinden icke taw altiid stille; hun wille wel sige engang, hwad ieg tog mig til), saa *formerte* ieg et Begre offwer Hælten aff ded halffwe Pot-Begre, mig gaffwis Wiin vdi, giorde ded needen til trint, satte ded paa tre Knappe oc paa Siden Kongens Naffn; vnder Bunden diße Ord: . . . *il y a un*

. . . [*voyez?*] *un Auguste*[1]. Ieg haffde ded et Tag oc wiste icke, paa hwad Maade ded kunde berettis, hwad ieg tog mig til, efftersom Quinden saa høyt haffde forsoeren icke att sige ded; sagde en Dag: «Spørger Slosf. Eder intet ad, hwad ieg giør?» «Io wist giør hand» (swarte hun), «men ieg siger, att I giør intet vden læßer i Bibelen». Ieg sagde: «I kand wel giøre Eder goed dermed oc sige, att ieg giør Billeder aff Leer; ded maa hand wel wiide». Hun giorde saa, oc en tre Dage der effter kom hand ind til mig, war heel mild oc spurte,

---

[1]) Ordene: vnder Bunden — Auguste er senere overstregede, og saa omhyggeligt er dette gjort, at det hverken har været mig selv eller andre, hvem jeg har vist Stedet, muligt at læse det hele. Det er dog næppe mere end 2 eller højst 3 Ord, der paa denne Maade er gaaet tabte, men et andet Spørgsmaal er det, om Indskriften overhovedet nogensinde har været fuldstændig gjengivet her, da de udstregede Ord under alle Omstændigheder synes at være for faa til at kunne have indeholdt en «Supplication». Det maa i øvrigt bemærkes, at Leonora Christina i Selvbiografien (Danske Saml. 2 R. I, 214) antyder, at Bægeret nærmest var bestemt for Dronningen, og i Overensstemmelse hermed betegner Indskriften som væsentlig rettet til denne. Med Hensyn til det sidste Punkt hedder det nemlig der: «Notre femme forme un gobelet sur un gobelet d'un demi pot, y met le nom du roy & de la reine, le met sur trois boutons, et au dessous le fond elle écrit à la reine». Da der her næppe kan være Tale om nogen Fejlhuskning fra Leonora Christinas Side, synes der virkelig at foreligge et — efter min Mening saare ualmindeligt — Exempel paa, at hun i det ene af Skrifterne, og uden Tvivl da i «Jammers-Mindet», er afveget en Smule fra den nøgne Sandhed. Grunden til, at hun har gjort dette i en tilsyneladende ringe Sag, er i øvrigt ikke vanskelig at indse, naar man husker, at «Jammers-Mindet» er skrevet for hendes Børn. Thi hun har aabenbart undset sig ved at meddele disse, at hun havde gjort et saadant Forsøg paa at formilde den Kvinde, hvis Had hvilede saa tungt paa hende, — og oven i Kjøbet gjort det forgjæves.

hwad ieg fordreff min Tiid med. Ieg swarte: «Med att læβe i Bibelen». Hand meente, att ieg bleff oc træt der aff. Ieg sagde att gierne wille haffwe noget imellemstund att giøre, men ieg maatte io icke. Hand spurte, hwor til ieg wille haffwe ded Leer, Quinden haffde baarren ind til mig; hand saae ded nok, der hun bar ded ind. Ieg sagde: «Der haffwer ieg giort noget smaat Lapperi aff». Hand begiærte att see ded. Saa wiiste ieg hannem først Quindens Billede; ded behagede hannem meget wel, efftersom ded legnede hender; saa en liden Krucke, oc sidst Begeret. Hand sagde strax: «Diβes alles wil ich mit nehmen vnd laβen es dem König sehen[1]; vielleicht werdet Ihr alsdan Vrlaub kriegen etwas in den Händen zu haben für Zeit Verdreib». Ieg war wel tilfritz. Dette skeede til Middags Maaltiid. Til Afftens Maaltiid kom hand intet ind. Om anden Dagen sagde hand mig: «Ia, mein liebes Frewlein, Ihr hättet mir baldt in Vnglück gebracht!» «Wie so?» (spurte ieg). «Ich habe den König eine *supplication* von Euch gebracht! Die Königin wurd es nicht gewahr, aber der König sahe es strax vnd sagte: ««So! Bringst du mir

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Slosf. sagde mig siden, att ded aff Leer war satt i Kongens Kunst-Kammers, oc der hoes et Ribbeen aff en Faare Steeg, ieg brugte til en Kniiff, hwilcket hand oc flyde Kongen oc meente (som hand sagde) der med att bringe mig en Kniiff til Weye*». — I Holger Jacobæus's Museum regium har jeg dog ikke fundet disse Gjenstande nævnte, hverken i Udgaven af 1696 eller i den af 1710. I Nova litteraria maris Balthici 1700, pag. 216, omtales, at forskjellige Sager fra Leonora Christinas Haand opbevaredes i Kunstkamret, men der nævnes kun malede og syede Ting. Lige saa i A. Thura's Gynæceum Daniæ litteratum p. 44.

nu *suppli[cationen]* von *Leonora?*»»[1] Ich erstarrete, sagte: ««Gnädigster König! Ich habe nichts schrifftliches gebracht!»» ««Sehe hir!»» sagte der König vnd wies mir, das vnter dem Bodem des Bechers etwas fransösch stand. Die Königin fragte, warumb ich etwas geschriebenes auffbrächte, das ich nicht verstunde. Ich schwur, das ich keine Achtung darauff gegeben, bad vmb Gnade. Der guthe König nam mich in Verantwortung, vnd gefiel ihm die *invention* nicht vbel. Ia, ia, mein liebes Frewlein! versichert Euch, das der König Euch ein gnediger König ist, vnd wehre er versichert, das Ewer Man tod wehre, Ihr würdet hir nicht sitzen bleiben[2]!» Ieg war i Meening, att mine V-wenner wiste wel, att min Man war døe. Ieg fik saa att giffwe mig til Fritz med Guds oc Kongens Wille. Ieg fik intet att fordriffue Tiiden med vden ded, ieg sneeg mig til[3], oc siden spurte Slosf. aldrig effter, hwad ieg tog mig til, men hand kom hwer Afften ind oc saed lenge oc snackede med mig; war

[1]) I Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 215) siger hun — i Overensstemmelse med, hvad der er sagt foran, at det var Dronningen, der opdagede Indskriften under Bunden af Bægeret, og som sagde til Slotsfogden: «Vous m'avez pourtant porté une suppliqve».

[2]) I Virkeligheden ansaa den danske Regering i lang Tid Efterretningen om Korfits Ulfeldts Død for et Kneb, som han havde opfundet for at undgaa Efterstræbelser.

[3]) I sin Selvbiografi (a. St. S. 215) fortæller Leonora Christina ogsaa, at hun malede paa Væggene med en sort Farve, som hun selv tilberedte; til Pensler brugte hun Pærestilke. Ligeledes, at hun tog et Par Mursten op i Fængslets Gulv og udsøgte mellem det Strandsand, som laa derunder, nogle smaa Sten, hvormed hun lagde Figurer i det ovenfor omtalte Pottemagerler.

swag, oc kom hannem tungt att stiige op aff de Trapper. Wii sleed saa ded Aar hen tilsammen.

Slosf. fik effterhaanden Medliidenhed med mig, gaff mig en Bog, som er heel artig, *tittuleret* Wunderwerck[1]. Den er *in folio*, gammel oc hid oc did i Stycker, men ieg nøyis wel med den Gaffwe. Oc som hand saed lenge vd paa Afftenen, stønnem imod 9 Slet, oc snackede med mig, saa for trød ded den forgifftige Quind[2]; sagde til Pær: «War ieg i Slosfs. Stæd, ieg skulle icke troe hender saa wel, som hand gior. Hand er swag; hwad om hun løb vd oc tog den Kniiff, der ligger vde paa Borded, oc stak den i ham? Mig kunde hun let faa Liiffwet aff, siden ieg sidder dog der med Liiffwet i min Haand». I hwor v-riimelig den Tale war, saa bragte den dog tilweye, att icke alleeneste Kniiffwen bleff stucken vnder Boret, men Slozf. torde icke komme ind

---

[1]) Uden Tvivl den tyske Oversættelse af Conr. Lycosthenes's Værk: Prodigiorum ac ostentorum chronicon. Oversættelsens Titel lyder — noget afkortet — saaledes: Wunderwerck oder Gottes vnergründtliches vorbilden, das er inn seinen gschöpffen allen . . . erscheynen . . lassen. Ausz Herrn Conrad Lycosthenis Latinisch zusammen getragner beschreybung . . . durch Joh. Herold . . . Verteütscht. Basel. 1557. Fol. Jvfr. Grässe: Trésor de livres rares T. 4. pag. 310; Bibliotheca Daneschioldiana pag. 10 Nr. 318. Bogen handler om Vidundere af enhver Art og er ret morsom, ikke mindst paa Grund af de mange højst naive Billeder.

[2]) I Randen er bemærket: «*Den Dag, Slosf. tog ded Leer Tøy med sig, da bleff Quinden høyligen fortørnet paa mig, fordi ieg haffde flyet hannem en liden Krucke med, ieg haffde giort; sagde, ded war hinder til Spott: Kiærlingen med Krucken! ieg skulle haffwe flyt ham Katten med, som ieg haffde oc giort. (Ieg sagde:) «Ded kand endnu skee»*».

til mig i langsommelig Tiid[1], satte sig vden for min vderste Dør oc saed der oc snackede lige saa lenge som før, saa der wantist intet med (ieg fick den Sladder icke att wiide, førend tre Aar effter den Fange Christian ded sagde, som da hørte Quindens Sladder). Engang, der Slosf. haffde sat sig for att gaa til Alters, stoed hand vden for min inderste Dør oc tog sin Hue aff, bad mig om Forladelse: hand wiste, att hand haffde giort mig imod, men hand war en Tienner. Ieg swarte: «Hiertelig gierne forlader ieg Eder ded!» Der hand gik bort, oc Pær lucte Døren, sagde Quinden noget til Pær om Slosf., men ieg kunde icke ret forstaa ded. Vden Twiffl haffwer hun skiælt Slosf., thi hun war saa wree, att hun puste; kunde icke holde den Wreede i sig, men sagde: «Skam faa den gamle Narr! Giff Fanden besætte ham! Skulle ieg bede om Forladelse? Ney», soer hun, «om Guds bittre Død skulle ieg icke! Twi worde ham!» oc spøttede. Ieg sagde omsier: «Hwad gaar ded Ier an, at Slosf. beder mig om Wenskab? Taber I noget der wed? Wil I icke leffwe christelig oc effter Kircke *Ordinantzen*, da i ded ringste wærer intet wree paa dem, der giør ded! Troer oc wist, att Gud wil straffe Eder, om I icke fortryder ded onde, I haffwer giort, oc icke forliger Eder med Eders Moedstandere, førend I søger att forlige Eder med Gud!» Hun meente, att hand haffde intet giort mig vden ded, hannem war befalet.

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*I ded første, att Slosf. Fryct war saa stoer, torde hand icke wære eene i ded vderste Rom. Pær eller Taarngiæmmeren maatte icke begge gaa fra ham. Ieg wiste icke, hwad ded betyde*».

Ieg sagde: «I gott Folk tilsammen wed best selff, hwad Eder er befalet!» Hun spurte: «Giør ieg Eder noget?» Ieg swarte: «Ieg wed icke, hwad I giør. I kand lyffwe mig saa meget paa, som ieg wed intet aff». Derpaa begynte hun en lang Rimse swære oc forbande sig paa henders Troeskab: hun haffde aldrig løyen nogen paa heller giort nogen noget ont. Ieg sagde: «Ieg hører, att I giør Eder reen med Phariseeren». Hun reiste sig aff sit Sæde med en *furie* oc sagde: «Hwad? Skiælder I mig for en Phariseer?» «Sacte, sacte!» (sagde ieg); «saa lenge ickun en aff os er wree, saa haffwer ded intet att sige; men bliffwer ieg oc wree med, saa tør der følge noget anded paa!» Hun satte sig med en sposk *Mine* oc sagde: «Ieg troer nok, I er icke goed, naar I bliffwer wree! I haffwer nok Ord der for, att I vdi gamle Dage icke kunde taale meget, men slog strax. Mens —» (dermed taw hun). «Hwad meere?» (sagde ieg). «Meener I, att ieg nu icke kunde giøre ont, om ieg wille, saa wel som da, om der giorde mig nogen noget, som ieg icke kunde liide? Nu langt bedre! De haffwer icke behoff att necte mig Kniiff for den Skyld, att ieg icke skulle myre Eder; ded kand ieg giøre med miine bare Hænder. Ieg kand quæle den stærckeste Karl med miine bare Hænder, om ieg v-forwarendis fick fat paa ham, oc hwad kunde mig skee wære, end mig skeer? Derfor farer ickun i Mag!» Hun teeg stille oc giorde ingen *Miner* fleere, war bedrøffwet, torde intet klage sig for Slosf:. Hwad hun sagde til dennem i Trappen, wed ieg icke, thi der hun kom ind, effter der bleff den

Afften tilluct, da haffde hun græt[1]. Om Søndagen, Middag, ynskede ieg Slosf. til Lycke oc sagde: «Ihr seid glücklich! Ihr könt Euch mit Gott vergleichen vnd sein Leib vnd Blut theilhafftig werden; das ist mir verbothen. (ieg haffde twende Gange begiert Prest til mig paa anded Aar, oc bleff hwer Gang swaret: ieg kunde intet synde, der ieg nu saed; ieg haffde ingen Præst fornøden). Oc som ieg da talte noget witløfftig derom med Slosf. oc sagde, att de, der forholte mig Christi Nadere, de maatte tage miine Synder paa sig; man syndede saa wel med Tancker, som med Ord oc Gierninger; hwor for Slosf. loffwede icke att afflade med Begiering, att der maatte komme en Præst til mig; spurte, hwem ieg begierte. Ieg sagde: «Kongens Hoffpredikant, som ieg haffde i min Bedrøffwelsis Begyndelse»[2]. Hand sagde: «Das wird wol swärlich geschehen». Ieg war til Fritz, hwem ded war. En Maanets Tiid der effter bleff ieg beræt aff den tydske Præst M. *Hieronimus* Buk[3], som

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Noget lenge effter denne Striid fik ieg en Striid med hender om noget Øll, hun haffde went sig til att kaste paa Gulffwet, sagde: ded skulle de vnderiordske haffwe. Ieg haffde for bøden hinder ded, oc hun giorde ded enda, hwor for ieg tog hender om Hoffweded oc kaste ded med mine Hænder tilbage. Hun bleff forskrecket, thi ded er, lige som Hoffweded skulle falle aff. Ieg sagde: «Ded er en Forsmag!»*»

[2]) Se S. 99.

[3]) Han — som i øvrigt skrev sig selv Bueck — var født i Lybek, blev 1661 Diaconus ved Petri tyske Kirke, 1664 Sognepræst ved samme Kirke; døde 1673; se Universitetets Ligprogram over ham; Chr. Brämer's Ligprædiken, Kopenh. 1674, 4to; Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse I, 49. Om hans Optræden over for Sperling se O. Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 244 flg., 250, 254.

første Gang war heel skickelig, men talte meere om Lowen end om *Evangelium*. Slosf. ynskede mig til Lycke, oc ieg tackede hannem, for hand haffde bragt mig ded til Weye.

Ded Aar Pintz Afften[1] loed Slosf. sætte *Maj* Træer 1665.
i mit inderste Fengsel saa wel som vde i ded anded Rom. Aff de Greene brød ieg smaa Quiister, skaffwede Barcken aff med Glas, bløtte dem i Wand, lagde dem i Pærse vnder et Bræt, som Gulff-Skarnet bleff baarren vd paa, saa de bleffwe flade, satte dennem siden tilsammen oc giorde en Wæffwe Kam der aff. Pær Kusk loed sig da offwertale att fly mig noget grofft Traa, som ieg brugte til Søller. Silcket tog ieg aff miine ny Silcke Strymper, ieg war giffwen, oc giorde deraff breede Baand (Redskabet oc en Deel aff Baandene erre endnu tilstede). Den eene Bom (som war giort aff den tyckeste Ende aff en Green, hwilcken Pær haffde skaarren aff) den war fastgiort wed Kackeloffnen, oc den anden giorde ieg fast wed mit Liiff. Quinden drog Søllerne for mig, saa hun war tilfritz, oc kunde ieg icke formercke, att hun sagde nogen derom, thi Slosf. beklagede offte paa de Tiider, att ieg haffde intet att fordriffwe Tiiden med, efftersom hand wiste, att ded war min Lyst i forrige Tiider *etc.*[2]. Hand bleff atter en lang Tiid inde hoes

---

[1]) Det maa formodentlig have været Pintseaften 1664, da den gamle Slotsfoged ganske vist ikke gjorde Tjeneste i Pintsen 1665. Jvfr. nedenfor S. 155 Anm. 2.

[2]) I Randen er tilføjet: «*Ieg giorde mig Lyße Saxen nyttig for att klippe dermed. Der Balcke kom til mig oc effter Begiæring bragte mig noget Bai til Vnderboxer oc wille wide Maalet,*

mig effter Maaltiiderne, saa Frycten war hannem forgaaet, eller hand mintist den icke meere, thi Ihuekommelsen begynte att feyle. Hand sagde da allehaande, som hand icke skulle. Hand tog merckelig aff oc bleff meget swag, bleff saa siden siddendis vden for oc læste høyt, bad Gud om att leffwe: «Ia» (sagde hand), «nur etzliche Iahr!» Naar hand haffde nogen Liiße, saa snackede hand immerfort; krøb langs wed Weggen engang til Døren oc sagde: «Ich mögte zwey Dinge wol wißen! Das eine ist, wehr nach mir solte Slosfogt seyn. Das ander ist, wehr meine Tyrelyre» (ded war Tyre, hands Quinde[1]) «haben solte». Ieg swarte: «Das ist eine Wißenschafft, die Ihr nu nicht erfahren könnet, insonderheit wehr Evre Fraw wieder freyen würde. Ihr könnet vielleicht beyde schon gesehen haben, aber Ihr könnet Alters halben noch lange leben». «O» (sagde hand), «Gott gebe das!» oc saae op til Winduet. «Meint Ihr das, mein allerliebstes Frevlein?» «Ia, das meine ich» (swarte ieg). Faa Dage der effter bad hand mig atter om Forladelse, om hand haffde siiden sidste Gang giort mig noget imod; nu wille hand forliige sig med Gud, førend hand bleff swagere, græd oc soer, sagde: «Für war, das smertzet mir noch, das ich habe Euch offte betrüben sollen, vnd Ihr tröstet mich». Om Søndag Middag ynskede ieg hannem Lycke til sit aande-

sagde ieg selff att wille sye dem. Hand loe oc sagde: «Hwem skal skiære dem?» Ieg swarte ded selff att kunde med Lyßesaxen. Ded wille hand gierne see, saae ded oc, icke med liden Forundring».

[1]) Se foran S. 66 Anm. 3.

lige Maaltiid. Hand skriide saa frem med stoer Beswæring en 14 Dags Tiid, oc som ieg fornam, att twende maatte saa gott som bære hannem op aff Trappen, loed ieg hannem sige, att hand kunde bliffwe neere i Taarnstuen; hand maatte wære forsickret, ieg skulle icke gaa nogenstez. Hand loed mig tacke, krøb for den sidste Gang til min Dør oc sagde: «Wan ich das thäte, vnd die Königin erfuhr das, so wehre ich vmb mein Hals». Ieg sagde: «So gebet Ewer Swagheit zu erkennen vnd legt Euch zu Bette! Es kan wieder beßer werden. Ein ander kan vnter deßen für Euch auffwarten». Der tog hand sin Hue aff for ded Raad oc bød mig fare wel. Siiden saae ieg hannem icke. En Dag der effter krøb hand i Taarnestuen, men kom icke widre.

Vdi hands Stæd bleff en wed Naffn Hans Balcke befalet att haffwe Act paa Fangerne. Hand war meget fiin[1]. Hand war en Snedkiær aff hands Handtwerck; hands Fader haffde arbeyded meget for mig i min Welmagt, som oc haffde wærret Snedkiær[2]. Samme Mand

---

[1]) Jvfr. foran S. 144 Anm. 2.

[2]) Faderen, Henrik B., fik i Følge Rentekammerets Bestallingsprotokoller Bestalling som Hofsnedker den 20. Maj 1649. Sønnen fik en lignende Bestalling den 3. Juni 1658. Det kunde maaske anføres her, at det var i Hans Balckes Hus paa Slotsholmen, at Hans Nansen, Svane og Gabel holdt deres første Moder i Anledning af den paatænkte Indførelse af Arveregeringen; se Hojer: Dännemärck. Geschichte S. 462 og Historisk Tidsskrift 3 R. I, 213 og 215 Anm. Balcke blev ikke Slotsfoged, men skulde formodentlig kun varetage Tjenesten som saadan, indtil en ny Slotsfoged blev udnævnt. Sperling siger (Selvbiografi, overs. af mig, S. 252), at han tiltraadte sin Tjeneste den 13. Januar 1665, hvilket — sammenholdt med Datoen for den nye Slotsfogeds Bestalling: 12. Juni 1665 — ret vel stemmer med Leonora Christinas

haffde reist paa Handwercket i Italien oc Tydsland, kunde oc lit italiensk. Aff hannem haffde ieg goed Omgiengelse, oc som hand spiiβede paa Taarnet vden for i ded anded Rom, bad ieg hannem spiiβe hoes mig, hwilcket hand oc giorde en 14 Dagis Tiid. En Dag, der hand haffde skaaren Steegen der vde, loed ieg hannem bede att komme ind. Hand loed sig vntskylle; ded kom mig vnderlig for. Effter att hand haffde spiiset, sagde hand, att Pær Kusk haffde spitzet ham, oc hannem war forbøden att spiiβe med mig. Naar hand siden stoed noget lenge oc snackede med mig, saa bad ieg hannem selffwer gaa, paa ded att hand oc icke skulle bliffwe ded forbøden. Hand haffde engang sat en meget stoer Knappenaal i sit Ærme, den bad ieg ham om. Hand sagde: «Ieg maa icke giffwe Eder den, men om I tager den selff, der kan ieg icke til». Saa tog ieg den, oc den kom mig siden offte til Nytte. Hand flyde mig oc adskillige Bøger att læβe, saa hand war i alle Maader hofflig oc fiin. Hands Fiinhed haffwer wel werret Aarsage, att hand icke bleff Fengsellerne lenge betroed, thi hand war oc meget goed imod Doctor *Sperling*[1], gaff hannem Stycker aff den Steeg, der kom op til mig, oc anden goed Maed. Hand haffde i hands Barndom wærret Leege-Broder med Docterens Børn. Hand snackede oc lenge iblant med Doctern, baade naar hand lucte op oc lucte til, saa ded behagede Op-

---

nedenfor anførte Udtalelser om, at han gjorde Tjeneste i Taarnet i 20 Uger.

[1]) Jvfr. Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 252 flg.

warterne ey[1]. Ellers gaffwis en anden Aarsage, huorfor hand effter 20 Vgers Forløb bleff den Bestilling fratagen, som siiden skal meldis[2]. Slosfogden laae stetze wed Sengen, stræbede, ded meeste hand kunde, for att komme op igien, men der war liden Tegn til. Saa lenge att Hoffwet Nøglen icke war hannem fratagen, saa gaff hand sig tilfriz. Min Piige, Maren Larβdaatter, war kommen saa wit i Gunst til Hoffwe, att hun for sin Giærning[s] Skyld saed tit oppe i Fruentimmeret[3] oc giorde allehaande for dennem. En Dag siger Quinden til mig: «Ded er dog en meget troe Piige, I haffwer! Hun snacker nu for dennem der oppe oc siger saa meget, som I aldrig skulle troe». Ieg swarte: «Ieg haffwer giffwen hender Forloff att sige alt ded, hun wed. Att hun skulle lyffwe mig paa, der er ieg icke bange for». «Icke ded?» (sagde hun saa sposk). «Huorfor monne hun da haffwe kast sig paa siine bare Knæ oc forbanded sig, den Dag hun skulle komme til Eder?» Ieg sagde: «Hun wille io wel haffwe werret hoes mig (effter Eders egen Siien), men hun maa io icke; derpaa behøffuer hun icke att bande sig». «Huorfor» (sagde hun) «meener I da, att hun er saa wel antagen til Hoffwe?» «Meener I», sagde ieg, «att naar der nogen bliffwer wel antagen til Hoffwe, att ded er, for de fører Løgn? Ieg er nok wiβ paa, att min Piige icke lyffwer nogen paa,

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Saa lenge Balcke betiente Slosfs. Stælle, drack hand hwer Maaltiid min Wiin, som ellers Taarngiemmeren, Kudsken oc den Fange* Christian *giorde, naar den gamle Slozf. icke gaed; saa ded hialp oc til att støde effter Balcke*».

[2]) Dette Punktum er senere overstreget.

[3]) Fruentimmeret ɔ: Kvindernes Værelse (tysk: Frauenzimmer).

mindre mig; der er ieg icke ræd for». Quinden bleff wree oc muute[1] lenge derfor. Nogle Vger effter bleff Maren Larβ Daatter aff sin *Arrest* løβ giffwen oc bleff Gne Friisis Kammer Piige[2]; oc bar Balcke mig nogle Linklæder, som hun aff miine endnu haffde til offwers. Ded fortrød Quinden icke liided, i Synderlighed der ieg sagde: «Saa troe seer ieg dog, min Piige er mig endnu, att hun icke beholt ded Lintøy, som hun wel kunde haffwe giort, thi ieg kunde icke wiide, om de haffde taget ded fra hender med ded anded».

Meget ille tilfritz war alle miine Woctere med Balcke, i Synderlighed Quinden, som for adskilligt giorde sig wree, baade fordi hand foractede hender, sagde hun, for hand haffde flyed en Keedel til Natskriinet, som war tyngere end den forrige (som war læk); men allermeest fordi hand sagde hender, att hun leffwede som en Hedning, att hun icke wille gaa til Alters. Thi der ieg engang, midlertiid Balcke mig betiente, bleff beræt, da spurte hand hender, om hun oc icke wille lade sig berætte, huor til hun først swarte: «Ieg kand ingen tydsk». Balcke sagde: «Ieg skal mage ded saa, att den Præst

---

[1]) Muute ɔ: mudede, saa surt, var mut.

[2]) Det vil sige: blev Kammerpige hos hende, som nu (da Forf. nedskriver dette) er Grevinde Friis. Hun var Mogens Friis's anden Kone, og hendes Navn var Anne Marie Offenberg. I Overensstemmelse med Leonora Christinas Udsagn hedder det i et Kongebrev af 11. April 1665 i Sjæll. Tegnelser: «Vi haver naad. bevilget, at vores Slotsfoged Jochim Waltpurger maa lade os elskel. Fru Anne Marie von Offenberg folgagtig være Fr. Eleonores Pige, som til des i bemte Slotsfogeds Kammer her paa Slottet været haver, imod bemte Fru Anna Marie von Offenbergs Revers, at samme Pige skal blive tilstede, naar paafordres».

skal komme til Eder, som haffwer Lon for ded, att hand berætter Fanger». Hun swarte icke att kunde gaa med nogen Andact paa ded Sted; maatte hun komme vd, saa wille hun gierne. Balcke predicket for hender, som en Præst kunde giøre, paa ded skarpeste. Der Dørene ware lucte, saa gick der en Pusten oc Blæsen an, oc knæppede hun altiid Trøyen op om sig, naar hun bleft wree. Ieg sagde intet, men tenkte: ret nu brister ded onde wel vd, ellers quælis hun; hwilcket oc skeede, bandede Balcke alt ded wærste, hun kunde hitte paa. Hun haffde sær for mig vhørte Eeder, saa ded war gruelig att høre paa, iblant andre diße: «Gud forbande ham til evig Tiid, saa har ieg icke behoff att bande ham hwer Dag!» *Item:* «Gud lade ham fordwiine[1] som Dug for Soel!» Den Banden kunde ieg icke taale, sagde: «Bander I Manden, fordi hand holder Eder Guds Ord for oc wille, att I skulle forlige Eder med Gud oc angre oc fortryde Eders Synder?» «Ieg bander hannem icke derfor» (swarte hun), «men for den tunge Keedel, ded forbandede Menniske har flyed mig att bære op aff den steile Trappe[2], saa den onde Mand besætte ham! Wil hand oc giøre Præst aff sig? Ia, hand er wel vntskylt, den sposke Gast!» Tog paa ny paa att bande. Ieg skammede hender vd oc sagde: «Hwad om hand wiste ded, I bander ham saa, meener I icke, att hand bragte til Weye, att I fik att staa Skriffte? Ded er

---

[1]) Fordwiine ɔ: forsvinde, forgaa (plattysk: verdwinen).

[2]) I Randen er bemærket: *«Ded er oc en ond Trappe at komme op aff til ded Sted, Natkeedelen slaaes vd».*

nu nesten toe Aar, I haffwer icke wærret til Guds Bord, oc I kand faa Præsten til Eder, oc I wil icke!» Ded sactede hender noget, oc sagde hun: «Hwor wille hand faa ded att wiide, vden I wille sige ham ded?» Ieg sagde: «Hwad her inde skeer oc sigis, kommer ingen wed vden os toe; ded giøris icke fornøden, att andre ded wed». Dermed war ded wel; hun lagde sig att soffwe, saa forgik den Wreede, men Hadded bleff wed immerfort.

Slosf. laae saa hen i stoer Piine, kunde hwercken døe eller leffwe. En Middag, som Balcke lucte op (som war iust 20 Ugers(!) Dagen, hand kom til mig), kom ind med hannem en Mand, meget dollig klæd, med en graa reeffwen fittet Kiortel oc faa Knappe, som kunde tilknappis, med en gammel Hatt, som saed en hengende Fier paa, som haffde wærret hwiid, men neppeste for Skarn kunde kiændis. Hand haffde toe Lærrits Strømper paa oc et Par meget forslit Skoe, som war bunden til med Hyßing[1]. Balcke gik til Borded der vde oc skar Steegen; dermed gik for ded vderste Roms Dør att staa med sin Hat i Haanden, giorde en Rewerentz oc sagde: «Hir mit nehme ich meinen Abscheid; dieser Man sol Slosf. seyn». Ieg spurte, om hand intet kom til mig igien. Hand swarte: «Nein, nicht vor dis Mahl». Saa tackede ieg hannem for hands høfflig Op-

---

[1]) I Randen er bemærket: «Gabel *haffde sagt* (*som mig siden bleff berættet*), *att hand wiste, att ieg haffde forfærded mig for den Mand oc meent, att ded war Bødelen. Ieg saae ham icke an derfor, men for en forarmet Rytter; meente, hand skulle giøre den Tienneste, Kudsken giorde*».

wartning oc ynskede, ded maatte gaa hannem wel[1]. Pær Kudsk lucte Døren, oc den ny Slozf., som heeder Iohan Iæger, loed sig icke see aff mig den Dag, icke heller til Afften. Ieg sagde til Quinden om Morgenen: «Spørger Pær ad, hwem den Mand er!» hwilcket hun oc giorde; kom med de Swar til mig, att hand war den, som haffde tagen Doctern fangen[2], oc nu skulle hand wære Slozf., men end haffde hand icke faaet Hoffwetnøglen. Ded warede icke mange Dage, førend hand kom til den gamle Slosf. med Hoffmarskalcken[3], oc Nøglen bleff tagen fra den gamle oc giffwen hannem. Den gamle leffwede ickun paa anden Dag der effter; naaede i begge Deele sin *curieusité:* saae den, som bleff Slosf. effter ham (til

---

[1]) I Randen staar 2 Anmærkninger, af hvilke den ene lyder saaledes: «*Balcke haffwer betient mig 20 Vger, oc bleff hand anklaget for att sige mig, hwad nyt som paßerte. Skulle bewiißis der med, att hand haffde sagt mig, att* Gabel *war bleffwen Statholder, oc ieg siden saa* tittulerte *for* M. *Buck*». — Denne Anmærkning er dog senere overstreget, hvilket derimod ikke er Tilfældet med den anden, som dog aabenbart refererer sig til hin. Den anden Anmærkning lyder saaledes: «*Balcke kunde en Dag icke holde sig for Latter, thi imens hand stoed oc snackede med mig, saa stoed Quinden oc Mandfolckene oc green oc loe i Trappen; oc sagde hand: «Ded er Sladdertaarret der vde! Hwi mager Pær ded icke saa, att ded forbydis? I kand nok faa att wiide, hwad som paßerer, foruden aff mig*»». — Gabel var bleven optagen i Adelstanden og udnævnt til Statholder i Kjøbenhavn i August 1664.

[2]) Dog i Forening med Hagedorn og under dennes Ledelse; jvfr. S. 133 Anm. 2, og Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 203 flg. Sperling siger, at Jæger var en Holstener og en Fætter til Gabel. I Følge Rentekammerets Bestallingsprotokoller fik Jæger — han nævnes her som «forrige Kaptajnløjtnant» — Bestalling som Slotsfoged den 12. Juni 1665.

[3]) Hofmarskal var dengang Christoffer Sehested.

sin Bedrøffwelse), oc den Doctor, som skulle *curere* hannem, fik hands Tyrelyre, inden Aaret war omme[1].

Slosf. da, Iæger, hælsede mig icke i nogle Vger, mindre talte til mig[2]. Hand lucte sielden miine Døre til, men meestendeelen lucte dem selff op. Endelig, der hand fik Skoe paa Beenene, tog hand sin Hatt aff, der hand haffde luct op, oc sagde: «Guthen Morgen!» Ieg tackede hannem «mit groβen Danck». I midler Tiid saa stoed, war Quinden meget glad. Hun haffde sin frii Sladder med Pær Kudsk (som enda en Par Maaneders Tiid kom paa Taarnet som før) oc med den Fange Christian, som haffde stoer Friihed oc i denne Slosfogts Tiid fick meere oc meere Friihed, fornemmeligen der Raβmus Taarengiemmer bleff Portener, oc en wed Naffn Chresten[3] kom i hands Sted. Iblant anden Sladder, hun førte for mig, sagde hun, att denne Slosf. war forbøden att tale med mig. Ieg sagde: «Ded er mig meget kiært, saa kand hand icke lyffwe mig paa» (ieg er i Meening, att hand torde icke tale med mig, saa lenge Pær bar Madden op paa Taarnet oc der tiente; thi der

---

[1]) Jeg ved ikke Dagen, da den gamle Slotsfoged døde, men det stemmer ganske med Leonora Christinas Beretning, at i Rigens Regnskaber for 1665 angives der den 23. Juni at være udbetalt «Thyre sal. Jochum Waltpurger forrige Slotsfoged paa Kjøbenhavn Slot hans Efterleverske» 200 Rdlr.

[2]) Om hans Forhold til Sperling se dennes Selvbiografi, overs. af mig, S. 254 flg.

[3]) Om denne Christen, hvis Efternavn var Mogensen (se foran S. 14), siger Sperling, at han havde været Kulegraver ved den tyske Kirke og tiltraadte sin Tjeneste i Taarnet 1. Juni 1665. Om hans Forhold til Sperling se i øvrigt dennes Selvbiografi S. 254 flg.

hand haffde skaffet Pær bort for Tyffweri[s] Skyld, hand bleff ertappet med, kom hand siiden da oc da ind. Den allerførste Gang haffde hand en Ruuß.) Hand wiste, hwad Pær haffde sagt om Balcke, som hand mig beretede[1].

Førend ieg melder noget om den Fange Christians Bedriffter imod mig, wil ieg med faa Ord berette hands Brøde, huorfor hand war fangen. Hand haffuer tient Maans Armfelt[2] for Lacquey. Hand med andre *Lacqueier* ypper Klammeri med en Mand, som haffde wærret Christian en Fader oc fød hannem op aff sin Vngdom oc altiid hafft Omsorrig for hannem. Manden bleff dødelig saaret, raabte i sit yderste: «Gud straffe dig, Christian, for Søn du est! Din Haand dræbte mig!» De andre Lacqueier løbe hwær sin Wey, men Christian bleff paagreben. Hands Kaare befantis oc att wære blodig. Hand næctede ded altiid, att ded icke war ham, der stak Manden. Hand bleff dømt fra Liiffwet; men efftersom den døde Mands Quinde icke wille bekaaste paa *Excecutionen*, bleff Christian saa hensiddendis, oc hands Iuncker betalte hands Føde. Paa tredie Aar haffde hand wærret fangen, førend ieg bleff fengselet, oc bleff trende Gange forfløt; først aff Traaldhullet i den Mørcke-Kircke,

---

[1]) I Randen er bemærket: *«I mens Balcke betiente mig, da bleff der giort et Slag-Bord til att sætte Begrene oc Brøet paa, saa oc Quindens Maed, som aaed først, naar Dørrene ware lucte. Tilforne war intet vden Natskriinet att sætte Madden paa; ded war Quindens Bord».*

[2]) D. e. Mogens Arnfeld til Rugaard i Jylland, en Broder til Korf. Ulfeldts Svoger Axel A. til Basnæs; jvfr. S. 22—23.

siden her, som ieg sidder[1]. Der ieg bleffført fangen hid, bleff hand sat der, Doctern sidder, oc der Doctern bleff fengselet, gik Christian siden løs i Taarnet, drog Seyerwercket op for Taarngiemmeren, lucte op oc til for Fangerne der neere, ia haffde offte Nøglene til Taarnet. Ieg errindrer mig oc nu, att Taarngiæmmeren Raßmus saed engang hoes den gamle Slosf. til Middag i mit vderste Rom, oc Slosf. wille sende Pær med et Ærinde; sagde til Raßmus: «Gehet hin vnd macht auff! Peter sol was bestellen». «Far» (sagde Raßmus), «Christian har Nøglen». «So!» (sagde Slozf.) «Das ist hüpsch!» Oc der wed bleff ded, thi Raßmus sagde: «Ieg er nok wiß paa, att Christian gaar ingen Stez». Alt effterhaanden tog Christians Friihed oc Myndighed til, siden Pær Kudsk kom bort, oc tiente denne Slozf. wed Borded i mit vderste Rom.

En Dag, der Quinden kommer neer offwen fra, huor hun haffde reenset Nat Keedelen, oc Dørene ware lucte, sagde hun til mig: «Den Christian, her gaar, haffwer talt med mig der oppe. Hand kand aldrig fuld sige, hwor ynckelig ded gaar Doctern, hwor hart hand er fengselet, oc hwor slæt Maed hand faar nu, siden Balcke kom bort. Hand haffwer ingen Lyß lengre, end hand faar Maed, oc ingen Lyßning vden aff Hullet paa hands Dør, som gaar vd i ded vderste Kammers[2]. Hand bad

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Da war der et stoert dobbelt Windue med Iern Traller, som bleff tilmuret, der ieg skulle sættis her ind; oc fortelte siden Christian, huorledis Piigerne i Fadburstuen haffde flyed hannem mangen Kande Øll op, som hand wand op med et Reeb*».

[2]) Jvfr. Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, bl. a. S. 251.

mig, att ieg skulle sige Eder ded; Taarene kom hannem i hands Øyen, saa stoer Medliidenhed haffde hand med hannem». Ieg sagde: «Ded er oc alt ded, man kand giøre, oc ded er christeligt att haffwe Medliidenhed med sin Næstis Vlycke. Den stackels Mand faar att haffwe Taalmodighed saa wel som ieg, oc wii maa trøste os med en goed Samwittighed. Io haardere hand liider, io snarere faar ded Ende; hand er en gammel Mand». Toe Dage der effter kom hun atter med en Snak fra Christian: Doctern loed mig helβe, oc hand spurte saa flittig, om ieg haffde Helbreden; sagde widre: Christian skulle nok fly ham, hwad ieg wille sende ham. Ieg tog den Snak an for en Fristelse, sagde endelig, att Christian kunde tage et Stycke aff Stegen, naar Slosf. war inde hoes mig, oc hand kunde wære sig om noget for att slaa Wiinen i, saa kunde hun sniige sig til att gyde ded aff mit Begere oc bede Christian helβe Doctern. Ded bleff antagen, oc haffde ieg nogle Dage Roelighed. Christian føyede sig meget effter Quinden, satte lit ont imellem hender oc Taarngiæmmeren, giorde ded strax gott igien, saa Sladder haffde ieg nok aff. Endeligen siger hun engang: «Ded er dog en ærlig Karl, den Christian! Hand haffwer fortælt mig, hwor vskyllig hand er kommen i Fengsel oc dømt. Hand er ræd, att I skulle tencke, att hand aaed oc drak ded, I sender Doctern. Hand swær wed hands hoyeste Eed, at hand skal wære Eder troe, wille I skriffwe Doctern et Ord til[1].

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Christian haffde da flyet mig nogle Stycker Flint, som erre saa skarppe, att ieg kand skiære fint*

Paa min Troeskab, haabis ieg, twiffler I icke!» Tog paa att swære oc forbande sig, den Dag hun sweeg mig; sagde, hand haffde icke mindre giort Eed for hinder, førend hun wille troe hannem. Ieg sagde: «Ieg haffwer intet att skriffwe hannem, ieg wed icke, hwad ieg skulle skriffwe». «O», sagde hun, «skriffwer ickun toe Ord, att den gamle kand see, att hand kand troe ham! Wil I haffwe Blek, da kand Christian wel fly noget». Ieg swarte: «Ieg kand faa att skriffwe med, naar ieg wil, oc ieg kand skriffwe foruden Blek oc Papir». Ded kunde hun icke begriibe. Saa tog ieg nogle Sucker Mandler oc giorde med den stoere Knappenaal Bogstaffwer der paa, satte paa 4 Mandeler de Ord: *non ti fidar! fidar* satte ieg Hælten aff Orded paa hwær sin Mandel. Ieg haffde saa et Tag Roelighed oc haffde att fordriffwe Tiiden med. Om nu Doctern icke kunde see, hwad der war skreffwen paa de Mandler, eller om hand haffde prøffwet Christians Troeskab, wed ieg icke, men Christian flyer Quinden en Seddel fra Doctern til mig, fuld aff *Lamentationer* offwer worris Tilstand, oc att min Daatter *Anna Cathrina* eller oc *Casetta* ware Aarsage i hands Vlycke. Derom wille ieg meere vnderrettis; begierte ded skrifftlig aff hannem (wii skreff hwer andre paa italiensk). Hand swarte saaledis, att enten den eene eller den anden haffde laded ligge hands Breff paa Borded et Stetz, hwor ded war bleffwen funden oc frem sendt; thi en Skriffwelse, hand haffde skreffwen, war

---

Lærrit dermed effter en Traa. De Stycker erre endnu i min Giemme; oc giorde ieg adskilligt Arbeed færdig med ded Reedskab».

Aarsage i hands Vlycke[1]. Ieg skreff ham igien, att ded icke syntist troelig, men wel att der war *susspiceret*, att hand *corressponderte* med min Herre, oc dermed luret paa hands Breffwe oc optagen. Io meere ieg wille føre hannem der i til *raison*, io meere *opiniastre* bleff hand der i[2], oc omsiier skreff, att ded war *Cassettæ finesse* att faa ham i Stricken for att faa mig der vd. Der hand begynte paa den Wiiß att skriffwe, begynte ieg att fatte en sær *opinion* om hannem, lige som hand wille drage noget aff mig for att fremwiiße; betenckte mig i nogle Dage, om ieg wille sware. Endeligen swarte ieg i den Meening, att ingen wiste bedre end hand, att mig om intet Forræderi war witterligt; ihworledis hands *Correspondentz* med min Herre war bleffwen kundt, ded kunde icke hielpe hannem; hwor paa hand war dømt, war mig oc v-witterligt, offwer mig war ingen Dom gaaen. Ded warede nogle Vger, førend Docteren skreff. Endeligen skreff hand med faa Ord Meeningen aff *Sentenzen* offwer hannem, saa wii da oc da *corresponderte* med hwer andre[3].

Slosf. bleff effterhaanden omgiengelig, kom hwer Maaltid ind oc snackede allehaande Putzeri oc Galskab, hwad hand i hands Vngdom haffde bedreffwen, huor

---

[1]) Se Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 199, og ovenfor S. 133 Anm. 2.

[2]) I Randen er bemærket: «*Ded er hannem medfød*».

[3]) Om denne Korrespondance haves der, særlig for Aarene 1666—70, flere Vidnesbyrd i nogle Breve, som Sperling i de nævnte Aar skrev til sine Børn fra Blaataarn, og som bevares i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol.; jvfr. nogle Breve fra Leonora Margrete Sperling til Broderen Otto i Gl. kgl. Saml. Nr. 1114, II, Fol. Leo-

hand haffde werret Tromslager oc giort sig til Narr for min Swoger G. Pentz[1] oc for att winde Penge oc Gunst giort sig til Hund oc krøben vnder Borded, forfærded Giæsterne oc for en Ducat bittis med en Hund. Naar hand haffde en Ruuβ paa (som offte), saa gøglede hand, giorde *Pussinel* aff sig, stønnem Spaa Kone oc diβlige. Saasom Chresten Taarnegiemmer oc Christian den Fange fornam, att Slozf. dreff Putzeri, saa giorde de lige saa, staajede saa med Quinden i ded anded Rom, saa wii icke kunde høre for dennem. Hun saed paa Christians
1666. Skiød oc haffde sig meget flaneworn. En Dag war hun noget v-passelig, giorde sig ett Øllebrød, satte ded vde paa Fyrfaded. Slosf. saed inde hoes mig oc snackede; Chresten oc Christian gantede sig med hender der vden for, oc skulle Christian røre i Øllebrøet oc smage, om ded war warmt nok. Chresten siger til Christian: «Drik ded vd, om du tørst!» Ordene ware icke saa snart sagt, som Giærningen war giort, oc fast i ded samme stoed Slosf. op oc gik bort. Der Dørene ware lucte, saed Quinden som færdig til att daane. Ieg meente, att ded war aff Sygdom, oc bleff ræd, att hun skulle hastig døe, oc ieg skulle faa Skyld for henders Død, spurte hastig: «Hwor har I ont?» Hun swarte: «Ieg

---

nora Christina sees endog for en væsentlig Del at have været den, der i de nævnte Aar besørgede Brevene fra Sperlings Børn oversendte til Faderen, idet disse Breve indlagdes i Breve, som sendtes hende fra Søsteren Hedvig. Hun besørgede ogsaa Breve fra S. til Børnene. Jvfr. Sperlings Selvbiografi, overs. af mig S. 255 Anm.

[1]) Grev Christian Pentz, en Tid lang Guvernør i Glückstadt, havde været gift med Leonora Christinas Søster Sophie Elisabeth. Han var død 1651, hans Hustru 1657.

haffwer ont nok», bekræfftede ded med en stoer Eed, begynte att lucke sin Trøye op. Saa saae ieg, att hun war wree, wiste nok, att Formalledidelser skulle føre ded onde fra Hiertet, hwilcket oc skede. Hun forbante oc skiælte dem, der haffde saa narret hender syge Stackel, hun haffde saa ont, haffde hwærcken faat waat eller tørt den Dag. Ieg sagde: «Giffwer Eder tilfritz, I skal wel faa et Øllebrød!» Hun soer en stoer Eed, hwor hun skulle faa ded? ded war Sommer Dag, oc ingen Ild i Kackeloffnen, oc man kunde icke kalde paa nogen, som kunde høre en. Ieg sagde: «Kand I tie, saa wil ieg komme Potten til att sye[1].» «Io» (soer hun en forfærdelig Eed), «ieg kand nok tie, oc ieg skal aldrig sige ded». Saa loed ieg hender legge tre Stycker Teylsteene, som altiid haffde ligget bag Nat-Skriinet, oc der sætte sin Potte med Øl oc Brøe paa (alt ded, hun skulle giøre, skulle skee tiiendis; hun maatte oc icke sware mig, om ieg spurte hender om noget, med Ord, men wel med Tegn). Hun satte sig wed Potten oc rørte der i med en Skee. Ieg saed altiid paa min Seng om Dagen, oc der bleff Borded sat for mig; haffde et Stycke Kriide oc skreff paa Borded adskilligt, spurte alt imellem, om Potten søe. Hun keeg flittig til, men wirrede med sit Hoffwet. Der ieg haffde spurt tredie Gang, oc hun wente sig til mig oc saae, at ieg loe, saa tog hun paa som en, der war gall, kaste Skeen aff Haanden oc Stoelen om Kuld, reeff atter henders Trøye op oc sagde: «Gie Fanden wære saa narret!» Ieg

---

[1]) Sye ɔ: syde, koge.

sagde: «I er icke bedre wært, som troer, att ieg kand traalle». «O» (soer hun en stoer Eed), «haffde ieg icke troet, att I kunde traalle, ieg haffde aldrig laded mig lucke inde hoes Eder, wil I troe ded?» Ieg tenkte paa meget, som dertil kunde swaris, men sagde intet, smaa loe oc loed hender saa bruuβe vd. Omsiider græd hun oc klagede sig meget. «Nu, nu» (sagde ieg), «giffwer Eder tilfritz! Ieg wil komme Potten til att sye foruden Traaldom». Oc som wii haffde Fyrtøy, befoel ieg hender att slaa Ild oc tænde tre Stycker Ender Lyβ att sætte vnder Potten. Dermed kaagte Potten, oc hun kyste paa sin Haand oc gaff mig, war meget glad. Ieg gaff hender oc siden en Gang eller toe Forloff der til saaledis att warme sig Øl; altiid kunde ded icke skee, thi naar Winden stoed paa Winduet (som med en lang Pik kunde opluckis), saa kunde Røgen icke træcke vd. Ieg sagde: «Tencker paa Eders Eed oc sladdrer icke vd, hwad her skeer, ellers betagis oβ Lyβene; i ded ringste mister wii nogle aff dem». Hun sagde hart ney, att ded skulle icke skee. Ieg fornam intet dertil nogen Tiid, men wel mange Aar effter, att hun haffde sagt, att ieg tog toe halff løβe Golff-Steene op (som siden anderledis bleff berettet aff en Præst, som her effter skal meldis). Hun haffde oc sagt, att ieg haffde sta[a]ed oc seet Linne-Dantzere paa Slos-Platzen, hwilcket war sant. Thi der Chresten sagde Quinden en Middag, att der skulle komme Liine-Dantzere paa den inderste Slos-Plaz, oc hun berettede mig ded oc spurte, hwordant ded war, oc ieg sagde hender ded, da klagede hun sig, att hun icke kunde faa ded att see. Ieg sagde, ded kunde wel

skee, om hun siden kunde holde Munden. Hun soer io effter Sædwane. Saa loed ieg hender tage Sengeklæderne aff Sengen oc Fiællerne aff Bunden oc reiße Sengen op til Winduet oc sætte Natskriinet offwen paa. Der med att komme til ded oprettede Sengested bleff Borded sat wed Siden, oc en Stoel neden for Borded for att komme paa Borded, oc en Stoel paa Borded for att komme paa Natskriinet, oc en Stoel paa Natskrinet, saa wii kunde staa magelig oc see ded, dog icke paa engang. Oc loed ieg hender gaa op først, oc ieg stoed oc tog Ware paa, om Sengen begynte att knage; hun skulle wære paa Wact, naar ieg war oppe. Ieg wiste oc wel, att Dantzerne i Begyndelse[n] icke giorde derris beste Kunster[1]. Ieg kunde see Kongen oc Dronningen i derris Øyen; de stoede paa den lange Sael, oc vndrede ieg mig siden paa, att de icke kaste Øyet did, der ieg stoed. Ieg loed mig icke mercke for Quinden, att ieg haffde seet dem. I denne Quindis Tiid fik ieg engang Lyst til att see Folk gaa i Slos-Kircke oc aff Kircken. Da bleff Sengen igien opreist, oc ieg saed der saa lenge oppe, til alle ware aff Kircken igien. Quinden torde intet woffwe att stiige op, sagde, att hun war ræd nok forrige Gang oc glad, hun kom neer.

Den første Gang, ieg bleff berettet i denne Slosfs. Tiid, da bleff der opsat twænde Meßings Stager, hwer

[1]) I Randen er tilføjet: «*De Liinen Dantzere giorde ded, ieg icke haffde seet før. Den eene haffde en Kurre wed hwer Been, i huer Korre saed en Dreng paa 5 Aar, oc en Quinde loed sig falle paa Liinen oc sprang op igien. Men i den anden Quindis Tiid saae ieg en, som hengte sig wed sin Hage oc sprang op igien paa Liinen*».

aff sit Slags, med Talle Lyβ. Ded haffwer Quinden miβhaget, ihwor wel hun sagde da intet til mig. Men der
1666 den 12. *April.* hun endelig bleff nød til att lade sig berette effter meere end tre Aar, hun haffde holt sig fra Herrens Bord, bad hun Chresten Taarnegiæmmer gaa til sin Daatter (som tiænte i Byen en Timmermand), att hun skulle flye hender et Par smucke Meβings Stager oc et Par Wox Lyβ. Kunde hun oc fly hender en fiin Dreyels Dug, skulle hun giøre sit beste; hun wille betale ded. Om Quinden tilforen haffde tengt paa de Stager oc Lyβ, for mig ware satt, eller Chresten selff syntist, att ded icke war skickeligt, att ded skulle wære bedre tilreed for hender, wed ieg icke, men noget lided føren Præsten kom, lucte Chresten den vderste Dør op for mit Fengsel, sagde: «Karen, flyer mig den Stage vd, I haffwer, oc toe Lyβ!» Hwordant hun tog paa, er icke att beskriffwe: om hand icke haffde talt med henders Daatter? oc saa meget (ieg wiste icke da, hwad hun haffde begiært aff Chresten). Hand swarte hender intet paa sit Spørsmaal, men kræffwede Stagen oc Lyβene. Hun wille lenge icke, men bandede oc skiælte. Ieg laae enda oc spurte hender: om ieg skulle wære henders Piige oc giøre ded for hender? om hun kunde forholde hannem ded, hand begiærte? Saa rackte hun hannem ded igiennem Hullet paa min inderste Dør med saa mange Forbandelser offwer hannem, saa man maatte grue der for. Hand loe høyt oc gik bort. Ded giorde hender enda bisterer. Ieg giorde mit beste for att sacte hender, sagde hender, att ded war en fordømmelig Bereedelse, holte hender den Synd for heel witløffteligen. Hun meente, att den

begik Synden, der war Aarsage dertil. Ieg spurte hender endelig: hwor vdi Nadweren bestoed? om den bestoed i Lyßene oc Stagerne? skammede hender vd, att hun wille see paa ded vdwortis oc icke paa ded indwortis; bad hender falde paa siine Knæ oc inderligen bede Gud om siine Synders Forladelse, at hand icke wille tilregne hender sin Daarlighed. Hun swarte saa att wille giøre, men giorde ded icke strax. Ieg meener, att Præsten[1] haffwer aff Chresten wel wæret vnderwiist om alting, hender angaaende, efftersom hand tilspurte hender om saa meget: hwor hun war fød? hwor hun haffde tient? oc saadant meere; omsiider: om hun haffde sin Skriffte-Sædel, oc huor lenge ded war siiden, hun haffde wærret til Alters? Der paa skrifftede hand hender paa sær Maade, først som den, der haffwer fortient att staa aabenbar Skriffte for groffwe begangene Synder, saa som en Synderinne, der skulle affliiffwis oc bereede sig til Døden; trøstede hender endeligen oc forrettede sit Embede. Der alt war forrettet, oc hun kom ind til mig igien, ynskede ieg hender til Lycke. «Ia wel, Lycke!» (swarte hun). «Kand der wære Lycke hoes? Ded haffwer ieg meere ont end gott aff! Kunde ieg saa sandt komme vd, ieg skulle strax gaa til Alters; dette acter ieg intet!» Ieg fald hender strax i Orded oc sagde: «Betenker Eder, hwad I siger! Taler intet Guds lasterligt, ded wil ieg intet høre! I wed wel, hwad Guds Ord siger om dennem, som annammer Christi Legeme oc Blod vwærde-

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Ded war den Præst, som berettede Fangerne, oc hun bleff skrifftet i ded vderste Rom, saa ieg hørte hwert Ord, Præsten sagde, men icke, hwad hun swarte*».

ligen oc træder hands Legeme vnder Fødder?» «Vnder Fødder?» (sagde hun). «Ia ret vnder Fødder!» sagde ieg oc giorde der en heel Prædicken paa. Hun hørte til, som ded loed sig ansee; men der ieg taw, sagde hun: «Hand skrifftede mig som en Misdædre oc som den, der skulle aff liffwis. Ieg haffwer ingen mürt» (ieg tenkte: man wed icke hwad)[1]; hworfor skulle ieg døe? Gud allermæctigste giffwe» — der med taw hun. Ieg prædicket for hender igien oc sagde, att hun haffde fortient den ewige Død for henders Synders Skyld, oc saa fornemmeligen, fordi hun haffde saa lenge vntholt sig Herrens Nadwere. «Den Skrifften» (sagde hun) «haffwer ieg att tacke Chresten for; Balcke haffwer oc wel hiolpen til». Tog paa att bande dem. Ieg truede hender med et anded Skrifftermaal, om hun icke holte inde med saadan Ord, ieg kunde icke forsware ded for Gud att tie med hender, oc sagde ieg widre: «Taler I saa til Chresten, saa maa I wære wiß paa, att hand klaffwer Eder [an?]». Ded holte hender noget i Tømme, oc gik hun den Middag intet vd i Trappen[2].

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Hinders Barn!*» Jvfr. S. 122.

[2]) I Randen er bemærket: «*Hun war i alle Maader en skarneworn Quinde, vnte icke en Fange ett Stycke Maed. En stackels Degn war min Naboe i den Mørcke Kircke; ieg gaff hender et Stycke Maed til ham. Hun wille icke bær[e] ham ded, der hun dog let kunde, foruden nogen skulle see ded. Der ieg saae siden Madden, fortyckte ieg der paa. Da sagde hun: «Huorfor skulle ieg giffwe ham ded? Hand gaff mig aldriig noget; ieg faar intet der for». Ieg sagde: «I giffwer intet bort aff Eders!» — Samme Degn saed for att haffwe tagen sin egen Hæst igien, efftersom den, hand haffde saalt den, icke betalte ham den. Hand sang*

Hun war siiden den Tiid icke nær saa lystig med Mandfolckene. Hoes mig klagede hun sig offte, att hun war swag, haffde forløfft sig paa den ny Keyle[1], Balcke haffde flyed hender; hun kunde icke staa ded vd, hun haffde beed Slosf. der om, att hun maatte komme vd, hand haffde swart, att hun skulle døe der. Ieg sagde: «Slosf. kand io intet forstaa Eder ret endnu; beder Chresten tale for Eder!» Hun giorde oc saa, men kom atter med samme Swar; sagde en Dag: «Ieg seer wel, min hierte Frue, att I wille lige saa gierne aff med mig, som ieg wille gierne bort. Hwad har ieg aff alle miine Penge? Ieg kand icke nyde dem, oc ieg kand icke tienne Eder». Ieg sagde: «Penge kand vdrette meget. Forærer Slosf. nogle Penge, saa taler hand nok for Eder. Begiærer en aff Skuer-Quinderne, som bærer Keylen op for Eder, den kand I betale med lit». Ded sidste giorde hun først nogle Vger; endeligen sagde hun en Dag til mig: «Nu haffwer ieg laded giøre et Sølffbegre til Slozf.». (Henders Daatter kom saa offte til hender i Trappen, som hun begiærte, oc hun fik Forloff att wære heele Efftermiddage needer fra mig vnder ded Skin att tale med sin Daatter. Om hun gaff Foræringer der for, wed ieg icke, men ieg war wel dermed tilfritz att wære eene. Hun war dog ræd engang, att ieg skulle sige Præsten ded.) *In summa:* Slosf. torde intet tale for hender til Kongen. Saa bad hun mig om Raad. Ieg sagde: «Bliffwer liggendis i Sengen, naar her spiißis, saa

---

huer Dag flittig, oc om Søndagen saa som en Præst for Alteret oc swarte etc.»

[1]) Keyle ɔ: Kjedel.

wil ieg gaa vd oc tale med Slosf:». Ded skeede. I Førstningen giorde hand nogen *Difficulteter*, sagde: «Dronningen skulle sige, att der stak Skelmstücker vnder». Ieg sagde, de kunde *vicitere* oc *examinere* Quinden, naar kun kom vd, wii haffde icke wærret saa fortroelige Wenner; ieg wiste, att Quinden war giffwen mig til att betienne mig; naar hun icke kunde ded lenger, men laa wed Sengen, saa kunde ieg ingen Tieneste haffwe, icke heller kunde ieg betienne hender; hun tiente io for Penge, der skulle wære nok, der skulle tage der imod igien. Tre Dage der effter, der Kongen kom fra Friderichsborg, kom Slosf. ind oc sagde, att Quinden kunde komme neer den Afften; hand haffde en anden igien, som Chresten haffde *recommenderet*, som skulle wære en skickelig Quinde (som hun oc er).

Altsaa kom Karen Olis Daatter need, oc Karen
1666 den 26. *Iuni.* Nels Daatter kom op igien. Oc maa ieg wel sige, att ded war en aff mine lyckelige Dage i mit da haarde Fængsel; thi ieg slap en v-troė v-guddelig løgnactig[1] oc v-skickelig Quinde oc bekom en christelig troe sandrue goed (ia alt for goed) Quinde igien. Der den første Quinde tog Affskeed, sagde hun: «Nu, farer nu wel, Frue! Nu erre wii begge glade». Ieg swarte: «Ded er wel et aff de sandeste Ord, I haffwer sagt i Eders

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Hun haffde saa beded Chresten snacke for Slosf. alt offwer et halff Aar, førend hun kom bort, huor hun gik med sit Liiff i sin Haand: ieg haffde en Leer Kugle i mit Tørklæd, der haffde ieg truet hender med att slaa henders Hoffwet i Stycker (ieg sagde en Dag, att man kunde slaa een ihiæl med saadan Kugle). Dißlige Løgn ware mange, hun dictede, oc ieg siden erfoer*».

Dage». Hun swarte intet, men løb, alt ded hun kunde, saa der kiendtist ingen Sygdom eller Swaghed paa hender. Hun leffwede icke fuld et Aar der effter, piintist haardeligen en 6 Vger paa sin Seng, førend hun døde, aff hwad Tilfald wed ieg icke.

Om anden Dagen effter denne Karens Komme saed hun om Efftermiddagen heel bedrøffwet. Ieg spurte, hwad hender skade. Hun sagde: «O, ieg haffwer intet att giøre, oc ieg maatte ingen Gierning tage med mig! Ieg lengis mig døe». Ieg spurte, hwad Gierning hun kunde giøre. «Spinde» (swarte hun) «er min meeste Giærning: ieg kand oc sye grofft oc binde noget». Aff alt ded haffde ieg intet att hielpe hender med; tog nogle Ender aff Silcke frem, som ieg giemmer aff ded, ieg klipper aff, som erre for stackede att arbeide med, oc anden Pluk Silcke aff Nattrøyer oc Strømper, hwor til ieg haffwer giort mig en Hægle aff smaa Knappenaale[1], bunden paa en Pind; der hægler ieg ded med oc giør ded brugeligt til att stoppe Huer med; oc sagde ieg til hender: «Der haffwer I noget att giøre; hægler mig ded!» Hun bleff saa aff Hiertet glad, saa ded gaff mig et gott Behag. Ieg befant aff henders Fortelling

---

[1]) I Randen er bemærket: «*De Knappenaale haffde ieg staallen fra den første Quinde for nogen Tiid siden. Hun haffde skaffet sig dem med nogle Syenaale, tenckte att skyffle dem for mig, haffde lagt dem i et Papir i sin Barm, haffde glæmt ded. Om Afftenen, hun loed falde sit Skiørt for at gaa i Seng, falt Papiret paa Gulffwet. Aff Klangen hørte ieg, hwad ded war. En Løffwerdag, hun gik op med Nat-Keylen, tog ieg dem aff henders Æske, oc hun torde icke spørge der effter; saae mig siden bruge dem oc sagde aldrig noget om dem*».

om et oc anded, hender i sin Tiid war hæntis, att der war et gott Hierte i hender, att hun war bleffwen offte bedragen for sin Goedtroenhed. Hun haffde oc kiendt mig i min Welmact, tient en Raadmans Quinde, som i miine Brøllups Dage war Forgangs Kone, oc kom den Statz med Fyrwerck oc anden Herlighed meget wel ihue; græd, naar hun fortælte ded, oc haffde en stoer Medliidenhed med mig. Hun war en Iyde, en Bunde Daatter, men [haffde] wærret gifft med en Regiments Quartermester. Saa ieg éffterhaanden fik *Affaiction* til hender, bad hender hælβe Christian oc spørge, hworledis Doctern liide; sagde hender, att Christian wel kunde giøre stønnem nogen Tienneste att kiøbe et oc anded for os, thi hand haffde en Dreng, ia stønnem toe, som ginge Ærinder for hannem, men ieg troede icke [den] forrige Quinde, saa hand kiøbte aldrig intet for mig, til med wille den Quinde intet spinde; men Christian skulle nok flye oβ nu, hwad wii wille haffwe, for worris Lyβ. Oc efftersom hun icke skiøttet om att dricke Wiin (thi hwer Maaltiid fik Quinden da en halff Potte frans Wiin), saa sagde ieg: «Giffwer Chresten Eders Wiin, som ieg giffwer Christian min Wiin, saa kand Chresten lade den staa hoes Kiælder Swennen oc tage den hwer Vge, saa er ded en Profit for ham, oc saa seer hand intet, om hand enskiønt mercker noget». Ded skeede, oc loed Christian oβ giøre toe Handteene. Min war ickun liden, men henders, som den burte. Ieg spant liided, twant ded til Traa, som endnu er i min Giemme. Christian flyde hender saa meget Hør, som hun begiærte, for Penge, bar en heel Krantz i siine

Boxer tillige op til hender[1]. Hun spandt paa Haandteen en goed Deel, oc ieg laffwede min Wæff saaledis paa en Stoel, ieg laa needer paa Borded, bant den eene Bom med Baand oc Snorer, ieg selff haffde giort, saaledis, att naar Trappe Døren bleff sat Nøglen vdi, saa kunde ieg med et Draff løβe min Wæff oc faa den anden Bom løβ, som war bunden til mit Liiff, oc alting lagt bort, førend min inderste Dør bleff opluct. Ieg giorde mig oc et Spield (før haffde ieg Søller), saa ieg wæffwede alleene; haffde oc faaet en ræt Wæffwer-Kam, saa wii ware meget flittige, hwer i sit Arbeide.

Slosf. war fuld aff Galskab, giorde Putzerier, som Drenge pleier at giøre; wille fixere sig med Quinden, men hun kunde intet der med. Hand war nesten fuld hwer Dag om Middagen, naar hand kom op. Effterhanden kom hand siælden op om Afftenen, skickte en Tienner op i hands Sted, som laae oc halff soff paa Muuren i Winduet vden for dette Sted. Hand wille oc gante sig med mig, gabte for mig, oc ieg skulle kaste noget hen oc see, om ieg kunde ramme hands Mund. Ieg loe oc sagde: «Wo doll[2] siet Ii!» bad ham komme nærmere, saa wille ieg see, om ieg kunde ramme den.

---

[1]) I Randen er bemærket: *«Der kom offte siden Twistighed imellem Karen oc Christian, som noget om meldis skal. Da iblant anded sagde ieg engang (for att komme hender i bædre* Homeur*): «Nu er I wree paa Christian, men I haffwer mangen Gang slicket Eders Fingre effter ded, hand haffwer hafft i siine Boxer». Først sagde hun: «Fü, æwi!» siden loe offwermaade, der hun forstoed, hwad ieg meente. Thi hand haffde skylfft Hørret i siine Boxer, hand loed kiøbe for hender».*

[2]) Doll ɔ: gal, taabelig.

«Neen, neen» (sagde hand), «so wehr ick doll! Ii skolle mii wol en Orfigen gäffwen!» En Middag kommer hand op med en sær *façon* aff en Spøyte[1], som war saa trind som en Kugel, oc saed en liden stacket Tuuet der i, som næppe kientis; war heel artig. Naar der bleff trygt paa et Sted der wed, saa spøytede Wanded vd heel høyt oc langt borte. Hand giorde sig næßwiiß oc spøytede paa mig. Der hand fornam, att ieg bleff wree, kom hand med Spøyten til mig, løb oc satte sig igien oc gabte, alt ded hand kunde, bad mig spøyte sig i Munden, om ieg kunde. Ieg wille ingen Leeg begynde med hannem, thi aff hands Historiers Fortelling fornam ieg wel hands Plomphed, gaff hannem Spøyten igien. Der Karen skulle bære Steegen ind, haffde Slosf. Spøyten imellem Beenene, saed paa en law Stoel oc kunde dog spøyte Quinden i Ansictet; war et gott Stycke fra hender, oc Kuglen war icke større end en stoer Plomme. Hun wiste intet aff Spøyten att sige (er oc noget hastig i henders Tale); sagde: «Gud giffwe, I faa Skam, H. Slosf.! Pißer I paa mig?» Slosf. loe som en, gall war, saa kiært war ded ham. Hand bleff effter Haanden alt tammere oc tammere, kom siælden ædrue op, lagde sig paa Quindens Seng oc soff, imens ieg spiisede, saa Chresten oc Quinden maatte hiælpe ham aff Sengen, naar de haffde wact hannem op. Nøglerne til Fengselerne laae wed Siiden, oc Hoffwet Nøglen derhoes (forwarte hand icke wel siine Fanger?)[2]. Hand war icke

---

[1]) Spøyte ɔ: Sprøjte.

[2]) I Randen er bemærket: *«Ieg sagde til Quinden en Dag: «War icke Dronningen, som giør Kongen wree paa mig, da skulle ieg*

ræd for, att ieg skulle myre hannem. En Afften war hand drucken eller stillede sig saa; begynte paa sin Wiiß att wille *carressere* mig oc søge att wille føle miine Knæ, tog til Enden aff mit Skiørt. Ieg støtte ham med Foeden oc sagde intet anded [end]: «Wan Ii duen[1] siedt, so blifft van mii vnd kombt hir nicht binnen, dat säg ick Iu!» Hand sagde intet, stoed op oc gik bort; kom oc siden icke ind, naar hand war fuld, men bleff vden for i ded anded Rom, lagde sig der neer i Wiinduet, huor der er en breed Benk murit aff Steen; der laae hand oc soff et Tag, effter att miine Døre ware lucte, saa kom hands Kusk oc Christen oc slæbte ham neer. Stønnem, naar hand war icke fuld, saa kom hand ind, oc gaff hand mig effter Begiæring nogle gamle Kortblade, som ieg syde sammen oc giorde mig et Skrin aff. Christian beslog ded med tynne Fyrpiinde, som ieg siden syde paa oc sneeg mig til att male med Farffwe. Ded er endnu til. Slosf. saae ded siden, men spurte aldrig, hwordant ded Beslag war kommen til[2]. I

---

betale Slosf., for hand lurte Doctor Sperling. Ieg skulle tage Nøglene fra ham, naar hand soffwer, oc paße paa, naar Chresten kommer med Begerne, løbe da vd lige op aff Kongens Trappe oc bære Kongen Nøglerne, saa som en Lacquei giorde wed den gamle Slosf:. Men ieg want intet dermed hoes denne Konge, maaskee bleff haardere holden»».

[1]) Duen ɔ: beruset.

[2]) I Randen er bemærket: *«I Førstningen, der denne Karen icke kiente Slosf., turde hun icke gaa saa dristig vd til Fangerne i den Mørcke Kircke oc giffue dennem noget, thi hun sagde: «Slosf. gloer saa paa mig». Ieg sagde: «Ded gaar ham som smaa Børn, der gloer stifft paa en Ting oc wed icke, hwad ded er». Ded er oc saa; hand kømrer sig om intet».*

ded Skrin (om ded saa kand kaldis) haffwer ieg alt mit Arbeed oc Reedskab, oc staar [ded] i min Seng om Dagen.

Christians Myndighed tog til. Hand tiente icke alleeneste wed Borded der vde, men hand endoc lucte min Dør for Næßen aff Taarngiemmeren. Hand gik ind i mit Rom med Røgelse Karret, naar Quinden bar Natt-Keilen op; ia hand bleff omsiider saa dristig, att hand giorde alt ded, hand icke wille lade, haffde att befale offwer Fangerne der neere. Chresten giorde sig oc til Nytte Slosfogdens liiden Tilsyn, laae offte neere i Byen om Natten, kom offte fuld op til Afftens Maaltiid. En Afften war Chresten fuld oc haffde slaaet nogle Ruder vd der neere med sin Haand, saa Fingerne bløtte; mit Wiin Beegre slog hand til Iorden, saa ded sprak oc bleff gandske kraaget, oc som Begeret war gandske blodigt vden paa, der ded kom ind for mig, oc ded syntist, att der war kommen Blod i Wiinen, talte ieg noget alworligen derom til Slosf:. Hand sagde intet anded end: «De Man is doll!» tog Begret oc gik selff neer for Kiælderen oc loed Begret skølle oc giffwe anden Wiin der i. Huorledis de siden forligtis der om, wed ieg icke. Bulckene[1] erre vdslagen paa Begeret, men Ritzen offwen i Randen. er endnu; ded kommer Wiinskencken til Paß, thi nu kand der icke gaa nær en halff Potte i Begeret. Christian holte sig engang mandelig imod Slozf., der hand haffde hafft Klammeri med nogle Fanger der neere, oc Chresten klagede ded for Slosf., som kom ind

---

[1]) Bulckene ɔ: Bulerne.

oc wille sette Christian i Troldhullet; men hand støtte Slosf. fra sig oc sagde, att hand haffde intet med hannem att skaffe, hand haffde intet sat ham ind; brugte saa Mund, saa Slosf. tackede Gud, hand gik. *Christian* raabte hannem enda effter vd aff Winduet oc sagde: «Ieg wed Tøβ med Ier[1], men I wed intet med mig». (En Tøβ wed ieg, hand wiste, som icke war en ringe Tøβ. Der war en *Corporal*, som stack en Soldat ihiæl, som med Tromslag bleff efftersøgt; den skylffte Slo[s]f. i Taarnet nogle Vger.) Om Morgenen fortrød ded Christian, oc hand fryctede att bliffwe indeluct, gik til min Dør, førend der bleff opluct for mig[2] (som offte skeede, att der bleff opluct ded vderste Rom, førend Madden kom op, saa oc altiid om Morgenen om Winteren, naar der lagdis Ild i Biileggeren der vde), oc bad hand mig bede for sig til Slosf., hwilcket ieg oc siden giorde, saa ded bleff, som ded war, oc Christian saa giæff som før.

Den Quinde oc ieg wii leffwede i goed Eenighed med hwer andre. Der war stønnem nogle smaa Krackeler[3] imellem Christian oc hender, men ded haffde paa de Tiider intet att sige. Ieg stillede hands Wreede med

---

[1]) Ieg wed Tøβ med Ier ɔ: jeg véd noget, som kan faa Jer til at tie.

[2]) I Randen er bemærket: «*Hengselerne paa min vderste Dør erre saa lange fra Weggen, att ded er aaben meer end en stoer Handsbred, saa ieg haffwer faaet adskilligt stoert ind der i mellem, oc er den offwen til meere aaben, saa naar ieg sticker min Arm igiennem Laagen aff min inderste Dør oc ræcker den opad, saa kand ieg naae offwen til, men Quinden icke*».

[3]) Krackeler ɔ: Tvistigheder.

Wiin oc Lyβ. Den Quinde haffde en Søn, som døde, stacket effter hun war kommen til mig, oc en Daatter, som endnu leffwer; hun tiente da en Skræder, men nu er hun gifft med en Kiøbmand. Den Daatter fik oc stønnem Forloff att tale med sin Moder i Trappen. Ded fortrød Christian, efftersom hand meente, att wed hender bleff allehaande bestilt; stønnem truede dermed att sige ded, hand intet wiste, men meente, saa Quinden war offte bedrøffwet (hun er læt-grædendis oc læt-leendis). Ieg kunde snart faa hender trøstet. Wii sleed worris Tiid meget wel. Ieg lærte hender att læβe, begynte med *A. b. c.*, thi hun kiændte icke før et Bogstaff. Ieg holte miine wiβe Tiimer med att vnderwiiβe hender. Hun war da en Quinde offwer henders 60. Aar. Oc der hun allereede nogenledis kunde staffwe[1], tog hun Baagen engang oc wente op oc need paa den, begynte att stryge siine Øygne oc sagde: «Herre Gud, hwor er ded fatt? Ieg kiender» (soer hun om Gud) «icke et Bogstaff!» Ieg stoed bag wed hender oc kunde neppe holde mig for Latter. Hun strøg atter Øygnene (oc som hun er meget hastig i henders Ord) oc [!] i ded peegte med Peegesticken med en Fart paa et O oc sagde: «Er ded icke et O?» «Io!» swarte ieg oc loe, i ded hun wente sig til mig. Der med bleff hun ded først war,

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Hun haffwer en synderlig Skik med att staffwe. Et Ord aff tre Staffwelser kand hun icke staffwe; thi naar hun skal legge de toe Staffwelser til den tredie, saa haffwer hun glemt den første; men maa hun, saa kand hun læβe Orded ret, naar hun staffwer første Staffwelse. De Ord aff toe Staffwelser staffwer hun, de aff 4 Staffwelser læs hun*».

att Baagen war icke went ret, kaste sig i Sengen oc loe, saa ieg haffde tengt, hun skulle bliffwe borte i Latter. Oc som hun en Dag skulle læβe, oc hun gaed icke sluppen sin Haand-Teen, wille ded icke flyde, oc tabte hun Lysten; sagde: «Er ieg icke gall, att ieg wil lære att læβe paa min gammel Alder? Hwad got haffwer ieg der aff? Ieg haffwer kaastet mange Penge paa min Søn for att lade hannem lære att læβe, oc see! er hand icke døe?» Ieg wiste, hwor meget hun formaatte, loed hender saa snacke for sig. Hun kaste Bogen paa sin Seng, satte sig til sin Gierning oc sagde: «Hwad haffwer ieg behoff att lære att læβe i Bog? Ieg kand, Gud ske Loff, læβe miine Morgen oc Afften Bønner» (ieg tenckte: ille nok! Aff henders *Cathechi.* wiste hun meget lided). Ieg sagde (med en Sactmodighed): «Ded er saa Men sandt, Karen! I haffwer icke behoff att lære att læβe i Bog, I kand smuck læβe vdenad». Ieg haffde neppe sagt de Ord vd, i ded sprang hun op oc nappede sin Bog igien oc begynte att staffwe. Ieg sagde hwercken til eller fra, oc ieg omgickes med hender som med et gott enfoldig Barn[1].

Ieg falt ded Aar i Sygdom[2], oc efftersom Slosf. da kom icke meere ind til mig om Middagen oc om Affte-

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Een Gang spurte hun mig ad, om hun icke kunde faa en Bog, huor q oc x icke war i, thi de Bogstaffwer kunde hun icke beholde. Ieg suarte: Ia, dersom hun selff wille lade den trycke*».

[2]) I Randen staar følgende Anmærkning, der dog senere er overstreget: «*Der denne Karen kom til mig, loed hun mig ingen Fred, førend hun maatte rinβe Gulffwet; thi ieg befryctede ded, som skede, att den Stanck wille foraarsage oβ Sygdom. Der laa*

nen loed sin Tienner gaa op, saa bad ieg Quinden, att hun skulle sige ham, att ieg war syg, om der icke maatte komme en *Doctor* til mig. Quinden sagde ham ded (thi da forstoed hand alt danske, oc hun forstoed noget tydsk), oc som hun sagde: «Ieg er bange, att hun døer», saa swarte hand: «Lat se stärffwen för en Dyffwel!» Ieg haffde en Hwerdags Feber, haffde Heede, men ingen Kuld; oc som ded en stoer Deel war Aarsage til min Sygdom, att ieg haffde Bindelse, begierte ieg et *Clister*. Der loe Slosf. sposk aff. Ded hørte ieg, loed begiære, att hand wille komme ind til mig, hwilcket hand oc giorde. Ieg talte hannem noget alworlig til, sagde ham, att ded war icke Kongens Wille, att hand skulle icke haffwe meere Omsorrig for mig, end hand haffde; hand haffde meere Omsorrig for sin Hund end for mig (som hand oc haffde). Saa gaff hand bedre Kiøb, spurte, hwad ieg wille haffwe, oc ieg sagde, hwad ieg begierte, oc bekom ded. Ieg haffde noget *altereret* mig offwer den Samtale, saa ieg bleff swag. Quinden græd oc sagde: «Ieg frycter, I døer, min hierte Frøken! oc saa skal de slemme Piiger i Aaltfruestuen toe Eders Hænder oc Fødder» (en aff de Piiger, da war, war meget v-fiin imod mig med henders Sendings Tale)[1]. Ieg swarte, att ieg skulle icke sige et Ord der imod. «Hwad?» (sagde hun med en wree Hue); «wille I liide

---

allenhøyt Menniske oc Golff Skarn paa et Sted. Der hun haffde løßnet ded, maatte ded ligge, indtil Døren bleff opluct. Ieg lagde mig i Sengen, slog Klæderne offwer Hoffweded oc stoppede Næßen til». — Om Sagen berettes udførligere nedenfor i et Slags Tillæg til den egentlige Skildring.

[1]) Sendings Tale ɔ: skjældende Tale.

ded? Ney», soer hun, «skulle ieg icke! Ieg skulle icke liide ded, om ieg war i Eders Sted!» Saa sagde ieg, som den Philosophus sagde: «Da legger min lyβe Kiæp hoes mig, ieg kand holde dem fra mig med, naar ieg er døe»[1]. Saa besan hun sig først oc snackede saa hen om Begraffwelse oc Iordefær. Ieg forsickrede hender, att ded aldelis intet bekymrede mig; naar ieg war døe, saa fant[2] ieg intet dertil; om de lagde end mit Legeme i Stranden, saa skulle ded dog tillige med Siælen komme for Guds Throone paa den yderste Domme Dag oc bestaa sig bedre end som en Part, der laae i Kister, med Sølff beslagen, oc i herlige Begraffwelser. Men att ieg skulle, som Slosf., sige de forfløyen Ord, att ieg wille være begraffwet paa Waldby Backe for att see mig om, ded icke. Ieg begiærer intet vden et saligt Endeligt. Wii talte om Slosf. V-fiinhed, om allehaande, hand giorde, som hand fik Skam for, om Dronningen ded wiste, om hands Vguddelighed, att naar hand haffde wærret til Alters, sagde hand att haffwe gaaet igiennem Munstringen, oc anded meere. Der war ingen Guds Fryct i hannem.

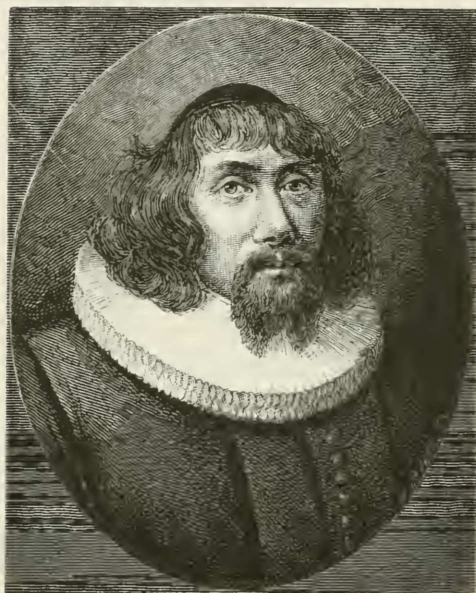
Ieg begiærte att være beræt oc loed bede *M. Buck* att komme til mig wed syff Slæt om Morgenen, thi imod $8^{1}/_{2}$ begynte Feberen. Præsten kom icke førend $9^{1}/_{2}$, da Heeden alt haffde begynt (thi den drog sig

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Den Kiæp saed en Blik Stage paa, som bleff stønnem sat i min Seng wed Siden* etc. *Den brugte ieg til Knøtte Block*». — Den anførte Ytring tillægges Diogenes hos Cicero, Tuscul. dispp. I, XLIII.

[2]) Fant ɔ: følte, mærkede.

allerede noget lengre hen). Der ieg haffde sagt mit Skrifftermaal, begynte hand att predicke om Mord oc Mandslæt, om Dawid, som war skyllig i *Vrie* Død, fast hand slog hannem icke ihiæl med sin egen Haand; vdbreedde den Synd, som hand burte, oc Straffen, som der wille følge paa. «Ihr» (sagde hand) «habt *General* Fux getöhtet, dan Ihr habt einen Diener darzu erkaufft, der ihm hat getöhtet». Ieg swarte: «Das ist nicht wahr! Das habe ich nicht gethan!» «Ia freylich» (sagde hand); «der Diener ist in Hamburg, der hat es selber gesagt». (Ieg swarte:) «Hat er das gesagt, so hat er gelogen, dan mein Sohn gab Fux sein Todt mit einem Stilet[1]. Ich wuste nicht, das Fux in Bryg war, ehe vnd bevor ich sein Todt erfuhr. Wie köndte der Diener dan sagen,

Hieron. Bueck.
Efter et samtidigt Kobberstik.

[1]) Jvfr. S. 28 Anm. 1.

das er's gethan hätte? Auff mein Befehl ist es nicht geschehn, aber das ich mich nicht solte haben gefrevet, das Gott dem Bößewicht gestraffet, das gestehe vnd bekenne ich»[1]. Der til swarte hand lige saa: «Das hätte ich selber gethan». (Ieg sagde:) «Wii Fux mit vns in vnserm Gefängnis auff Borringholm gehandlet, weis Gott. Das ist nu vorbey, vnd ich gedencke des nicht mehr». «Da thut Ihr recht an» (sagde hand), oc foer saa fort i hands Embede. Der alt war forrettet, talte hand med Slozf. vden for den vderste Kammers-Dør lige for den Mørcke Kircke[s] Dør oc sagde, att ieg giorde mig syg, ieg war icke syg, ieg war røe i mit Ansict aff lutter Ondskab; hand haffde sagt mig Sandhed, oc der war ieg bleffwen wree for. Christian stoed inden for den Mørcke-Kircke[s] Dør, thi paa den Tiid war ingen Fanger der inde, oc hørte den Samtale, sagde mig ded, der ieg begynte att komme til at gaae igien oc tale med hannem wed Døren.

Nogen Tiid der effter sagde Christian til mig en Dag saa himmelig: «Wil I, saa wil ieg fly Eder Bud til Skaane til Eders Børn»[2]. Ieg spurte, paa hwad Maade

---

[1]) Leonora Christinas Ytringer bekræftes fuldstændig ved et Brev, som Sonnen Christian skrev til hende efter Mordet, og som er trykt i Danske Saml. VI, 232—33. Jvfr. mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 123.

[2]) Siden Ulfeldts Død havde flere af hans Sonner været i Sverig, og særlig vides Ludvig og Leo at have opholdt sig der i hele den sidste Halvdel af 1664 og i hvert Fald i Begyndelsen af 1665 (ved hvilken Lejlighed de ogsaa havde været i Skaane sammen med Onkelen Ebbe Ulfeldt). Ludvig Ulfeldt havde dengang ogsaa arbejdet for Moderen, særlig for at bevirke en Formildelse i hendes Fangenskab, og han havde faaet Løfte om Understøttelse her-

ded kunde skee. Hand sagde: «Med min Piige. Hun er troe nok; hun skal drage did for ded samme»[1]. Hand wiste, att ieg haffde endnu nogle *Ducater*, thi Pær Kudsk haffde fortroet ham ded, som hand selffwer haffde sagt mig. Ieg tog imod Tilbudded, skreff mine Børn til, gaff ham en Ducat til Piigens Reiße. Hun forrettede wel siine Ærinder oc kom med Skriffwelse fra min Søster[2] oc dennem tilbage. Alt dette wiste min Quinde intet aff.

---

til af den franske Afsending i Sverig, Terlon; se herom Breve fra Christoffer Sleun og fra Ludvig Ulfeldt i Geh. Ark. (Ulfeldts Sager Fasc. 19). En af Sonnerne siges endog at have faaet en Ansættelse i den svenske Hær, som han dog maatte opgive, da den danske Regering i 1668 fik sat igjennem, at det blev forbudt Ulfeldts Sønner at opholde sig i Sverig. Af Døtrene var de to yngste, Ellen Christina og Leonora Sophie i Sommeren 1666 flyttede fra Brügge til Skaane, hvor de tog Ophold hos deres Moster, Frøken Hedvig (se næstfølg. Anm.) paa Raabelov. At Forbudet ikke omfattede dem, sees deraf, at Ellen Christina blev hos Mosteren til 1671, medens Leonora Sophie endog for bestandig blev i Skaane, idet hun (1676) giftede sig der. Se om disse Forhold Fryxell: Handlingar rör. Sveriges Historia I, 119, 121, 126, 133, 176—77; Becker's Samlinger II, 25 og 34; Danske Magazin 3 R. I, 287; Otto Sperling den yngres Haandskrift «De feminis doctis» (Gl. kgl Saml. Nr. 2110 a, 4to) S. 436; mit Skrift: Leon. Chr.s Historie II, 179, 242 flg., 253—54.

[1]) I Randen er bemærket: «*Den Piige war en Hoere, hand haffde loffwet Ecteskab, oc den lucte Taarengiæmmeren, den forrige saa wel som Christen, ind til Christian, gick selff vd oc loed dem sammen*».

[2]) Hermed sigtes til Leonora Christinas yngre Søster Hedvig (f. 1626), gift med Ebbe Ulfeldt, en fjærnere Slægtning af Rigshovmesteren, som paa Grund af mislig Æmbedsførelse i 1652 havde set sig nødt til at rømme til Sverig, hvor han fik Ansættelse i Hæren som Generalmajor. I Anledning af den Arv, der tilfaldt Frøken Hedvig efter Moderen, Fru Kirsten Munks, Død,

Effterhaanden begynte Christian att bliffwe *insolent* i mange Maader. Naar hand kom frem med hands Drengs Pooße, som Quinden skulle giffwe ham Maed i, saa kaste hand den til hender, giorde sig wree, naar der icke war giemt Steeg til ham selff om Afftenen, att hand strax kunde faa Pooßen igien, bandede sig, den Dag hand gik til Døren oc talte med mig eller sagde mig nogen Ting. Hun war sorgefuld, men sagde dog intet til mig. Ded warte ickun en Dag, saa banckede hand paa Døren oc effter Sædwane snackede om, hwis nyt hand haffde hørt. Quinden saed paa sin Seng oc slog 15 Kaars for sig (hand kunde intet see hender, icke heller mig). Der hand war gaaen bort, fortelte hun, huor høyt hand haffde forbanded sig *etc.* Ieg sagde: «Ded skal I icke acte; hand haffwer giort saa meget før i den anden Karens Tiid». Hands Moed tog daglig til. Mad-

opholdt hun sig igjen i nogle Aar i Danmark, men hendes Kreditorer trængte hende saa haardt, at hun tilsidst savnede det nødvendigste, og 1664 forlod hun definitivt Landet og drog til Skaane, hvor hun bosatte sig paa Raabeløv, en af Mandens Gaarde. Om dette som om flere Forhold vedrørende Frøken Hedvig og Ebbe Ulfeldt nøjes jeg med at henvise til mit Skrift: Leon. Chr.s Historie, passim. — At Leonora Christina, efter først at være traadt i Forbindelse med Søsteren, i en Aarrække jævnlig korresponderede med hende, og gjennem hende da ogsaa naturligvis med sine Børn, derom have vi en Række Vidnesbyrd i Otto Sperlings Brevvexling med sine Børn, hvilken, som tidligere sagt, for en stor Del gik igjennem Leonora Christinas Hænder; se foran S. 167 Anm. 3. Endog med Datteren Anne Kathrine i Brügge brevvexlede hun, som det maa sluttes af et Brev fra Leonora Margrete Sperling til Broderen Otto, af 8. Febr. 1670 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1114, II, Fol.). Den nævnte Datter er nemlig uden Tvivl den Person, der i Brevet kaldes Lutius (jvfr. Breve fra Plettenberg i Geh. Ark., Ulfeldts Sager Fasc. 19).

den bleff stønnem opborren wel en halff Tiime, førend Slosf. kom op. Imidlertiid skar Christian Steegen oc tog sig selff, hwad Stycke hand wille (der ieg tilforen hwer Maaltiid sendte ham et Stycke vd, Fisk oc anded, hwad hand begiærte). Den dumme Slosf. loed ded saa paβere, war glad, tencker ieg, at hand wille betage ham den Vmage; gaff intet Act paa, att der fattedis noget i Fadded. Ieg loed ded saa paβere en Stund, for ded skeede icke saa ieffnt hwer Dag. Men naar hand wille haffwe Maed til sin Dreng, saa sagde hand intet anded end: «Maed i min Drengs Pooβe!» Der loe wii mangengang aff siden, hand war borte, men icke da, thi hand bleff alt wærre oc wærre. Hand kunde icke liide, att wii loe oc ware glade; naar hand hørte ded vden for Døren, saa bleff hand bister. Wille man klyncke, saa wille hand skaffe, hwad hand kunde bringe til Weye[1]. En Dag luurer hand paa oβ oc hører, att wii leer; thi Quinden fortelte effen en Klücht[2] om en Skoledrengs Moder i Friderichsborg (der haffde hun boet), huor Drengens Moder icke wiste, hworledis hun skulle tittulere Skolemesteren; kalte ham: Her *Willas*. Hand sagde: «Ieg er icke Herre». «Mester da», sagde Quinden. «Ieg er icke heller Mester», sagde hand[3]; «ieg er ickun ret oc

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Hand haffde i siine goede Luners Dage flyed mig for Penge oc Lyβ, hwad ieg begierte, saa ieg haffde baade Kniiff oc Sax, Silcke, Traa oc adskilligt att fordriffwe Tiiden med. Ded fortrød hannem siden*».

[2]) Klücht ɔ: Kløgt, kløgtigt Indfald.

[3]) Med «Hr.» tituleredes i hin Tid kun Riddere og Præster. «Mester» var, som bekjendt, den danske Form for «Magister».

slet *Willas*». Saa sagde Quinden: «Min goede slet oc ret *Willas!* Min Søn slicker altiid Fløden aff miine Bytter, naar hand kommer hiem. Wille I slicke ham igien med et got skarpt Riiß i hands Røff?» I ded wii loe der aff, kommer hand til Døren oc fatter de Ord, att ieg siger: «Ded sidder wel icke saa sammen; man skal altiid sætte noget til, om wel skal laede». Hand fatter en Tancke oc meener, att wii snackede om ham, oc att wii loe ham vd. Der ded war Maaltiids Tiid, siger hand til Quinden: «I war swar lattermild i Dag». Hun sagde: «Weed I icke, hworfor ded er? Ded er, fordi ieg er aff de Lætter» (ded er henders Tilnaffn). «Ded war Almis» [1], sagde hand, «att fordriffwe Eder Latteren tilsammen; ded war mig, I loe aff». Hun soer ney, att hands Naffn icke bleff næffnt (som oc saa war i Sandhed), men ded maatte intet giælde. De falt i Ord sammen. Hun fortælte mig derris Samtale, oc hand kom i nogle Dage icke til Døren, oc ieg sendte ham oc intet, thi effen paa den Tiid war der en stackels gammel Mand min Naboe; den loed ieg giffwe en Dryck Wiin. Christian forføyer sig igien til Døren oc picker paa. Hand klager saa sacte offuer Quinden, bad, ieg skulle tage hender igiennem derfor, att hun saa haffde swaret hannem, der hand dog hørte, att hands Naffn bleff næffnt. Ieg soer ham til, att der icke war tenkt paa ham den Gang; ieg kunde icke tale hender ille til for de Ord, wii haffde hafft imellem hin anden; ieg ælskede Roelighed inden worris lucte Døre. «Ia» (swarte hand), «Huuß-

[1]) Almis ɔ: en god Gjerning.

fred er goed, sagde Kiærlingen». Dermed gik hand. Siiden giorde hand effterhaanden adskillig Fortred, roede saa i Land igien. Saa wille hand atter, att ieg skulle skriffwe til Skaane[1]. Ieg sagde, att ieg war fornøyet, att ieg wiste, miine Børn en Part aff dem war hoes min Søster[2]; hwor miine Sønner war, oc hworledis dennem liide, ded wiste de icke; ieg befalede dem Gud iwold. Ded war ham oc icke til Maade, oc talte hand paa den Maade, lige som hand meente, att ieg haffde intet fleere Penge; sagde ded dog icke da lige vd. Men en Dag, ded galle stack ham, kom hand til Døren oc haffde en Potte med Wiinen i (som ieg fast hwer Maaltiid gaff ham) i sin Haand oc sagde: «Kand I see mig?» (thi der war en Spræcke vden paa den yderste Dør, men man kunde dog icke see grant der igiennem saa langt fra). «Her staar ieg med min Potte med Wiin oc wil dricke Eders Skaal for den sidste Gang». Ieg spurte: «Hwor-for for den sidste Gang?» «Io!» soer hand, gik saa nermer til Døren oc sagde: «Ieg wil ingen Tiennist meere giøre; saa wed ieg wel, att ieg oc icke faar meere

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Stacket effter ded Quindfolk haffde wærret i Skaane, gaff hand mig en Æske med Stycker Wox vdi, hwor alle Taarn Nøglerne ware tryckte vdi oc skreffwen der hoes: Dem skal min Pige lade giøre i Skaane. Ieg skylffte ded for Quinden, som da bar Natkedelen op, oc neste Løffwerdag der effter flyde ham dem igien med Tacksigelse, att ieg traade intet effter att komme vd paa den Maade. Ded behagede ham ey, ded saae ieg wel*».

[2]) Se foran S. 189 Anm. 2. Den ældste Datter, Anne Kathrine, var i 1665 vendt tilbage til Brügge, hvor hun tog fast Ophold og siden ægtede den tidligere omtalte flamske Adelsmand Cassetta; jvfr. foran S. 41 Anm. 2.

Wiin». Ieg sagde: «I skal haffwe Tak for den Tienneste, I haffwer giort; ieg begiærer ingen meere aff Eder, men derfor skal I nok faa Wiin». «Ney!» (sagde hand) «Ingen Tienst meere! Her er intet att hente meere». «Ded er sandt» (swarte ieg). «I kiender mig intet» (sagde hand); «ieg er icke saa, som I troer; ieg er læt att komme i med, men icke saa læt att komme aff med». Ieg smaa loe oc sagde: «I er langt bedre, end I giør Eder selff. I Morgen er I vdi et anded Sind». Hand bleff wed att beskriffwe sig selff heel ille (som icke enda war nær saa slemt, som hand er). Ieg kunde icke anded end lee aff ham. Hand drak aff Potten, satte sig paa Stoelen der vde. Ieg kalte paa ham oc bad ham komme til Døren, ieg wille tale med ham. Da saed hand som en Gante oc snackede for sig selff: «Skulle ieg gaa til Døren? Ney», soer hand en stoer Eed, «skal ieg icke! O ia, til Døren? Ney, Christian icke!» Loe imellem aff fuld Hals, skraalte høyt: den Dag, hand gik til Døren eller giorde mig nogen Tienneste, da skulle Fanden riiffwe oc spliide hannem. Ieg gik fra Døren oc satte mig, gruede for den Karls Galskab oc stoere Dristighed. Hand gik saa nogle Dage oc tav, wille intet tagė imod Wiinen. Maed bleff hannem icke bøden, thi hand bleff enda wed den Wiiβ som før, naar hand kunde, att skiære Steegen, førend Slosf. kom op. Som da Slosf. igien kom stønnem ind oc snackede med mig, bad ieg ham, att Christian som en Fange icke maatte haffwe den Friihed att offwersnauβe min Maed. Saa bleff ded hannem forbøden. Faa Dage der effter kaste hand Pooβen til Quinden i Trappen oc

sagde: «Gier nogen Maed til i Afften i min Drengs Poeβe[1]!» Ded bleff i allerstørste Lydighed effterkommet, oc lagt et Stycke Steeg offwen i Poeβen. Ded millede hannem noget, [saa] att hand om Middagen talte med Quinden oc selff begiærte en Dryk Wiin; men hand truede Quinden att skulle fordriffwe henders Latter. Ieg fryctede intet for ded onde, hand kunde giøre mig, men ded fortredeligt Leffnet war mødsommeligt. Ieg loed hannem icke byde Wiin, vden hand begierte ded. Hand pleyede att skaffe mig *Aviserne* hwer Vge[2] for Lyβ, oc saa som hand icke flyde mig *Aviserne* for den første Vgis Lyβ, saa sendte ieg hannem ingen Lyβ. Hand bleff dog wed oc kom ind om Løwerdagen med Røgelse Karret oc att lucke min Dør. Naar hand kom ind med Røgelset, saae hand til Wæggen, wille icke see paa mig. Ieg talte engang til hannem, spurte om Doctern, oc hand swarte intet. Ded stoed saa nogle Vger; saa millede hand sig, flyde Quinden *Aviserne* fra den Tiid, hand haffde forholt dem, tilsammen rullede oc bundden

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Paa samme Tiid saed en Bunde fangen i den Myrck*[*e*] *Kircke for en skiiden Mund, hand haffde hafft imod Ridefogden; ieg loed giffwe ham Maed. Den war en swar Schelm. Om hand war udsat aff andre, weed ieg ey, men hand sagde til Karen, att dersom ieg wille skriffwe miine Børn til, saa wille hand fly ded bort. Ieg loed sware, att ieg tackede ham; ieg haffde intet att skriffue dem, icke heller noget att sk*[*r*]*iffue med. Schelmen swarte: «Ia saae! Ia saae!*»»

[2]) Uden Tvivl tænker Leonora Christina herved nærmest paa Henrik Gøde's Europäische wochentliche Zeitung, som udkom fra 1663 af i Kjøbenhavn; jvfr. om denne Avis Skandinav. Litteraturselsk. Skrifter 1805, I, 242; P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark I, 214 flg.

med en Traa. Der om Afftenen Slosf. kom ind oc saed oc snackede (hand haffde en liden Snitzer), oc Chresten war for Kælderen, flyde Quinden hannem *Aviserne* igien, tackede ham paa miine Wegne oc sagde, ieg skiøtte intet om *Aviser*, ieg haffde werret dem foruden i saa mange Vger, ieg kunde wære dem fremdelis foruden. Hand bleff saa bister, att hand med Tænderne reeff *Aviserne* sønder, reeff sin Trøye op, saa Knappene fløy ad Golffwet, stak Ild i nogle *Aviser*, hujet, skreg oc skar Tænder. Ieg hitte paa noget att lee aff til Slosf., raabte saa høyt, ieg kunde, for att døffwe Christian[1]. Quinden kom ind som et Liig i sit Ansict, saae paa mig; ieg winckede hender att gaa vd igien. Saa gik Christian liige for min Dør oc hujede, slog sin Tøffel i Wæret oc omsiier til min Dortærskel, holte ded saa nogle Gange. Der hand fornam, att Chresten kom i Trappen med Beegerne, kaste hand sig paa den Benk, Slosf. pleyede att ligge paa, oc kaste atter sin Tøffel op imod Wæggen. Chresten bleff staaendis med Beegerne i Haanden med Forundring. Hand saae wel, att der war noget paa Færde imellem Quinden oc Christian, oc att Quinden war bange, men hand kunde icke giætte eller faa Aarsagen att wiide; troede oc icke, att ded gik mig noget an, efftersom ieg loe oc snackede med Slosf:. Der Dørene ware lucte, saa gik ded an paa en Iamren. Quinden sagde, att hand haffde truet hender: hand skulle

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Ded war høyligen att forundre, att Slosf. icke hørte den* Allarm, *Christian giorde. Samme Gang mindis ieg, att hand fortælte, huorledis hand haffde forfærded en aff Hoffbetienterne med en Muuß i en Æske*».

wel forbyde henders Daatter att komme til hender oc føre Sladder frem oc anded, hun icke burte. Ieg bad hender giffwe sig til Fritz; hand war nu gall, ded gik wel offwer; hand betenckte sig wel, førend hand talte om ded, thi saa kunde hand frycte, att ded, hand haffde flyd her op, oc kom for Dagen, saa fik hand Skam for sin Vmage; Slosf. haffde giffwen henders Daatter Forloff att komme til hender, hwem skulle hand klage hender for? (Ieg tenkte wel anded, att naar hand wille den Wey, saa fik hand wel anden att klage ded for, hand, som haffde saadan Friihed; hand kunde faa ind oc vd, hwad hand wille, tale, med hwem hand wille, i Wæctergangen.) Hun græd oc loed meget ille, talte som en, der sanβer ickun lit, sagde en Gang: «Maa ieg icke haffwe Fred for ham, saa skal ieg —, ia, saa skal ieg —». Hun kom intet widre oc kunde icke hitte paa, hwad hun skulle. Ieg smeel der wed oc endeligen sagde: «Christian er gall, ieg wil nok styre ham i Morgen; lader mig ickun betemme med[1] hannem! Soffwer I nu ickun roeligen!» Hun falt omsiier i Søffn, men icke ieg saa snart; betenkte, hwad paa saadan Galskab kunde følge. Om Morgenen imod Middag sagde ieg hender, hwad hun skulle sige Christian, oc att hun skulle stille sig, som hun war icke wel til Fritz; begynde med att bande ham oc sige: «Gii der faer en Diæffwel i Ier for Lærdom, I haffwer lært hender! Hun haffwer wilt

---

[1]) Betemme med ɔ: have frie Hænder med (plattysk: betemen; se Lübben und Walther: Middelniederdeutsches Handwörterbuch, samt Grimm: Deutsches Wörterbuch under bezähmen).

hwistet[1] siine Tøffler op, efftersom I giorde, oc slog mig i Hoffweded dermed. Hun er wree vden Skiæmt, tog alt ded smucke Tøy, hun haffde giort, oc kastede ded i Nat-Skriinet. Nu», sagde hun, «skal der ingen giøre sig goed med ded». Der loe hand aff som en Gante, ded behagede ham. «Er hun ræt wree?» (spurte hand). «Ia» (soer hun) «er hun saa!» Saa loe hand saa høyt i Trappen, att ieg hørte ded. Hand war en 14 Dage Skiæls[2], begiærte da oc da Wiin oc Maed, kom oc til Døren oc fortælte i blant anded, att hand haffde hørt, att Princen (nu worris Konge) skulle gifftis. Ieg haffde wel hørt ded før, men loed mig icke mercke, thi Slosf. haffde sagt ded, oc diß foruden fik ieg *Aviserne* foruden ham. Oc som ieg icke spurte ham om noget, saa gik hand strax; sagde siden til Quinden: «Hun er wree, oc ieg er lige saa. Wil see, hwem der haffwer hin anden først behoff». Quinden truede hand meget, oc wille hun, att ieg skulle giffwe ham goede Ord. Ieg forsickret hender, att hand war icke aff ded Sind, man skulle komme til Rette med att altiid giffwe den bløde Siide[3]. Som hand nu Tiid effter anden bleff *insolent*, meere end *tollereris* kunde, sagde ieg en Dag til Slozf., att ieg forundrede mig offwer, att hand tilstæde en Fange att lucke op oc til miine Døre oc giøre ded,

---

[1]) Hwistet ɔ: kastet.

[2]) Skiæls ɔ: saa nogenlunde, taalelig; se foran S. 133 Anm. 1.

[3]) I Randen er bemærket: «*Hand kom Slosfogden til att kaste en Katkilling, ieg haffde, allerøffwerst need fra Taarnet oc loe mig saa sposk til, der hand haffde fortelt Quinden sin Mandoms Gierning; sagde: «Katten war fnattet, Katten war fnattet!» Ieg loed mig icke mercke, at ded for trød mig*».

som Taarngiæmmeren ellers burte att giøre; om hannem syntist icke, att ieg paa den Maade kunde *practicere* mig vd, om ieg wille vd foruden Kongens Minde? Christian war en Fange, som war dømt til att døe; hand skulle nok skaffe mig vd aff Taarnet. Slosf. saed oc gloede som en, der santzer intet, swarte icke et Ord anded end: «Ia, ia!» men hand forholte sig dog effter min Adwarsel, saa att enten lucte hand selff op oc til, eller oc Chresten (ieg haffwer seet, att Christian haffwer reffwen Nøglerne aff Chrestens Haand oc luct min Dør, oc ded den Tiid, hand begynte att giøre sig gall). Haffde Christian icke werret gall før, saa bleff hand da, i Synderlighed den Tiid, Chresten gik ind med Røgelsefadded, oc Quinden war oppe. Da stoed hand liige for mig i ded vderste Rom, saae som en Gast[1] oc skar Tænder; oc saa som hand saae, att ieg tog ded offwerbleffwen Røgelse aff Chrestens Haand (som hand altiid selff flyde mig i et Pappir), saa giorde hand en Trußels Latter. Der om Afftenen bleff opluct, oc Christian kom Quinden i Tale, sagde hand: «Karen, siger I til Henders Naade, att hun oc I skal faa en Fandens Fær! Ieg haffwer seet med miine Øygne, att Chresten gaff hender et Breff. Ey, war ded derfor, hun wille icke, att ieg maatte gaa ind med Røgelset, fordi ieg wille icke skaffe hender tiire Bud til Skaane? Ey, faar hun oc *Aviserne* aff ham? Ia siger hender, att saa stoer Tienneste som ieg haffwer giort hender, saa stoer Vlycke skal ieg giøre hender». Gud wed, huad Natt ieg haffde! Icke fordi ieg actede

---

[1]) Gast ɔ: ond Aand, Djævel.

hands Trußel, thi ieg fryctede de Ord gandske intet; Vlycken haffde gaaet vd paa ham selff allermeest. Men Quinden war saa bedrøffuet, att hun giorde intet anded end iamrede sig, klagede sig, meest for henders Daatter, for den Spott, hender wedderfare wille, att de wille sætte henders Moder i den Mørcke Kircke, ia siden tage Liiffwet aff hender. Saa falt hender ind, att Daatteren haffde talt med hender i Trappen; saa skreeg hun igien: «O, min Daatter, min Daatter! Hun kommer i Tucthuuset!» Ieg sagde intet anded et swart Tag end: «Giffwer Eder til Fritz! Ded gaar icke nær saa ille til, som I troer». Men som ieg fornam, att hun icke war bequem til att høre nogen *raison*, for hun raabte alt: «Ach, ach!» naar ieg wille tale, saed offwerænde i Sengen, holte sit Hoffwet imellem begge Hænderne oc græd, saa hun flød i Wand[1]. Ieg tenckte, att naar der icke war Taarer meere forhaanden, saa hørte hun wel op. Ieg sagde omsier, der hun noget sactede sig: «Denne Vlycke, ded forbandede Menniske truer os med, wil icke forrekommis med Graad. Setter Eders Sind i Roelighed oc soffwer! Ieg wil giøre lige saa, oc ieg wil bede Gud att indskyde mig de beste Raad til i Morgen». Ded sactede hender noget, men naar ieg meente, hun soff, saa kom hun atter frem med alt ded, hun fryctede for: att hun haffde borren mig Sædler ind fra ham, Kniiff oc Sax oc anded, som war forboden. Ieg swarte da oc da ickun: «Soffwer, soffwer! I Morgen wil ieg tale med Eder». Ded hialp intet. Klocken slog toe, der hun

---

[1]) Eftersætningen er glemt.

enda wille snacke oc sagde: «Ded wil gaa ille til for den stackels gamle Mand der neere»[1]. Ieg loed, som ieg soff, men den heele Natt indtil Klocken 5 oc meere kom icke Søffn i miine Øygne. Der om Middagen bleff opluct, haffde ieg alt sagt hender, hwad hun skulle sige Christian, oc giffwen hender att forstaa, att hand med hands Trußeler meente att faa Penge fra hender oc Lyß aff mig, wille saa kue oß, som ded lystede hannem; men hand haffde en anden for sin Haand, end hand troede. Hun skulle ickun laede, som hun intet skiøttede om hands Snak, intet tale et Ord til ham vden: Goed Dag, vden hand talte til hender; oc dersom hand spurte, hwad ieg haffde swart, skulle hun laede, som hun huuste intet, att hun skulle sige mig noget. Sagde hand ded da igien, saa skulle hun sige: «Ded siger ieg hender slet intet! Er I endnu lige saa gall som i Afftis? Giører, hwilcket I wil!» oc gaa dermed fra hannem. Den Samtale bleff holt, oc hand truede meere end nogen Tiid. Quinden holte goede Miiner, men war hiertelig bedrøff-

---

[1]) I Randen er bemærket: «*1666. I midler Tiid Karen Nelß Daatter betiente mig, da war en Nyrrenberger min Naeboe i den Myrcke Kircke; bleff beskylt for Falsk Mynter att wære. Den bar hun Maed til hwer Dag. Hand sang oc læste fast Nat oc Dag oc sang meget wel. Hand sang den Psalme:* Herr, deine Ohren neige zu mihr! *langsom effter min Begiæring. Ieg skreff den oc siiden satte den ud paa danske. Oc som hand offte om Natten Tiimer lang læste høyt oc bekiendte siine Synder, bad Gud om Forladelse oc raabte mange Gange: «Du must mir helffen, Gott! Ia, Gott, du must mir helffen, sonsten bistu nicht Gott. Du must gnädig seyn!» saa den Raaben forhindrede mig att soffwe, huorfor ieg loed hannem bede med Karen, att hand wille læße sacte, som hand oc siden giorde. Hand bleff sat paa Holmen for en faa Vgers Tiid oc siden løß giffwen*».

wet, naar worris Døre ware lucte; men som hun er læt sinnet, saa loe hun offte med Taarene i Øygnene. Ieg wiste wel, att Christian skulle byde paa att skriffwe mig til allehaande nyt, meene att flicke sig ind [der] med igien; men ieg haffde forbøden Quinden att tage imod hands Sædler, saa hand bleff meget bister. Ieg bad hender sige hannem, att hand skulle holde Styre paa sig, om hand kunde; haffde hand Lyst til Vlyst, da wille ded bliffwe wærst for hannem selff. Der loe hand meget spotsk aff oc sagde: «Siger hender, att ded skal wære wærst for hinder. Ded, ieg haffuer giort for hender, haffwer Wiinen kommen mig til, hun haffwer sendt mig; siger hender ded! Ieg skal bekiende ded selff altsammen, oc skulle ieg en[d] klæde Steiler, saa skal Chresten faa Skam. Hand haffwer flyet hender Breffwe fra siine Børn». (Den Schelm wiste wel, att ieg haffde intet laded mig mercke for Quinden, hwercken om ded, hand haffde flyet mig Bud til Skaane til miine Børn, eller oc om Woxet, Taarn-Nøglerne ware trygte i; derfor talte hand saa frit til hender.) Der worris Døre ware lucte, war ded worris Samtale. Ieg giorde en Latter deraff oc spurte Quinden, hwad Skam der kunde wære saa stoer som att læggis paa Steiler; tog ded an for forfløyen Ord, som ded war, bad hender sige hannem, att hand skulle intet bemøde sig med att giffwe sig an, ieg wille betage ham den Vmage oc sige til Slosf. i Morgen Dag (om hand wille) alt ded, hand haffde giort for mig; hand maaske glemte noget, men ieg skulle wel komme ded ihue. Den Tiid Quinden sagde ham ded, swarte hand intet, men løb need fra hender, holte

sig nogle Dage stille oc talte saa got som intet til Quinden. En Løffwerdag, der Quinden war oppe med Natt-Kedelen, kom hand op til hender oc wille endelig offwertale hender att tage en Sæddel til mig, men hun soer icke att torde. «Saa siger hender da» (sagde hand), «att hun skal flye mig den Sax oc Kniiff igien, ieg haffwer flyet hender; den wil ieg haffwe, saa skal hun see, hwad ieg skal giøre. I skal faa en Vlycke tilsammen!» Hun kom neer saa bleeg som et Liig, saa ieg meente, hun haffde forløfft sig. Hun fortælte derris Samtale oc hands Begiæring, bad mig saa meget, att ieg dog wille fly hannem ded, saa bleff hand roelig. Ieg sagde: «Huor er ded med Eder? Haffwer I Eders fulle Forstand? Siger hand icke, att hand wil giøre os en Vlycke, naar hand faar Kniff[w]en oc Saxen igien? Ded er icke Tiid paa att flye hannem ded. Forstaar I intet, att hand frycter for, att ieg skal lade see ded? Mit Arbeed, meener hand, er borte, oc Sædler icke meere til, saa intet er meere att true hannem med end de Stycker. I Afften skal I intet tale med hannem. Siger hand noget, da swarer intet. Om Afftenen sneeg hand sig til oc sagde til hender i ded vderste Rom: «Tager mig hid Sax oc Kniiff!» Hun swarte intet. Om Morgenen, til Middag, bad ieg hender sige hannem, att ieg haffde intet aff hands; ieg haffde selff betalt baade Sax oc Kniiff, oc ded for meere, end de ware dobbelt wært. Ded Budskab bleff hand forbistret offwer, skar Tænder oc hwiinede. Hun gik fra hannem oc skyde, ded meeste muligt war, att tale eene med hannem. Der hand fornam, att Quinden intet wille tage imod nogen Sæddel,

saa tog hand sin Tiid oc warte Slosf. Øygne oc kaste en Sæddel ind til mig paa Gulffwet (oc haffde samme Gang nær skeed en synderlig Hændelse; thi i ded hand wille kaste Sæddelen ind, gik Slosf. stoere Hund ind, som haffde krøllet Haar, saa Sæddelen falt paa Hundens Ryg, men falt aff igien i Kraagen, som Hunden snyfflede). Vdi den Sæddel stoed: «Lader mig faa Kniiffwen oc Saxen igien, saa skal ieg giøre Eder saa stoer en Vlycke, som ieg haffwer giort Eder Tienneste, oc wil ieg betale Eder Kniiff oc Sax, skulle ieg end selge miine Boxer. Lader mig faa dem st[r]ax!» Hand gik i nogle Dage som et forstørret Menniske, efftersom ieg intet swarte eller loed Quinden sige hannem noget; saa Chresten spurte Quinden ad, hwad hun haffde giort wed Christian, hand gik der neere oc skar Tænder oc hujede som ett galt Menniske. Hun swarte, att de der neere maatte wiide, hwad hannem gik ad; her saae hand wel, att de taltist wed heel wenlig. Langfredag Middag war hand 1667.
gandske forbistret, soer oc forbandede sig, om hand icke skulle giffwe sig selff an, *repeterte* alt ded forrige, satte ded dertil, att ieg haffde forført ham, Wiinen haffde bedraget ham oc Maed, Lyβ oc goede Ord; hand skytte intet om, hwad hand skulle liide, wille gierne døe for Bødels Haand; men ieg, hun oc Kresten skulle icke gaa Ram foruden. Den Efftermiddag war icke meget glædelig for os. Quinden war bedrøffwet; ieg bad hender giffwe sig tilfritz; der war ingen Fare hoes den Galskab, men en stoer Fortred, oc langt haardere end mit Fengsel; men ieg skulle dog faa Raad med den Schelm. Hun tog henders Bog oc læste i, oc ieg satte

mig til att dicte en aandelig Sang om Christi Liidelse v[n]der den Thone: Som Hiorten med Tørst befangen[1].

Paaske Afftener tilforne pleiede Christian att forskaffe mig farffwede Æg; ded war da icke i ded Hiørne med hannem. Der Døren bleff luct, siger ieg til Kresten: «Glemmer intet i Morgen blød-søen Æg!» Der Paaske Middag Maedden kom op, oc Æggene icke strax kom op med (som war en Biieret), saae Christian til mig oc giorde en lang Næβe aff mig tre fiire Gange (thi ieg war want wed at gaa frem oc tilbage for Døren i mit Kammers paa de Tiider, der bleff opluct). Ieg bleff staaendis att see paa hannem, drog lit min Skulder. Lided effter diβe *grimasses* kom Kresten med et Faed med bløed-søen Æg. Christian slog først Øygnene need, siden kaste hand dem til mig, wentede maaskee, att ieg skulle giøre Næβe aff ham igien. Men intet mindre end ded. Der Quinden kom i Trappen, sagde hand: «Der war ingen farffwede Æg». Hun sagde mig ded strax, saa ieg bad hender sige, att de blødsøen Æg aad ieg, oc de farffwede giæmte ieg, som hand kunde see (oc sendte ieg hannem et aff forgangen Aar, som ieg haffde ritzet nogle Blomster paa; ded haffde hand selff flyed mig, dog for Lyβ). Hand tog ded an, men hand skreff

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Samme Dict war siden Aarsage, att Christian gandske satte sig igien, som hand der effter selffwer sagde mig; thi hand hørte mig synge den engang, oc sagde hand, att den haffde rørt hands Hierte oc trykt Taarerne aff hands Øygne (ieg haffde enda ingen anden Skriffwertøy, end som melded er*»).

mig en Seddel der paa, som war heel *rar*. Den skulle wære paa de høye Noder om Eegget oc Hønen. Hand wille giffwe Stræger[1], oc ded haffde ingen Skick. Ieg kand intet mindis meere ret wel der aff, uden att ded war et raadded Æg, ieg haffde sendt ham; hands Æg skulle blomstris, naar mit skulle raadne[2]. Den Sæddel kaste hand oc ind til mig. Ieg swarte intet der paa. Hand gik atter nogle Dage oc sagde intet ont; saa stak ded ham igien. Ieg kan troe, att ded giorde ham ont, att hand saae Kresten stønnem haffwe min Wiin tilbage i Begeret. Stønnem skenckede ieg Slozf. dermed. Maed fik hand oc icke, hwercken til sig eller sin Dreng. Saa sagde hand en Dag til Quinden: «Hwad synnis Eder wel, att Slosf. wille sige, om hand wiste, att I giffwer Fangerne Maed aff hands Maed?» (Madden, som kom fra mit Bord, bleff borren need til Slosf.). «Wil I sige hender ded!» Quinde[n] spurte, om hun skulle sige mig ded paa hands Wegne. «Paa hwis Wegne ellers?» swarte hand. Ieg loed hannem sware, att Maedden, som kom til mig, haffde ieg Mact til att tage aff, saa meget ieg wille; mig war den intet maalt eller weyet til; ded, ieg intet wille haffwe, maatte de giøre aff, hwad de wille, hwem der haffde Ret der til; før war ded

---

1) Stræger ɔ: Finter.

2) I Randen er bemærket: «*Hwad hand meente dermed, wed ieg icke; maaskee att hand mente, ieg skulle døe i Elendighed, oc hand alt leffwe i Friihed. Den Meening er feilet, thi hands vguddelig Idret i hands Friihed haffwer omsiider bragt ham i Fortuifflelse, saa hand haffwer skiøt sig selff ihiæl* [jvfr. S. 23]. *Om Gud giffwer mig nogen Tiid Friiheden her i Werden, er hannem alleene bekiendt*».

ingens. Der kunde hand oc icke kyffse os med. Saa war ded en Dag den gamle Snak igien: hand wille haffwe Sax oc Kniiff, oc hand truede att giffwe sig selffwer an; oc som ded war fast i mod den Tiid, att ieg loed mig berette, sagde ieg til Quinden: «Siger hannem eengang for alle: wil hand icke holde Styre paa sig, saa skal ieg, ded første Præsten kommer, giffwe hannem an, oc ieg skal faa den første Karen for Dagen; den skal, faa Skam! først ad Sted, for hun loed mig ingen Fred paa hands Wegne, førend ieg kom i med hannem. Hun skal sige Sandhed med goede eller onde, saa wil wii see, hwem Vlycken skal falde paa». Hand skulle nu giore, hwilcket hand wille, ieg wille haffwe Roelighed; hand skulle forskaane mig med siine Sedler, ellers ieg skulle wiiße dem frem. Der Quinden sagde hannem ded, falt hand i Tancker; spurte: «Sagde hun ded?» «Ia» (soer Quinden) «giorde hun saa! Hun sagde enda meere: ««Hwad monne hand meene? Meener hand, att ieg som en Fange, der ingen Stetz kand komme, skulle liide noget, fordi ieg tog imod en Fangis Tienneste, som haffde en Friihed, hannem icke burte?»» Hand stoed alt oc hengte med Hoffweded oc swarte gandske intet. Ded satte Styr paa Karlen, oc hørte ieg siden icke et vskickeligt Ord aff hannem. Hand talte wenlig oc wel til Quinden i Trappen, fortælte, hwad nyt hand hørte, oc war heel beskæfftig; oc der hun spurte ham engang om hands Potte for att giffwe ham Wiin der i, sagde hand sømodeligen: «Ieg haffwer ingen Wiin fortient». Quinden sagde, att hand skulle wel faa Wiin alligevel, ieg begierte ingen Tienneste meere. Saa fik hand da

oc da Wiin, men ingen Maed[1]. Den Dag, ieg bleff beræt, kom hand til Døren oc banckede saa sacte. Ieg gik til Døren. Hand hælste oc ynskede mig til Lycke med heel goed Manner, sagde derhoes, att hand wiste, ieg haffde forlat dem, som haffde giort mig imod. Ieg swarte ia dertil oc gaff ingen widre *matière* til ded Spørβmaal; hand icke heller, talte om anded smaat oc gik saa bort. Der effter kom hand hwer Dag til Døren oc sagde, hwad nyt hand hørte; bekom oc Wiin oc Maed igien. Hand sagde iblant anded, att mange ware i Meening, att alle Fanger skulle løβgiffwis, naar Printzen (nu worris Konge) skulle haffwe Bryllup, hwor om taltist, att Bruden om en Maanets Tiid skulle komme ind (ded war sidst i *April,* derom bleff talt), oc Bryllupped skulle staa paa Slottet. Ded drog sig hen med Brudens Komste indtil først *in Iunio,* oc da stoed Brulluppet paa Nykiøbings Slot i Falster. Der ware mange i den Meening, att ded skeede der, for di att Bruden icke skulle bede mig oc Doctern løβ[2]. Som nu Bruden skulle føris til Kiøbenhaffn, siger ieg til Christian: «Nu er ded Tiid

---

[1]) I Randen er bemærket: *«Hands Dreng wed Naffn Paaske kunde hand icke wocte saa wel, att Quinden io lagde et Stycke Maed til ham vden Døren».*

[2]) I Randen er bemærket: *«Bruden haffde beded for mig til Nykiøbing, mens ingen Gehør [fundet]. Ded war farligt for Lande oc Riiger».* — I Følge et Brev fra Otto Sperling til hans Børn, af 5. Juni 1667 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol.) havde Leonora Christina tilskrevet ham, at hendes Søn Korfits var i Hamborg og havde benyttet sig af Lejligheden til at overrække en Supplik for Moderen til Bruden ved en af dennes Kusiner.

for Eder att komme løβ. Lader Eders Piige paβe paa oc giore et Knæfald for Brudens Wogn oc ræcke en *Supplicque* frem, saa er ieg wiβ paa, I kommer løβ». Hand spurte, hworledis Piigen skulle komme til att bede for hannem. Ieg sagde: «Ded er io Eders Festemøe?» «Ney» (soer hand en stoer Eed) «er hun icke! Hun bilder sig ded wel ind, men ieg wil (soer hand atter) «aldrig haffwe hender». «Da lader hender bliffwe i den Meening» (sagde ieg) «oc stiile sin *supplication* som for sin Festemand». «Ia» (sagde hand saa drøffweworn)[1], «ded kunde hun da giøre». Ded skeede saa, som ieg haffde raad, oc Christian kom vd den 11. *Iuni* 1667[2]. Hand tog ingen Affskeed hoes mig, loed mig icke engang helβe wed Taarngiemmer eller Dreng. Quindfolckets Tacksigelse war, att hand samme Afften slog henders Winduer ind oc saa rumsteret i Fuldskab paa Gaden, saa hand bleff sat i Raadhuuβ-Kiælderen[3]; kom dog om anden Dagen vd. Hands Dreng, Paaske, skulle tage Affskeed med sin Herre. Der hand spurte hannem,

---

[1]) Drøffweworn ɔ: bedrøvelig.

[2]) Denne Dato er næppe rigtig, thi den 11. Juni var det, at Charlotte Amalie ankom til Rødby (Formælingen paa Nykjøbing Slot synes ikke at være fejret denne Dag, som det hedder i den svenske Resident Lilliecronas Indberetning, Becker's Samlinger II, 192, men først Dagen efter, se Hist. Tidsskrift, 3 R., III, 611). Hun kom først til Kjøbenhavn den 25., se Histor. Tidsskrift a. St. S. 612.

[3]) I Randen er bemærket: «*Ded war en Søndag; ded war den Ære, hand gaff Gud. Hand gik i Wiin Huuβ i Steden for Kircken. Til 12 Slet kom hand vd*».

om hand skulle sige os noget fra hannem, swarte hand: «Sig dem, jeg giffwer dennem Fanden!» Paaske, som bragte ded Budskab frem, sagde att haffwe swart Christian: «Min halff!» (thi Christian *suspicerte* allereede Paaske, att hand giorde Quinden Tienneste). Wii fik en Hiertens Latter aff ded Budskab; thi ieg sagde, att Paaske tog den halffwe Deel, saa ieg fik intet. Glæden war icke liden hoes os, der wii ware bleffwen ded vguddelig Menniske quit.

Wii leffte siiden i goed Roelighed ded 1668. Aar, ieg skreff oc war *provideret* med adskilligt til Haand-Arbeed, saa Kresten kiøbte intet for mig vden et Par Bøger, oc dem maatte ieg betale dobbelt oc meere end dobbelt med Lyβ. Karen bleff hoes mig første Gang paa fiærde Aar; oc som henders Daatter da skulle gifftis, oc hun gierne wille were nærwærende paa Bryllupet, talte hun med mig derom, hworledis ded kunde lafwis, thi hun wille gierne haffwe Tilsaffn att komme igien, naar den Quinde, ieg fik igien, skulle bort. Ded wiste ieg icke, om ded kunde skee, men wel, att hun kunde komme vd foruden att giøre sig syg; ded wille ieg wel bringe tilweye. Slosf. haffde da alt til Fuldmectig Peder Iensen Tøtzløff, som da oc da forrettede hands Embede. Hannem loed ieg giøre Forslaget med oc beklage derhoes Quindens Skrøbelighed, talte siden med Slosf. selff derom, som war heel willig der til, thi baade kunde hand wel liide den Karen, oc hand haffde en Quinde i Huuβet, som hand wille hielpe til mig igien.

1669. Karen Nels Daatter kom fra mig en Afftens Tiid 1669, oc en tysk Quinde wed Naffn *Cathrina* —[1] kom til mig igien. Karen tog Affskeed med grædende Taare. Hun haffde græt fast den heele Dag, oc loffwede ieg hender att giøre mit yderste til att faa hender til mig igien, naar den, ieg da fik, kom bort. Den *Cathrina* haffwer werret fra Vngdom op iblant Soldater Wæßen, haffwer werret gifft med en Lütenant paa de Tiider, da Slosf. war Tromslager, oc werret Fadderske til en aff hands Sønner; nu forarmet effter Mandens Død oc saed oc spant hoes Slosf. Quinde for Madden. Hun war flux tilgenegen til Drik, oc henders Hænder røstede, saa hun kunde intet holde Begerne der i, men maatte støtte Begerne op til Liiffwet, Fade med Suppe Maed lige saa. Slosf. sagde mig, førend hun kom op, att henders Hænder stønnem røstede lided, dog icke altiid; hun haffde for kort Tiid siden werret syg; ded forgik hender wel. Der ieg spurte hender selff, hworledis hun haffde faaet ded Tilfald, saa sagde hun att haffwe hafft ded mange Aar. Ieg sagde: «I er icke en Quinde, som tienner mig, thi om ieg bleff syg, saa som ieg for et Aar eller noget siden haffwer werret, saa kunde I icke betienne mig». Hun falt strax need paa siine Knæ, græd bitterlig, bad for Guds Skyld, hun maatte bliffwe; hun war en fattig Encke, oc hun haffde loffwet Slosf. Hælten aff de Penge, hun fortiente; hun skulle bede Gud saa inderlig, att ieg skulle icke bliffwe syg, oc hun skulle wære

---

[1]) Efternavnet staar in blanco. Formodentlig er det dog det Fruentimmer, som Forf. i Fortalen kalder Cath. Wolff; jvfr. S. 14.

mig troe, ia til att døe for mig. Mig syntist, att ded sidste war for meget sagt for att troe hender for wel (hun holte dog Ord oc giorde, lige som ieg befoel hender, oc ieg bleff oc icke syg i henders Tiid). Hun gaed intet arbeeded. De fleerste Gange, naar hun haffde æt, lagde hun sig strax oc drog Puuden for siine Øygne, sagde: «Nu kan ick nichts sehen». Naar hun fornam, att ieg kunde liide, hun snackede, saa fortelte hun heele *Comedier* paa sin Wiiß, *agerte* dem oc stønnem oc giorde sig til adskillige Persohner. Naar hun begynte att fortelle ett Emtyr, oc ieg wille sige mit i Fortellingen: «Ded wil faa en iammerlig Vdgang», saa sagde hun: «Neen, dat krigt en guth Ende»: giorde oc en goed Ende paa sin Fortelling. Lige saa, om ieg sagde twert imod. Hun dantzede oc for mig oc ded for 4 Persohner, snackede imellem for hwer en, hun dantzte for, kneb Mund oc Fingre sammen. *Coemedianter* kalte hun *Medicoanter*. Vdi henders Tiid forrefalt adskilligt, som forhindrede att see eller høre effter henders Lyst[1].

Ded hænder sig, att *Walter*, som for den Sag med *Dina* bleff Danmark forwiist, kom fra Swerrig oc holte sig vbekiendt i Kiøbenhaffn, bleff paagreben oc sat her i Taarnet, neere i Taarnestuen. Der *susspicertis*, att hand

---

[1]) I Randen er bemærket: «*En Par Maaneder effter, hun war kommen til mig, faar hun den kaalde. Hun græd oc bleff bange. Ieg war wel tilfriz med hender, tenkte at see, hwad Troen kand giøre, skreff noget paa en Seddel oc hengte hender om Halsen. Febern gik bort, oc soer hun, att alt ded onde i Kroppen ligesom paa engang skiød need i hendis Been, der ieg hengte hender ded om Halsen. Hun fik oc strax tycke Been*».

tramerte noget[1]. Sammegang saed hoes hannem en franzøsch Kok oc swensk Bagere, som beskyltis att wille haffwe forgiffwen Kongen oc Dronningen. Den swenske bleff sat i Traaldhullet, strax effter *Walter* war kommen. Ded warte nogle Dage, førend ieg maatte wiide *Walters* Komme, men wiste ded dog. En Dag til Middag, der *Walter* oc Franzosen raabte høyt (thi de *dissputerte* altiid med hwer andre), spørger ieg Slosf., hwad hand haffwer for Giæster der neere, som taler franzøsch. Hand swarer att haffwe aff adskillige *Nationer*, forteller saa, hwem de erre, men huorfor de saed, wiste hand

---

[1]) Som bekjendt havde Walter 1651, paa Grund af sit Forhold til Dinas Sag, faaet Befaling til at romme Landet og ikke oftere vise sig i Danmark eller Norge. Senere kom dog den Stemning, der rejste sig mod Ulfeldt, ham til gode, og den 15. Oktober 1663 fik han, paa Kurfyrstinde Magdalena Sibylla af Sachsens og hendes Son Johan Georgs Forbøn, Tilladelse til at komme tilbage igjen, dog med det Forbehold, at han ikke indfandt sig ved Hove; se bl. a. Paus: Corf. Uhlefeld II, 294. Hvor tidligt han har benyttet denne Tilladelse, vides ikke. Men vist er det, at han i Efterhøsten 1668 kom fra Skaane til Kjøbenhavn (det hedder: efter at han i Forvejen igjen var bleven udvist af Riget), og da han nu baade gav sig et falsk Navn og paa anden Maade viste Tegn paa en ond Samvittighed, blev han anholdt og indsat i Blaataarn. Sandsynligvis har man allerede dengang haft ham mistænkt for at have haft at gjøre med en Sag, som havde gjort overordentlig Opsigt, nemlig et Forgiftningsforsøg, som antoges rettet mod den kongelige Familie, og for hvilket to Kokke — de samme, som Leonora Christina strax efter omtaler — var bleven arresterede. Men i al Fald hedder det, at den ene af Kokkene senere paa Pinebænken angav Walter som den, paa hvis Anstiftelse den fundne Gift var bleven bragt ind i Dronningens Kjokken, hvilken Angivelse havde til Folge, at Walter blev sat i et underjordisk Fængsel («Troldhullet» hos Leonora Christina). Jvfr. herom Danske Mag. 4 R. VI, 79—80, og Becker's Saml. II, 236—37. Om Walters senere Skjæbne se nedenfor.

icke ret egentlig, i Synderlighed *Walters* Beskyllinger. Diße twende om melte faar Krackeler tilsammen, saa *Walter* bleff sat ind i Traalhullet til Swensken, oc Franzosen i den Myrcke Kircke, hwor helst hand bleff syg oc kom ingen Tiid til Hullet paa Doren, men laa strax inden for. Ieg torte icke sende hannem noget for de Beskyllinger, der war imod hannem. *Walter* saed lenge der neere, oc Franzosen kom vd[1]. Der *M.* Bock kom til mig oc skulle meddeele mig Christi Legeme oc Bloed, fortelte ieg hannem førend Skrifftermaalet Fortellingen om *Walters* Sag, som wel war bewist, men sagde hannem der hoes, att den Tiid ieg bleff wed Vldrich Christian Gyldenløve vdwiist aff Danmark[2], da haffde for^te^ Gyldenløve soeren mig til, att Kongen icke war enda den Sag ret bewist, oc ieg haffde beklaget, att Hs. *Maj.* icke haffde søgt effter for att were den bewist[3]; bad Presten att bede Statholder att bringe til Weye, att *Walter* om *Dinas* Sag maatte nu *examineris*, oc att hand oc ieg maatte komme til Ords sammen i nogle *Ministri*[*s*] Nærwærelse; ded kunde skee foruden stoer *bruit*, thi Herrerne kunde komme i Taarnet aff Løngangen. Presten loffwede att forrette ded[4], giorde ded oc saa,

[1]) Saaledes ogsaa i Danske Mag. a. St.

[2]) Jvfr. foran S. 7 Anm.

[3]) Dette berettes virkelig ganske paa samme Maade i Leonora Christinas udførlige og samtidige Skildring af hendes Rejse til Danmark i November 1656, se Becker's Samlinger II, 443.

[4]) I Randen er bemærket: «*Der Præsten gik fra mig, talte hand med Walter for Traalhullet, sagde hannem min Begiæring, oc hwad der wille følge paa.* Walter *loe saa sposk oc sagde: «Ick häbbe nicht en Haar, dat dar för bange is, dat de Sake skulle*

oc bleff *Walter* tredie Dag effter sat op i den Mørke Kircke, saa ieg wæntede i en lang Tiid hwer Dag, att wii skulle komme til Forhør, men den, der laa Magt paa, forhindrede ded[1]. *Walter* saed saa hen[2], skiæntis fast hwer Dag med Chresten, skiælte ham for Tyff oc Røffwer, thi Chresten haffde funden nogle *Ducater*, som *Walter* haffde stucken vnder en Stoel (den galle *Walter* loed Swensken see, att hand stak *Ducater* oc et Blæckhorn vnder Stoelen imellem Giorderne, oc siden slog hand Swensken, som forraade hannem). Chresten loed *Walter* gaa noget i Taarnstuen for att rore sig, quanßwiiß[3]; i midler Tiid lyßkede hand Stoelen. Offwer den idelige Skiællen kand man wel tencke, att Chresten bleff fortreden, *procurerte* hannem icke synderlig gott Maed aff Køckenet, saa aff de twænde Rætter, hannem war *ordineret*, war stønnem intet, hand kunde æde aff; oc som *Walter* sagde engang: «Wille de ickun giffwe mig en Ræt, ieg kunde æde aff, saa war ded alt nok», saa magte Christen ded saa, att hand fik ickun en Ræt oc offte kunde icke æde aff den (ded war Chrestens egen Skade, som fik den øffrige Maed, men hand wille gierne miste, maatte den anden liide ille). Engang kom Chre-

---

gerört werden. De Königin weed dat wol, sagt li dat ock». NB. *Imens* Walter *saed i Traalh., haffde hand skreffwen Dronningen til, som Kongen bekom».*

[1]) Forf. sigter naturligvis herved til Dronning Sophie Amalie.

[2]) I Randen er bemærket: «*Ieg saae igiennem et Huul paa min vderste Dør, den Tiid Walter bleff opleed i den Mørcke Kircke. Hand græd meget høyt. Siden saae ieg ham engang for Hullet aff hands Fengsels Dør. Hand war meget skidden, haffde et bret Skæg fuld aff Skarn, stoere Klatzer».*

[3]) Quanßwiiß ɔ: paa Skromt.

sten med en Riising Grød til hannem, giorde strax en Krackel med hannem, saa den anden bleff saa wree (saa som Børn) oc wille intet æde. C[h]risten tog Grøden lige goed vd igien oc loe hiertelig. Ieg sagde til Chresten i Slosfs. Paahør: «Haffwer Gud lenge biiet att straffe *Walter*, da kommer Straffen nu til Gaffns, thi hand kunde aldrig wære falden i v-barmhiærtigeris Hænder end som i Eders». Hand loe hiærtelig deraff, oc Slosf. giorde liige saa. Oc som der gaar et Hull aff den Mørcke Kircke ind i ded vderste Rom, saa kand de, der er inde, raabe op ad, saa man kand høre grant, hwad de siger. Saa kalder *Walter* engang paa Slosf. oc beder hannem giffwe sig et Stycke Steeg. Slosf. raaber hannem til: «Ia, man skal Iu en Rotte braaden!» Ieg sendte ham et Stycke Steeg med Chresten. Der hand tog ded oc wiste, ieg sendte ham ded, da græd hand. Ieg sled saa Tiiden hen, haffde steze Arbeed, skreff oc meget[1]. Presten bleff keed aff att betienne mig, loed mig biie effter sig 13, 14 Dage tillige; naar hand da kom, saa forrættede hand sit Embede *par manière d'acquit*. Ieg sagde intet derom, men den Quinde, som er tydsk, bleff oc aff hannem skrifftet; hun stympede[2] derpaa, i Synderlighed engang (som war den sidste Gang, hand skrifftede hender); thi da biiede ieg effter hannem 4 Dage, førend ded kom hannem til Paβ, oc der hand kom, war ded effen en Onβdag oc imod

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*aff Bøger, som bleffue mig himmeligen laante, oc ded med be*te *Pen oc Bleck paa Stycker Pappir, ieg kunde bekomme*».

[2]) Stympede ɔ: stiklede?

Klocken 9 Slet. Hand hælste aldrig, mindre ynskte Lycke til mit Forretagende. Da sagde hand, wed hand gaff Haand: «Ich habe nicht lange Zeit zu warten; ich muß ein Kind tauffen». (Ieg wiste wel, att ded kunde icke wære sandt, men swarte:) «In Gottes Nahmen!» Der hand skulle skriffte Quinden, wille hand icke sætte sig; sagde: «Nu macht fort! Ich habe keine Zeit»; gaff hender neppeste Tiid att sige sit Skrifftermaal, *absoluerte* hender paa ded snareste oc læste Indstifftelsen paa Post[1]. Der Præsten war borte, war Quinden meget v-taalmodig, sagde, att hun war bleffuen skrifftet oc beræt aff en Feldt Præst i Marcken, da ded heele *Compagni* loed sig berette (efftersom de stoede ferdig til att skulle slaaes med Fiinden om anden Dagen), oc den Præst haffde icke «so Gottes Wort vtgejaget, als diße gedan had»; hun haffde ingen Goede der aff. Ieg trøstede hender, ded beste ieg kunde, læste oc sang for hender, sagde, hun skulle angre oc fortryde siine Synder, legge Wind paa att forbædrė sit Liiff oc Leffnet oc icke lade Præstens liden Andact irre hender; hun skulle tilegne sig Christi Wærskyld[2] oc Fortienneste til henders Synders Forladelse, dens Legem oc Bloed haffde Præsten ract hender vnder Brød oc Wiin. «Ia», swarte hun, «ick skal mii, wil's Got, bäteren». Ieg sagde: «Wil Ii mii holden, dat Ii mii gelofft häb?» Henders Løffte war: icke att dricke sig saa fuld, som hun war engang. Ieg kand icke forbigaa att errindre ded. Hun fik, som sagt

---

[1]) Paa Post ɔ: i en Fart.

[2]) Wærskyld ɔ: Fortjeneste.

er, en halff Potte frans Wiin hwær Maaltiid, oc ieg en halff Potte rinsk Wiin[1]. Begge de Deele kunde hun dricke foruden att wære heel fuld; thi til hinders Maed drak hun den franske Wiin, lagde sig derpaa; naar hun saa stoed op om Efftermiddagen, saa drak hun min Wiin[2]. Om Afftenen skaanede hun miin Wiin til Frokaast, men engang forwarte hun i en Potte baade min oc henders Wiin om Afftenen, saa hun til Middag haffde 2 Potter Wiin; dem saed hun oc listede saa sacte i sig, oc ieg actede ded icke, saed iust i en *Speculation* om et Munster til att knøtte. Endelig saae ieg til hender, att ded warte saa lenge, førend hun lagde sig; da hælte hun alle Kar et effter anden, oc der war intet vdi. Saa talte ieg til hender oc sagde: «Wo ißet? Häb Ii alle de Wiin utdruncken?» Hun kunde ille sware, wille staa

---

[1]) I Folge Oplysninger, som i sin Tid Overhofmarskal Løvenskiold har meddelt mig, fik Leonora Christina i 1670 til hvert Maaltid (Middag og Aften) ½ Pot Rhinskvin og 1 Pot Vinkjælder-Øl. Af Mad fik hun — i det mindste i Christian V.s Tid — 4 halve Retter til hvert Maaltid. Jvfr. ogsaa Nyt histor. Tidsskr. VI, 277, medens Angivelserne i Wolff's Journal f. Politik, 1815, 4, 283, og hos O. Vaupell: Rigskansler Grev Griffenfeld I, 31, er mindre nøjagtige. I selve Hofholdningsregnskaberne for hin Tid, som Vaupell citerer, har jeg ikke fundet noget om dette Punkt.

[2]) I Randen er bemærket: «*Chresten war icke wel tilfritz med den Quinde, thi hand fik i hendes Tiid aldrig en Dryk Wiin, saa hand stall engang Wiinen aff henders Kande oc gaff Piß med Wand der i igien; saa hun larmede vden Skiemt, bad mig for Guds Skyld tilstede hender att slaa Chresten i Hoffueded med Kanden. Hun fik icke den Loff; saa sagde hun ham ded, att hun icke maatte for mig. Hun haffde et stoer Ar, en Soldat haffde giffwen hender paa Kinden for saadan Gierning tilforne*».

op oc kunde icke. «Tho Bäd, Ii fulle Söwge[1]!» (sagde ieg). Hun wille gierne, men kunde icke, spiide langs need aff sig, krøb langs ad Wæggen for att faa fat paa en Koost. Der hun haffde den, kunde hun intet giøre dermed. Ieg sagde, hun skulle krybe til Sengen oc legge sig. Hun krøb did oc falt næßskrues ned paa Sengen, oc Benene stoede paa Gulffwet. Der spyde hun igien, bleff saa liggendis oc soff (huorledis ieg war til Fritz, er læt att tencke). Hun soff et Par Tiimer saaledis liggendis, haffde dog icke soffwet Ruußen gandske vd; thi der hun skulle giøre reent for sig oc om sig, bleff hun siddendis et swart Tag paa en law Stoel, Kooste Skafftet med Koosten imellem Beenene, Haaret om Ørene. Snørliffwet tog hun aff for at toe ded, saed saa i Oplet[2], som stoed aaben for til, oc toe slæmme soorte brune Flasker hengte vd; iamrede sig, bad Gud hielpe sig: hun haffde sin Dod. Ieg war baade wree, oc ieg kunde icke holde mig for Latter aff ded slæmme Skilderi. Som den Iamren icke fik Ende, sagde ieg i Wreede: «Ia, Gott skull Iu wol helpen, Ii versaapen[3] Dyffwel! Hin naa de *Cordegarde*[4] mit Iu! Ick wil so en Fulsack nicht bii mii hebben. Hin! Slaapt bäter vd, en lat mii nicht hören, dat Ii von Gott sprächet, wan Ii duen siit, dan so is Gott wit van Iu, vnd de Dyffwel bii Iu!» (Ieg loe siden aff mig selff). Hun lagde sig

---

[1]) Söwge, Söge ɔ: So.

[2]) Oplet ɔ: den øverste Del af Særken (se Vidensk. Selsk. Ordbog under: Oplad).

[3]) Versaapen ɔ: drukne.

[4]) Cordegarde ɔ: Corps de garde, Vagt, Vagtstue.

igien, oc imod Klocken 4 war hun fuld ædrue, giorde fuldkommen reent, saed saa oc smaa græd. I ded kaste hun sig med en Fart til miine Fødder, holte fast om dem, hylte oc tutte op i Wæret oc bad for Guds Skyld, ieg wille tilgiffwe hender ded den eene Gang, ded skulle aldrig skee tiire; fortælte, huordant hun haffde giemt Wiinen *etc.*; wille ieg ickun haffwe hender enda et halff Aar, saa haffde hun saa meget, att hun kunde kiøbe sig ind i de fattigis Huuße til Lybeck. Ieg tenkte, att ieg skulle wel wocte hender, att hun icke skulle faa saa meget paa engang tiire, saa oc, att maaskee ieg kunde faa en slemmere igien i andre Maader. Karren kunde ieg da icke faa, thi henders Datter reede til Baßel, oc ieg wiste, att hun icke skulle haffwe wærret roelig. Saa loffwede ieg da att beholde hender saa lenge. Hun holte oc Ord; oc ieg magte ded saa en 6 Vger der effter, att Quinden miste sin Wiin, huilcket oc Quinderne siden miste; saa min Wiin kunde ingen Skade giøre hender. Med Walter war hun heel fortroelig. Hun haffde kiendt hannem før, oc war Chresten i Meening, att hand haffde flyet hender alle siine Penge, førend hand bleff syg; thi hand sagde, att *Walter* haffde ingen Penge meere. Huilcket hwilcket war, wed ieg icke. Troe war hun icke, thi hun staell først en Meßing Knøtte Naael fra mig, som ieg da icke brugte; war giort som en Næstenaal[1], oc wiste hun icke anded, end den war aff Guld. Som mit Kammers icke er stoert, saa kunde ded snart igiennem søgis; men ieg søgte i tre

---

[1]) Næstenaal ɔ: Trækkenaal.

Dage hwer Dag oc kunde icke finde den. Ieg kunde wel wiide, att hun fik att haffwe den, thi den er icke saa liiden, at den io kand sees, hworfor ieg sagde omsier: «Der ligger icke meget Mact paa den Meßing Naal; ieg kand faa een igien for 2 ß.» Anden Dagen der effter wiiste hun mig Naalen i en stoer Ritze paa Gulffwet i mellem Steenene. Men der hun siden, noget førend hun kom bort, fandt min eene Gullering i mit Øre, ieg tabte, oc vden Twiffl haffwer sit fast i Puden, efftersom den war en Slange Ring, den kom intet igien, ihwad ieg snackede for hender. Hun leete quan[ts]wiiß effter den i Skarnet der vde. Hun wiste, at ieg torde icke tale om att haffwe mist den.

Slosf. kom paa de Tiider siælden op; Peder Iensen betiente mig[1]. Kongl. *Majt.* war stacket Tiid syg, døde hastig den 9. *Februarii* 1670. Oc som samme Dag Klocken taal bleff ringet paa Slaattet, kunde ieg wel wiide, hwad ded haffde att sige, men Quinden icke. Wii talte med hwer andre derom, hwem ded kunde wære. Hun kunde wel mercke paa mig, att ieg war

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Paa de Tiider war 6 Fanger miine Naboer. De 3 ware Bønner fra Femeren, som beskyltis for at haffweført Faaer ud, de andre 3 danske. De holte sig i toe Deele sammen, oc som de danske ware Døren næst, saa loed ieg dem spiiße; de ware oc fængselet nogen Tiid førend de andre. Naar de danske effter derris Sædwane sang derris Morgen oc Afften Psalmer, saa skraalte de tydske aff Liiff oc Styrcke anden Sang for at døffwe dem; sang mesten* Dorothee *Wiiße*». — En tysk Redaktion af Folkesangen om den hellige Dorothea finder man i Des Knaben Wunderhorn (1806 flg.) II, 325—27. Paa Dansk haves Visen i Nyerup's og Rasmussen's Udv. af danske Viser fra det 16—18 Aarh. I, 29—34.

sorgefuld, oc sagde hun: «Ded kunde wel wære for Kongen, thi ded sidste ieg saae ham her i Trappen stiige aff Wognen, da kunde hand kummerlig gaa, oc sagde ieg wed mig selff, att hand giorde ded icke lenge. Er hand døe, saa kommer I løβ, ded er wist». Ieg tav oc tenkte anded, som oc skeede. Imod Klocken 4½ bleff i gemeen lagt Ild i Bileggeren der vde, oc ded aff en Dreng, Chresten da haffde. Den kalte ieg til mig til Døren oc spurte ham, huor for ded ringte Klocken tolff en heel Tiime. Hand swarte: «Ieg maa icke sige ded; ded er mig forbøden». Ieg sagde, att ieg skulle icke røffwe ham. Saa sagde hand da, att Kongen war død i Morgenstunden. Ieg loed Taarene derris frii Gang, som ieg haffde forholt, hwor vdoffwer Quinden forundrede sig oc giorde en lang Snak. Ieg tav til alt ded, hun sagde, thi ieg troede hender aldriig; bad hender spørge Chresten ad, naar Døren luctis op, hwad den Ringen betyde. Hun giorde saa, men Chresten swarte hender, att hand wiste ded icke. Slosf. kom selff op samme Afften, men talte intet med mig. Om anden Dagen til Middag kom hand oc op. Ieg begierte att tale med hannem oc spurte, huorfor der bleff ringet. Hand swarte mig saa sposk: «Wat is Iu daran gelegen? Lyded het nicht alle Dage?» Ieg swarte hannem oc noget wreedeligen: «Wat mii daran gelegen is, dat wet Gott! Dat wet ick ock, dat för Iues Glicken de Klocke oppet Slot nicht wird gelydt!» Hand tog sin Hat aff, giorde en Rewerentz oc sagde: «Waβet anders nicht, dat de Frue mii wolde?» Ieg swarte: «Iu St. Marten

kombt ock wol en Mahl»[1]. «St. Marten?» sagde hand oc loe, gik dermed bort oc vd til Walter, stoed meget lenge oc hwiskede med hannem for Hullet; ded kunde ieg see, ded wiste hand wel[2]. Hand haffwer vden Tuiffl sagt ham Kongens Død oc giort hannem Haab att komme aff sit Fengsel. Gud tenkte et anded. Walter bleff syg, laae lenge heel elendig. Hand war slem imod Chresten, tog Skarnet aff Golffwet oc kaste i Madden, spøttede i Øllet oc loed Chresten see derpaa, naar hand skulle tage Kanden bort. Chrestens Titler ware hwer Dag Tyff oc Schelm, saa let er att efftertenke, hworledis Chresten plægede hannem. Naar ieg sendte hannem noget Maed ind, som Saad[3] oc Steeg, da kom Chresten vd dermed igien oc sagde, hand wille icke haffwe ded. Ieg bad Chresten lade ded staae hoes ham, hand aad wel siden. Ded skeede engang, oc loed Chresten mig see ded, att ded war fylt med Snaat oc Skarn[4].

---

[1]) Man mindes herved, hvorledes Korfits Ulfeldt i sin Tid havde oversendt Peder Vibe et Exemplar af sit Skrift «Hoytrengende Aeris Forsuar» etc. med folgende «Devise». Chaque pourceau a son St. Martin; tu n'échapperas pas, mais auras le tien; se Histor. Tidsskrift III, 410 Anm.

[2]) I Randen er tilføjet: *«Der ieg skulle haffwe Klæder, begierte ieg Sørge Klæder. Da spurte Slosf. mig ad, for hwem ieg wille sørge, oc ded saa sposk. Ieg swarte: «Dat is nicht för Iu Möm; de kombt mii nicht toe för to truren. All is Iu Möm lang todt, so men ick, dat Ii doch wol Orsake hefft to truren, so wol als ick». Hand sagde att wille berette ded; ieg bekom intet strax».* — «Möm» betyder: Moder.

[3]) Saad kan baade betyde Sauce og Suppe.

[4]) I Randen er tilføjet: *«Chresten bar mig engang et Brøe att see, hworledis Walter haffde holet Krummen vd oc stoppet ded fuld aff Straa oc Skarn, ia sit eget Skarn!»*

Naar Chresten skulle wende *Walter* i Sengen, da skreeg hand saa erbarmelig, saa ieg haffde Medliidenhed med hannem oc bad Chresten icke wære saa vbarmhiertig imod hannem. Hand loe oc sagde: «Ded er en Schelm». Ieg sagde: «Da er hand nu vnder hans Offwermands Hænder». Ded behagede Chresten wel. Walter piintist lenge; endeligen forløste Gud hannem. Hand stoed Liig i Fengselet, indtil hands Broder kom, som loed hannem begraffwe i den tydske Kircke[1].

Der ieg fornam, att Karen kunde komme til mig igien, oc den Tiid war omme, ieg haffde loffwet den anden att beholde hender, kom *Cathrine* neer, oc Karen til mig igien. Ded war let att bringe til Weye, thi Slosf. war icke wel tilfritz med *Cathrina*; hun gaff ham intet aff siine Penge, som hun haffde loffwet hannem, vden Snack i Steden: att ded war icke hans Alvor, hand wille haffwe noget aff hender *etc.*[2]. Slosf. begynte oc flux att foracte mig, effter som hand fornam, att min Forløßning icke war att wente[3].

---

[1]) Han blev vistnok snarere begravet i eller ved Holmens Kirke, se Becker's Samlinger II, 237 Anm., Danske Mag. 4 R. VI, 79. Han døde i Slutningen af April Maaned 1670.

[2]) I Randen er tilføjet: «*Slo[s]f. tog oc Quinden skarp til* Examen, *att hun haffde sagt mig, att Kongen war døe; ded skulle icke gaa saa wel, som ieg troede. Hun gaff ham Styck for Styk*».

[3]) Som en af de første, der efter Frederik III.s Død satte sig i Bevægelse for at virke for Leonora Christinas Frigivelse, kan nævnes hendes Søster Frøken Hedvig, om hvem det hedder i et Brev fra Leonora Margrete Sperling til Broderen Otto, af 16. Marts 1670 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1114, II, Fol.), at hun «rejser nu til Kjøbenhavn over, at bruge alle Middel for hendes Søster», og i et andet Brev fra samme til samme, af 30. Marts 1670 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol.; i mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, LVII

Der Tiiden war, som ieg war want wed att lade mig berætte, bad ieg Slosf. att bringe tilweye, att ieg maatte faa Hoff-Predicanten, D. Hans Læt[1]; den forrige Hoff Predicant, D. *Mathias* Foß, haffde skrifftet mig første Gang i mit Fengsel. Slsf. bragte min Begiering an; bleff aff Kl. *Majt.* oc bewilliget. D. Hans Læt war alt neere i Taarnet, men bleff igien vdkalded, formedelst att Encke Dronningen (som enda war paa Slottet) ded icke wille; oc loed Slosf. mig sige wed Peder Iensen, att Kongen haffde sagt, ieg skulle bliffwe wed den Præst, ieg war want wed, saa att de *preperatoria*, som ded christelig Maaltiid behøffwede, bleff til anden Dagen hensat, da *Mag.* Buck kom til mig oc v-sædwanlig hælsede mig, ynskede mig med lang *Sermon* Lycke til mit Forretagende, tittulerte mig: Ihr Gnaden. Der hand satte sig, sagde hand: «Ich hätte gerne gewünschet, das

---

har jeg urigtigt henført det til den ældre Sperling), at hun den 15. Marts var rejst fra Raabelov med en hel Haandfuld Supplikationer. I et senere Brev fra Leonora Margrete Sperling til Broderen Otto, af 13. April 1670 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1114, II, Fol.), hedder det, at Frøken Hedvig har skrevet, at hun endnu kun har udrettet lidet og tror heller ikke, at noget kan udrettes, før Enkedronningen efter Begravelsen er rejst til sit Livgeding. — Om andre Bestræbelser for Leonora Christinas Løsgivelse se nedenfor. — At Leonora Christina i øvrigt ved denne Tid selv gjorde sig Haab om at komme paa fri Fod, sees af det første af de her nævnte Breve, hvor det hedder: «De skriver og fra Raabeløv, at Moderen [ɔ: Leonora Christina] haver saa stor Haabning, som hun tilforn aldrig haver haft».

[1]) Hans Sørensen Leth var født 1625, blev 1652 Rektor ved Sorø Skole, 1656 Præst til Ringe og Herringe Menigheder, 1658 kongelig Konfessionarius og Over-Hofprædikant, 1675 Dr. theol. Han døde 1688.

D. Hans Læt wehre an meine Stelle gekommen». Ieg swarte: «Das hätte ich auch gewünschet». «Ia» (sagde hand), «ich weis wol, warumb Ihr das so woltet haben. Ihr wollet neues wiβen, vnd das ist mir verbohten. Ihr habt schon einen vmb's Brot gebragt». Ieg spurte hannem, om ieg nogen Tiid haffde begiært aff hannem att wiide nyt. «Nein» (swarte hand), «Ihr wiβet wol, das Ihr von mir nichts würded erfahren; darumb habt Ihr mir auch nicht gefraget». «Meint der H. *Mag.* dan» (sagde ieg), «das ich D. Hans Læt habe begehrt vmb neues zu wiβen?» Der stutzet hand noget; sagde endelig: «Ihr habt D. H. Læt haben wollen vmb für Euch beym König zu sprechen». (Ieg sagde:) «Dar kan wol etwas an sein». Derpaa begynte hand att forbande sig paa adskillige Maader (ieg icke før haffwer hørt)[1]: om hand icke haffde talt for mig? (Ieg tenckte: ieg troer nok, du haffwer talt om mig, men icke til ded beste). Hand haffde flyd mig en Bog, som ieg endnu haffwer, er: *St. Augustini Manuali* [sic]; den haffde Statholder *Gabel* kiøbt, ded sagde hand tiire end som engang, soer «bey Gott, das hätte dem Herrn Stathalter 1 Rdr.

[1]) I Randen er bemærket: «*Iblant hands gruelige Eeder war oc denne, «das er an der Zungen mögte verlähmen, wan er nicht für mich gesprochen». Aaret effter slog Gud hannem med Læhmelse paa Tungen, bleff rørt aff Harme, leffwede saaledis 8 Dage, haffde Santz, men icke Mæle, oc døde; dog leffwede den Dag, att der en anden Prest betiente mig*». — Mag. H. Bueck døde den 17. September 1673. I Følge Chr. Brämer's tyske Ligprædiken (Kopenh. 1674, 4to) døde han ganske rigtigt af et Slagtilfælde, men sit Mæle beholdt han til det sidste.

gekost»[1] (mig falt ind de 5 tusinde Rdr., *Gabel* fik, for wii kom vd fra Borringholm[2], men ieg sagde intet dertil; maaske hand derfor *repeterte* den Gaffwe saa tit). Ieg spurte hannem, hwem ieg haffde bragt om Brøded. (Hand swarte:) «Hans Balcke! Der hat Euch gesagt, das Rentmeister *Gabel* Stathalter is, vnd das hätte er nicht thun sollen». (Ieg sagde:) «Ich glaube nicht, das Balke hat gewust, das er's nicht sagen solte, dan er hat's mir nicht als eine Heimligkeit gesagt. Man solte können sagen, der H. *Magister* hätte Balke vmb's Brot gebracht». Der bleff hand flux fortørnet for, oc der offwer falt adskillige *disputte*[3]. Hand begynte saa gott som fra ded første igien, att ieg wille haffwe D. Læt, hand wiste wel hworfor. Ieg sagde: «Ich bin nicht eigentlich darauff gestanden D. Læt zu begiären, sondern, wo nicht ihm, dan den Schloz-Prediger oder einen andern». (Hand spurte:) «Warumb einen andern?» (Ieg swarte:) «Darumb, das es nicht alleweile dem H. *Magister* gelegen ist. Ich habe 10, 12, ia 14 Tage nach

---

[1]) Den yngre Sperling omtaler i sit Haandskrift «de feminis doctis» (Gl. kgl. Saml. Nr. 2110 a—b, 4to) denne Bog og siger, at Leonora Christina skrev mange Vers i den. I øvrigt kan det ikke afgjøres, om det var en Udgave eller en Oversættelse af Skriftet, Leonora Christina ejede. Der udkom nogle af begge Slags i det 17. Aarhundrede, af Oversættelserne endog et Par paa tyske Vers.

[2]) Jvfr. S. 10 Anm. 1.

[3]) I Randen er tilføjet: «*Fornam da, att ded war Aarsagen, huorfor Balcke kom bort*». — Jvfr. S. 160 Anm. 1. Hvor vidt dette virkelig var Aarsagen, er vistnok tvivlsomt. Det er rimeligt nok, at man ikke har været fornøjet med den Deltagelse, han viste Leonora Christina, men paa den anden Side antager jeg ikke, at det nogensinde har været Meningen, at han skulde være virkelig Slotsfoged; jvfr. foran S. 155 Anm. 2.

ihn warten müßen, vnd das lätzste Mahl taht er sein Ambt in großer Eyle, so das es nicht seine Gelegenheit ist zu kommen, wan ich ihm begiäre». Hand saed oc wæffwede i Ordene, wiste icke ret, hwad hand wille sware, sagde endeligen: «Ihr meint, nu sol es beßer gehn, weil der König Friderich todt ist. Nein, Ihr betrigt Euch! Es wird mit Euch schlimmer gehen, schlimmer wird es Euch ergehen!» Oc som hand *altererte* sig, saa bleff ieg sædeligere[1] oc med Sactmodighed spurte: hworfor ded? oc hwor aff hand sluttede ded? Hand swarte: «Ich schließe das darauß, das Ihr habt Ewren Willen nicht kriegen können einen andern Prediger vnd Bei[ch]t Vater zu erlangen; so ich versichre Euch, es wird her nachmals nicht beßer. Ist König Friderich todt, so lebt König Christian». Ieg sagde: «Das ist ein schlecht *Fundament*; Ewre Drew-Worte haben keinen Grundt. Habe ich dis Mahl keinen andern Beichtvater können erlangen, darumb ist es nicht gesagt, das ich ein ander Mahl nicht solte einen andern bekommen. Vnd was habe ich gethan, das es vor mich köndte schlimmer werden?» Hand bleff alt wreer oc wreer oc raabte høyt nogle Gange: «Schlimmer, ia schlimmer wird's werden». Saa swarte ieg oc wreedeligen: «Ey, so laat het heran weyen»[2]. Derpaa bleff hand heel tavs, oc sagde ieg: «Ihr habt mir eine guthe Vorbereitung gemacht; nu, in Gottes Nahmen!» Derpaa sagde ieg mit Skrifftermaal, oc hand giorde sit Embede oc gik

---

[1]) Sædeligere ɔ: roligere.

[2]) Weyen ɔ: wehen. Meningen er vel: saa lad det komme.

saa bort foruden anden Affskeed end Haandfaaen. Ieg spurte siden, att forend *M.* Buck kom til mig, gik hand til Slosf., som laae til Sengs, oc bad ham, att hand wille sige til Knud, som da war Kammer *Page*[1], hwilcken *sacramensk* Quinde ieg war, hwor ieg haffde graffwet et Huul i Gulffwet for att tale til Doctern[2] (som war en Vmulighed), oc ieg haffde *practiceret* for att komme op oc see paa Platzen; bad nogle Gange sige Kammer *Pagen* ded oc tii Gange: «Das ist ein *sacramensk* Weib[3]!»

1670. Samme Aar sidst i *April* bleff min Dør opluct om Efftermiddagen, oc kom Slosf. med nogle *Damer*, som holte sig noget til Siide, førend hand haffde sagt: «Hir sind welke Hoff Iomfern, de hebben Verlöf an Iu toe spreken». Først kom ind en Iomfrue, som ieg icke kiendte. Der paa kom ind Hertzoginnen aff Glüksburg, Frøcken *Augusta*[4], hwilcken war kiendelig nok for mig, thi hun war icke meget forandret. Der effter Curfyrst-

---

1) D. e. Adam Levin v. Knuth, Christian V.s bekjendte Yndling. I Følge Universitetets Ligprogram over ham var han kommen til Danmark 1664 og blev først optaget mellem Prins Christians Pager.

2) D. e. Sperling.

3) I Randen er bemærket: *«Christen, som war ille tilfritz med Karen saa wel som med mig, tittulerte oß en Dag, der hand sagde noget til en aff Huuß-Geraads Karlerne, huor offwer hand spurte Chresten: hwem ded haffde sagt? Christen swarte: «Hun, der sidder hoes hender der oppe». Der ded mig bleff berettet, loe ieg oc sagde: «Ded er ræt nock; wii erre begge toe Hunner»»*.

4) Augusta af Glücksborg (f. 1633 † 1701), gift med Hertug Ernst Gynther af Sønderborg.

innen aff Saxen[1], som ieg oc nok kunde kiende paa sin H. Fader, oc sidst worris allernaadigste Dronning, som ieg meest beskuede, oc fant de *Liniamenter* i henders Ansict, saaledis som Peter Iensen hender haffde beskreffwen, saa oc en stoer Demant paa henders Armlaas oc en paa Fingeren, huor Handsken war opskaarren. Hendis *Majt.* støttede sig til Slagborded strax effter Helsen, F. *Augusta* løb hid oc did i hwer Wraa, Curfürstinnen holte sig wed Døren. F. *Augusta* sagde: «Fi, was is hir ein häßlich Gemach! Hir könte ich nicht einen Tag in leben. Mir wundert, das Ihr habt es so lange können außharren». Ieg swarte: «Das Gemach ist nu so, als es Gott vnd Ih. Majt. gefält, vnd so lange Gott wil, so werde ich's außharren können». Saa gaff hun sig i Snak med Slosf., som war halff fuld, oc talte med hannem om Balckis Gifftermaal, som effen haffde Bryllup samme Dag med sin tredie Hustrue; talte ille om att giffte sig saa tit, oc Slosf. swarte allehaande Galskab der til. Hun spurte mig, om ieg haffde Lopper. Ieg swarte att wille lewere hender et Regiment Lopper, om hun wille haffwe dem. Hun swarte hastig med en Eed oc soer, hun be-

---

[1]) Leonora Christina mener Kurprinsessen af Saxen, den før (S. 116) omtalte Anna Sophie; hun blev først Kurfyrstinde 1680. I øvrigt maa Leonora Christina enten have forvexlet hende med en anden — det ligger nærmest at tænke paa Søsteren Wilhelmine Ernestine —, eller ogsaa har hun husket nogle Maaneder fejl af Tiden, da Besøget fandt Sted; thi Kurprinsessen kom først til Kjøbenhavn den 3. August; se Vill. Worm's Adversaria til Christian V.s Historie (Rostgaards Saml. Nr. 59, Fol.); jvfr. Bording's Danske Mercurius til 1. September 1670. (Herefter maa Angivelsen i Bircherods Dagbøger S. 131 være urigtig.)

gierte dem icke. Ieg bleff noget spotsk offwer henders Spørßmaal oc fortreden offwer den Glæde, hun wiiste i min elendige Tilstand, huor for, der hun spurte mig, om ieg oc haffde «Filz oder Wandtleüße», swarte ieg hender med et Spørßmaal oc spurte hender, «ob mein Schwager *Hanibal* Sehested noch lebte?»[1] Ded Spørßmaal giorde hender lit taws, thi derpaa formerkte hun, att ieg kiente hender. Hun swarte intet. Curfürstinnen, som wel haffde hørt om de *Intriguer* med min Swoger oc F. *Augusta*[2], gik i ded samme strax til Borded (der laa den Bog, som Karen læste vdi, oc hun da haffde ført ind med sig), tog Bogen, slog den op oc spurte, om ded

Hannibal Sehested.
Efter et Maleri paa Rosenborg.

---

[1]) Han var død for mere end 3 1/2 Aar siden, nemlig den 13. September 1666.

[2]) Efter Sammenhængen maa man nærmest antage, at der herved sigtes til en tidligere Kjærlighedsforstaaelse mellem de to nævnte

war min Bog. Ieg swarte, att ded war Quindens, som ieg haffde lært att læße, oc som ieg gaff Curfürstinnen sin tilbørlig *Tittel* aff Durchleuchtigkeit, sagde F. *Augusta*: «Ihr irret! Ihr verdenckt Euch! Sie ist nicht die, Ihr meint». Ieg swarte: «Ich irre nicht». Der effter giorde hun ingen wiedre Tale, gaff mig Haand foruden att sige et Ord. Den naadige Dronning saae immerfort sømodig vd, talte intet. Der Hindis *Maj.* bød mig Haanden, kyste ieg henders Haand oc holte den fast, bad Hs. *Maj. intercedere* for mig, i ded ringste for nogen Lindring i mit Fengsel. Hendis *Majt.* swarte icke med Ord, men med grædende Taarer. Lige saa giorde oc den dydige Curfürstinne; hun græd meget weemodelig. Oc der de komme i ded anded Rom, oc min Dør war luct, sagde baade Dronningen oc Curfürstinnen: «Das ist Sünde so mit ihr zu handlen!» En hwer drog derris Skuldre oc sagde: «Gott gebe, das es bey mir stünde! sie solte dar nicht sitzen». F. *Augusta* hastede paa dem att gaa[1] oc siden klagede dem for Encke Dronningen, som sagde, att ieg haffde mig ded selff att tacke; ieg haffde fortient wære att handles med end som saa.

Personer, og det er virkelig nu bleven oplyst, at Frederik III. i April 1651 havde forbudt Hann. Sehested at komme paa Kjøbenhavns Slot, fordi han «altfor stærkt havde kurtiseret» Frøken Augusta, hvis Bryllup med Hertug Ernst Gynther dengang var nær forestaaende (se E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo S. 89). Uden Tvivl har man her Nøglen til den fjendtlige Stemning, som Hertug Ernst Gynther en Tid nærede mod Hannibal Sehested; se Becker's Samlinger I, 51.'

[1]) Formodentlig var det ved samme Lejlighed at Dronningen besøgte Sperling; se Sperlings Selvbiografi, overs. af mig, S. 258.

Der Kongens Liig war bortført, oc Encke Dronningen aff Slottet, begierte ieg aff Slozf., att hand paa miine Wegne wille anholde om en anden Præst mig att betienne, enten Slots Præst, Holmens Præst eller den, som betiente Fangerne; thi maatte ieg icke faa anden end *M.* Buk, saa maatte de tage Synden paa sig, som der war hoes, thi hannem wille ieg intet meere skriffte for. Ded warte noget, men endeligen bleff mig bewillet Sloz-Præsten, som da war *M.* Rodolff *Moth*[1]. Gud, som altiid haffwer staaet mig biie i all min Widerwertighed, som haffwer sendt mig v-formodentlig Trøst i min Sorrig oc Bedrøffwelse, hand sendte mig en merckelig Trost i denne Mand. Hand trøstede mig med Guds Ord, hand war en lærd oc omgiengelig Mand, oc hand war min Talsmand hoes Kl. *Majt:*. Den første Naade, hand bragte mig til Weye, war, att ieg bekom ded anded Rom 1671 den 16. *Iuli* oc Bispen D. I[e]spers Postil[2]. Siden effter-

[1]) Søn af Livlægen Paul Moth, og saaledes Broder til den senere Gehejmeraad og Oversekretær Matthias Moth og til Sophie Amalie Moth, Christian V.s Elskede. Han var født 1642, blev 1662 Præst til Hasle og Braaby Menigheder, 1665 Hofprædikant, 1672 Vice-Biskop i Odense og Sognepræst til St. Knuds Kirke sammesteds; døde 1675.

[2]) Hermed menes Jesper Brochmands bekjendte Værk. — I øvrigt synes hun først at have faaet Postillen lidt senere, nemlig sammen med den af hende omtalte første Pengeudbetaling. Det hedder herom i Sjæll. Tegnelser, i en Skrivelse af 22. Januar 1672 fra Kongen til Kammerkollegiet: «V. S. G. T. Vider, at vi allernaad. haver bevilget Fr. Eleonora Christina 200 Rd. til Klæder, hvortil hun selver maa udvælge, hvad hende lyster, og derforuden halvtredsindstyve Rixdr., som hun undertiden til en liden Forfriskning og andre smaa Fornødenheder efter egen Villie kan udgive, saa og Brochmanni Huspostil at maa bekomme». — Som man ser,

haanden større Naade, i ded att ieg bekom Naadsens Penge 200 Rr. til selff att kiøbe mig for, hwad Klæder ieg wille, oc hwad ieg wille haffwe Tiiden med att fordriffwe[1].

---

fik Leonora Christina altsaa den forste Gang udbetalt ikke 200, men 250 Rdr.; men for Resten synes det rigtigt, at hendes «Naadsens-Penge» fra først af var bestemt til under almindelige Forhold at være 200 Rdr., thi denne Sum fik hun udbetalt næste Gang — i Følge en kgl. Befaling af 28. December 1672, i Sjæll. Tegnelser — og ligeledes tredie Gang, hvorom mere nedenfor. — Naar i øvrigt Leonora Christina henfører denne og de andre Gunstbevisninger, hun omtaler, til sin Skriftefader, maa dette næppe forstaaes altfor bogstaveligt. For saa vidt Kongen behøvede en Tilskyndelse udenfra til at formilde Leonora Christinas Kaar, modtog han ganske vist ikke faa saadanne baade fra enkelte Personer af større Indflydelse end Mag. Moth og endog fra fremmede Regeringer, som det strax nærmere skal omtales. Den yngre Sperling henfører da ogsaa i sit Haandskrift «de feminis doctis» (Gl. kgl. Saml. Nr. 2110 a, 4to, S. 389) de ovenfor omtalte Gunstbevisninger væsentlig til den tyske Kejsers Intercession.

[1]) I Randen er bemærket: «*Nogle aff miine Penge anwente ieg vdi Bøger, oc er ded merckeligt, att ieg fik aff* M. *Buks Bøger (der de bleffue* auctionerete*) adskillige, oc iblant andre den stoere* Foillant Martilegium, *som hand icke wille laane mig. Vdskreff oc* verterte *aff adskillige* Materier *aff spanske,* italienscke, *franzøske oc tydske* Authores. *Fornemmeligen udskreff ieg oc offwersatte paa ded danske S[p]rog de Quindis-Persohner aff adskillige Stand oc Byrd, hwilcke aff* Authores *rooßwærdig ihuekommis som* striidbare, troefaste, kyscke, forstandi[g]e Regentinner, taalmodige, stanthaftige oc lærde». — Martilegium er uden Tvivl en Skrivfejl for Martilogium, hvilket atter maa forstaaes som Martirologium. Efter Hain (Repertorium bibliographicum II, 371) fører det ældste trykte tyske Martyrologium Titelen: Martilogium der heiligen (Strassburg, 1484, Fol.), ligesom ogsaa et Par af de ældste franske og engelske Martyrologier har Titelen: Martilloge eller Martiloge. I øvrigt forekommer i Auktionskatalogen over Hieron. Bueck's Bøger (s. l. & a., 4to) ingen Bog, som ligefrem kaldes Martilogium, men derimod (S. 6) en, som betegnes

Samme Aar bleff Henders *Maj.* Dronningen fructsommelig, oc Hs. *Mts.* Frue Moder, Landt-Greffwinnen aff Hæßen, kom hid for att legge hender i Baßel-Seng. Den 6. *Septem.*[1] besøgte Hendes Durchleuchtighed mig vdi mit Fengsel, wille wære vbekiendt i ded første; haffde i sin Følge en Princeße aff Curland[2], som war troeloffwet med Landt Greff. henders Søn, sin Hoffmesterinne, en Wallenstein aff Slæct, oc sin Hoffmesters Frue. Landt Greffwinnen hælßede mig med et Kyß, oc siden de andre. Den sidste, som ieg da icke meere kiendte, men hun haffde kiendt mig for i Welstanden in den *Hag*, da hun war Iomfrue hoes Greffwinnen Leuenstein, hinder kom Taarene i Øygnene. Landt-Greffwinnen beklagede min onde Skiæffne oc slette Tilstand. Ieg tackede Hendis Durchleuchtighed for den naadige Medliidenhed, hun haffde med mig, sagde, att Hendis Durchleuchtighed kunde meget hielpe til att forlindre miine Baand, om icke gandske att synderriiffwe dennem. Landt-Greffwinnen smiilede oc sagde: «Ich sehe wol, Ihr nembt mich

---

saaledes: Historie der Martelaren die om het Getuygenisse der Evangelischen Waerheid haer Bloedt gestort hebben. Dordrecht, 1659, Fol. Det er uden Tvivl denne Bog, Leonora Christina taler om, og det er ikke utænkeligt, at den paa Ryggen kan have baaret Titelen: Martilogium. — Med Hensyn til de ovenfor omtalte Oversættelser og Uddrag af fremmede Forfattere kan det bemærkes, at vi her har at gjøre med de allerførste Forarbejder til Leonora Christinas i det følgende oftere omtalte Værk: Heltinders Pryd.

[1]) Landgrevinden kom først til Kjøbenhavn den 18. September; se Tage-Register Christians V. S. 60—61; Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 136—37.

[2]) Marie Amalie, Prinsesse af Kurland, trolovet (1673 gift) med Landgrevinde Hedvig Sophies næstældste Søn Karl.

an für eine andre». Ieg sagde: «Ihr Durchleuchtigkeit *Port* vnd Ansehn wird Ihren Stand nicht können verbergen, wehre Sie schon in Bawer Kleider». Ded holte hun aff, loe oc skiæmtede, sagde, ded skulle hun icke haffwe troet. Hoffmesterinnen sandede med mig oc sagde att haffwe wel sagt, att ieg skulle kiende hender paa henders fürstelige Ansehn. Der effter sagde Landt Greffwinnen: «Ihr kennet diese nicht», oc tog paa Princeßen aff Curland; sagde saa, hwem hun wår, saa oc, hwilcken war henders Hoffmesterinne, oc hwem henders Hoffmesters Frue war, som war den, om melded er; talte om den Medliidenhed, samme Frue haffde med mig, oc sagde der hoes: «*Et moy pas moins*». Ieg tackede henders *Altesse très humblement et la prioit en cette occation de faire voir sa généreuse conduitte.* Hendis Durchl. saae til Slsf., lige som hun wille sige, att wii icke for lenge skulle tale fransøsk, tog sin Handske aff, gaff mig Haand, trygte min Haand oc sagde: »*Croyez moy, je fairez mon possible*». Ieg küste Hs. Durchl. Haand, oc derpaa tog Hs. Durchl. Affskeed med et Küß.

Den dydige Landt Greff. holte sit Ord, men kunde intet vdrette. Der Hs. *Majt.* Dronningen war i Barnenød, gik hun til Kongen, tog Løffte aff hannem med Haand oc Mund, att der som Dronningen fødde en Søn, da skulle ieg komme paa frii Foed. Gud forløste Hs. *Majt.* den 11. *Oct.* om Natten imellem 1 oc 2 med wor- 1671
ris Croon Printz. Der alle nærwærende, som billigt, glædde sig offwer Prinsens Fødsel, sagde Landt Greff.: «O, wi wird die gefangene sich frewen!» Encke Dron-

ningen spurte: «Hworfor?» Landt Greff. sagde Kongens Løffte. Encke Dron. harmede sig saa, att hun fik ont, løste op om sig oc sagde, hun wille hiem, wille icke biie, intil Barnet bleff christnet; hendis *Caret* kom paa Slos Platzen. Kongen *persuaderte* hender endeligen att biie, indtil Daaben war forrettet, maatte loffwe hender med Eed, att ieg skulle icke komme løß. Ded fortrød icke liided den dydige Landt G., att Dronningen kom henders Søn til att bryde sit Løffte; stoed paa ded Løffte: att en Konge burte att holde sit Løffte. Encke Dron. swarte: «Mein Sohn hat vorhin ein Gelübt gethan, das hat er mit dem Versprechen an Ewer Liebden gebrochen». Landt G. sagde endeligen: «Kan ich nicht die gefangne die Freyheit zu Wege bringen, dan zum weinigsten, das sie meiner Vorbitte halber an einem andern beßern Ort mit etwas Freyheit mögte geführet werden. Es ist dem Könige doch nicht *reputiirlig*, das sie da sitzet. Sie ist doch eines Königs Tochter, vnd ich weis, das ihr in vielen Vnrecht geschicht». Encke Dron. harmede sig offwer de Ord oc sagde: «Nu sol sie nicht auß kommen; da sol sie besitzen bleiben». Landt G. swarte: «Wil Gott, so wird sie wol auß kommen, wan schon Ihr *Majt.* es nicht wollen», stoed op oc gik vd[1].

---

[1]) Om Landgrevindens venlige Stemning mod Leonora Christina vidner ogsaa Otto Sperling den yngre, som fortæller (Gl. kgl. Saml. Nr. 2110 a, 4to), at hun var Datteren Ellen Christina Ulfeldt behjælpelig ved de Forsøg, denne gjorde paa at udvirke Moderens Frigivelse — hvorom strax mere —, og det maa derfor bero paa en fuldstændig Misforstaaelse, naar det et Sted hedder, at

Den 18. *Oct.* loed Hoffmesterinnen Wallenstein kalde Peder Iensen Tøtzløff til sig oc effter Befaling lewerte

---

Landgrevinden var imod Frigivelsen (Danske Saml. 2 R. III, 38; jvfr. mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, LVII flg.). Med Hensyn til Datterens Virksomhed kan mærkes, at hun og Søsteren Leonora Sophie, formodentlig i Begyndelsen af 1671, havde ansøgt hos Christian V. om Tilladelse til at komme til Kjøbenhavn og tale Moderens Sag, men før de havde faaet Svar paa deres Ansøgning, var det lykkedes dem — i April 1671 — at spille et Bønskrift, skrevet som et Bindebrev paa et blaat Silkebaand, i Hænderne paa Kongen, der fandt «Maneren galant», men i øvrigt ikke tog videre Notits deraf (Bønskriftet er trykt i Molbech's Nordisk Tidsskrift f. Historie etc. I, 574, jvfr. O. Vaupell: Griffenfeld I, Aktstykker S. 4). Om der nogensinde kom Svar paa deres Ansøgning, maa betvivles, men ikke desto mindre tog Ellen Christina i Efteraaret 1671 selv over til Kjøbenhavn og henvendte sig paa Moderens Vegne til forskjellige af Landets Stormænd (særlig nævnes Griffenfeldt og Ulrik Frederik Gyldenløve), ligesom ogsaa — som allerede nævnet — til Landgrevinden af Hessen. Kort efter dennes Afrejse (7. November) skal Ellen Christina imidlertid have gjort et uforsigtigt Skridt ved at overrække Enkedronningen selv et Bønskrift, og dette gav Anledning til, at hun fik Ordre til strax at romme Byen og Landet. Se herom mit Skrift: Leon. Chr.s Hist. II, 258 og LVII—LVIII, samt Danske Magazin 4 R. VI, 97—99. Ellen Christina U. drog saa, stadig med Moderens Sag for Øje, til Tyskland, hvor hun først opholdt sig hos Landgrevinden af Hessen og siden hos Hertuginden af Sachsen-Jena. Hun døde 1677 i Brügge hos Søsteren Anne Kat.rine. Se herom den yngre Sperling's Haandskrift «de feminis doctis» (Gl. kgl. Saml. Nr. 2110 a, 4to). — Af Leonora Christinas andre Børn havde i øvrigt Sønnen Korfits (jvfr. foran S. 209 Anm. 2) fortsat sine Bestræbelser for Moderen, og fra Begyndelsen af 1670, endnu før Frederik III.s Død, haves en Efterretning om, at han havde faaet «store Promesser» med Hensyn til Moderen af Greven af Essex, som skulde gaa som Gesandt til Danmark, og at han selv havde i Sinde at søge Avdients hos Karl II. (Brev fra Leonora Margrete Sperling til Broderen Otto, af 8. Februar 1670, i Gl. kgl. Saml. Nr. 1114, II, Fol.). At der i Virkeligheden i dette og det følgende Aar blev gjort Skridt fra den engelske Regerings Side til Gunst for

hannem en Bog *tittuleret:* D. Heinrich Müllers Geistliche Erquickstunden[1], den med en naadig Helsen fra Lant G. mig att tilstille. Ieg loed samme Dag wed Tøtzløff afflegge min plictskyllige Tacksigelse imod Hs. Durchl., oc bragte Tøtzløff Bogen med sig igien med en tienstlig Anmoding til Hoffmesterinnen, att hun hoes Hs. Durchl. ded wille søge att formaa, att Hs. Durchl. mig den høye Naade wille bewiiβe oc sætte sit Naffn oc *symbolum* i Bogen til en Admindelse aff Hs. Durchls. *Generosité* oc Goedhed. Ieg beklagede mine Wilkor endoc vdi ded, att ieg paa dette Sted Hindis Durchls. høye Rooβ oc priiβwerdige Welgierninger icke kunde vdbreede oc giøre dennem Werden bekiendt; wille derfor giøre ded, ieg formaatte, oc Hs. Durchl. med gandske fürstlige *Familie* indslutte i miine daglige Bønner til all Siæls oc Liiffs Welstand (ieg haffwer ded giort og wil ded giøre, saa lenge Gud vnder mig Liiff).

Den 23. *Octob.* bekom ieg Bogen igien wed Tøtzløff oc fant bag i Bogen skreffwen med Landt Greffwinnens egen Haand efftérfølgende:

Leonora Christina, ja at Karl II. selv tilskrev Christian V. om Sagen, sees af Danske Saml. 2 R. III, 37—39. At ogsaa den kejserlige Regering intercederede for hende i Begyndelsen af Christian V.s Regeringstid, er fremhævet af den yngre Sperling (se foran S. 234 Anm. 2), og ikke usandsynligt har det samme været Tilfældet med den franske Regering.

[1]) Et i sin Tid overordentlig yndet Opbyggelsesskrift, der udkom første Gang 1664 og derefter i utallige Oplag paa tysk og andre Sprog. Ogsaa paa dansk haves der — fra 1667 af — flere Udgaver af denne Bog, ja et Uddrag af den ved Chr. Østergaard er endog i den nyeste Tid (1846—84) udkommet i 6 forskjellige Oplag.

Dronning Charlotte Amalie.

Efter et Maleri paa Rosenborg.

1671.

Ce qui n'est pas en ta puissance,
Ne doit point troubler ton repos;
Tu balance mal à propos
Entre la crainte et l'espérence.
Laisse faire ton Dieu et ton roy,
Et suporte avec passience ce qu'il résoud pour toy.

Je prie Dieu de vous faire cette grâce, et que je vous puisse tesmoigner combien je suis

Madame

Vostre très affectionée
à vous servir

Bogen er endnu i min Giæmme; oc loed ieg wed Tøtzløff bede Hoffmesterinnen min allerydmygeste Tacksigelse hoes Henders Durchl. att afflegge oc siden, der Landt G. war reiβeferdig[1], mig wed samme Leilighed *recommendere* i Hs. Durchl. *continuerlige* Naade *etc.*

Samme Aar 1671 kom Karen Nelβ Daatter fra mig for Suagheds Skyld. En Nat war hoes mig en Quinde wed Naffn *Margrete*, som war en Worning i Holstein. War løben fra sin Hoesbunde, en meget v-skickelig

[1]) Som ovenfor sagt, rejste Landgrevinden fra Kjøbenhavn den 7. November 1671; se Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 138.

Bonde Kone, huorfor hun oc om anden Dagen imod Afften kom bort, oc en wed Naffn Inger kom i hindis Stæd, et locket Quindfolck. Samme Quinde gaff sig vd for att wære en Ecte Quinde oc Encke aff en Vnder *Officerer*; haffde lenge tient i Hamborg oc werret Waagkone hoes Baβel Quinder. Med denne gik ded mig saa, som offte skeer, att man adstunder til en Ting til sin egen Fortrid. Chresten haffde talt for denne til Slosf. oc roost hender for mig, men Slosf. tog effter en andens *recommendation* den for[te] Margrete. Saa lenge att der war Haab, att Landt G. skulle erlange min Friihed, saa lenge war denne Quinde skickelig, men siden begynte hun effterhaanden att lade see, hwad der stak i hinder, oc att hun icke lignede *Dina* forgiæffuis. Hun giorde mig allehaande Fortred, som ieg tog imod med Taalmodighed, tenkte wed mig selff, att ded war endnu en Widerwertigheds Prøffwe, som Gud mig paalagde, oc rant mig offte *Dinæ* Bedriffter i Sinde, oc ieg tenkte: Monne denne icke skulle hitte paa en *Dinas* Træk? (Hun er goed derfor, haffde hun en Anfører, som *Dina* haffde). Iblant anden Fortred, som icke kand regnis iblant de smaa, war denne, att ieg engang war icke frisk, haffde lided eller intet soffwet om Natten oc lagt mig om Dagen att soffwe paa Sengen; da wille hun icke vnde mig den Roelighed, men gik sacte hen paa sine Saacker oc targede[1] en Hund, ieg haffde[2], til att knurre

[1]) Targede ɔ: drillede, tirrede.

[2]) I Randen er bemærket: «*Samme Hund war en aff iβlandsk Art, icke smuk, men meget troe oc wiiβ. Hun soff hwer Efftermiddag paa Stoelen, oc naar hun saa soff, saa loed hun siine Hænder*

for att wæcke mig. Ieg spurte hender, huorfor hun wille icke vnde mig att soffwe. Hun swarte: «Ieg wiste icke, att I soff». «Huorfor» (sagde ieg) «gik I da paa Eders Hoβe-Saacker?» Hun swarte: «Saae I ded, da soff I icke», loe inderlig sacte hoes sig selff (hun saed altiid for mit Bord oc wente Ryggen til mig; om ded war, fordi ded eene Øye war vde, att hun saed saa for Dagen, wed ieg icke). Ieg gad icke holdt Samtale med hender, laa stille, oc tenckte hun, ieg soff, stoed atter op oc targede Hunden. Ieg sagde: «I drister paa min Taalmodighed, men løber Gallen offwer for mig engang, saa skal I wist faa noget anded att see, I forbandede slemme Ting!» «Forbandede slemme Ting!» sagde hun wed sig selff oc loe saa sacte. Ieg bad Gud regiere mig, att ieg icke skulle forgriibe mig paa ded Affskum. Oc som ieg da haffde ded anded Rom (som melded er)[1], saa gik ieg der op, spatzerte imellem 4 oc 5 Slæt.

---

falle need. Der paβede Hunden paa oc løb hen stiltiiende oc beed hender i Fingerne, saa Bloded gik vd. Naar hun skiød siine Taaffler aff, tog hand en oc saed offwer. Vden blodige Fingre eller Been fik hun den icke igien».

[1]) I Randen er bemærket: «*An. 1672 den 4.* Maj *bleff en aff Huuβ-Geraads Mændene paagreeben i Tyffweri, hwilcken Adam Knudt, da Cammer Iuncker, selffwer haffde seet tage* Ducater *aff Kongens Boxer, som hengte paa Weggen, en Morgenstund tiilig. Først war hand nogle Tiimer min Naboe i den Myrcke Kircke, siden bleff hand sat i Traalhullet, oc saa som hand skulle piinis, bleff hand derom himmeligen adwaret (huilck[e]t dog war forbøden), saa att, der Bødelen kom, war hand hengt. Skulle heede, hand haffde [hengt] sig selffwer, som effter Øyesyn icke war muligt; oc fantis hand med et Klæde om Halsen, hand war qualt i, som war en aff Chresten Taarngiemmers Børns Bleer. De Fanger, som saed uden for, sagde oc Tiiden, naar Chresten war*

Hun plaskede oc toede der vde, spilte Wand ret der, som ieg tog min Gang. Ieg sagde hender nogle Gange, hun skulle lade sin Toen wære, hun kaste alt Wanded hid oc did paa Golffwet, ieg giorde miine Klæder skiden, oc stønnem war der icke en Taar til Hunden att dricke, oc Taarngiemmeren skulle hente Wanded henne wed Køcken Posten. Alt ded hialp intet. En Dag lystede ded hender, att ret som Klocken haffde slaget 4, gik hun vd i ded anded Rom oc slog all Wanded vd paa Golffwet, kom saa ind igien. Der ieg kom i Døren, bleff ieg ded war; foruden nogen Ord slog ieg hender først paa den eene oc saa paa den anden Kiæffte, saa Bloded stoed vd aff Næße oc Mund, oc hun falt imod sin Sla[g]benk oc støtte sit Skinnebeen Hudden aff. Hun begynte att bruge Mund oc sige, att hun aldrig fik saadan Ørfigner i siine Dage. Ieg sagde strax: «Holder Kiæfften, ellers I skal faa fleere aff dem! Ieg er endnu ickun lit wree, men giør I mig ret wree, ieg skal lemmelæste Eder!» Hun taw for den Gang, men giorde all den smaa Fortred, hun kunde. Ieg tog ded alt med Sactmodighed an, fryctede for, att ieg skulle forgriibe mig paa hender. Hun wiste intet, hwad hun wille hitte paa for att giøre mig Fortred med. Hun haffde et Solff Fingerbyl, som stoed en andens Naffn paa; ded sagde hun att haffwe funden i noget Gulffskarn paa Gaden. Ieg spurte hender engang, hwor hun haffde funden ett Par Tørklæder, hun haffde, aff hollandsk fiint

---

i Traalhullet. Chresten bleff min Naboe, kom quanswiiß for Retten, bleff frii kient oc [kom] igien i sin Tienneste».

Lærrit med Knipling om, som oc stoed andris Naffn paa, syed med blaa Silcke oc *different* Naffn paa hwert. Dem haffde hun kiobt paa en *Auction* i Hamborg[1]. Ieg tenkte, att ded, som hun haffde paa ded eene Øye, kunde wel wære kommen did for noget dißlige att haffwe funden[2]; oc som ieg lided der effter spurte hender, wed hwad Tilfald hun haffde faaet ded Meen paa sit Øye, haffwer hun vden Tuiffl wel forstaaet mit Spørßmaal, thi hun bleff wree oc lided taws; sagde: «Hwad Meen? Mit Øye skader intet; ieg kand, Gud ske Loff, see med dennem begge». Ieg loed ded saa være. Stacket effter denne Samtale kommer hun ind en Dag needer fra Hyßkenet oc offwerleder siine Lommer, siger dog intet, førend om Efftermiddagen, Døren war luct, offwerleder hun alt sit Tøy, siger: «I hwor monne ieg skal troe, ded er bleffwen aff?» Ieg spurte, hwad hun leete effter. «Mit Fingerbøl» (siger hun). «I finder ded wel» (sagde ieg); «leeder ret der effter!» Oc som hun allereede haffde begynt att leede effter ded i siine Lommer, førend hun ded behøffwede, meente ieg, att hun kunde

[1]) I Randen er bemærket: *Hun giorde sig saa til aff ded, hun kunde tydsk, att naar hun sang sin Morgen Sang (som dog war siælden), saa menglet hun tydske Ord iblant. Ieg spurte hender engang, om hun wiste, hwad henders Moders Kat heede paa dansk, oc talte Ord, huoroffuer hun bleff wree*».

[2]) Denne Ytring hænger sagtens sammen med den i hin Tid almindelig udbredte Tro, at de Folk, der gav sig af med at vise stjaalne Koster igjen, var i Stand til alene ved deres Besværgelser at berøve vedkommende Tyv et af hans Øjne, hvad der da ganske vist ikke uden Grund betragtedes som et virksomt Middel til at komme paa Spor efter ham; jvfr. Werlauff: Histor. Antegnelser til Holbergs 18 første Lystspil S. 164 og 494.

haffwe draget ded vd aff Lommen med noget Papir, som hun brugte (oc loed kiøbe), sagde ded oc, men ded kunde icke saa wære. Om anden Dagen til Middag loed hun atter, som hun leete der effter der oppe, oc der Døren war luct, begynte hun att lade Munden raade selff, giorde en lang Snak om ded Fingerbøl: hwor ded kunde wære bleffwen aff? her war ingen inde oc kom ingen ind vden wii toe, ieg fik att haffwe tagen ded; tog hendis stoere Æske, hun haffde, oc krammede vd alt ded, hun haffde der i, oc sagde: «Nu kand I see, att ieg haffwer ded icke». Ieg sagde, att ieg kümrede mig intet, enten hun haffde ded eller icke, men ieg hørte, att hun tyffsede mig. Hun bleff wed siine Ord oc sagde: «Hwem skulle ellers haffwe tagen ded? Her er io ingen anden, oc ieg haffwer laded Eder see alt ded, ieg haffwer i miine Giemme, oc ded er der icke». Da mærckede ieg først, att hun wille, ieg skulle giøre lige saa oc lade hender see, hwad ieg haffde i mit Kaart Skrin, thi hun haffde aldelis intet seet aff mit Arbeed, ieg haffde giort for henders Tiid. Ieg sagde: «Ieg kümrer mig slet intet om, hwor I giør aff Eders Fingerbøl, oc ieg holder mig for goed til att skiændis med Eder eller acte Eders plompe v-forskammede Beskylling. Ieg haffwer, Gud-ske Loff, endnu vdi mit Fengsel nok att kiøbe for, *etc.* Men som I haffuer maa ske stollen ded, saa wil I nu, att ded er stollen fra Eder igien, om ded er sandt, att I haffwer tabt ded». Der swarte hun intet paa, saa ieg troer fuldkommen, att hun haffde ded selff oc wille ickun med den *invention* see mit Tøy. Som ded war i Iuele Maanet oc kalt, oc Chresten da imod

Afftens Maaltiid lagde Ild i Bileggeren, sagde ieg til hannem i henders Paahør: «Chresten, I er lyckelig, om I oc icke beskyldis for Tyff som ieg; thi I kunde haffwe funden hendis Fingerbøl oppe wed Hyβkenet oc haffwe icke laded lyβe ded op paa Predickestoelen, thi ded haffwer wærret funden før aff Inger oc er icke oplyst». Ded war hender som en Brand i henders Næβe, oc tog hun paa som et galt Menniske, brugte henders vforskammet Tale: hun haffde intet staallen ded, men ded war staallen fra hender; bandede oc loed ille. Chresten tøβede hender oc sagde, hun skulle tie; hun skulle wiide, hwem ieg war; hun tiente mig. Hun swarte: «Ieg skal icke tie, om ieg end stoed for Kongens Foed!» Io sactmodigere ieg war i min Tale, io forbistrede bleff hun; endeligen sagde ieg: «Wil I giøre en Ynske med mig: att den maatte icke see meere med sit wen[s]ter Øye, end den seer med sit høyre Øye, der haffwer hafft ded Fingerbøl sidst?» Hun bandede oc sagde, hun kunde see med begge Øygnene. Ieg sagde: «Nu wel, da beder til Gud med mig, att den maa bliffwe blind paa begge siine Øygne, der haffde ded sidst». Hun smaa knurrede wed sig selff oc løb ind i ded inderste Rom, talte aldrig meere om sit Fingerbøl, ieg icke heller. Gud wed, att ieg war meget kied aff den Omgiengelse. Ieg bad alt Gud om Taalmodighed oc tenkte: ded er en Taalmodigheds Øffwelse; Gud forskaaner mig med anden Drøffwelse i ded Sted. Den *occasion* kunde ieg icke tage, att hun haffde tyffset mig, for att skillis wed hender, men saae langt fra en anden komme. Slozf. kom en Dag op til mig med noget Traa, som war til

Kiøbs, maadelig grofft til att giøre Strømper oc Nat Trøyer aff. Der aff kiøbte ieg 2 ℔, oc hand beholte et Pund; sagde: «Dar kan de Frue mii wol en Par Strömpe van binden». Ieg sagde ia (thi hindis Gierning war intet anded end att lænckc[1]). Der hand gik bort, sagde hun: «Der er oc ett Par Strømper for mig, thi ieg faar ingen anden Arbeeds Løn». Ieg sagde: «Da er den oc nok». Strømperne til Slosf. bleffue ferdige (hun saed i halff Søffne engang oc giorde en wrang Raed runden om Strømpen neden wed Foeden; ieg wille, hun skulle tage ded op igien. «Ney», sagde hun, «den maa wel sidde, thi hand wed icke anded, end ded er *Moden* i Hamborg»)[2].

Der hands Strømper ware ferdige, begynte hun att giøre paa et Par til sig selff aff samme Traae, saed oc morede sig der wed, att ded war Slosfs. Traae. Da syntist mig, att der war en Leylighed for att bliffwe hender quit. Oc som Slosf. kom siælden op, oc hun sendte hannem Strømperne néed med Tøtzløff, bad ieg Totzløff att mage ded saa, att Slosf. kom op til mig, oc att hand gik ind oc satte sig paa Quindens Seng oc loed, som hand wille læne sig til Puden oc legge den til Rette (thi derunder laae hendis Arbeed). Ded skeede. Slosf. kom op, tog Bindetøyet i Haanden oc sagde til Inger: «Is dat noch en Par Strömpe för mii?» «Neen, H. Slosf.» (swarte hun), «de sind för mii. Ii hebben Iu

---

[1]) Læncke ɔ: strikke, knytte.

[2]) I Randen er bemærket: «*Paa den anden Strømpe war ingen Raed omkring. Slosf. talte aldrig derom*».

Strömpe gekregen, ich häbe se Iu daal[1] geskickt». «I» sagde hand), «dat is io van min Twern! Dat sijet min Tvern seer glick!» Hun soer ney, ded war icke hands Traa. Der hand gik neer for att hente siine Strømper op oc Wæcten, sagde hun til mig: «Ded er intet hands Traa, den er nu min», loe hiertelig. Ieg tenkte: der tør wel følge anded paa. Slosf. kom op med Wæcten oc Strømperne, saae Traaen imod hin anden, oc Strømperne weiede icke nær ½ ℔. Hand spurte hender, om ded war ret handlet. Hun bleff wed att sige, att ded war henders egen Traa; hun haffde kiøbt den i Hamborg oc hafft den med sig her op. Slosf. bleff wree, sagde, hun løy ded i sin Hals som en Tæffwe. Hun soer imod, att ded icke war hands Traa; hun wille annamme *Sacramentet* derpaa. Slosf. gik bort, gruede for den Eed. Ieg taw gandske stille til all derris Trætte. Der Slosf. war borte, sagde ieg til Quinden: «Gud beware oβ! Torde I sige de Ord? Torde I tage *Sacramentet* paa Løgn oc sige ded i min Paahor, der ieg dog wiste, att ded er Slosf. Traa? Hwad er I et vguddelig *Creatur!*» Hun swarte med en halff latterlig *Mine:* «Ieg sagde att wille tage *Sacramentet* derpaa, men ieg giør ded icke derfor». O *Dina,* tenkte ieg, du ligner hender icke forgiæffwis; Gud skille mig wed dig! Oc sagde ieg: «Meener I, att saadan forfløyen Ord icke er Synd, oc Gud wil straffe ded?» Hun kaste med sin Nacke oc sagde: «Ligger der nogen Mact paa den Traa? Ieg kand betale ham den; ieg haffwer intet staal-

---

[1]) Daall, daal ɔ: ned.

len den fra ham, hand haffwer flyd mig den selff. Ieg haffwer giort, som Skrædderne giøre; de stiæl intet, man flyer dennem ded. Hand weyede mig oc icke Traaen til». Ieg gaed intet swart meere, end ieg sagde: «I toe om ded! Ieg kymrer mig intet derom»; men ieg bad Tøtzløff giøre sin Fliid for att skille mig wed hender oc wære mig om en anden, som war aff et gott Rycte. Tøtzløff fornam, att Karen haffde Begierlighed att komme til mig igien, berettede mig ded. Slosf. bleff oc dermed til Fritz. Ded bleff holt dult for Inger, intil alting war saa laget, att Karen en Afften til Maaltiid kunde komme op. Der Slozf. haffde luct op oc sat sig i ded anded Rom, oc Quinden kom vd, sagde hand: «Nu Inger, packt Iu Paknelken toe sammen! Nu sköll Ii fort». «Ia, H. Slosf.» (swarte hun), oc loe, bar Madden ind til mig oc sagde mig, hwad Slosf. haffde sagt; sagde der hoes: «Ded er hands Skiemt». «Ieg hørte ded wel» (swarte ieg), «hwad hand sagde; ded er icke hands Skiæmt, men ram Alwor». Hun troede ded icke enda, i ded ringste loed hun saa, som hun icke troede ded, oc smeel; sagde: «Ded kand icke wære Alwor», gik vd oc spurte Slozf., om ded war Alwor. Hand sagde: «Fort, fort! Hir is keen Tiit to pludern!» Hun kom til mig ind igien oc spurte, om ieg wille were aff med hender. Ieg swarte ia. «Huorfor ded?» spurte hun. Ieg swarte: «Ded er altfor witløfftig att tale derom; den anden Quinde er der neere, som skal wære her igien». «I ded ringste» (sagde hun) «lader mig bliffwe her i Natt!» (Ey, *Dina*! tenkte ieg). «Icke et Kaarter!» (swarte ieg). «Nu hen oc tager Eders Tøy

tilsammen! Ded er snart giort». Hun giorde saa, bød intet fare wel, oc dermed paa Døren.

Karen kom saa for den tredie Gang til mig igien, men bleff icke fult et Aar, for Suagheds Skyld[1].

Anno 1673 bleff *M. Moth* forfremmet til att were *Vice* Bißskop i Fyn[2]. Ieg miste meget i hannem, oc kom i hands Sted mig att betienne H. *Emmeke Norbye*[3], som da bleff Slos Præst, oc haffde hand i forrige Tiider wærret Griffenfeldts Cammerat; men Griffenfelt kiendte hannem omsiier intet, saa hand kunde intet bringe mig noget til Weye hoes *Griffenfelt*. Bragte mig en Gang til Swar (der ieg iblant anded loed hannem sige, att [Kl.] *Majt.* war naadig, wille der ickun nogen tale for mig): Ded war saae, att dersom man haffde sat Kongen Pistolen paa Brystet, da skulle hand ded forlade[4].

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Om Karen Nelßdaatter wil ieg melde dette, att naar hender gick noget til Maade, tog hun strax sin Bog oc læste i den. Ieg spurte, om hun forstoed, hwad hun læste. «Io wist» (swarte hun), «Gud welsigne Eder saa sandt! Naar mig kommer et Ord for, ieg icke forstaar, ded gaar ieg forbi». Ieg smeel lit wed mig selff, men sagde intet*».

[2]) Dette skete ikke 1673, men 1672. Han blev indviet i Frue Kirke i Kjøbenhavn samme Dag, som Leonora Christinas tidligere Sjælesørger, Mag. Matthias Foss, indviedes til Biskop over Aalborg Stift, nemlig den 21. Juli. Se J. Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 141.

[3]) Han kaldes ellers (Zwergius: Siellandske Clerisie I, 674, og Rordam: De danske og norske Studenters Deltagelse i Kjøbenhavns Forsvar S. 166) Emmike Nedergaard. 1676 blev han, som det ogsaa siges længere henne i nærværende Skrift, Præst i Kjøge, og han døde 1692.

[4]) Det var sikkert nærmest paa Griffenfeldts Understøttelse, at Leonora Christinas Døtre stolede, da de i 1671 søgte om Tilladelse til

Samme Aar loed min Søster Elisabet *Augusta*[1] mig helse wed Tøtzløf oc spørge, om ieg haffde Lyst til nogen Fruct, da wille hun sende mig den. Ieg forundrede mig offwer den Helsen, som mig kom fra min Søster i mit Fengsels tiiende Aar, oc sagde ieg: «Ded er bedre sille end aldrig!» Loed hender intet sware.

En Klyct wil ieg om melde, som sig tildrog i Karen Nelß Daatters Tiid. Kresten, som en Tiime for Afftens Maaltiid skulle legge Ild i Offnen, efftersom ded war en Bijligger, att Røgen kunde træcke ud aff Døren til Trappen, førend ieg spiißede, kom en Afften icke førend 6 Slet, oc ded heel drucken. Oc som ieg da saed i mit uderste Rom weed Kackel-Offnen paa en Knop, som war affhuggen til att sidde paa, sagde ieg, att ded war for silde att giøre Ild paa, thi nu skulle hand gaa for Køckenet. Hand actede icke [min] sactmodige Tale, førend ieg med haarde Ord truede ham til att tage Brandene ud. Hand war bister, wille icke bruge Tang til att tage Brandene ud med, ey heller tilstæde Karen med Tangen att tage dem ud, men reeff dem ud med Hænderne oc sagde: «Der kand intet brende mig». Oc saa som ded warte noget, førend

at komme til Danmark (foran S. 238 Anm. 1; se et Brev fra dem til Gr. af 12. April 1671 i Geh Ark., Breve til Griffenfeldt), og da Ellen Christina Ulfeldt senere selv kom til Kjøbenhavn, skal hun ogsaa personlig have henvendt sig til Griffenfeldt, der, ligesom Gyldenløve, siges at «have forebragt hendes Ønsker paa en for hende meget gunstig Maade til Kongen» (Danske Mag. 4 R. VI, 98). Det tor vistnok antages, at Griffenfeldt vel var stemt for en Formildelse af Leonora Christinas Kaar, men næppe for hendes Frigivelse.

[1]) Jvfr. S. 53 Anm. 2.

Brandene bleffwe sluckte, begynte hand noget att ræddis, att hand skulle faa Utack, efftersom hand biide saa lenge, førend hand gick effter Madden; satte sig plat needer paa Gulffwet oc klyncket noget, endeligen brød ud oc sagde: «Herre Gud, I, som haffwer hafft Huuβ oc Gaard, huor sidder I nu?» Ieg swarte: «Paa en Knup!» Hand sagde: «Ieg meener icke Eders Welbyrdighed». Ieg spurte: «Hwem meener Eders ædle Strenghed da?» Hand swarte: «Ieg meener Karen». Ieg loe oc sagde intet widre.

Alt att antegne, som mig foracteligen wederfoeris, wille wære for witløfftig oc icke Umagen wært. Et wil ieg endnu melde om Kristen Taar[n]giemmer, som giorde mig allehaande Fortred sidst i dette mit Fengsels tiiende
Aar. I blant anden Fortred støtte hand engang min 1673.
Hund, saa den skreeg. Ieg saae ded icke, men hørte ded, oc Quinden sagde mig, att ded war ham, som støtte Hunden. Ieg war ille til Fritz derfor. Hand loe der aff oc sagde: «Ded er ickun en Hund». Ieg gaff att forstaa, att hand støtte Hunden, fordi hand kunde icke naae mig. Der loe hand aff meget hiertelig oc sagde: «Ieg skøtter Intet om Eders Wreede, naar ieg ickun haffwer Slosf. til Wens» (denne Samtale holtis, da ieg spiisede, oc Slosf. saed inde hoes mig, oc Christen stoed oc spendte siine Arme i Døren aff mit Rom, der ieg spiiste). Ieg sagde: «Sloβfogden oc I skulle begge toe faa Skam, om ieg wille; forstaar I ded, I gott Folck?» (Ieg wiste alt for meget Tyβ med dennem, meere end som i en Maade.) Slosf. saed som den, der hwercken hørte eller mælte, bleff siddendis, men Christen strøg

noget skamfuld bort foruden widre att tale; haffde oc siiden nogen Fryct for mig, naar hand icke war offwergiffwen fuld, thi da skyttet hand intet om, hwad hand sagde, om høye saa wel som lawe. Hand brugte siden en skiden Mund med Quinden, sagde, hand wille slaae Hunden oc lade mig see der paa. Ded skeede dog icke. Chrestens Dumdristighed tog til, saa Peder Tøtzløff berettede Slosf. om hands onde Forhold, att ieg klagede offwer Fangernis Romstering, hwilcke om Natten saa larmede, att ieg icke kunde soffwe for dennem, thi Chresten war hiemme om Natten oc loed Fangerne raade selff. Offwer denne Beretning hengte Sloßf. om Afftenen en Hengelaas for Taarn Døren, saa Chresten kunde icke komme ud, førend om Morgenen for hannem bleff opluct. Ded fortrød hannem, saa hand begierte sin Affskeed, hwilcken hand bekom den 24. *April* 1674, oc kom i hands Sted een wed Naffn *Gert*, som haffde tient Slosf. for Kudsk.

1674. Dette Aar den . . *Maj*[1] dictede ieg en aandelig Wiiße, *Guds Goedhed imod mig at ihuekomme*, under den *Melodi: Nun ruhen alle Wälder.*

I.

Op, op, min Siæl oc Sinde!
Guds Goedhed til att minde,
Som ræcker mig sin Haand,

[1]) Datoen er senere udslettet. — Det var ogsaa i dette Aar, at hun begyndte Udarbejdelsen af «Jammers-Mindet», medens hun Aaret i Forvejen til den yngre Otto Sperling havde nedskrevet sin franske Selvbiografi (jvfr. Indledningen).

Som Byrden med mig bærer,
Som mig sin Wille lærer
Oc selffwer lindrer miine Baand.

2.

Mit Hiærte, glæm ded icke,
Huad udi Mørcken Kircke
Nii Dage ieg udstoed!
Hwad Angist, Sorrig, Qwiide,
Hwad Spott oc Stanck ieg liide!
Da styrckede Gud Sind oc Moed.

3.

Betenck min stoere Trængsel,
Mit lange haarde Fengsel,
Min Iammers elffwe Aar!
Ey saa, att ded bedrøffwer;
Gud er den, som dig prøffwer,
Hand kiender best, hwad du formaar.

4.

Hid Santz, Fornufft oc Læmmer!
Indhellig[1] sammen stæmmer:
Guds Goedhed winde[2] kand,
Som Eder haffwer sparet,
Fra Krancke[l]se bewaret
I denne min forfalden Stand.

---

[1]) Indhellig ɔ: énstemmig (tysk: einhellig).
[2]) Winde ɔ: vidne.

5.

Mig Wanded gick til Tænder,
Aff Sorrig wringtis[1] Hænder,
Ieg snobblet, dog ey falt;
Thi Herren war min Støtte,
Min Foed selff monne fløtte,
Loff wære dig, o mæctig Alt!

6.

Tack skee dig, Naadsens Kille,
Att du mig ræffse wille
Saa mild oc faderlig!
I Nød warst dog til Stede,
Mit Hierte Suck tilrede,
Der Macten wille knuuse mig.

7.

Gud, for dig ieg needfalder:
See til mig i min Alder,
Som stunder nu fast til!
Aff Aaget mig udspende,
Giør paa min Træl[2] snart Ende!
Dog ey hwad ieg, men hwad du wilt.

Dette Aar den 25. *Iulii* war Kgl. *Majt.* saa naadig, att der bleff giort et stoert Windue i mit inderste Rom igien, hwilcket bleff tilmuret, der ieg skulle føris ind i

---

[1]) Wringtis ɔ: vredes.
[2]) Træl ɔ: Trældom.

ded Rom[1]. Der bleff oc satt en Wind-Offwen, huor aff Røret gaar ud til Platzen[2]. Sloβf. war icke wel tilfritz der med, meest fordi hand skulle wære til Stæde oc hoes Arbeeded; ded gaed hand icke. Miine Døre skulle da wære aaben; ded warte i 12 Dage, førend ded bleff færdig. Hand war kranteworn[3], wille icke, att Winduet skulle sættis saa sit[4] neer, som ded haffde wærret tilforne, førend ieg bleff fengselet; oc ieg offwertalte Murmester-Swennen att slaae Muuren saa siet ud, som den før haffde werret, hwilcket Sloβf. bleff war paa Sloβ-Platzen, kom løbendis op oc skiænte, som hand war bister. Ded stoed intet til att ændre, thi Windwis-Karmen war alt giort. Ieg spurte hannem ad, hwad Onde hand haffde der aff, att Winduet saed en Steen need; ded gick io intet need for Iern-Tralleren, oc ded haffde wærret saa siet før. Hand wille haffwe sin Kriig frem, saa Muurmester-Swennen muurte en Steen bedre op, imens hand war der, oc siiden tog den neer igien, thi Karmen, som war færdig, haffde ellers intet paβet.

Samme Aar kom Karen Nels Daatter fra mig for den tredie oc sidste Gang, oc i henders Stæd en Bogbinder-Encke wed Naffn Barbra. Hun er en *melancolisk* Quinde. Samwittigheden wogner stønnem, saa hun for-

---

[1]) Se foran S. 98 Anm. 1.

[2]) I Følge Holberg (Danm. Riges Historie III, 589) opnaaede hun disse Gunstbevisninger ved at sende Dronningen en Pung, hvorpaa hun med Perler havde broderet det senere mange Gange aftrykte tyske Vers: Deine Gnade, deine Güte tröstet Hertze und Gemüthe osv.

[3]) Se foran S. 123.

[4]) Sit ɔ: sidt, langt.

tæller offte siine egne Forseelser (dog icke saa groffwe, som de haffwer wærret, oc ieg kand spørge). Hun haffwer hafft toe Børn, oc effter henders egen Fortælling saa synnis, att hun haffwer wærret noget Aarsag til derris Døe, thi hun siger: «Huorledis kand man haffwe Omsorrig for ded Barn, huis Fader man icke ælsker?» Hun drog fra henders Mand, toe Aar førend hand døde, oc tog med, huis hun kunde offwerkomme, saed i Hamborg oc føde sig med Spind; haffuer oc tilforne tient en Fyrstinne for Spinde Piige. Henders Fader leffwer oc haffwer wærret Kl. *Majts.* Bogbinder; er nu rørt aff et Slag, ligger elendig. Henders Broder er Bogbinder igien i Faderens Sted, huorhelst Faderen er. Hun haffwer ingen Medynck med Fadren, ynsker hannem døe (som wel war ded bæste for ham); men att hun er saa slem imod henders Søster, som er en fattig Sk[r]ædder Kone, ded fortryder ieg paa oc siger hender offte, att hun giør dobbelt Synd i den Medfart; thi den trengende Søster kommer da oc da att hente sig Maed hoes hender. Naar hun icke kommer *precis* den Afften, hun haffwer satt hender Steffne, eller oc icke forretter, hwis hun haffuer befalet hender, saa faar hun ingen Maed, saa kaster hun Madden i Hyßkenet. Naar ieg med Witløfftighed holder hender Synden for, da siger hun: «Dat Fleesch is doch verfuult». Ieg spørger hinder, huorfor hun lader ded raadne oc giffwer Søstern ded icke i Tiide. Dertil swarer hun, att Søstern er ded icke wært. Ieg spaar hender ille, at ded i Fremtiiden wil gaa hender saa som adskillige andre, ieg hender opregner. Der kaster hun med Nacken aff oc tier stille.

Paa de Tiider sendte Henders *Majt.* Dronningen mig nogle Silcke-Orme til Tiidsfordriff. Der de haffde spunden, sendte ieg Hs. *Majt.* dem i en Æske, hwilcken ieg uden om haffde betræcket med Liiffarwe Atlask oc læncket[1] der paa et Munster med Guld-Traae. Inden udi war Æssken bedragen med hwit Tafft. I Laaget war syed med soort Silcke en underdanig Begiæring, att Hendis *Majt.* naadigst wille forhiælpe til att løβe miine Baand oc binde mig igien med Naadsens Haand. Hendis *Majt.*, den dydige Dron , haffde bønhørt mig, om ded haffde staaet til hender.

Sloβf. bleff effterhaanden noget klaagere oc skickeligere, drack oc icke nær saa meget eller giorde saa mange Putzerier. Ieg haffde Roelighed inden min inderste Døer. Quinden saed uden for i ded anded Rom om Dagen, laae oc der om Natten, saa ieg begynte att intet bekümre mig saa meget offwer min onde Skiæffne. Sleed saa ded Aar hen med Læsen, Skriffwen oc Dicten.

Efftersom ieg alt for lang Tiid siden, strax effter, att mig di Naadsens Penge ware giffwen, haffde icke alleeneste kiøbt *Historie* Bøger paa adskillige S[p]rog, men endoc aff dennem uddragen oc offwersat de rooβwærdigste Quindis Persohner, som berømmis for troefaste, kydske, fornufftige, mandhafftige, dydige, gudfryctige, lærde oc standhafftige[2], saa giorde ieg *Anno* 1675 den. 9. *Ianu.* for Tiidsfordriff et Riim til *M. Thomas*

---

[1]) Se foran S. 248.
[2]) Jvfr. S. 235 Anm. 1.

Kingo under den Tittel: «Den høy berømte *Poet M. Tho. Kingo* bedis en Bøn aff en *Danne-Quinde* udi alle *Danne-Quinders* Naffn». Den Bøn bestaar der vdi, att hand de danske dydige oc rooβwærdige Quindis Persohner wille i derris Pryd iklæde. Ieg Naffn giffwer wel dydige aff andre *Nationer*, men beder ickun om de danske derris Pryd. *Kingo* faar ded intet att see, men maa min goede Wen, ieg dette betroer[1], leffwe, saa kommer ded nock i Eders, miine hiærte kiære Børns Hænder.

1675. Samme Aar den 11. *May* opsatte ieg riimwiiβ en striidig Samtale imellem *Fornufften oc Sinded* under den *Tittel: Den fangen Enckis Tuiiste Tancker, eller Fornuftens oc Sindeds Striid.*

Ellers forrefalt intet i dette Aar inden miine Fengsels Døre, som er skriffwerdig, foruden en Hændelse, som war, att saasom om Morgenen den uderste Dør for ded uderste Rom bleff opluct for att feye Skarnet ud oc flye reent Wand ind, oc Taarngiemmeren den stønnem loed staa aaben, indtil ded war Maaltiids Tiid, saa lucte hand den igien: saa hænder ded sig, att der kom Ild løβ i Byen, oc ded klæmte. Ieg oc Quinden wii løbe op i Taarnet for att see, huor ded bræente. I ded ieg war paa den Stiie, som gaar op til Seyer-Wercket, kommer Sloβf. oc haffwer en Karl med sig aff Sølff-Kammerset. Hand bliffwer først war min Hund, siden saae hand noget aff Quinden, tenckte wel, att ieg war der oc; war saa wiiβ, att hand gick icke op aff Stiien,

---

[1]) Uden Tvivl Peder Jensen Totzloff.

men bleff needer weed de neederste Huller, huor aff man kand see ud til Byen, oc gaff mig Tiid til att komme needer igien oc lucke for mig. *Gert* war bedrøffwet, kom siden til Døren oc klagede for mig sin Nød. Ieg trøstede hannem, att ded skulle icke haffwe Fare. Førend Sloβf. luckte Døren op til Middag, slog hand *Gert* med sin Kiæp, saa hand skreeg, oc sagde Sloβf.: «Du skalt, vor den Dywel, weck!» Der Sloβf. kom ind, tog ieg først Orded oc sagde: «Ii hebben Synde dar van, dat Ii den arm Dywel slaaen. He konde dar nicht tho. De Racker kam effen op, als he min Dör wolte thomacken, ende dar öfver ver gat he dat». Hand truede *Gert* meget oc sagde: «Het schulle mii noch nicht so sehr verdrohten hebben, wen de fremde Kärel nicht wehre bi mii gewesen». Mig falt ind paa Stand de Ord, hand for lang Tiid siiden haffde sagt til mig: att ingen Quindfolck kunde tiie, men alle Mandfolck kunde tiie (da den Tale aff hannem bleff holden, tenckte ieg, om ded holte wiβ[1], da kunde miine Uwenner troe, att om ieg haffde wist noget aff ded, de wille tye mig paa[2], da haffde ieg icke kundt taufft ded). Nu swarte ieg hannem saa: «I, hwat hefft dat op sigk? Dat was io en Mands Persohn; de können alle swiigen. Hir iβ keen Skade geskeen». Hand kunde icke holde sig for Latter oc sagde: «Ia, Ii siin guth genock!» Ieg snackede saa for hannem oc forsickrede hannem, att ieg icke begiærte att gaae ud aff Taarnet foruden Kongens

---

[1]) Holte wiβ ɔ: forholdt sig rigtigt.
[2]) Tye mig paa ɔ: paadutte mig.

Willie, om de loede staae Natt oc Dag alle Taarn Dørene aaben, oc sagde widre, att ieg lenge siiden kunde haffwe kommen ud, om ded haffde werret mit Forsæt. *Gert* bleff i sin Tienneste, oc Sloβf. sagde aldrig til *Gert*, att hand skulle lucke for mig om Morgenen[1].

Ieg haffde da kiøbt mig et *Clavicordium*, oc som Barbra kunde siunge wel, saa leegte ieg Psalmer, oc hun sang, saa Tiiden bleff os icke lang. Hun lærte mig att indbinde Bøger, saa meget mig behøffwede[2].

Min Skriffte Fader, H. Emmeke, bleff forfremmet til Præst i Kiøge *An.* 1676. Samme Aar bleff min Naadsens-Penge forbedret, oc bekommer ieg hwert Aar 250 Rdr. Staar saaledis i Orderen, att de 200 Rdr. kand brugis til Klæders Fornødenhed, oc de 50 Rdr. til att kiøbe noget for, Tiiden med att fordriffwe[3]. Gud

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Ieg haffde effter Begiæring faaet en Røtte aff Slotzfogden, som hand klippede Haelen aff; den satte ieg i et Pappegoie-Buur oc spiisede den, saa den bleff meget tam. Den Tiidsfordriff wille Quinden icke unde mig, oc som Buuret hengte i ded anded Rom, oc ded needen* [*til*] *war med Iern Traller, saa Skarnet kunde falde ud, saa brente hun Røtten needen fra op med Lyβet. Ded war læt att see, men hun nectede ded*».

[2]) Den temmelig primitive Maade, hvorpaa selve Haandskriftet til nærværende Fængselshistorie er sammenheftet, gjør det højst sandsynligt, at Heftningen er Leonora Christinas eget Værk. Som et andet Vidnesbyrd om den Virksomhedstrang og Lærelyst, der besjælede Leonora Christina, kan anføres, at hun, medens hun sad fangen, ogsaa lærte at dreje. Hun lod først Totzløff lære det og lærte det derefter af ham; se mit Skrift: Leonora Christina paa Maribo Kloster S. 84.

[3]) Tredie Gang, Leonora Christina fik sine «Naadsens-Penge» udbetalte (se foran S. 234 Anm. 2), nemlig den 5. November 1673,

welsigne oc naadeligen beware Kl. *Mt.* oc giffwe hannem att maa tælle mange lyckelige Aar.

Paa de Tiider war *Brant* Zahl-Mester[1].

Samme Aar den 17. *Dec.* kom Barbra fra mig, gifftede sig med en Bogbinder Swend; fortrød ded siden. Oc effter som henders Mand døde 1½ Aar effter derris Gifftermaal, oc ded hastig, bleff *Barbra* mißtenckt. Hun kom siden i Broderens Huuß oc falt i Sygdom. Samwittigheden wognte, oc loed hun hente Tøtzløff til sig oc saa gott som liige ud sagde til hannem, att hun haffde forgiffwen Manden; bad hannem sige mig ded. Ieg forundrede mig icke meget der offwer, thi effter henders egen Fortælling haffde hun begaaet Mord tilforne paa siine egne Børn; sagde dog til Peder Tøtzløff, att hand intet skulle tale derom; wille Gud haffue ded aabenbaret, saa skeede ded nock alligewel; Broderen oc Pigen i

---

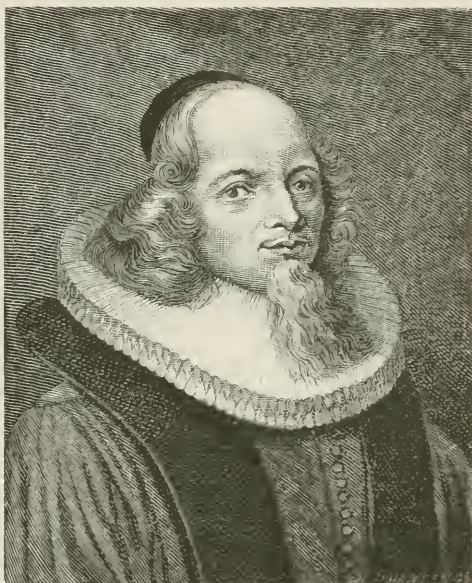
fik hun 200 Rdr. (se Rigens Regnskaber, Hofstaten). Men efter at Kongen den 12. November samme Aar havde udstedt en Befaling til Kammer-Kollegiet — som gik ud paa, at han havde bevilget hende »to hundrede Rigsdr. til Klæder, hvortil hun selver maa udvælge, hvad hende lyster, og derforuden halvtredsindstyve Rigsdlr., som hun undertiden til en liden Forfriskning og adskillige andre smaa Fornødenheder efter egen Villie kan udgive, aarligen at maatte bekomme» (Ordren i Sjæll. Tegn.) — fik hun yderligere den 24. Novbr. udbetalt 50 Rdr. (Rigens Regnsk.) Den første samlede Udbetaling af 250 Rdr. efter Udstedelsen af den nævnte kgl. Ordre fandt Sted den 29. Januar 1675, den næste den 29. Januar 1676, og saa fremdeles (Rigens Regnsk.). Det er derfor ikke ganske nøjagtigt, naar Leon. Chr. siger, at hun først i 1676 fik 250 Rdr. om Aaret.

[1]) Peder Brandt (fra 1680 af Herre til Pederstrup paa Lolland) fik 26. April 1676 Bestalling som «Hof-Betal-Mester» (Rentek. Bestallingsprot. 15 a). 1679 blev han adlet, 1684 udnævntes han til Overrentemester og 1692 til Gehejmeraad. Han døde 1701.

Huuset wiste ded; hand skulle icke gaa der hen igien, om hun sendte Bud effter hannem. Hun bleff gandske forstyrret, laae elendig i sit eget Skarn. Broderen loed hender omsider føre i Pæsthuuset.

Vdi *Barbaræ* Sted kom til mig en wed Naffn Sitzel Klemmings Daatter; hender haffde Maren Blocks bragt den Tienneste tilweye, efftersom Sitzel war hender Penge skyllig. Hun war et locket Quindfolck, oc Maren gaff hender an for Piige att wære; haffde oc en hwiid Hue paa sit Hoffwet, da hun fremkom. Sitzels Giæld til Maren war kommen der aff, att saa som Sitzel kunde giøre Knapper, oc Knapmagerne haffde Krackel med hender, saa haffde Maren bragt hender et Konge-Breff til Weye att befrii hender fra Knapmagerens [*sic*] Tiltale, forregiffwende, att hun war wanfør. Der Døren om Afftenen bleff tilluct, begiærte ieg att see ded Konge-Breff, Maren Blocks haffde bragt hender til Weye. Oc saa som ieg læste, att der stoed: ded wanfør Quindfolck, saa spurte ieg hender, hwad Wandske hun haffde. Hun swarte att icke haffwe nogen Bræck. «Huorfor da» (spurte ieg) «haffwer I giort Eder wanfør?» (Hun swarte:) «Ded haffwer Maren Blocks giort for att bringe mig ded Konge-Breff til Weye». «Her i Breffwet», sagde ieg, «næffnis I et Quindfolck oc icke en Piige: er I da locket?» Hun hengte med Hoffweded oc sagde saa sacte: «Ia». Ieg war icke wel til Fritz; sagde: «Med Løgn haffwer Maren Blocks bragt Eder Konge Breffwet til Weye oc med henders [Løgn] ført Eder til mig, ihuordant Eders Tienneste wil wære». Hun gaff goede Ord, loffwede att tienne wel, aldrig att giøre mig imod.

Hun er et farligt Menniske; der er intet gott i hender; dristig, uforskammet, ræddis icke for att slaaes med en Karl. Hun slog paa eengang toe Knapmagre, som wille tage henders Arbeed fra hender, saa de maatte rømme. Hoes mig haffwer hun ingen Leilighed att lade see sit onde Sind saa fuldkommelig; ded lader sig dog kiende i adskillige Maader. Ieg affwærgede engang et Slagsmaal imellem hender oc Maren Blocks. Thi der Maren haffde faaet siine Penge, hun haffde udlagt for Sitzels Konge Breff, saa wille hun haffwe hender fra mig oc en anden i henders Stæd, men ieg loed sige Maren Blocks, att hun torde icke tencke, att hun skulle kunde flye mig en, ieg skulle tage imod; ded war alt nock for denne Gang[1].

J. A. Bornemann.
Efter et samtidigt Kobberstik.

---

[1]) I Randen staar følgende Anmærkning, der dog igjen er udslettet: «*I dette 1676. Aar gifftede sig Slosf. tredie Gang, med en Quinde,*

Vdi H. Emmeke *Norbyes* Stæd bleff Slotz-Præst H. *Iohan Adolf Borneman*, en meget skickelig oc lærd Mand[1], som da oc bleff min Skriffte Fader, oc betiente hand mig første Gang *An.* 1677 den 10. *April.*

Samme Aar den 9. *Oct.* war min Skriffte-Fader *Magister Hendrich Borneman*, Probst til wor Frue Kircke (en træfflig lærd Mand), efftersom hands Broder, H. *Iohan Adolf Borneman*, war forreist med Kl. *Majt.* til *Lante-Ryen*[2].

Ieg haffwer, Ære wære Gud! leffwet ded Aar i Roelighed, læst, skreffwen oc dictet adskilligt.

Anno 1678 bragtis mig til Weye, att min Skriffte Fader, H. *Iohan Adolf* Borneman, kom til mig huer 6 Vgers Dag oc holte en liden *Sermon.*

Dette Aar, Paaske Dag, bleff Iomfrue *Agneta Sophia Budde* ført her ind i Taarnet. Henders Fengsel war offwen offwer mit inderste Rom. Hun bleff beskylt for att wille haffwe med Gifft ombragt Greffwinne Skeel, oc som hun war et ungt Menniske[3] oc haffde en Piige, som skulle betienne hender, som oc war ung, saa staajede de saa om Dagen, saa ieg haffde liden Roelighed for

---

som oc haffde hafft twende Mænd. An. *1677 den 9.* Aug. *døde min Søster* Elisabet Augusta».

[1]) Johan Adolf Bornemann (f. 1643 d. 1698) var Slotsprædikant fra 1676 til 1683, i hvilket Aar han blev Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kjobenhavn.

[2]) Henrik Bornemann, en yngre Broder til Johan Adolf B. (f. 1646), blev 1672 Rektor ved vor Frue Skole i Kjøbenhavn, 1674 tillige Professor logices et metaphysices, 1675 Sognepræst til vor Frue Kirke og Stiftsprovst, 1683 Biskop over Aalborg Stift, 1693 Biskop over Sjællands Stift. Han døde 1710.

[3]) Hun var kun 17 Aar gammel (f. den 10. August 1660).

dennem. Ieg talte dog intet derom, meente, att hun bleff wel stille, naar hun formerckede, att ded wille giælde Døden. Men ney! hun war lystig, til Dagen forend hun bleff rættet[1].

---

[1]) Paa en Seddel, som med en Knappenaal er fastheftet til et af Haandskriftets Blade, har Forf. endnu tilføjet følgende Bemærkninger, der staa i Forbindelse med Agnete Buddes Sag: «*Samme 1678. Aar, den 4.* Marti, *bleff min Naboeske en Quinde weed Naffn* Lucia, *som tiente F. Rigitze Grubbe. Hun beskyltis aff Iomfrue* Agneta Sophia Budde, *att hun haffde werret den, som paa sin Fruis Wegne haffde offwer-talt hender att forgiffwe Greffwinnen F. Birrete Skeel, oc at* Lucia *haffde bragt hender Gifftet. Der war Windisbyrd, aff hwem* Lucia *haffde kiøbt Gifftet. Den Quinde war en standhafftig troefast Tiennerinne. Hun tog imod alt ont, hender paalagdis, med allerstørste Taalmodighed, war trøstig i ded Mørcke Fengsel. Haffde twende Mand[s]-Persohner til* Cammerader, *som baade skreeg, suckede oc græd. Fra Greffwinne Skeel (som skulle spiiße hender) bleff hender sendt Kiød, som krøb fuld aff Maddicker, oc mullet Brøe. Ieg forbarmede mig offwer hender (icke for henders Fruis Skyld, thi den haffwer intet gott forskylt aff mig oc ille belønt forrige Tiiders Welgierninger, men aff Medliidenhed), sendte hender Maed oc Dricke oc Penge til att formilde* Gert *med, som war hender for haard. Hun bleff piinet, wille dog icke bekiende ded ringste aff ded, hender beskyltist, forswarede altiid sin Frue. Hun bleff saa siddendis hen*». — Med Hensyn til den her omhandlede Sag, i hvilken to adelige Damer var anklagede for at have staaet en tredie (Birthe Skeel, Enke efter Grev Christoffer Parsberg) efter Livet, skal jeg endnu kun tilføje, at ligesom det i Følge Akterne maa ansees for afgjort, at Agnete Budde, som var i Grevinde Parsbergs Tjeneste, kun var et Redskab i Regitse Grubbes Haand, saaledes synes den sidstes Had til Grevinde Parsberg dels at være fremkaldt ved, at denne havde faaet en højere Rang end hun selv, dels at hidrøre fra en Strid om et Vindue, som vendte ud fra Regitse Grubbes Gaard til Grevindens. Sagen blev først (den 21. Juni) paakjendt af en Kommission, men indstævnedes siden for Regitse Grubbes og Pigen Lucie Henriksdatters Vedkommende for Højesteret, der afsagde sin Dom

1678. Samme Aar, den 19. *Iulii* en Morgenstund, bleff Taarngiemmeren *Gert* ihiæl slagen aff en til Døde dømt Tyff, som hand gaff alt for stoer Friihed. Om dette Tilfald wil ieg noget witløfftig melde, efftersom ieg raadde *Gert* icke att giffwe den Fange saa stoer Friihed; men hand actede icke mit Raad, til sin egen V-lycke. Denne Tyff haffde brut ind i en Præstis Huus om Natten oc staallen en Brygger-Kedel, baaren den paa sit Hoffwet til Kiøbenhaffn; bleff om Morgenen dermed paa greben i Porten oc sat her i Taarnet. Hand bleff domt til att henge (hannem bleff oc meere Tyffweri offwer bewiist). Præsten loed ded staa saa hen med *Executionen*, wille icke lade hannem henge; saa bleff sagt, att hand skulle paa Holmen, warte dog lenge, att hand war fangen. I Førstningen oc saa lenge, indtil der taltist om, att hand skulle paa Holmen, war hand min

---

den 26. August. Agnete Budde blev dømt til at halshugges, Regitse Grubbe (Enke efter Christian IV.s naturlige Søn Hans Ulrik Gyldenløve) blev for Livstid forvist til Bornholm, og Pigen Lucie dømtes til pinlig at forhøres, derefter kagstryges og forvises Byen og Landet. Henrettelsen fandt Sted den 6. September paa Slotspladsen. — De originale Domsakter i denne Sag, som jeg har haft Lejlighed til at benytte, findes i Karen Brahes Bibliothek (se Vogelsang: Fortegn. over Haandskrifterne i K. Br. Bibl. S. 79). Jvfr. Extraord. maanedl. Relationer 1678 S. 709, 736, 740; Ordinaire Post-Tidinger 1678 Nr. 14, 25, 34, 35, 36; Pontoppidan: Annales ecclesiæ Dan. IV, 590; Uddrag af Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 194; V. Skeel: Optegn. om Familien Skeel S. 246 flg.; Fr. Carlsen: Efterretn. om Gammelkjøgegaard I, 221 flg. Agnete Sophie Budde blev begravet paa Kirkegaarden ved Holmens Kirke, hvor hendes Ligsten endnu findes (den er dog flyttet fra sin oprindelige Plads ved Restaurationen af Kirken 1873).

Naboe i den Mørcke Kircke, anstillede sig saa gudfryctig, læste (til Synne) andæctig, bad Gud om siine Synders Forladelse med megen dyb Suck. Den Sckelm wiste, att ieg kunde høre hannem, oc sendte ieg hannem oc stønnem noget Maed. *Gert* forbarmede sig offwer hannem, loed ham gaa neer i Taarne-Stuen om Dagen oc satte ham op igien om Natten. Siden loed hand ham ligge neere i Taarnet om Natten. Oc som ieg haffde seet den Tyff engang eller toe, naar min Dør war aaben, att hand gick den forbi, oc beskuet hannem, syntist mig, att hand haffde et mordersk Ansict, huorfor, der ieg fornam, att Tyffwen icke kom op igien i den Mørcke Kircke om Afftenen, sagde ieg til *Gert*, att hand woffwede for meget i ded, att hand loed den Tyff sidde neere om Natten; der stack en Sckelm i hannem; hand untgick wist engang, saa kom hand i Ulycke for hands Skyld. Ded meente *Gert* icke, att Tyffwen skulle begiære att løbe bort; hand war frii for att hengis; hand haffde saa glæd sig, der hand hørte, att hand skulle paa Holmen, saa der war ingen Fare hoes. Ieg meente, att ded war en Glæde, som icke kom widre end til Tænderne; bad ham lucke hannem ind om Natten. Ney, *Gert* fryctede intet; hand loed (som meere war) Tyffwen gaa op i Taarnet for sig oc stille Seyerwercket.

Tre Dage førend Morded skeede, en Morgen, da *Gert* haffde opluct min Dør, talte ieg enda med *Gert* om den Fare, hand satte sig i med den Tyffs Friihed, som *Gert* dog icke fryctede. I ded sætter min Hund sig lige for *Gert* oc tuuder hannem op i hands Ansict.

Der til Middag bleff spiiset, løb Hunden neer oc tuutte 3 Gange for Taarngiemmerens Dør. Ieg haffde aldrig hørt den Hund tuude før.

Den 19. *Iulii* (som melded er), da *Gertis* ulycklig Morgenstund war forhanden, kom Tyffwen neer fra Seyer-wercket oc sagde, att hand icke eene kunde komme til Rætte dermed, ded war forwicklet i Strickerne. Den Sckelm haffde en Iern-Stang tilreede der oppe til att sætte sit Forsæt med i Werck. *Gert* gick op, men bleff baarren need igien. Tyffwen løb need, effter att *Gert* war døe, luckte hands Skrin op, tog Pengene der ud oc gick ud aff Taarnet. Ded war effen en Fredag, att der skulle ringis til Predicken. De, som skulle ringe, banckede paa Taarn-Døren, oc ingen luckte op. Tøtzløff kom med Hoff[wed?]-Nøglen oc lucte op, talte med mig oc forundrede sig paa, att *Gert* saa til Dags war icke til Stæde. Ieg sagde: «Ræt fat er ded icke, thi i Morris imellem 4 oc 5 Slæt war ieg noget upaßelig; da hørte ieg tre gaa op oc et Tag der effter tre [sic] gaa need igien». Tøßløff lucte for mig igien oc gick need i Taarn-Stuen. I ded kommer en aff Ringerne need oc beretter, att *Gert* ligger døe der oppe. Der den døde bleff besictiget, da haffde hand fleere end som et Saar, dog alle bag til i Hoffweded[1]. Hand war en meget kæck, fyrig, stærck Mand; een skulle icke kunde haffwe giort ham ded. Tyffwen bleff samme Afften paagreben, oc bekiente hand, hworledis war tilgaaet: at en Fange,

[1]) Beretninger om Mordet paa Taarngjemmeren findes i Extraord. maanedl. Relationer 1678 S. 719—20 og Ordinaire Post-Tidinger 1678 Nr. 29, 30.

som saed neere i Traalhullet, en *Lizenciat* wed Naffn *Moritius*[1], haffde hannem dertil offwertalt. Samme *Moritius* haffde stoer Udstand med *Gert*. Wist war ded, att *Gert* tog for meget aff hannem om Ugen for hands Kaast. Wist er ded ocsaa, att denne *Moritius* er en meget v-guddelig Krop; Præsten, som skriffter hannem, giffwer ham intet got Windisbyrd. Ieg troer nock, att *Moritius* war Medwider, ieg troer oc, att en anden Fange, som saed der neere i Taarn-Stuen, haffde sin Haand der wed. Thi hwem skulle haffwe luct den fangen Tyff ud aff Taarnet uden en aff dem? Thi der effter Nøglen bleff leet, da fantist de att wære skylfft oppe i Taarnet; ded kunde Tyffwen icke giøre, effter att hand war aff Taarnet. Tyffwen kunde oc icke haffwe luct *Gerts* Skrin op oc tagen hands Penge foruden *Mauritii* Widskab. Den anden Fange maatte ded oc wære witterligt. Ded syntist, att ded bleff forhindret, att icke fleere skulle døe for ded Mord, huorfor der icke alleeneste intet bleff efftersøgt om Sagens Beskaffenhed, som

---

[1]) Otto Mauritius, en tysk Licentiat, der i flere Aar (i alt Fald fra 1667 af; han fik den 20. Juli d. A. Bestalling som kgl. Korrespondent i Hamborg) havde været brugt af den danske Regering som Spion og i andre lidet hæderlige Hverv, og som var den egentlige Aktor i Processen mod Griffenfeldt, var Aaret efter dennes Fald bleven arresteret og dømt fra Ære, Liv og Gods som skyldig i Mened, Falsk og Majestætsforbrydelse. Dodsstraffen blev ham imidlertid eftergivet, og han hensad nu i Blaataarn til ind i September 1678, da han blev ført til Bornholm, hvor han døde i Fængslet. Jvfr. Wolff: Griffenfelds Levnet S. 262, 316, 335 flg., 364 flg., 381; O. Vaupell: Rigskansler Grev Griffenfeld II, 109 flg.; Extraord. maanedl. Relationer 1677 S. 515, 524, 580, 1678 S. 741; Nyt histor. Tidsskrift VI, 267—70; Danske Samlinger IV, 325—26.

ded sig burte, men de loede Tyffwen sidde neere. Hand war wel bunden med Iern-Lencker, men *Moritius* kunde tale hwer Dag med hannem, huorfor Tyffwen gick fra siine første Ord oc sagde att haffwe giort ded Mord alleene. Bleff rættet den 8. *Aug.*[1], oc *Moritius* ført til Borringholm, der fengselet.

I *Gerts* Stæd bleff Taarngiemmer en wed Naffn *Iohan*, som war en Norback, en meget eenfoldig Mand. Hand bleff meget narret aff Hofffolcket. Den fangen Iomfrue oc hendis Piige fixerte hannem, første Gang Pigen i hands Tiid skulle slaa Nat-Kedeln ud. Hyßkenet[2] war icke langt fra derris Fengsels Dør. Taar[n]giemmern gick i midler Tiid neer oc loed Døren staa aaben. De løb oc spøgede omkring. Der de hørte hannem komme paa Trappen, skylffte de sig. Hand fant Fengselet tomt, bedrøffwede oc iammerklagede sig. Iomfruen pippede som et Barn, saa hand fant hender bag en Dør. *Iohan* bleff glad, fortælte mig siden den Hændelse. Ieg spurte, hwi hand bleff icke hoes dem saa lenge. «Hwad?» (swarte hand) «Skulle ieg wære wed ded skiiden Toy?» Paa saadan Taabe Snack war intet att sige.

Ieg haffde Roelighed inden miine Døre oc forlystede mig med Læßen, Skriffwen[3] oc anden Hænders Arbeed,

---

[1]) Jvfr. Extraord. maanedl. Relationer 1678, S. 735.

[2]) Se foran S. 90 Anm. 1.

[3]) Man har fra Aaret 1678 et Brudstykke af et Brev fra Leonora Christina til den yngre Sperling, for hvis Skyld hun, som før sagt, havde skrevet sin Selvbiografi, og med hvem hun i det hele taget maa antages at have staaet i stadig Korrespondance. At der dog

begynte att knøtte oc sye paa mit Liigtøy, huortil ieg haffde kiøbt Kattun, hwit Tafft oc Traa.

Den 7. *April* undkom en ung Karl aff Taar[n]et, som gick neere i Taarn-Stuen med Iern Bolte om Beenene. Samme Fange haffde hafft Leilighed att faa siine Bolter aff, wiste oc, att Taabe *Iohan* laae Taarn-Nøglen under sit Hoffwitgiær. Hand haffde oc tilreede en Iern-Pind for att lucke Døren op, huor Taarngiemmeren soff; lucte den listeligen op, tog Nøglen, lucte igien for Taabe[n] oc gick ud aff Taarnet. Den eenfoldige Mand bleff fængselet, men effter 6 Vgers Forløb aff Naade igien løßgiffwen. 1679.

I hands Sted kom een wed Naffn Olle *Mathisen*, en Skonning, som haffde sin Kone hoes sig i Taarnet. Imod Sidstningen aff dette Aar, den 25. *Dec.*, bleff ieg syg aff en *Feber*, oc bleff *D. Mynchen*[1] befalet at besøge mig oc tage mig under sin *Cur*, hwilcken Befaling hand oc med stoer Omhygelighed [effterkom?]. Hand er en meget skickelig Mand, limfællig, forsictig i sin *Cur*. Ieg kom 10 Dage der effter til min Helbred igien[2].

---

ved denne anvendtes en vis Forsigtighed, sees deraf, at Brevet, som er skrevet den 8. Maj 1678, er dateret fra Helsingør og undertegnet Jørgen Hansen (det er af mig udgivet i Danske Saml. 2 R. I, 226—27). Et senere Brev til den samme, dateret Helsingør den 13. Marts 1684, er paa samme Maade underskrevet *J. H.* (udgivet af mig anf. Sted 223 flg.; Originalerne til begge Brevene i Geh. Ark. Ulfeldts Sager Fasc. 19). Af det sidste Brev aftrykker jeg nedenfor et Stykke.

[1]) D. e. Henrik Moinichen, Christian V.s Livlæge. Han var født 1631, blev 1662 Hofmedicus, 1670 kongelig Livmedicus, 1687 Assessor i Højesteret, 1695 Justitsraad; døde 1709.

[2]) I «Kjøbenhavns Slots Inventarium, sluttet til 1. Decembr. A° 1679» (Rentekammer-Arkivet) angives følgende Stykker som værende i

Vdi Begyndelsen aff ded 1680. Aar loed *Sitzel* Klemmings Daatter sig aff Maren Blockis offwertale att troeloffue sig med een aff Kongens Liiff-*Garde*. Kom
1680. bort den 26. *Novem:*.

I henders Stæd kom een til mig samme Dag wed Naffn *Margrete*. Ded første ieg saae hender, kom hun mig noget fortenckelig[1] for, oc syntist mig, att hun war med Barn; loed mig dog icke mercke dermed førend i
1681. *Ianuarii* Maanet, sidste Dag. Da giorde ieg hender Spørßmaal, huor aff hun kunde forstaa, hwad ieg meente. Hun swarte dertil med Løgn, som ieg greeb hender strax i, oc brugte hun sær Snid, som icke sømmer att antegne, for att bewiiße sin Løgn; men henders Snid kunde icke bestaae sig hoes mig, saa hun omsiider maatte bekiende ded. Ieg spurte om henders Barnefader (formeente, att den war Kongens Liiff Karl, som war i *Arrest* neere i Sloßf. Kammers, sagde ded dog icke). Hun swarte icke da paa mit Spørßmaal, men sagde icke att wære saa langt henne: den Tyckelse, hun haffde, war meere aff Fedme end aff Barnet, thi hun haffde icke funden[2] ded endnu. Denne Quinde war

---

Blaa-Taarn «Hoes Frøckenet»: «En Iern windofuen. En Ildtange. En Fyrre Slagbenck. Tou gammel Fyrebord. It lidet Slagbord. En gamel Lehnstoel med grøn Klede ofuertrechet. En stoel med røet schind. En nye Fyre Seng med Himmel. Tou smaa lafue ditto, gamel. En Natstoel med tilhørrige Kiedel. En tin Natpotte. En Mesing Liusestage. It Dosin tin tallerckener. It stoer Comentfad af tin. It gamel Mesingbecken. En tin kande paa 2 potter. En gamel Iernlyße Sax».

[1]) Fortenckelig ɔ: mistænkelig.

[2]) Funden ɔ: følt, mærket.

tilforne, førend hun kom til mig, i Slosf. Konis Tienneste, oc haffde Slosf. giort mig wiiß paa[1], att hun haffde worren ecte-gifft. Saa hænder ded sig, att ieg en Dag spørger hender ad om henders Liiff oc Leffnet; saa forteller hun sin Herkomst, huor hun haffde tient, oc att hun haffde faaet 2 Hoerunger, hwer med sin Fader, oc i ded wiißer hun paa sit Liiff oc siger: «En Fader skal oc wel wære dette bekiendt, oc wel en wacker Fader! I kiender hannem wel?» Ieg sagde: «Ieg haffwer wel seet Kongens Liiff-Karl paa Platzen, men ieg kiender hannem icke». Hun loe oc swarte (paa sit Moders-Maal): «Neen, bi Gott! dat is nicht em; dat is de guthe Slosf:». Ieg troede ded sandferdig icke. Hun soer derpaa oc fortælte nogle Omstendigheder. Mig syntist att wille wære aff med hender i Tiide, begiærte att tale med Slosfs. Quinde, som oc kom til mig. Ieg sagde hender den Mißtancke, ieg haffde til Quinden, oc huorpaa min Mißtancke beroede, men ieg loed mig icke mercke med, hwad Quinden selff haffde bekiendt oc sagt; bad Sloßfogdens Kone att skille mig wed hender med goed Manner. Hun forundrede sig offwer min Tale, twilffte paa, att saa war. Ieg sagde: «Enten saa er eller icke, saa skiller mig wed hender, io føre, io bedre». Hun loffwede, att saa skulle skee, men ded skeede icke. *Margrete* skyde intet att wære bekiendt, ded hun war med Barn, sagde ded til Taarngiemmeren; sagde en Dag til hannem: «Olle, huordant war ded med Eders

[1]) Giort mig wiiß paa ɔ: bildt mig ind (tysk: weis machen).

Kone, der hun fick de Twillinger? Gick der icke en Dall[1] langs need aff henders Bug?» Ole swarte: «Ded weed ieg icke. Spørger Anne ad!» *Margrete* sagde, att der gick en Dall langs need aff hender[s] Buug, meente, att hun war med Twillinger. En Dag, hun skulle sye noget Klæde offwer Lænene aff min Arm-Stoel, sagde hun: «*Nu rørte sig den Guds Engel!*» Og saa som Slosf. Quinde icke effterkom ded, hun loffwede, oc *Margrete* Søster kom tit til hender, saa fryctede ieg, att Sosteren skulle flye hender noget att fordriffwe Barnet med (som oc wist siden skeede), huorfor ieg sagde til *Margrete* en Dag: «I siger, att Slosf. er Fader aff Eders Barn, men ded torde I icke sige hannem selff». «Io», soer hun, «tør ieg saa! Meener I icke, att ieg wil haffwe noget aff ham til att føde mit Barn med?» «Da wil ieg sende Bud til hannem» (sagde ieg) «for diß eene oc høre, hwad hand wil sige» (ded war heel rart i den Tiid, att Slosf. kom til mig). Hun bad mig saa giøre: hand kunde icke næcte, att hand io war henders Barne Fader. Slosf. kom effter min Begiæring. Ieg begynte Talen i Quindens Nærwærelse, sagde, at *Margrete* war med Barn effter henders egen Siende; hwem der war Fader til, kunde hand spørge hender ad, om hand wille. Hand spurte hender, om hun war med Barn. Hun swarte: «Ia! en Ii siin Fader dar tho». «Ick?» (sagde hand oc loe) «Wat för en Snack is dat?» Hun foer fort i henders Snack, soer, att ingen anden war Fader aff henders Barn uden hand, sagde Omstændigheder,

---

[1]) Dall ɔ: Fordybning.

huorledis war tilgaaen. Sloβf. sagde: «Wo dull is datt Wiiff!» Hun brugte flux Mund, saa ieg befalte hender att gaa ud; talte saa eene med Slosf., bad hannem wære om en anden Quinde i Tiide, førend ded skulle gaa paa ded yderste med hender: att tøβe henders Snack der fant hand wel Raad til. Sagde hannem Sandingen med faa Ord, att hand haffde ført hands Hoere op til at betienne mig. Hand swarte: «Hun lyffwer, ded Skarn! Ieg haffwer alt befalet Tøtzløff til att høre sig om en anden. Miin Frue häfft mii gesägt, wat Ii verleeden tho er säde». Effter denne Samtale gick Slosf. bort. Peder Tøtzløff sagde mig, att en engelsk Quinde haffde begiært att wære hoes mig, men kunde icke komme førend til Paaske.

Fiire Dage her effter begynte *Margreta* att klage sig att haffwe ont oc sagde til mig om Formiddagen: «O, ieg tencker, att ded gaar mig ille; ieg haffwer saa ont». Ieg tenckte strax ded, ieg haffde fryctet for, hwad henders Søsters offte Besøgelser haffde att sige, sendte strax effter Peder Tøtzløff, oc der hand kom til mig, sagde ieg hannem min Miβtancke om *Margrete*, bad hannem giøre all sin Fliid for att flye den engelske Quinde op til mig samme Dag. I midler Tiid gick *Margrete* op paa Hyβkenet, war oppe offwer 5 Korter, kom neer oc saae ud som en Døding; sagde: «Nu bliffwer ded wel gott med mig». Ded, ieg tenckte, wille ieg icke sige (thi ieg wiste, att dersom ieg haffde spurt hender om Aarsagen til henders onde Syen, hun da strax skulle haffwe bekient ded altsammen, oc ded wille ieg intet wiide); sagde derfor: «Naar I kommer i Stilhed,

saa bliffwer ded wel gott. I Afften kommer her en anden Quinde». Ded behagede hender intet; hun meente att kunde nu wel bliffwe. Ieg tog hwercken paa ded «nu» eller andre henders Ord, men bleff wed, att der kom en anden Quinde. Ded skeede ocsaa, att den
1681. 15. *Martii* om Afftenen kom *Margrete* bort, oc i henders Sted en engelsk Quinde wed Naffn *Ionatha*, som haffde werret gifft med en dansk wed Naffn Iens Pedersen Holme.

Der den Margrete war borte, bleff ieg fortalt[1] aff Slsf. Kone, som sagde, att ieg haffde offwertalt *Margrete* til att sige, att henders Mand war Fader aff *Margrete* Barn.

Huor wel ded mig icke wedkommer, wil ieg dog korteligen melde, huor bedragerske Wiiβ de gott Folck siden gifftede denne *Margrete*. De giorde en Bogbinder Swend wiiβ paa[2], att hun haffde wærret Æcte gifft, fremwiiste for hannem saa wel som for Præsten, dennem skulle wiie, henders Søsters Æcteskabs Breff[3].

Samme Aar, Iuffle Dag om Morgenen, løste Gud *D. Otto Sperlings* haarde Baand, effter att hand haffde werret fangen her paa ded Blaa Taarn 17 Aar, 8 Maaneder oc 4 Dage, i hands Alders 80. Aar, ringer 6 Dage[4].

---

[1]) Fortalt ɔ: bagtalt.

[2]) Se foran S. 275 Anm. 1.

[3]) I Randen er bemærket: «*Ole Taarngiemmer bleff aff Slosf. lapsalffwet med en Knippel paa hands Ryg, der* Margrete *war borte, oc hannem forreholt ded, hand haffde sagt, huis* Margrete *hannem om sin Tyckelse haffde berettet*».

[4]) Efter denne Angivelse skulde Sperling være født den 30. December 1601, men i sin haandskrevne Autobiografi (Orig. i Gl.

Hand war lenge syg, dog icke sengeliggende. *Doctor München* betiente hannem et Par Gange med siine *Medicamenter*. Hand wille icke nogen Tiid, att Taarnegiemmerne skulle reede hands Seng, kunde bliffwe wree, naar Ole sig der til erbød oc wille sige, att *Doctern* war swag. Der maatte oc ingen wære tilstæde, naar hand lagde sig. Huordant hand kom paa Gulffwet Iulle-Nat, wiidis icke; der laae hand oc banckede paa Gulffwet. Taarngiemmeren kunde intet [høre] hands Bancken, thi hand laae langt fra Docterns Rom; men en Fange, som laae i Torn-Stuen, hørte ded lenge, omsiier banckede paa Taar[n]giemmeren[s] Dør oc siger hannem, att Doct. haffde lenge bancket. Der Ole kommer ind, fant hand Doct. paa Gulffwet, halff iklæd i en reen Skiorte. Hand leffwede enda, gaff sig meget, men talte gandske [intet?]. Ole tog Fangen til Hielp oc løfftede hannem i Sengen oc lucte til igien. Om Morgenen fantis hand doe, som sagt er[1].

---

kgl. Smlng. Nr. 3094, 4to, overs. i Uddrag af mig, Kbh. 1885) siger han selv, at han er født den 28. December 1602. Hvad nu Aarstallet angaar, kan der næppe være Tvivl om, at det er Leonora Christina, der har Uret. For Datoens Vedkommende er det derimod næppe Tilfældet, eftersom hun i dette Punkt stemmer med J. Moller's Cimbria literata (I, 646), hvis Meddelelser om den ældre Sperling for en Del hidrører fra Sønnen, Otto Sperling den yngre. Om den ældre Sperlings Død tales ogsaa i et Brev fra to af hans Døtre af 4. Januar 1682 i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol.

[1]) Fra Aaret 1681 haves et Digt af Leonora Christina, skrevet til Dorothe Engelbretsdatter. Det blev trykt foran i den sidstes «Siælens Sang-Offer» og senere i Schønau's Samling af Danske lærde Fruentimer S. 398 flg.

An. 1682, i *April* Maanet, bleff ieg syg oc sengeliggende aff et sær Tilfald, som lenge haffde quælet mig, som war een steenig *Materie,* som haffde *quaguleret* sig oc i miine Tarmer sig nederskut til *Fundamentet. D. Munchen* brugte alle tienlige Midler til den Swaghed; kunde dog icke troe, att min Swaghed haffde den Beskaffenhed, som ieg meente oc hannem berettede: att ieg giørligen kunde fornemme, att der war en Steen, som i Gangen aff Ændetarmen loed sig finde. Hand meente, om saa war, da skulle de *Medicamenter,* hand haffde brugt, wel driffwe den ud, thi ded war den Dag, att ieg satte mig selffwer 3 Gange Klisterer[1]. Paa de Tiider maatte Doctoren reiße med *Majesteten* til Holstein. Ieg brugte alt *Clisterer* effter *D. Munchens* Anordning, men ded war alt ded samme. Endeligen satte ieg mig en *Clister* en Dag om Efftermiddagen, gandske aff Ollie. Den giorde først sin Wirckning om anden Dagen om Morgenen tiilig; da skiød en stoer Steen ud foruden anden *Materie*, oc slög ieg med en Hammer et Stycke aff den for att see, huorledis den war inden til, befant, att den er saa, som den war sammen-sat aff Straaler, sommestez som forgylt oc sommestez som forsølffwet. Den er nesten en halff Finger lang oc fulle 3 Finger tyck oc er endnu i miine Giemme. Der *D. München* kom hiem, loed ieg hannem wiide, huorledis med mig tilstoed. Hand war da hoes Hoffmesterinnen

---

[1]) I Randen er tilføjet: «*Klistererne med anden naturlige* Materie *kom frem, men Steenen skiød sig i Gangen oc syntist trind, thi ieg kunde icke fatte den med et* Instrument, *ieg loed giøre mig*».

F. Sitzele *Grubbe*[1]. *D. München* loed begiere wed Tøtzløff[2] att see Steenen. Ieg loed sware, att dersom hand wille komme til mig, saa skulle hand faa den att see. Ieg wille icke sende den, thi ieg wiste wel, att ieg haffde icke faaet den igien.

[Paa et særskilt indsat, upagineret Blad læses følgende:]

Anno 1682 den 11. *Iuni*[3] dictede ieg effterfølgende aandelig Sang.

Kand siyngis som:

Siunge wii af Hiærtens-Grund:

I.

Hwad er worris Leffnets-Iid
Anded end som daglig Striid?
Hwad er worris Arbeed dog,
Som fremtrællis under Aag?
Er ded anded end omsunst?
Huor til Widenskab oc Kunst?
Alt forswinder som en Dunst.

---

[1]) Enke efter General-Feltmarskal Axel Urup til Beltebjerg (død 1671). Af Zahlkammer-Regnskaberne for denne Tid sees hun at have været Hovmesterinde for de kongelige Børn, saaledes som ogsaa Leonora Christina nedenfor benævner hende.

[2]) Tøtzløff omtales i disse Aar (1682—84) som Borgretskriver (se Zahlkammer-Regnskaberne, Hofetaten).

[3]) Det vil sige paa den Dag, som Leonora Christina ansaa for sin Fødselsdag; jvfr. S. 19 Anm. Digtet er i øvrigt allerede tidligere trykt, skjønt efter en mindre god Afskrift, i Bang's Saml. af nyttige og opbyggelige Materier, 2 Stykke, S. 156—57; Schønau's Saml. af danske lærde Fruentimer S. 400—2 o. a. St.

2.

Huor for da bekümre sig
For ded, som er Skygge, Swig,
Oc saa kæck forfæcte wil[1]
Ded, os icke hører til?
Er oc nogen i den Stand,
Att den Laanet holde kand,
Naar paa æsker Eyermand?

3.

Nogen ieg til Werden kom,
Nogen fra, ded er min Dom.
Herren gaff, oc Herren tog,
Herren lægte, da han slog;
Loffwet wære Herrens Naffn,
Som alt føyer til mit Gaffn!
Hannem falder ieg i Faffn.

4.

Gud, wilt du mig Naaden tee,
Ieg dit Huuß igien maa see,
Der Tack-Offer bære frem
Som et martlet *Christi* Læm,
Siunge Loff din Guddoms Mact,
Som langt offwergaar den Act,
Mennisket hàr forrelagt?

---

[1]) Formodentlig en Forkortning af: wille.

5.

Siger du oc saae til mig:
Ieg ey haffwer Lyst til dig,
Ieg wil, du skalt bliffwe quær![1]
— See, min Frælser! ieg er hær,
Diine Domme ey forstaar,
Men ieg weed, ihwor ded gaar:
Gott Taal ey ond Ende faar.

Den 27. *Iunii* sendte Dronningen mig noget Silcke oc Sølff med Begiæring att sye hender et Blomster, som war ritzet paa *Pergament*; sendte der hoes et anded Blomster, som war syed, paa ded ieg der aff kunde see, huorledis Arbeeded skulle wære, som kaltist ded gylden Arbeed. Ieg haffde aldrig nogen Tiid tilforne syed aff ded Arbeed, thi ded tager flux paa Øygnene; paa tog mig ded dog oc sagde att wille giøre ded, ded beste ieg kunde. Den 9. *Iulii* sendte ieg F. Hoffmesterinnen, F. Sitzel Grubbe, ded Blomster, ieg haffde syed, med tienstlig Begiering ded paa ded underdanigste for Hs. *Majt.* Dronningen att frembære oc tale for ded som for en Lære Klud. Dronningen behagede ded Blomster meget wel oc sagde, att ded stack ud frem for de andre, som nogle Greffwinner haffde syed for hender.

Ieg syede siden 9 Blomster aff Sølff oc Silcke i ded gylden Arbeed oc sendte dennem Dronningens Hoff-

---

[1]) Bliffwe quær ɔ: blive, hvor du er.

mesterinne[1] med tienstlig Begiering Hs. *Majt.* Dronningen [dennem] underdanigst att *presentere.* Hoffmesterinnen loed mig forsickre Dronningens Naade: Hendis *Majt.* wille giffwe mig toe Sølff Flasker; men der haffwer ieg icke endnu fornommen til.

Ieg syede samme Aar ett Bordtæcke[2] med Flox-Silcke i ny aff mig optenckte Flammer, stafferte ded med Tafft oc Sølff Frantzer[3]; loed ded wed F. Hoffmesterinnen Grubbe Hendis *Maj.* underdanigst *presentere,* som ded i Naade optog. Den 29. *November* fuldendte ieg med Arbeede, som ieg haffwer giort til mit Iordetøy. Ded war knøttet aff Traa. Paa Puuden syede ieg for den eene Ende effterfolgende:

Huor ma[n]gen Tanckespaan oc Hiærtens Sucke Knuude
Tilsammen f[l]ættet[4] er paa denne Bruude-Puude!

For den anden Ende dette: — *N.* Puuden war stoppet med mit Haar. —

Naar som needleggis her mit Hoffwit paa mit Haar,
Da løßet er mit Baand, min Siæl i Glæden staar.

---

[1]) Dronningens Hofmesterinde var i Følge Zahlkammer-Regnskaberne for denne Tid en Fru Wallenstein. Muligvis er det den samme, som tidligere (S. 236 flg.) omtales som Hofmesterinde hos Dronningens Moder.

[2]) Bordtæcke ɔ: Bordtæppe.

[3]) Frantzer ɔ: Fryndser.

[4]) I den yngre Sperlings Haandskrift «de feminis doctis» staar: hefftet, og maaske har Leonora Christina ogsaa her villet skrive dette Ord. Saa vidt jeg erindrer, var der i Haandskriftet rettet paa det første Bogstav.

Paa Øyen Klæded war syed:

Ieg wißeligen weed, at du, min Frelser, leffwer,
Som miine tørre Been aff Iordens Støff udkræffwer
Oc dennem smycker ud i derris haffte Huud,
At møde for din Stoel oc Dom, o stoere Gud.

Da skal ieg i mit Kiød med miine Øygne skue
Din majestetisk Glantz i din retfærdig Lue,
Ieg, ieg skal see min Gud, ey fremmede for mig,
Hiælp *Iesu*, Brudgom kiær, ieg kand bestaa for dig[1]!

Henders *Maj.* Dronningen war mig stetze naadig, sendte mig paa nye en stoer Mengde aff Silcke Orme 1683. til Tidsfordriff for hender att føde oc derris Spind Hs. *Majt.* att igien sende. Den dydige Dronning sendte mig nogle Gange Pommerantzer, Zitroner oc aff de stoere *Almenacker*[2], oc ded med en Dwerre, som er ret en hurtig Karl. Hands Moder oc Fader haffwer tiennet min sl. Søster Sophia Elisabet oc min Swoger Greff Pentz.

De kongl. Børns Hoffmesterinne, F. Sitzel Grubbe, war meget høfflig oc goed imod mig, sendte mig adskillige Gange *Zitroner*, *Pommerantzer*, *Multibær* oc andre Fructer effter Aarsens Tiider.

---

[1]) Disse Vers er tidligere trykte hos Pontoppidan: Marmora Danica T. 1. pag. 265; Thura: Gynæceum Daniæ p. 45—46: Bang: Saml. af nyttige Mat. 2, 158; Hofman: Portraits histor. 5 partie pag. 92 og Danske Adelsmænd II, 332; Schønau: Saml. af lærde Fruentimer S. 402—3, o. a. St.

[2]) Rimeligvis tyske. Maaske menes den i Hamborg udgivne «Historien-Calender», der var i Kvart.

En Iomfrue, som war aff Slæct en *Donep*[1], sendte mig oc et Par Gange Fruct.

Iomfruerne til Hoffwe sendte mig engang noget forwirret Silcke aff Orme-Silcket, de wille spinde aff oc icke wiste wel att omgaaes med; loed mig bede att reede ded[2]. Ieg haffde anden Tiidsfordriff, som ieg icke gierne effterloed (thi da war ieg i Arbeede for att samle miine Heltinner), men ieg giorde dennem ded dog til Willie. Mit nesten 20 Aars Fengsel kunde icke formilde Encke-Dronningens Hiærte imod mig (der ieg dog med en goed Samwittighed kand widne for Gud, att ieg aldrig weed att haffwe giffwen hender Aarsage til sin fattede U-naade). Min allernaadigste Arffwe Konge war saa naadig, loed nogle Gange i forrige Aaringer weed siine høye *Ministri* giøre Forbøn for mig hoes sin kongl. F. Moder. Da war Swarret meget hart, oc derris Titler «Forrædre» oc «lige saa goede som ieg»[3]; wiiste dennem paa Døren. All den Naade, mig aff Kongl. *Majt.* wederforis, som: med ded uderste Rom, med et større Windue, med Penge, ieg selffwer maatte raade for, oc den regierende Dronnings Goedhed imod mig, fortrød Encke Dronningen paa ded hæfftigste; gaff oc sin Mißhag paa wærste Maade Kongl. *Majt.* tilkiende. Oc saa som hun oc haffde spurt (hun haffde Fißel Tuudre[4] nock), att ieg haffde et *Clavicordium*,

---

[1]) Jeg har ikke for disse Aars Vedkommende fundet nogen Fortegnelse over Hoffets Damer. Derimod nævnes i Zahlkammer-Regnskabet for 1682—83 en Kammerjunker Donep.

[2]) Reede ded ɔ: bringe det i Rede.

[3]) Jvfr. ogsaa Danske Magazin 4 R. VI, 98.

[4]) Fißel Tuudre ɔ: Øretudere.

fortrød hender ded særdelis, oc talte hun Kongen ille til derfor; huor ud offwer Slosf. kom til mig en Dag oc sagde, att Kongen haffde spurt hannem ad, huor hand kom til att flye mig et *Clavicordium*. «Ick», sagde Slosf., «stund verbast[1], wuste nicht, wat ick seggen skolle». (Ieg tenckte: du weest ickun lit, hwad der skeer paa Taarnet. Ieg saae hannem icke offwer tre Gange om Aaret.) Ieg spurte, hwem der haffde sagt Kongen aff ded *Clavicordium*. Hand swarte: «De aalde Königinn; se häfft ere *Spionen* öffwer all, end se häfft den König so hart thogesprocken, dat het en Schande is, dat he Iu so grote Friiheit gifft»; tog med ded samme til *Clav.*, lige som hand wille tage ded med sig (oc sagde:) «Ii moeten dat nicht häbben». (Ieg sagde:) «Laet Ii dat staan; ich hebbe Verlöf fan Ih. *Maj.* miinen allergnedigsten König för dat Gelt, mii gnädigst vergönt is, tho kopen, wat ick wil tho min Tiidsverdriff. Dat *Clavic.* is kehnen im Wege und de königliche Frue Moder tho kehnen Schaden». Hand drog alt derpaa oc wille tage ded neer (ded stoed paa et Skaff, ieg haffde kiøbt mig). Ieg sagde (med noget haard Ryst): «Ii söllen mii dat staan laten, bit Ii mii min Gelt wedergewen, dat ick daför gegewen häbbe; so möge Ii dar mit doen, wat Ii wil». (Hand sagde:) «Dat wil ick den König säggen». Ieg bad hannem saa giøre. Der bleff siden intet om talt[2], oc haffwer ieg ded *Clavicor-*

---

[1]) Se foran S. 119 Anm. 2.

[2]) I Randen er bemærket: «*Slosf. sagde mig siiden, att Kongen haffde leet, den Tiid hand sagde Hs. Mt. mit Swar om* Clavicordiummet, *oc sagt: «Ia, ia»*».

dium endnu, leger dog siælden der paa. Skriffwer oc haster med att iklæde miine *Heltinner*, paa ded ieg kunde faa ded færdig, att icke Sygdom eller oc Døden skulle ded forhindre, att ieg icke kunde fuldende ded, eller oc den Wen, ieg ded betroer, kom fra mig[1], saa kom ded icke i Eders, miine hierte kiære Børns, Hænder.

Den 24. *Septr.* bleff min Skriffte Fader *M. Iohan Adolf* forfremmet; bleff Probst til *wor Frue Kircke*[2]. Hand tog en meget beweglig Affskeed, oc haffde hand betient mig oc wærret min Trøst næsten 6 Aar. Gud weed, huor nødig ieg mistede hannem!

1684. I Begyndelsen aff dette Aar war min Skriffte Fader H. Peder *Collerus*, som da war Slotz-Præst. Besøgte mig oc med sin Trøst-Predicken hwer 6 Vger. Er en lær Mand, men icke Bornemand[3].

Den 3. *April* bleff mig sendt i Dronningens Naffn en gammel skrøbelig Hund (ieg meener, att Iomfruerne sendte den for att wære den Umage quit). Den war bit aff en Maar Kiæfften itue, saa Tungen hengte ud paa

---

[1]) Efter dette Udtryk at dømme maa den paagjældende «Ven» (jvfr. S. 260) uden Tvivl søges blandt Leonora Christinas Omgivelser i Fængslet, og det kan da næppe være nogen anden end den ofte nævnte Peder Jensen Totzløff, hvem hun holdt meget af, og som i en senere Tid hyppigt var hendes Gjæst paa Maribo Kloster.

[2]) Jvfr. S. 266 Anm. 1.

[3]) Peder Danielsen Colerus (f. 1631) var forst Slotspræst ved Frederiksborg Slot og Sognepræst til Hillerød og Herlev Menigheder, blev derefter Sognepræst til Ljunge og Uggeløse Menigheder og 1683 Slotsprædikant paa Kjøbenhavns Slot. Han døde i denne Stilling 1707.

den eene Siide. Alle Tænderne ware borte aff Munden; der war en Hinde offwer ded eene Øye. Hand hørte ickun lit, skiuttede paa den eene Siide. Ded slemste war, att ded war meget kiendeligt, att hand haffde wilt prøffwet Kiærlighed offwer sin Formue. Mig bleff sagt, att Hs. *M.* Dronningen haffde meget ælsket den Hund. Ded war en liiden *Bollognes*; hands Naffn war *Cavaillier.* Dronningen meente, att den icke lenge skulle wære mig til Beswæring. Ieg haabtist ded samme.

Den 12. *Aug.* dette Aar fuldendte ieg mit forretagende Werck, oc som miine Klat Skriffter ware om alleslags rooßwærdige Quindis Persohner, baade om striidbare, om fornufftige Regentinner, om troefaste, om kyske, om gudfryctige, om dydige, om ulyckelige, om lærde oc om standhafftige, saa syntist mig, att de icke alle kunde regnis for *Heltinner* att wære, uddrog nogle aff dennem oc deelte dennem i trende Parter, under Tittel aff *Heltinners Pryd.* Den første Part fremforer de striidbare *Heltinner* i derris Pryd. Den anden Part melder om troefaste oc kydske *Heltinner.* Den tredie Part fremleder de standhafftige[1]. Hwer Part haffwer sin 1684.

---

[1]) Af Værkets første Part — men muligt dog i en senere Redaktion end den, der her omtales — haves en Afskrift i Karen Brahes Bibliothek (Nr. 315, 4to). Dens Titel er: *Hæltinners Pryd. Den Første Part, Som melder om fornuftige Strii*[*d*]*bare* **Regierende Hæltinner.** Den indeholder Karakteristiker og Levnedsbeskrivelser af følgende Kvinder: Deborah, Dronning Margrete, Tyre Danebod, Elisabeth af England, Tomyris, Isabella af Kastilien, Zenobia, Johanna af Montfort, Artemisia, Svanhvita, Lagertha, Berenguela af Kastilien, Hetha, Margrete af Parma, Semiramis, Amage, Victorina, Voada, Olafa, Camilla, samt Amazonerne Marpesia, Lampedo, Antiope,

Appendix. Ieg haabis til Gud, att dette mit Fengsels Arbeede skal komme Eder, miine hiærte kiære Børn, til Hænde. Her effter, om Gud wil, saa wil ieg sancke de andre, som: forstandige, lærde, gudfryctige oc offwerbleffne dydige, dennem effter derris Forreholdende iklæde oc udstaffere[1].

Orithyia, Penthesilea og Thalestris. — Nærmere om dette Arbejde se mine Skrifter: Leonora Christina paa Maribo Kloster S. 41 flg. og Leon. Chr.s Historie II, 263 flg. og 301 flg. Paa det først nævnte Sted S. 139 flg. er trykt nogle Prøver af Leonora Christinas Arbejde.

[1]) Af et foran S. 272 Anm. 3 omtalt Brev fra Leonora Christina til den yngre Otto Sperling, af 13. Marts 1684, ser man, at hun af ham fik Oplysninger til sine «Heltinder», medens hun til Gjengjæld af sine Bøger sendte ham Notitser til Brug for det af ham paatænkte Skrift om «lærde Kvinder». Af dette samme Brev aftrykker jeg et Stykke, hvori hun beskriver en Pennetegning, som hun har gjort: «Ellers er mig bleffuen sagt aff et Stycke, som er giort med Pennen, huilcket ieg wil beskriffue, efftersom ieg wed, att Monsieur haffuer behag i sligt. Stycket er maadeligt stoert, er som et hualt Fengsel med ett Trallet Windue oc Dør. Der inde presenterer sig en dame i sørge Dragt, huilcken leedis aff en Engel oc haffuer et stooert Kaars paa Skulderen; paa Huellingen sees en Skye; der kommer en Haand vd, som holder Kaarset mit paa; enden aff Kaarset er vden for Fengselet i Himmelen. Døren er wed henders Ryg; vden for Fengselet er trende Steder tegnet i Soen; vden for Fengselet paa den siide, hun wender Ansictet, der er Solen med siine Straaler, huor imellem Straalerne en Arm vdkommer, som holder en Croone i sin Haand med tuende Palmer; neden for paa ded grønne er ett Kilde Spring. Paa et aff Fengselets Piller neden vnder staar henders Naffn oc langs vnder Stycket diße Riim, i tuende affdeelinger:

Fra Himlen er mit Kaars, Gud tyngist Ende bærer,
Min Engel leeder mig, den rette Wey mig lærer,
Til Ære-Croonens-Sted, til ded Forjette Land,
Huor Sorrig sluckis vd aff Liiffsens Kilde Wand.

Leonora Christinas Haandskrift (se Side 290 Anm.).

Fototypi Pacht & Crone. Kjobenhavn.

Om *Ionatha*, som mig nu betienner, wil ieg noget melde effter henders egen Beretning. Witløfftigheden wil ieg gaae forbi, paa hwad Maade hun kom fra sin Moder, men Meeningen er, att hun imod sin Moders Willie gifftede sig med en dansk Kiøbmand wed Naffn Iens Pedersen *Holme*. Men henders Liiff oc Leffnet med Manden (effter egen Siigende) er saa sær, saa ded er wært, att noget deraff antegnis. Effter att de ware gifft sammen (siger hun), fortrød hun ded, oc rant hender stetze i Sinde, att hun haffde fortørnet henders Moder oc giort meget ille. Moderen haffde oc skreffwen hender en haard Skriffuelse til, huor ud offwer hun sig høyligen bedroffwede oc anstillede sig meget wrangwillig imod Manden oc i mange Maader som et kællen uforstandig Barn, stønnem oc som den, der haffde tabt sin Fornufft oc fortwifflede. Ded synnis, att Manden omgickis hender oc, efftersom hun war sinnet til, thi hand loed tage Ware paa hender som paa et Barn oc handlede oc saaledis med hender. Hun sagde hannem engang, att hun haffde i Sinde att druckne sig selffwer i Pæffling Søen, en anden Gang, att hun wille slaa ham ihiæl. Manden

---

* Tre Fengsler wendis Ryg, i fierde hart er lucket,
Foruden giffuen Sag der Tyffue Wintre sucket.
Er ded end icke nock att liide for sin Mand,
Saa giff fremdelis Taal, du Gud, som eene kand.

* Langs stycket vdtydingen paa de trende Fengseler, som tegnet wiißer. Malmo, eget Huuß Arrest. Hammershuuß, et hart suelte Fengsel. Dovers, en stacket arrest, som lærte [?] etc.

Dette Stycke henger paa Døren. Ieg glemte, att vnder Fengselet[s] Windue staar skreffuen: Fengsels Tuang Himmels gang». — Jvfr. i øvrigt omstaaende Faksimile!

fryctede intet for nogen aff Deelene; dog loed hand tage Ware paa hender, naar hun gick ud, huor hun tog Weyen. Oc haffde hun fuldkommen engang sat sig for att druckne sig i Pæffling Søen, thi ded Stæd behagede hender; war oc paa Weye att gaa did, men bleff hentet tilbage. Hun slog oc Manden engang paa sin Wiiß. Hand war kommen ind en Dag halff rusendis oc [haffde] lagt sig offwer en Seng, saa Beenene stoede neere paa Gulffwet. Hun siger, att hun meente da att slaa ham ihiæl, tog en Kiæp oc wille forsøge, om hand soff, snackede wed sig selffuer høyt oc skiænte, rørte hannem sacte med Kiæppen offwer Skinnebeenene. Hand loed alt, som hand soff. Saa slog hun lided haardere. Dermed tog hand til Kiæppen oc tog den fra hender, spurte, hwad hun haffde i Sinde. Hun swarte: «Att slaa Eder ihiæl». «Hand bedrøffwede sig offwer min Galskab» (fortælte hun) «oc lagde sig paa siine Knæ, læste høyt oc bad Gud, att hand wille regiere mig med sin goede Aand oc giffwe mig Forstand». Ded artigste er, att hun engang fick i Sinde att icke wille ligge hoes Manden, wille ligge paa en Benck i Kammerset. Hand gaff hender lenge goede Ord, men de formaatte intet. Hand sagde omsier: «Klæder Eder aff oc kommer oc legger Eder, ellers saa kommer ieg». Hun actede ded intet, saa stoed hand op, klædde hender gandske nøgen aff, klatzede hender med sin Haand paa henders Gatt oc kaste hender i Sengen. Hun swær, att hun icke i nogle Dage kunde sidde op paa sin Gat, saa ded hialp, att hun foer noget i Mag siden. Saa ille tilfritz hun war med Manden, da hand war hoes hender, saa be-

drøffwet war hun, der hand war reist fra hender til West-Indien. Hand sendte hender med *retour* Skiibene allehaande Warer, som hun kunde forhandle, saa hun haffde sin goede Ophold. Saa hænder ded sig, att Manden døer i West-Indien, oc en, som fører hende de Tiidinger, berettet, att hand war bleffwen forgiffwen aff *Gouuerneuren* der sammested wed Naffn —[1] i et Giæstebud, oc ded fordi hand war ferdig for att reiße hiem, oc *Gouuerneuren* befryctede sig, att *Holme* skulle sige om hands unde Forhold. Offwer denne Berætning bleff hun forstørret, løb ud paa Gaden i bar Særck om Natten oc skiæntis med Wæcterne. Hun gick til *Admiralen* paa Holmen oc begiærte Ræt offwer den, som icke war tilstæde, oc beskylte den, hun intet kunde offwer bewiiße. Løb saa en Tiid lang, intil hun endeligen kom noget i Roelighed, oc Gud ded saa føyede, att hun kom til mig. Ieg omgaaes hender som et skrøbeligt Glas-Kar, thi hun haffwer mange Slags Swagheder. Stønnem tuiffler hun paa henders Salighed, opregner alle henders Synder. I Synderlighed begræder hun att haffwe saa høyligen fortørnet henders Moder oc dermed træcket Forbandelsen offwer sig. Naar den Angst hender paakommer, saa trøster ieg hender med Guds Ord, oc ded witløffteligen; fremdrager aff den hellige Skrifft, hwad til Guds Naadis Forsickring en boedfærdig Synder sig haffwer at forlade til. Stønnem er hun tungsinnet offwer Skrifftens Forklaring, som hender synnis icke paa alle

---

[1]) Navnet staar in blanco, men af det følgende sees, at det er Jørgen Iversen, den første danske Guvernør paa St. Thomas, som der er Tale om.

Stæder at komme offwereeens, men wære striidig imod hin anden. Der i rætter ieg hender effter min Forstand, saa hun offte tacker Gud inderligen, att hun er kommen til mig, huor hun finder Trøst oc Roelighed.

Et Aar eller noget effter, hun war hoes mig, spurte hun, at den *Gouuerneur*, som melded er, om hwilcken hun haffde for[te] Mißtancke, war kommen til Kiøbenhaffn. Sagde hun til mig: «Ieg hører, att den Schelm er kommen hid. Ieg wille gierne haffwe mit Forloff». Ieg spurte hender, huor for. «Fordi» (swarte hun) «att ieg wil myre hannem». Ieg kunde neppe holde mig for Latter, sagde dog: «Iesus beware mig! Dersom I haffwer ded Forsæt, da lader ieg Eder icke komme ud». Oc saa som hun er et Menniske, hwis Mage ieg icke haffuer kiænt, thi hun kand skiænde med haarde Ord oc haffwer sædelige[1] Udtale oc Laeder der hoes, saa wille ieg, att hun skulle sige oc wiiße mig, huorledis hun wille bære sig ad for at tage Liiffwet aff *Gouuerneuren* (hun er en liiden spærlæmmet Quinde). Saa *figurerte* hun sig, att henders Fiinde saed paa en Stoel, oc hun wille haffwe en stoer Kniiff under sit Forklæde. Naar hand sagde til hender: «Quinde, hwad wil I?» saa wille hun slaa Kniiffwen i hannem oc sige: «Ded haffwer din Schelm forskylt». Hun wille icke gaa fra ded Sted, men gierne døe igien, maatte hun ickun tage Liffwet aff hannem. Ieg sagde: «Ded er dog saa skammeligt att døe for Bødels-Haand». «O ney!» (swarte hun) «ded er ey skammeligt att døe for en ærlig

---

[1]) Sædelige ɔ: rolige.

Giærning»; oc meente hun, att den, der døde for Bødels-Haand, døde christligere end den, der døde paa sin Syge-Seng, oc ded war icke Synd att slaae den ihiæl, som haffde myrt schelmis-wiiß en anden. Ieg spurte hender, om hun icke meente, att den syndede, som slog een anden ihiæl. «Ney» (swarte hun), «om den haffde forskylt ded». Ieg sagde: «Ingen maa wære sin egen Dommer, hwercken effter Guds eller Menniskens Lowe; oc hwad siger oc befaler os ded 5. Gud[s] Bud?» Hun swarte der til med forrige Ord, gierne att wille døe, om hun maatte tage Liiffwet aff den Schelm. (*N.* Man skal wiide, att hun sagde, hun maatte icke for mig, thi ieg wille icke lade hender komme ud.) Hun giør Synd aff ded, som er ingen Synd, oc ded, som er Synd, wil hun icke lade paßere for Synd. Hun siger, att ded er Synd att slaae en Hund, en Kat eller Fuell ihiæl: de uskyllige Beester giør intet ont; ia ded er enda større Synd att sulte de arme Beester. Ieg spurte hender ad engang, om ded icke war Synd att æde Kiød. «Ney» (swarte hun), «den, der haffwer slaget Bestet ihiæl, den haffwer giort Synd». Hun swær, att om hun endeligen skulle gifftis oc haffwe enten en Slacter eller en Bødel, da wille hun heller haffwe den sidste. Hun fortæller adskillige Trætter, hun haffwer hafft med dennem, som enten haffwer slaget derris egen Beester eller sultet dennem. En Fortælling wil ieg icke forbigaa, som er heel artig. Hun saalte (siger hun) engang en Slacter nogle Swiin. Der Slacter-Swennen wille binde Swiinenis Fødder sammen oc bære dem bort paa en Stang, da ynckedis hun offwer de arme Swiin oc sagde: «Hwad, wil I

tage Liiffwet aff dem? Ney, ded wil ieg icke!» kaste Pengene til dem igien. Ieg spurte hender: om hun icke wiste, att man slacter Swiin? hwad hun meente, huorfor Slacteren haffde kiøbt dem? «Ia» (swarte hun), «ded wiste ieg wel. Haffde hand wilt laded dem gaa paa derris Been, da haffde ieg icke skiøt derom; men saa att binde de arme Beester oc høre dennem skriige, ded kunde ieg icke liide». Ded skulle wære for witløfftigt att optegne alle henders *extravagante* Griller, hun om sig selffwer fortæller. Men med all ded er hun icke taabelig, oc troer ieg nock, att hun er den troe, som hun ælsker. Mig tien hun meget wel oc med stoer Omhygelighed.

Bemelte *Gouuerneur*, der hand war paa Reisen igien tilbage til *West-Indien*, bleff hand aff nogle Fanger, som ware paa Skiiberommet[1], ihiæl slagen. Skiibet med Morderne kom weed underlig Hændelse til Kiøbenhaffn; [bleffwe] for derris Misgiærningers Skyld dømt til Døde[2].

---

[1]) Skiiberommet ɔ: Skibet.

[2]) Om de Begivenheder, hvortil her sigtes, findes en udførlig Beretning i Extraord. maanedl. Relationer 1683 S. 350—51 og 367—68. I Slutningen af Aaret 1682 var Skibet «Havmanden» afgaaet fra Kjøbenhavn til St. Thomas, medforende en Del Fanger. Det var imidlertid ikke kommet ret langt, før der udbrød Mytteri blandt Mandskabet, som nu, i Forening med nogle af Fangerne, myrdede Kaptajnen og en hel Del andre Personer, som var om Bord, deriblandt ogsaa Exguvernøren paa St. Thomas, Jørgen Iversen, og hans spæde Søn. Senere lykkedes det dog en af de Fanger, som ikke havde deltaget i Komplottet, at blive Herre over Skibet, som han nu førte hjemad igjen. Det stødte paa Grund udenfor Gøteborg, men ved den derværende Guvernørs Bistand reddedes Besætningen, og Rebellerne førtes nu til Kjøbenhavn, hvor en Del af dem kort efter henrettedes.

Ionatha syntis, att *Gouuerneuren* haffde faaet alt for goed en Døe, oc att ded war Synd, att nogen for den Skyld skulle miste Liiffuet. Ieg øffwer mig med *Ionatha* i ded engelske Sprog. Hun haffwer glemt noget aff sit Modersmaal, efftersom hun i mange Aar ingen haffwer hafft att øffwe ded med; oc saa som hun læβer flittig den engelske Bibel, oc hun icke saa liige forstaar alle Ord, saa underwiiβer ieg hender, efftersom ieg icke alleeneste aff forregaaende oc efterfølgende Ord kand wiide Meeningen, men endoc, att somme Ord træcker ud paa fransøsk, dog med anden *accent*. Oc kommer wii tiit i Tale med hin anden om Udleggelsen aff Skrifften. Hun siger sig att wære *calvinsk*, er dog icke i de *Calvinisters* Meening. Ieg *disputerer* aldrig med hender i henders Meening. Hun gaar altiid til Alters i Dronningens Kircke[1]. Der hun engang kom derfra til mig

---

[1]) Ved «Dronningens Kirke» menes ikke, som man maaske kunde tro, Reformert Kirke (til hvilken Grundstenen først blev lagt — af Dronning Charlotte Amalie selv — den 20. April 1688), men en Sal med nogle tilstodende Smaaværelser paa det gamle Kjøbenhavns Slot, hvor Dronningen allerede flere Aar, før Reformert Kirke blev opført, havde holdt sin Gudsdyrkelse, og hvortil det i det mindste taaltes, at ogsaa andre af hendes Trosbekjendelse fik Adgang. I en i Rentekammerarkivet opbevaret Fortegnelse over Slottets Inventarium 1679 findes de nævnte Lokaliteter opførte under en ganske lignende Benævnelse som her, nemlig: «Droning. Mayt. Kircke, I det forste Inventarium kaldit Prindtz Jørgens forige Gemacher». Til Kundskab om Størrelsen af den Menighed, som her forsamlede sig — man vil erindre, at de reformerte først 1685 fik virkelig fri Religionsøvelse — skal jeg anføre, at der i den omtalte Fortegnelse nævnes følgende Siddepladser i selve Salen: «Tolf Stoele med røet Leder. — En Benck med Røgstøcke, bekled med roed Klede. — Tiufge gemehne Fyrrebencke». —

igien, sagde hun att haffwe hafft en Samtale med en Quinde om *Religionen*, hwilcken haffde sagt hender i henders Øygne, att hun war ingen *Calvinist*. Ieg spurte hender ad, [aff] hwad *Religion* den Quinde holte hender da for att wære. Hun swarte: «Ded maa Gud wiide. Ieg bad hender skiotte sig selffwer (sagde *Ionath[a]*, «ieg war en Christen, oc tenckte ieg paa Eders Naadis Ord (men ieg sagde dem intet), att alle de, som troer paa Christum oc leffwer christelig, de erre Christne, ihwad Naffn de giffwer derris Troe».

I dette 1684. Aar saae ieg Encke Dronningen falde need aff den Stoel, hun hitzis op med til Kongens Gemack. Stoelen løb paa Tritzerne for hastig need, saa hun falt neeßkrus need oc støtte sig paa Knæerne. Samme Aar tiltog daglig henders Swaghed, men hun holte sig stærcker, end som hun war; loed sig see til Taffels meget udsmøcket, oc imellem Maaltiiderne holte sig inne.

Ieg begaff mig til ett gott Taal, dictede efffterfølgende:

En Beretning om **Minde** oc **Moed**,
Gud til Ære optegnet aff den *L*iidende *C*hristinne
i henders Alders 63. oc Fengsels nesten 21. Aar.

Den Tiid, som er forbi, kand ingen til sig hænte,
Ey heller gamle Folck de Ungdoms-Blomster wænte;
Dog kand gott *Minde* læt fremfaret søge op,
Oc *Moded* giffwe Krafft en gammel Wißen-Krop.

Jvfr. ogsaa Dansk Minerva 1816, Februar, S. 42 flg.; Danske Saml. 2 R. III, 65 og 69.

Men hwor til skulle ieg Huekommelsen bemøye
Min Ungdoms-Welstands Iord med sit Siær[1] att ompløye?
Den Iord nu ligger ley[2] oc kand ey giffwe Fruct,
De Fuurer bliffwer strax aff onde Fald tilluct.
I lyckelig Opwæxst, i Æris Glædskabs-Dage
Da skiønte ieg kun lit ded ræt i ont att tage;
Der Alderen tiltog, tiltog oc Weddermoed,
Ded gick mig icke saa, som ded for Werden loed.
Den Æcte-Stand Wee-Stand, Høy-Æris Stand den føder
De Fiinder uden Tal, saa begge Sorrig møder.
Bort Ære, Riigdom, Stand, nu wiiger aff mit Sind!
I drog fra min Boe-Pæl med en sterck Hwirwel-Wind,
I Fængsel læffnte mig, der er ieg bleffwen gammel;
Hwad kan ey *Mact* oc *Niid*, naar de findis sammel?
Guds Goedhed mindis wil, som racte mig sin Haand,
Der tyngist war mit Kaarß, oc haardist miine Baand.
Der alt ont hoffwitku[l]ds indfalt paa mig tilliige,
Da bød Gud, Trøstens-Aand fra mig ey skulle wiige,
Men giffwe Hiærtet Krafft oc styrcke Siæl oc *Moed*,
Ded øyenskinlig saaes, att Gud war med mig *goed*.

Hwad *Moed* udrette kand, wil ieg nu lit betracte.
Den, dermed pryded er, maa sig wel lycklig acte;
Den giffwer Ungdoms-Blußi et fortorret Liiff,
Opfrisker gammel Krop, som er swag, kaald oc stiiff.
Ieg meener saadant *Moed*, som aff Fornufften foris,
Oc ey Dumdristighed, som aff Udyd oprøris.

---

[1]) Siær ɔ: Skær, Plovjærn.
[2]) Ley ɔ: udyrket.

Ded snarer hænder sig, att *Moeded* falder plat
For fyrig ungen Mand, som Lycken hår forlat,
End for en gammel Mand, der weed, hwad Werden giffwer,
Aff lang Forfarenhed, oc hwad Spil Lycken driffwer;
Den fatter et got *Moed*, som er et skiudfrii Skiold
Mod alle haarde Puff oc Mactens Offwerwold.
Moed giør et roeligt Sind oc wulder, man betracter
Forfængelige Ting, som man bør, oc ey acter
For anded end for Laan, som icke holdis kand
En eeneste *Minut*, naar æsker Eyermand.
Moed Bloded frisker op, som Krafft igien uddeeler
Til Leffwer, Lunge, Milt oc andre Kroppens Leeder;
Moed giffwer Lyst til Maed, Fordøyelsen der til,
Om man ey Maffwen selff slæt offwerlade wil.
Moed fræmmer søden Søffn, som Angist Qwalmer lætter,
Forhindrer Fantasi oc Drømmens Skrecke Sprætter;
Moed wiiβer, at man kand aff Fengsels beeske Urt
Udsue Honning-Trøst, wel lutret, reent oc purt.

Wel mig, mit Sind er frisk! Karsk erre miine Læmmer,
For min forfalden Stand ieg mig ey meere græmmer;
Min Hørelse, mit Syen, min Følelse, Luct oc Smag
Gud naadelig endnu mig under denne Dag.
Paa mig kand kiændis grant Guds Mactis stoere Under;
Hwer sige med mig saa: O Høyheds dybe Grunder,
Som i ded skrøbelig, i ded, som er foract,
I høyen Alderdom bewiiβer sin Almact,
Du ubegriibelig, lær mig dig ræt at dyrcke!
Giff mig en ny wiβ Aand, i Sandheds-Troe mig styrcke!

Tag icke bort mit Moed, Naturens Laan oc ey,
Indtil min Siæl farer hen den Offwer-Himmels-Wey.

Skreffwen 1684. den 28. *Februarii*, som er 36 Aars Dagen, att høyloffligste Konning *Christian* den fiærde sagde Werden Goede Nat, oc ieg min Wersens Welfart.

Nu er ieg i mit 63. Aars Alder oc dette Fengsels 20. Aar, 6 Maaneder oc 15 Dage; haffwer saa slit tredie Parten aff miine Leffnets Aare i dette Fengsel. Gud wære loffwet, att saa megen Tiid er forbi; haabis, att de øffrige Dage icke bliffwer mange.

Anno 1685 den 14. *Ianuario* forlystede ieg mig att giøre nogle Riim, hworaff Sandhed skiæmptswiiß kand udtydes, under *Tittel:*

En Hund wed Nafn Cavaillier forteller sin Skiæfne.

De Riim formoder ieg oc att komme Eder, miine hiærte kiære Børn, til Hænde[1].

Den 20. *Feb.* døde den kongl. Frue Moder, Dronning *Sophia Amalia*. Hun formodede icke, att Døden skulle saa hastig giæste hender; men der hun aff Doc- 1685.
torn bleff adwaret, att ded syntist, Døden icke wille lengre lænte[2], adtraadde hun att tale med sin Søn. Men Døden wille icke biie Kongl. *Majts.* Ankomst, att den kl. Frue Moder kunde sige hannem et Ord. Liiffwet haffde hun enda; saed paa en Stoel, men maaleløß, oc lided der effter saa siddendis opgaff hun sin Aand.

---

[1]) Digtet, som hentyder til hendes egen og hendes Mands Skjæbne, er trykt hos Hofman: Danske Adelsmænd II, 326—31.

[2]) Lænte ɔ: tøve.

Effter denne Dronnings dødelig Affgang war ieg meget iblant Folckis Tale. En Part meente, att ieg kom paa frii Foed. Andre troede, att ieg nock kom ud aff Taarnet paa et anded Sted, men naaede icke Friiheden.

Ionatha, som, nogle faa Dage førend Dronningen døde, først haffde spurt aff Ole Taarngiemmer, att der bleff beden for Dronningen i Kircken (der ded dog war offwer 6 Vger siiden, den Bøn bleff afflæst aff Prædickestoelen), bleff tillige med Ole meget bedrøffwet. Ole, som tilforne haffde trøstet sig oc hinder med Dronningens *Lacqueiers* Beretninger, att Dronningen gick til Bords, war ellers wel, haffde stønnem noget ont aff Hoste, syntist nu, att der maatte wære Fare hoes, saa Døden kunde følge; fryctede, att dersom Dronningen døde, ieg da maaskee kom ud aff Fengselet. De giorde derris beste att døllie derris Sorrig, men ded haffde ingen Skick. De mengte nogle smaa Taarer sammen saa himmeligen. Ieg loed saa, som ieg icke merckede ded, oc som ingen sagde noget der om til mig, saa gaff ieg oc ingen Anleding att tale om den Materi. Ieg haffde for lang Tiid siden sagt for *Ionatha* (som tilforne til en aff miine andre Quinder), at ieg meente icke att døe paa Taarnet. Ded mintist hun, talte der om. Ieg sagde: «Alt staar i Guds Haand. Hand weed best, hwad mig er gaffnligt paa Siæls oc Legemets Wegne; hannem befaler ieg mig». *Ionatha* oc Ole leffwede saa hen imellem Haab oc Fryct.

Den 15. *Marti* holte den regierende Dronning sin Paaske. Da kom *Ionatha* fra Henders Majts. Kircke

heel fornøyet, sagde, att en fornemme Persohn haffde sagt hender, att ieg torde icke tencke, ieg kom ud aff mit Fengsel, fordi att Encke Dronningen war døe; ded wiste hun langt bedre, oc hun soer der paa (i huor offte ieg spurte hender om den Persohn, hwem den war, saa wille hun dog icke næffne den). Ieg loe aff hender oc sagde: «Den Persohn, i hwem den er, da weed den liige saa meget der aff, som enten I eller ieg». *Ionatha* war fast i sin Meening, att den Persohn wel wiste ded. «Hwad wil I sige?» (sagde ieg) «Kongen selff wed ded icke endnu; huorledis skulle saa andre wiide ded?» «Kongen icke? Kongen icke?» (sagde hun saa sactmodeligen). «Ney, Kongen icke!» suarte ieg. «Hand weed ded icke, førend Gud skyder hannem ded i Sinde oc saa gott som siger til hannem: Nu skalt du lade den Fange komme ud!» Hun bleff noget sum[1], sagde dog intet. Oc efftersom hun oc Ole hørte intet meere tale om mig, saa ware de trøstige.

Den 26. *Marti* holtist den kongl. Frue Moders Liig-Begiængelse, oc bleff henders Liig ført til *Roskild*.

Den 21. *April supplicerte* ieg Kongl. *Majt.* paa effterfølgende Maade. Ieg haffde høyloffligste Konning *Christian* den *fiærdis* Billede i Kaa[be]rstycke, noget lided oc i *Oval*. Ded haffde ieg *illumineret* med Farffwer oc laded giøre en udsnitzet Ramme omkring, den selffwer forgylt. Bag paa Stycket satte ieg efterfølgende Ord:

---

[1]) Sum ɔ: mut.

Min Sønne Søn oc største Nafne,
Du ligner mig i Mact oc Moed;
Lad ded min Læfning oc nu gafne,
At du som ieg est Naade goed.

Her hoes haffde ieg skreffwen Hs. høye *Excellentz Gyldenløwe* til[1], tienstligen beded hannem for^te^ *Supplicque* Kongl. Majt. vnderdanigst att offwerlewere oc sig mig att antage oc til Befriielse forhiælpe. Hands høye *Exc.* war da noget *incommoderet* aff sin gamle Swaghed[2], saa hand icke selffwer saa snart mundtlig kunde tale for mig; bad en goed Wen Kaabberstycket i all Underdanighed att offwergiffwe, hwilcket skeede den 24. *April*[3].

Aff alt dette wiste *Ionatha* intet. *Peder Iensen Tøtzløff* war den, som war Bud for mig. Hand haffwer werret mig en Trøst i mit Fængsel, bewiist mig adskil-

---

[1]) Gyldenløve var uden Tvivl en af dem, som var Leonora Christina mest velvillig stemte og gjorde mest for at udvirke hendes Løsladelse; jvfr. Danske Saml. 2 R. III, 37—39; Danske Magazin 4 R. VI, 98 og IV, 284, paa hvilket sidste Sted der sikkert ikke mindst tænkes paa ham. Ogsaa efter at Leonora Christina var løsladt af Fængslet, var han hende en god Støtte; se mit Skrift: Leonora Christina paa Maribo Kloster, passim.

[2]) Formodentlig den samme, som Borri i sin Tid mentes at have helbredet ham for, se Herholdt og Mansa: Saml. til den danske Medicinalhistorie I, 176—77.

[3]) Dette Billede kom senere paa Kunstkammeret (se Marmora Danica I, 122; Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse I, 488) og opbevares nu paa Rosenborg; se bl. a. P. Brock: Rosenborg Slot. Illustreret Vejledning. 1884. S. 119. I Originalen lyder de to sidste Linier med en lille Ændring saaledes: «Ach lad ded nu min leffning gaffne, Du oc som ieg est Naade-Goed».

Ulrik Frederik Gyldenløve.

Efter et Maleri paa Frederiksborg.

lige Tiennester, saa ieg er hannem meget forplict. Oc beder ieg Eder, miine hiærte kiære Børn, hands imod mig erwiiste Tiennester i alle muulige Maader att wedderlegge.

Den 2. *Maj* kom ieg paa Tale iblant Gemeene-Mand, att ieg wist kom ud aff Fængselet; oc ware adskillige, som spurte Taarngiæmmeren: om ieg kom ud i Afftis, oc huor til Dags? saa Ole begynte att grue, kunde icke holde sig saa sterck, som hand giærne wille. Oc sagde hand til mig med bedrøffwet Mæle: «Min goede Herr Frøcken![1] I kommer wist nock ud. Der erre de, som meener, att I allerede er ud[e]». Ieg sagde: «Ded raader Gud for». «Ia», sagde hand, «huorledis wil ded gaa med mig?» Ieg swarte: «I bliffwer Taar[n]giæmmer, som I nu er». «Ia» (sagde hand), «i skiønne Maade»; wente sig, kunde icke holde sig for Graad oc gick bort. *Ionatha* fornam da, att min Forløßning stundede til, wille skylffwe sin Sorrig; sagde: «Ole er meget bedrøffwet, men icke ieg» (oc Taarene stoede hender i Øygnene). «Der sigis dog forwist, att Kongen wil [reiße] offwer-morgen. Skal I ud, saa skeer ded i Dag». Ieg sagde: «Ded weed Gud». *Ionatha* meente, att ieg haffde dog wist Haab. Ieg sagde att haffwe hafft Haab siden første Dag, ieg bleff fængselet, att Gud skulle endeligen forbarme sig offwer mig oc see til min Uskyllighed. Ieg haffwer stetze beded Gud om Taalmodighed til att forwente hands Hiælpis Time, oc

---

[1]) Om et lignende Udtryk: Hr. Frue, se (P. Ross:) Skildringer af Biskop Rasmus Møllers private Liv. 1871. S. 31.

den haffwer oc Gud naadeligen forleenet mig. Er Hiælpens Tiime nu kommen, saa wil ieg bede Gud att giffwe mig den Naade hands stoere Welgierninger rætsindeligen att erkiende. *Ionatha* spurte, om ieg icke war wiß paa att komme ud, førend Kongen reißer til Norge; der sagdis for wist, att i Morgen tiilig wille Kongen begiffwe sig paa Reißen. Ieg swarte: «Der er ingen Wißhed i tilkommene Ting. Der kand komme Forfald i Kongens Reiße, oc der kand komme ded, som kand forhindre min Friihed, om den enskiønt kand wære *resolueret* denne Tiime. Dog weed ieg, att mit Haab icke beskæmmis. Men I forbærger intet Eders Sorrig, ieg fortencker Eder intet. I haffwer Aarsage att sørge, thi I mister med min Friihed Eders aarlige stoere Løn oc Eder[s] Ophold[1]. Mindis I, huor offte ieg haffwer sagt Eder tilforne, att I icke skulle sætte Eders Penge saa liiderligen[2] hen paa den Søn, I haffwer. I kunde icke wiide, huorledis ded kunde gaa Eder paa Allerdommen. Om ieg dode, saa saed I udi Armod, thi saa snart faar I icke Penge, att de io giffwis ud for den Drengs Lære, som icke weed Eder ringste Tack derfor[3]. I haffwer selff fortalt mig om hands onde Sind, oc huor ille hand haffwer swaret Eder, naar I haffwer wilt lære paa hannem. Nu for nogen Tiid siden haffwer hand icke tort, fordi ieg læste hannem sin Texst oc truede ham att

---

[1]) I Randen er bemærket: «*Quinderne, som betiente mig, finge huer Maanet 8 Rdr.*»

[2]) Liiderligen ɔ: letsindigt, daarligt.

[3]) I Randen er bemærket: «*Hun loed ham lære Bilschnider Handw[e]rck*».

forhiælpe hannem i Tuct-Huußet. Ieg frycter, att hand bliffwer Eder en ond Søn». Dermed loed hun Taarerne derris frii Gang oc bad, att dersom ieg kom ud, ieg da icke wille forlade hender. Ded loffwede ieg, saa fremt ded stoed i min Mact; thi ieg kunde icke wiide, huorledis miine Wilkor kunde bliffwe[1].

Ded stoed saa hen i nogle Dage, saa *Ionatha* oc Ole wiste intet, hwad der wille bliffwe aff.

Den 19. *Maj* om Morgenen wed 6 Slæt pickede Ole noget sacte paa den uderste Dør. *Ionatha* gick til Døren. Ole sagde saa sacte: «Kongen er alt borte, hand reiste Klocken 4»[2]. Om hands Glædis Haab war stoer, wed ieg icke, men den warte ickun stacket. *Ionatha* sagde mig Olis Tiiding. Ieg ynskede Kl. *Majt.* Lycke paa hands Reiße (ieg wiste alt, hwad *Ordre* der war udloffwet), oc syntist mig paa henders Ansict, att hun war nogenledis *content.* Klocken 8 kom Tøtzløff op til mig oc berettede, att Groß *Canzeler* Greff *Allefeldt*[3] haffde sendt Sloßfogden en kongl. *Ordre*, att ieg

---

[1]) Om Jonatha fulgte med Leonora Christina til Maribo Kloster, er maaske tvivlsomt. Hun omtales ikke som værende der af Dorthea Sophie Urne, der ellers giver saa mange detaillerede Efterretninger om Leonora Christinas Ophold paa dette Sted, ja endog om hendes Tjenestetyende (se Danske Saml. V, 209 flg., og mit Skrift: Leonora Christina paa Maribo Kloster S. 77 flg.). At Jonatha dog i det mindste lejlighedsvis kom til Maribo Kloster, sees af det sidst anførte Skrift S. 130.

[2]) Rejsen gik over Kolding til Norge.

[3]) Frederik v. Ahlefeldt, 1661 Statholder i Kjøbenhavn og senere Statholder i Hertugdømmerne, 1665 tysk Rigsgreve, 1672 ophøjet i den danske Grevestand som Greve til Langeland, efter Griffenfeldts Fald Storkantsler, Præses i Gehejmekonseillet etc. Dersom et Brev fra Leonora Christina til en unævnt, som er udgivet af

skulle mit Fengsel entledigis oc gaa der ud, naar ieg wille (den *Ordre* war aff Kl. *Majt.* underskreffwen, Dagen førend *Majt.* reiste[1]). Hands høye *Exc.*[2] war reist med Kongen. Tøtzløff spurte, om ieg wille, hand skulle lucke, efftersom ieg nu alt war frii. Ieg swarte: «Saa lenge ieg er inden Fængsels Dørene, saa er ieg icke frii; wil oc ud med Manner[3]. Lucker Døren oc hører, hwad Søster Daatter, Frøcken *Anna Catharina* Lindenow[4], siger, om Hands høye *Exc.* ingen Bud haffwer

---

mig i Danske Saml. 2 R. I, 222—23, er skrevet til Grev Ahlefeldt — hvad der er sandsynligt —, maa man antage, at Leonora Christina har stolet paa, at han var hende venskabelig sindet, og der er i Virkeligheden Omstændigheder, som tyder paa, at han havde megen Fortjeneste af hendes Losladelse (se mit Skrift: Leon. Chr. paa Maribo Kloster S. 92, Anm. 2). I øvrigt sees ogsaa den franske Regering ved denne Tid at have intercederet for Leonora Christina, og den svenske Afsending i Danmark mente endog, at Frigivelsen skyldtes denne Intercession; se Danske Saml. 2 R. IV, 187—88 og V, 140.

1) Denne Befaling kjender jeg ikke, men derimod en anden af 18. Maj 1685, som supplerer hin og er stilet til Overrentemester Peder Brandt. Den lyder saaledes: «Saasom Vi af sær Ko. Naade allernaadigst haver bevilget og forundt Fr. Eleonora, som, naar Vi ere bortrejste, efter Vores allernaadigste Tilladelse af det Blaa Taarn udkommer, til hendes Ophold fem hundrede Rigsdaler til aarlig Pension, som hende kvartalvis af Vort Zahl-Kammer rigtigen skal betales og begynde fra dette Vort Brevs Dato og saaledes i hendes Livs Tid kontinuere, saa er Vores allernaadigste Villie» osv. (Orig. i Rentek. Ark., Kgl. Befalinger 1685, Diverse Dokum.).

2) Gyldenløve.

3) Om dette Udtryk se mine Skrifter: Leon. Chr. paa Maribo Kloster S. 1 flg., og Leon. Chr.s Historie II, 275 og LXII.

4) Hun var en Datter af Leonora Christinas i det foregaaende oftere nævnte Søster Elisabeth Augusta og Hans Lindenov til Iversnæs. Som det sees heraf og af det følgende, var det hende

sendt hender (effter Løffte), førend hand drog bort». Tøtzløff lucte oc gick mit Ærinde. Der Tøtzløff war borte, sagde ieg til *Ionatha:* «Nu i Iesu Naffn, i Afften kommer ieg ud! Sancker Eders Tøy tilsammen oc lucker ded i Laaß; saa wil ieg giøre wed mit oc lade ded staa her, intil ieg kand lade ded affhente». Hun bleff noget betuttet, dog icke bedrøffwet; tackede Gud med mig, oc der til Middag bleff opluct, oc ieg spiißede, loe hun aff Ole, som war meget bedrøffwet. Ieg sagde hender, att Ole maatte wel sucke, der falt et fit Stycke Flæsk aff hands Kaal.

Tøßløff bragte mig Swar fra Søster Daatter, att Hands høye *Exc.* haffde laded hender wiide, att ded stoed hender friit for att følge mig need aff Taarnet, om hun wille; bleff saa foraffskeeded[1], att hun wille komme sille op samme Dags Afften.

Slosf. hastede meget for att bliffwe aff med mig, sendte Taarngiemmeren imod Afftenen til mig oc loed spørge, om ieg wille icke ud. Ieg loed sware, att ded war for lyst (maaske att der ware *curieuse*, som haffde Lyst at see mig).

Ieg loed wed en goed Wen fornemme hoes Hendis *Majt.* Dronningen, om ieg icke maatte haffwe den Naade att neederkaste mig for Hs. *Majts.* Fødder (ieg kunde komme paa Dronningens Gemack igiennem Løngangen,

---

og ikke hendes Søster, Friherreinde Sophie Amalie L. (som C. H. Brasch antager i sin Vemmetoftes Historie II, 40), der førte Leonora Christina ud af Fængslet. Forvexlingen stammer uden Tvivl fra Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 234.

[1]) Foraffskeeded ɔ: bestemt, aftalt.

saa ingen kunde see mig). Hendis *Majt.* loed sware, at hun torde icke tale med mig.

Der Klocken war imod 10 Slæt om Afftenen, lucte Sloβf. Døren op for Søster Daatter[1] (i toe Aar haffde ieg icke seet hannem). Hands *Compliment* war: «Nu, sköllen wii uns nu scheden?» Ieg swarte: «Ia, nu is de Tiid gekaamen». Saa bød hand mig Haanden oc sagde: «*Ade!*» Ieg swarte med samme Ord, oc Søster Daatter loe hierteligen.

Stacket effter Slosf. war gaaen bort, gick ieg oc Søster Daatter ud aff Taarnet. Hs. *Majt.* Dronningen formeente att see mig, der ieg gick ud; war gaaet hen paa en *Balcon.* Men ded war temmelig mørckt; tilmed haffde ieg et soort Floer for Ansictet. Sloβ-Platzen langs need aff Broen oc uden for war saa forfylt aff Mennisker, saa wii næppeste kunde trenge os igien[nem] til *Careten*[2].

---

[1]) Jvfr. J. Bircherods Dagboger, ved Molbech, S. 234; Danske Saml. 2 R. V, 140.

[2]) I Følge Holberg: Danm. Riges Historie T. 3 S. 589 — jvfr. Danske Saml. a. St. — tog Leonora Christina ind hos Frøken Lindenov «udi det Huus ved Canalen, som er næst ved Sogne-Præstens Residentz til Holmens Kirke. Men blev der kun 3 Dage, efterdi den heele Stad stormede til at see hende; begav sig derfor til Uterslof» [ↄ: Husum] osv. I Folge en Meddelelse af Arkivar Dr. O. Nielsen var Holmens Præstebolig ved den Tid, da Holberg skrev, det andet Hus fra Kongens Nytorv og kom siden i Forbindelse med 4 Naboejendomme til at danne det saa kaldte Erichsens Palais. Blandt de mange, som besogte Leonora Christina paa dette Sted, var ogsaa hendes og hendes Ægtefælles gamle bekjendt og Ven, Chevalier de Terlon, fransk Afsending i Kjobenhavn, og der er bevaret nogle interessante Udtalelser af ham om det Indtryk, Leonora Christina gjorde paa ham, efter de 22

Miine Fængsels Dage haffwer wærret 21 Aar, 9 Maaneder oc 11 Dage.

Kong *Friderich* den 3. loed mig fængsele *An.* 1663 den 8. *Aug.*, Kong *Christian* den 5. gaff mig Friiheden *An.* 1685 den 18. *Maj.* Gud welsigne min allernaadigste Arffwe-Konge med alle kongelige Lycksaligheder, unde Hs. kgl. *Majt.* Helbrede oc legge mange Aar til hands Alder! Dette ended i mit Fengsel[1].

Den 19. *Maj*, Klocken offwer 10 om Afftenen, gick ieg ud aff mit Fengsel. Gud skee Loff, Priis oc Ære!

Aars Ophold i Fængslet. Han «kunde ikke noksom bevidne, hvilken Presence d'esprit og god Manér hun udviste i al sin Tale, Væsen og Optræden under sin Samtale med ham, saa at det ikke kunde sees, at hun i saa lang Tid havde været afskaaret fra Folks Konversation og Omgang, ikke heller, at den ensomme og bedrovelige Tilstand, hun havde været i, havde gjort nogen stor Forandring paa hende, der tilmed nu var i sit 72de [skal være: 64de] Aar. Magrere, sagde han, at hun var bleven». Se Danske Saml. 2 R. V, 141. Det kan erindres, at Terlon allerede i Begyndelsen af 1665 havde lovet Leonora Christinas Søn Ludvig at gjore, hvad han kunde, for at lette hende Fangenskabet (jvfr. foran S. 189 Anm. 2), og efter al Rimelighed havde han nu igjen, i Anledning af den franske Regerings Intercession (se foran S. 307 Anm. 3), haft Lejlighed til at yde hende sin Tjeneste.

[1]) Jeg behøver vist ikke at gjøre opmærksom paa, at denne Angivelse er urigtig, eftersom Forf. lige i Forvejen har beskrevet, hvorledes hun kom ud af Fængslet. Ligesom det imidlertid næppe er mere end Beretningen om de allersidste Dage eller den sidste Dag, som er udarbejdet efter Losladelsen, saaledes er Forskjellen i Tid mellem den Dato, til hvilken Afslutningen af Fængselshistorien her er ansat, og den, paa hvilken den virkelig fandt Sted, næppe synderlig stor, da vi vistnok have den sidste i den strax efter følgende Angivelse: «Skreffwen paa Husum den 2. Iuni». Om en lignende formodet Antedatering af Tillæget til den oprindelige Fortale til Skriftet se S. 21 Anm. 1.

Hand giffwe mig Naade att erkiende hands guddommelige Welgierninger oc aldrig forgiætte mit Tack-Offer att frembære.

Hierte kiære Børn! Dette er den største Deel aff ded skriffwærdigste, som sig inden miine Fengsels Døre med mig haffwer tildraget. Ieg leffwer nu i ded Haab, att Gud oc Kongl. *Maj.* ded saa wil behage, att ieg Eder selffwer denne Beretning kand lade see; hwor til Gud giffwe sin Naade!

Skreffwen paa Husum[1] den 2. *Iuni*, huorhelst ieg forwenter Kongl. *Majts.* Hiemkomst fra Norge.

[Hermed ender den egentlige sammenhængende Skildring. Hvad der følger — i Haandskriftet optager det endnu 4 Blade — maa betragtes som et Appendix af større Anmærkninger og Tillæg til forskjellige Partier af denne.]

---

[1]) Ved Husum menes Landsbyen af dette Navn i Brøndshøj Sogn, Kjøbenhavns Amt. Der laa her en temmelig stor Gaard, som særlig betegnes som «Gaarden i Husum» eller «Husumgaard», og i denne Gaard, som et Aars Tid i Forvejen var bleven forpagtet af en Søsterdatter af Korfits Ulfeldt, Jomfru Sophie Friis, og hvor der ogsaa boede en Broderdatter af Korf. Ulfeldt, Jomfru Anne Sophie Ulfeldt, var det at Leonora Christina tog foreløbigt Ophold. Om Gaarden se nærmere mine Skrifter: Leon. Chr. paa Maribo Kloster S. 7 flg. og Leon. Chr.s Historie II, 281 og LXIII. Her var Aaret i Forvejen Leonora Christinas gamle Veninde Else Parsberg (jvfr. foran S. 43) død; se Bricka og Gjellerup: Den danske Adel S. 331 flg. — Paa Husumgaard opholdt Leonora Christina sig indtil ved Mikkelsdagstide 1685, da hun flyttede til Maribo Kloster, hvor Kongen havde indrømmet hende frit Ophold for hendes Livstid. Her levede hun saa til sin Dødsdag den 16. Marts 1698.

Anno 1666, stacket effter, att den Quinde Karen Nelß Daatter war kommen til mig, bleffwe wii først waer, att der war Steen-Gulff i wort Fengsels Kammers, efftersom et Stycke tilbaget Skarn aff hinder bleff opbrut, oc Steenene kiente. Ieg haffde tagen ded an for et Leer Gulff. Den forrige Karen, Olis Daatter, war aff dennem, som iæffnede Skarnet, men tog ded icke bort. Denne plagede mig ideligen, fast huer Dag, for att bryde ded op offweralt, oc ded paa een Gang: ded war snart giort. Ieg meente, att ded wille bekomme os ille, om ded skeede paa engang, thi der wille Wand til att bløde ded, oc den Stanck i ded beklæmte Huul wille foraarsage os Sygdom, men att løßne et Stycke effter anden ded kunde lættere skee foruden Umage. Hun bleff weed sin Meening oc weed sin Begiæring; troede att wille offwertale Sloßf. eller Taarngiemmeren att lade Døren saa lenge staa aaben, intil der war reent giort. Men der Taarngiemmeren haffde flyet hender ind en Balle med Wand, saa lucte hand Dørene til. Ieg lagde mig i Sengen, tæckede mig tæt til offwer Ansictet, oc hun skrobbede oc drogis med Skarnet. Den Mængde, der war aff Skarn, er utroelig. Den war sancket i mange Aar, thi ded haffde werret et Mißdæders Fængsel, oc der inne haffde de paa Gulffwet giort derris Behoff. Hun lagde den Uhømskhed op i et Hiørne, oc war diß Mangfoldighed saa stoer som et stoert Bunde Læß. Ded bleff liggendis indtil om Afftenen imod Maaltiids Tiid, da bleffwe Dørene først aabnet. Ded skeede, som ieg fryctede: wii bleffwe begge syge. Quinden kom sig dog for end som ieg, thi hun kom ud i Lufften, men ieg

bleff i ded indklæmte Hul, huor fast ingen Lyßning war. Wii want oc ded der weed, att Loppers Mangfoldighed plagede os Dag oc Nat, oc ware de hender meere wedhængende end som mig, saa hun war offte ferdig til att græde. Ieg loe oc giorde en Skiæmt der aff, sagde, hun wille haffwe noget att bestille, nu haffde hun faaet Tiids Fordriff; wii maatte dog intet arbeede. Lopperne saede saa tycke paa worris Strømper, saa Farwen aff Strømperne icke kientis, oc strøg wii dem aff oß i Wandbæckenet. Kom der offwer i Erfaring, att een Loppe føder anden. Thi som ieg saae effter derris Mangfoldighed, oc huorledis de kunde swømme, bleff ieg waer, att nogle smaa Been krafflede bagest Loppen, tenck[t]e, att ded war et sær Slags. Endelig saae ieg, hwad ded war, tog Loppen paa min Finger, huoraff den liiden kom frem oc effterloed Fødsels-Tegn; sprang strax, men Moderen saed lided, førend hun kom sig, kunde oc icke springe wit første Gang. Den Lyst haffde ieg tiire end som eengang, indtil Lopperne bleffwe ødelagte. Om alle Lopper fødis paa den Maade, kand ieg icke wiide, men att de afflis aff Skarn oc Leer, ded haffwer ieg oc seet i mit Fengsel oc seet, huorledis de lit effter lit erre bleffwen fuldkommen oc aff særdelis Farffwe, saa som Materien war til, de aff bleff afflet. Ieg haffwer oc seet dennem parre sig.

Ieg haffwer oc i mit Fengsel faaet en Erfarenhed
1682. om Kaal-Orme. Haffde een Tiids Fordriff att see, huorledis de forandrede sig. Ormene ware alle et Slags til Syne, liige striibede oc aff liige Farffwer. Men effter alle komme icke Sommer-Fuule. Ded er artig att see,

huorledis en Part, imod de forandris, sætter sig op imod, hwad de kand komme til, oc fæster en Traa (som Silcke Orme Traa) wed begge Siider, drager den offwer Ryggen frem oc tilbage offwer 50 Gange, alt paa et Stæd, bøyer sig stønnem med Ryggen for att forsøge, om ded oc er sterck nock; huo icke[1], da drager de fleere Traaer. Naar ded er skeed, forandris derris Skickelse i en Hast, oc bliffwer [de] tycke for til med en Snuude, som er spitz til Enden, oc icke ulig en Fisk, som de Hollænder kalder *Knorr*; haffwer liige saadanne Finder paa Ryggen oc saadanne Hoffweder. I den Danelse sidder de 16 Dage, saa kommer der en huiid Sommer-Fuul ud. Men aff nogle Kaal-Orme kommer aff begge derris Siider smaa stackede Orme som Maddicker, huiidactige, breede i en Ende oc spitz[e] i den anden Ende. De omspinder sig selffwer med en stoer Geswindighed, en huer for sig. Siden spinder Ormen offwer dennem temmelig tyckt, welter dem omkring, saa de bliffwer som nesten trinne Bolle. Der ligger hun i mellem gandske indtørret, ædder intet, bliffwer saa stacket som en Fluue, inden hun døer. Tolff Dage der effter kommer der smaa Fluuer ud aff Bolden, oc seer Bolden ud liige som en Biie-Kuue. Ieg haffwer seet aff samme Slags Kaal-Orme, att der er kommen en liiden leffwende Orm ud aff Ormens Nacke, (som ieg holder for ded rareste), men den leffwede icke lenge, aad oc intet. Moderen døde, strax den liiden war udkommen.

---

[1]) Huo icke ɔ: hvis ikke (tysk: wo nicht).

Anno 1683, Nyt Aars Dag. Til mig selff.

Man siger, Lycken er et ypperligt gott Stycke,
For hwilcken Macten selff wel neederlig maa bycke,
Huor wel att hun er blind, ia falder plutzlig hen
Oc siælden, der hun falt, sig reiβer op igien.
I Dag gaar hun Bye-Gang med Ynske i hwer Hytte,
War Ynsk' att liide paa, da wanckede goed Bytte,
Men den er ickun et Weyr oc *Lycken* meget liig,
Hoes begge, Wandrings-Mand, er idel Falskheds-Swig.
Den første bryder læt, den anden intet giælder,
Dog brugis begge toe til Snarer oc til Fælder;
Du Lyckens Eyermand, som med den brammer nu,
Weedst lided, om du snart for hender sætter U.
Da falder Moded hen, et Bogstaff dig omhwiister,
Warstu end *Goliath* oc engang til saa biister;
Oc du, som est foract, i Sorrig worden graa,
Weedst ey, om hun i Aar indtitter i din Wraa,
Thi hun sig tumler om, ded øffwerst nederst wender
Oc atter om igien ded neederst øffwerst sender.
Alt ded, som iordisk er, ded kommer oc ded gaar,
Thi wil ieg stunde hen, huor Ewighed bestaar.

Den 14. *Martii* 1683 dictede ieg effterfølgende:

Ded Ordsprog er wel giæfft, som brugis tit paa Tunge:
En Wen langt ædler er end pænning-fylte Punge;
Nu spørgis maa: huor er i denne Wersens Tiid
En Wen saa dydefuld, som skulle med sin Fliid
En anden drage ud aff Sorrig, Nød oc Waade,
Foruden hand dermed forsickret war en Baade[1]?

---

[1]) Baade ɔ: Fordel.

Ded er dog intet nyt, thi Egennyttighed
Den fulte Wersens-Børn fra første Tiid, man weed;
De gamle haffwer hørt, de gamle ded beklage,
Att der fast ingen war, som wille sig antage
Betrengtis Nød oc Tarff, fremføre derris Bøn,
Naar ey war anded hoes end stoer Tack oc Guds Løn.
See, hoes *Betehste*-Floed i Børne Børens Alder
Hwært Aar en lam did kom, nærwærende bønfalder
Om Hiælpis Trøst. Men hwad? Hands Bøn forgiæffwis war,
Blant nogle tusinde fandts ey en, Omhue bar
Att ræcke hannem Haand, i Wanded nederføre,
Naar Engelen fremkom, som Wanded monne røre.
Hand haffde ligget der til sidste Aande-Dræt
Saa Wen som pengis-løß oc aldrig gaaet opræt,
Dersom den Kræmmer ey, som sælger uden Pænge,
War kommen frem ded Straag[1] oc hannem reist aff Senge.

Nødtrængende Guds-Barn, wær frisk i Siæl oc Hue,
Den Kræmmer er ey døe, men hand er til endnu
Oc liige naadefuld, saa som hand wæret haffwer,
Hoeß hannem kiøbis Hiælp foruden Guld oc Gaffwer.
Hand wil, naar ded er Tiid, dig ræcke Hiælpers-Haand
Oc selffwer wære den, som løßer diine Baand.

Anno 1684, første Dag. Til Peder Iensen Tøtzløff.

Welkommen Nyt-Aars-Dag, huorwel dig *Brahe* regner
Att wære første Tal aff de, hand onde tegner,

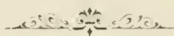
---

[1]) Straag ɔ: Strøg.

Oc meener, hwadsomhelst begyndis først paa dig,
Ey kand goed Fremgang faa oc wære lyckelig.
Nu spørgis billig ded: om man affstoed ded onde,
I Dag først giorde gott, om ded oc lyckis kunde?
Om paa et gott Forsæt skal følge ond Udslag,
Fordi ded førstegang begyntis paa i Dag?
O *Brahe*, ieg troer wist, naar een Ting wel begyndis
I Dag som anden Tiid, oc dermed icke syndis,
Att ded gaar lyckelig oc falder ud til Gaffn,
Hældst naar begyndis paa i søde Iesu Naffn.
Begynd i samme Naffn i Dag oc alle Dage,
Beed, att dit Anslag maa Gud *Zebaoth* behage,
Dig wære nyttelig, saa skal ey ont formaa
Att hindre dit Forsæt oc hæmme din Attraa,
Men Lycken bydis skal sig offwer dig at stræcke,
Saa Affwings-Manden selff Hiælp-Haanden dig skal ræcke.
At dig saa hændis maa, ded ynsker ieg, som wil
Gud bede hiærtelig att sige *ia* dertil[1].

---

[1]) Om to Digte af Leonora Christina, skrevne foran i et Exemplar af Henrik Gerner's Postil over Evangelierne (Kbhvn. 1684, Fol.), rimeligvis 1685, og af hvilke det ene er rettet til Henrik Gerner, det andet til Peder Jensen Tøtzlof, som havde foræret hende Bogen, se Danske Saml. V, 210, og mit Skrift: Leon. Chr. paa Maribo Kloster S. 80. Digtet til Gerner er, paa de to sidste Linier nær, trykt i Athene for 1813 S. 403.

Fortegnelse

over

Skrivfejl i Haandskriftet, som er rettede i Aftrykket.

---

			rettet til:
Side 6,	L. 21:	mangen	mange
- 13,	- 10:	erre bedrøffuelige	er bedrøffuelig
- 18,	- 18:	Aars	Aar
- 20,	- 8:	anstegnet	antegnet
- 21,	- 12-13:	saa meget saa streng	saa meget streng
- 23,	- 4:	ded	did
- 25,	- 3:	ded	de
- 44,	- 10:	engentlig	egentlig
- 48,	- 8:	Abel Caht.	Abel Cath.
- 54,	- 5:	siine	siin
- 68,	- 6:	Teng	Tegn
- —,	- 19:	ware stoer	war stoer
- 71,	- 14:	vdi læste	læste
- 80,	- 14:	haffue der	haffue den
- —,	Anm. 2 L. 4:	haffue	haffde
- 81,	- 17:	excequere	excequeris
- 98,	- 20:	Forsittighed	Forsictighed
- 106,	- 24:	Gud oc oc sin	Gud oc sin
- 116,	- 4:	sagte	sagde
- 117,	- 13:	Naar som	Naar saa
- 143,	- 10:	Salomones	Salomonis
- —,	- 17:	sich	sig
- 146,	- 4:	Solsf.	Slosf.
- 147,	- 17:	Hir	Ihr
- 157,	- 25:	mok	nok
- 162,	- 5:	den	dem
- 168,	- 6:	Ppaa Kone	Spaa Kone
- 170,	- 2:	Eeed	Eed
- —,	- 15:	stoet	stoed
- 172,	- 25:	megen Forbandelser	mange Forbandelser
- 173,	- 2:	Nawedren	Nadweren

		rettet til:
Side 176,	L. 2: Diffilcuteter	Difficulteter
- —,	- 20-21: bekom igien en — Quinde igien —	bekom en — Quinde igien
- 177,	Anm. 1 L. 3: skylffle	skyffle
- 180,	L. 25-26: Fengselnerne	Fengselerne
- 184,	Anm. 1 L. 6: ia	de
- 192,	— 1 - 2: Lyβe	Lyβ
- 198,	L. 8: att kommen	att komme
- 205,	- 26: glædeligt	glædelig
- 215,	- 9: skulle meddeelte	skulle meddeele
- 225,	- 18: att foractede	att foracte
- 227,	- 12: hannem wollen	haben wollen
- —,	Anm. 1 L. 3-4: Læhnelse	Læhmelse
- 228,	L. 14: Ieg	Ich
- 229,	- 4: ich	icke
- 246,	- 13: styffsede	tyffsede
- 247,	- 26: Øffwelsee	Øffwelse
- 250,	- 10: intet	intil
- 253,	- 1: ad	att
- 255,	Vers 3 L. 3: elffte	elffwe
- —,	— 4 - 2: stammer	stæmmer
- 264,	L. 20: Bræct	Bræck
- 270,	- 18: imellen	imellem
- —	- 25: kunde haffde	kunde haffwe
- 271,	- 9: Taarn-Tuen	Taarn-Stuen
- 280,	- 24: Gliemme	Giemme
- 287,	- 22: Iii	Ii
- 288,	- 4: ded icke	ieg icke
- 291,	- 16: fortwilfflede	fortwifflede
- 292,	- 1: nogen att	nogen aff
- —,	- 12: met	med
- 295,	- 3: Syge-Segn	Syge-Seng
- 298,	- 21: optengnet	optegnet
- 303,	- 26: Bad paa	Bag paa
- 306,	- 15: haffwer sagde	haffwer sagt·
- 314,	- 8. Strommer	Stromper
- 317,	- 19: ey ey	er ey

Fortegnelse

over de vigtigste i Bogen omtalte Personer.

[1]) For Korfits Ulfeldts — ligesom tidligere for Leonora Christinas — Vedkommende giver Registret kun et lille Udvalg af Henvisninger.

Tillæg og Rettelser

til nærværende Udgave.

S. XV—XVI. Først ved Afslutningen af nærvær. Udgave bliver jeg opmærksom paa en Omstændighed, som i en vis Henseende synes at kaste nyt Lys over Haandskriftets Tilblivelse. Medens der nemlig til den Nuancering af Skrifttrækkene, som begynder i nærvær. Udg. omtrent S. 118 (se Indledningen S. XV), knytter sig den Modifikation af Forf.'s Retskrivning, at hun fra nu af stadig bruger Former som: haffwer, offwer, hwad osv. (i Stedet for tidligere: haffuer, offuer, huad), og medens der til den følgende Forandring af Skrifttrækkene, som begynder omtrent S. 252 (se Indledn. S. XV), yderligere knytter sig den Modifikation af Retskrivningen, at Forf. fra nu af til Betegnelsen af u-Lyden i Begyndelsen af Ordene bruger Bogstavet *u* (i Stedet for tidligere: *v*), iagttages i andre egenhændige Optegnelser af Leonora Christina den tilsvarende Forandring af hendes Retskrivning først i de senere Aar af hendes Ophold paa Maribo Kloster (henholdsvis c. 1693 og 1696), hvorom man bl. a. kan overbevise sig ved at betragte de i mit Skrift: Leon. Chr. paa Maribo Kloster S. 87 flg. aftrykte originale Breve og Aktstykker. Da der nu her ikke er Tale om enkelte Exempler i Ny og Næ, men om en temmelig fast Gjennemførelse af en Regel, synes der i Virkeligheden vanskelig at kunne drages anden Slutning af de anførte Kjendsgjerninger, end at det paagjældende Stykke af «Jammers-Mindets» Haandskrift (i nærv. Udg. fra S. 118 eller snarere fra S. 116) nu kun foreligger i en egenhændig Omskrift eller Afskrift, som hidrører fra Forf.s Ophold paa Maribo Kloster. At hint Stykke fra først af virkelig er skrevet i Fængslet, derom kan der ikke være den ringeste Tvivl, og jeg skal blot til Vidnesbyrd herom henvise til saadanne, aabenbart ganske spontane, Udtalelser som S. 207 Anm. 2 om hendes Frihed,

S. 260 og 288 om Totzlof, S. 312 om Kongens Hjemkomst fra Norge o. m. fl. Men der lod sig meget vel tænke Aarsager, som kunde have bevæget Leon. Chr. til at omskrive eller afskrive paany det paagjældende Parti af Bogen, og bl. a. er det ikke umuligt, at hun, som aabenbart i det hele ogsaa lagde Vægt paa Værkets ydre Udseende (jvfr. den pyntelige Haand i Begyndelsen og den af hende tegnede Titel S. 1), ikke har følt sig tilfreds med den Skikkelse, som det i saa Henseende havde været hende muligt at give hint Stykke af Bogen i Fængslet. Men dertil kommer ogsaa, at hun vel af en og anden Grund kan have ønsket tillige at omredigere visse Partier af Texten, og jeg kan ikke nægte, at Antagelsen af en saadan delvis Omredaktion ret heldigt vilde forklare den Vaklen, der paa enkelte Steder forekommer mellem Udtryk, der betegne Skildringen som samtidig, og andre strax efter forekommende Udtryk, som viser, at Nedskrivningen først har fundet Sted længere Tid efter Begivenhederne (se bl. a. Indledn. S. XVII, Anm.). — At dog i hvert Fald den første Del af Værket (i nærv. Udg. til omtr. S. 116) ikke er bleven omskreven, fremgaar tydeligt nok ikke blot af de Afvigelser, der netop i Henseende til Skrifttræk og Retskrivning finder Sted mellem dette Parti og de følgende, men ogsaa f. Ex. af den Omstændighed, at Forf., hvis hun havde omskrevet det hele, selvfølgelig ikke vilde have behøvet at knytte den senere Slutning af Fortalen til den oprindelige Fortale paa en saa kejtet og rent udvortes Maade, som den, hun virkelig har anvendt (s. S. 18 Anm. 1).

S. 12 Anm. 2 L. 8—9: Anholdelse i Dover ved den danske Resident — læs: Anholdelse i Dover paa Foranledning af den danske Resident.

S. 15—16. Om Jørgen Løvenklau se nu ogsaa Christian IV.s egenhænd. Breve, ved Bricka og Fridericia. 1645 flg. S. 108 og 129.

S. 18 L. 18. Jeg burde have forklaret Bogstaverne *V. E. G.*, som staar under Leonora Christinas Navn. De betyder uden Tvivl: Ulfeldts (Vlfeldts) efterlevende Grevinde.

